

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI



Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ARHIEPISCOPIA
MITROPOLITANĂ
SIBIU

ANUL IV. Nr. 3—4

MARTIE—APRILIE 1959

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI



Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ANUL IV, Nr. 3-4

MARTIE—APRILIE 1959

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:
ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ — SIBIU

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

APARE CU BINECUVÎNTAREA ȘI SUB ÎNDRUMAREA
ÎNALT PEA SFINȚIEI SALE

D. D. NICOLAE COLAN

Arhiepiscop și Mitropolit

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

Arhiepiscopia Ortodoxă Română Sibiu, strada 1 Mai nr. 24

Secretar de redacție: Pr. prof. dr. GRIGORIE MARCU

CUPRINSUL:

Pag.

* Paștile	163
* 1 Mai — Ziua Muncii	164—165

BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII

GR. MARCU: Luptăm pentru pace	166—167
REDACȚIA: În întâmpinarea celei de-a zecea aniversări a luptei organizate pentru apărarea păcii	168—172
Pr. Asistent Dr. AL. MOISIU: Pacea creștină în slujba păcii lumii	173—177
Pr. Prof. Dr. NICOLAE MLADIN: Africa se deșteaptă	178—184

STUDII

Teologie exegetică

Pr. Prof. Dr. GRIGORIE MARCU: Cine este ἐϋώ din capitolul 7 al Epistolei către Romani?	185—194
--	---------

Teologie istorică

Pr. Prof. Dr. MILAN ȘESAN: Comenius și românii	195—201
Pr. Prof. Dr. CORNELIU SIRBU: Din trecutul unității ortodoxe	202—227

Teologie sistematică

Pr. Prof. Dr. NICOLAE MLADIN: Simion Bărnuțiu, apărător al sinodaliității bisericești	228—240
Pr. Prof. Dr. ISIDOR TODORAN: Traducianism sau creaționism?	241—254

Teologie practică

Pr. Prof. Dr. SPIRIDON CÂNDEA: Liturghiile Bisericii Ortodoxe sau Liturghiile bizantine	255—262
Pr. Prof. Dr. DUMITRU BELU: A propovădui, ce înțeles are	263—276

ÎNDRUMĂRI OMILETICE

Pr. Prof. C. SIRBU: Judecata din urmă (predică)	277—279
I. T.: Cuvînt la Bunavestire	279—282
G. Ș.: Predică la Duminica III după Rusalii	282—284
Pr. Asistent AL. MOISIU: Predică la Duminica IV după Rusalii	284—288

(continuare în p. III a copertei)

URME DIN TRECVT

Prof. VICTOR BRATULESCU: Biserica din Josenii Bîrgăului 289—296

TEOLOGI ORTODOCȘI

Pr. Prof. SP. CÂNDEA: Vasile Stefanidis 297—298

RECENZII

Pr. Prof. Dr. SOFRON VLAD: † *Justinian*, Patriarhul Romîniei, Apostolat Social VI: În slujba Bisericii și Patriei. Pilde și îndemnuri pentru cler 299—300

MIRCEA PACURARIU: *Ștefan Balș* — *Corina Nicolescu*, Mănăstirea Neamț 300—302

Pr. Prof. N. MLADIN: *Tilkovsky Loránt*, Mișcările țărănești din Ardeal în 1831 și legăturile lor cu „răscoala holerei” din Slovacia de Est 302—305

Pr. Prof. N. NEAGA: *Berki Feriz*, Liturgicon 305—306

— *Berki Feriz*, Carte de rugăciuni pentru creștinii ortodocși 306—307

Pr. Prof. GR. MARCU: *La Sainte Bible* (de l'Ecole Biblique de Jérusalem) 307—308

Pr. Prof. D. BELU: *C. Nonea*, Copii, babe și moșnegi 308—309

VIAȚA BISERICESCĂ

D. JACOTA: Vizitație canonică la Agnita 310—311

INSEMNĂRI

REDACȚIA, GR. M., M. ȘESAN și Pr. IULIU IȘA: Un bilanț al acțiunii de socializare a agriculturii. — Centenarul Unirii Țărilor Romîne. — Puterea voinței și a devotamentului. — „Vox populi...” se impune peste tot. — Despre descălecători. — „Comuniunea drumeților”. — Un portret al lui G. Ucenescu. — Reveniri liturgice la catolici. 312—320

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

Orice corespondență privitoare la revistă (inclusiv cărțile și revistele de schimb) se trimite pe adresa: *Arhiepiscopia Ortodoxă Romîna, Sibiu, strada 1 Mai nr. 24*, cu mențiunea: pentru redacția (sau administrația) revistei „Mitropolia Ardealului”.

Colaboratorii sînt rugați să trimită manuscrise (autografe sau, de preferință, dactilografiate în 5 exemplare), scrise citeț, pe o singură pagină a filei, respectînd noua ortografie a Academiei Republicii Populare Romîne.

Citatele și trimiterile, numele proprii și indicațiile cifrice să fie scrise deslușit, atît cele în romînește, cît și cele în limbi străine.

Pentru uniformizarea indicării citatelor și trimiterilor (a celor biblice, mai ales), colaboratorii sînt rugați să se orienteze după materialele pe care le publică revista.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

PAȘTILE

In cea dintâi Duminică a lui Mai: „Paștile Domnului, Paștile...”, praznicul praznicelor creștinești, bucuria credincioșilor.

Cu Hristos ne-am ridicat din moarte la viață și de pe pământ la cer.

Intru El, în Biserica Lui, „nu mai este iudeu nici elin, nu mai este rob nici slobod, nu mai este parte bărbătească și parte femeiască, nu mai este barbar nici scit, ci voi toți (credincioșii) una sînteți întru Hristos Iisus, Hristos fiind totul în toți” (Gal. 3, 28; Col. 3, 11; Rom. 10, 12).

Prin jertfa Lui, desăvîrșită-n dimineața Invierii, ne-am apropiat din nou de Dumnezeu (cf. Ef. 2, 13), pe care l-am mîhnit greu prin neascultarea noastră — și am descoperit în orice om pe semenul, pe aproapele, pe fratele nostru, nevoindu-ne întru ascultare de glasul de mamă al Bisericii să-l tratăm ca atare, întru cuvînt și faptă.

„El (Hristos) este pacea noastră, El, care a făcut din cele două lumi una; surpînd zidul despărțitor de la mijloc, adică vrajba, ... ca întru sine pe amîndoi să-i zidească într-un om nou, făcînd pace; și pe amîndoi să-i împace cu Dumnezeu ... prin crucea cu care El a omorît vrajba. Și venind a vestit pace vouă: și celor de departe și celor de aproape” (Ef. 2, 14—17):

H r i s t o s a î n v i a t !

Moărtea să moară, viața să-nvie

Și cu ea o lume: cea ce va să vie.

Pentru tine, lume, astăzi: năzuință

Cu toții ne zbatem cît ne stă-n putință

Să te făurim. Toți de zor muncim

Ca mîine să spunem: Acum să trăim!

1 MAI — ZIUA MUNCII

Primăvara este podoaba anotimpurilor, „dimineața” lor cu obraz tivit de beteala aurorei făgăduințelor care iuțesc alergarea sevelor vitale în vinele strădaniilor noastre spre mai bine.

Luna mai e fruntea primăverii și podoaba ei, favorita poeților și grădina de flori a tîmplelor tinere care iubesc viața înfrumusețată și-și încordează brațele și mintea s-o facă realmente din ce în ce mai frumoasă.

Luna mai e maturizarea naturii scăpate din strînsoarea înghețată a iernii, e preludiul într-amiezii anului solar care-și despletește caierul belșugului în firul grîului pîrguit, în rumeneala mărului copt, în boabele rodului mustos al viței.

Parcă niciodată nu e inima mai într-aripată, pe tot parcursul anului, ca-n îmbrățișarea reavănă și înmiresmată a lunii mai.

*

În anul acesta luna mai își vestește o intrare în făgașul timpului care o face să semene cu mitologicul corn al abundenței. Cornul începe să-și deșerte conținutul îmbelșugat încă din ziua întâia a înfloratei luni de primăvară...

*

Păduri de steaguri roșii și tricolore, un zvon de sărbătoare care umple văzduhul, obraze luminate de mulțumirea datoriei împlinite, panouri care înfățișează în liniile sobre ale graficelor și-n limbajul tăcut al cifrelor împliniri sînguincioase și depășiri spectaculoase ale planurilor de producție, care alegorice care plimbă sub ochii mulțimii duduitul motorului, frămîntul uzinei, zumzetul de stup al fabricii, tăcerea dătătoare de fiori a laboratorului...

E întâi Mai, ziua muncii!

Ea vestește solemn și cald că Patria noastră republicană înflorește mereu de cincisprezece ani încoace, că solidaritatea internațională a celor ce muncesc se întărește, că-n cealaltă lume —

a întârzierii în orînduiri politice, sociale și economice perimate — muncitorii se zbat pentru pîine, pentru libertate, pentru o viață mai bună, ale cărei beneficii meritate nu le mai pot fi refuzate multă vreme.

Sînt realități pe care le înțelegem, iar conștiința noastră creștinească le încuviințează întru totul, fără rezerve, fără reticențe. Altcum, am face deșert cuvîntul Apostolului-meșteșugar care înaintea cu nouăsprezece veacuri dădea strașnică poruncă creștinilor din Tesalonic, de pretutindenea și din toate vremurile: „Și cînd am fost la voi, această poruncă v-am dat-o: Dacă cineva nu vrea să muncească, nici să nu mănînce. Auzim, însă, că pe la voi unii umblă fără rînduială, nimic lucrînd, ci iscodind. Unora ca aceștia le poruncim și îi îndemnăm întru Domnul nostru Iisus Hristos ca să-și mănînce pîinea de ei agonisită...” (II Tes. 3, 10—12).

Clar și — creștinește vorbind — obligatoriu pentru toți credincioșii. O astfel de dispoziție nu dispensează de îndatorirea de-a munci pe nimenea din cei ce pot săvîrși o lucrare productivă.

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

LUPTĂM PENTRU PACE

De zece ani de zile omenirea vremii noastre, în mod organizat, își afirmă viguros vrerea neînduplecată de a trăi în pace și bunăstare, în tihnă și belșug.

De zece ani de zile valul luptătorilor conștienți și convinși din Mișcarea mondială a partizanilor păcii se îngroașe și câștigă în tărie.

În acest răstimp, ori de câte ori mina neagră a ațîțătorilor la un nou război a încercat să azvîrle omenirea în vîltoarele pierzaniei, brațul viguros și brav al acestei forțe fără seamăn în istoria omenirii a prins-o ca-n clește, silind-o să dea înapoi.

Conducătorilor de state, aceeași mișcare salvatoare le-a tălmăcit fără ocol și fără greș vrerile legitime ale popoarelor. Fericiți sînt cei ce le-au ascultat și le-au sprijinit!

Lupta a fost îndelungată, necurmată și grea. Esențialul este că ea a pășit din biruință în biruință.

Popasul sărbătoresc care a fost plănuît din acest prilej se va transforma într-o sărbătoare a întregii omeniri dornice de pace.

Ca loc al desfășurării acestei aniversări „a fost ales orașul Stockholm, capitala statului iubitor de pace unde a fost proclamat cunoscutul apel împotriva armei atomice”, — hotărăște sobru și calm Biroul Consiliului Mondial al Păcii, întrunit în februarie a. c. la Moscova.

Data? În zilele de 8—13 mai a. c.

Delegații vor fi doar „cîțiva” din cei mulți, dar în graiurile lor au să palpite inimile noastre ale tuturor cînd vor recapitula trecutele osteneli biruitoare și vor trasa căile acțiunilor noastre viitoare în același făgaș izbăvitor pe care-l bătătorim cu încredere și avînt răzbătător...

De cînd?

Unii dintre noi — ne amintim acest lucru cu emoție — din ceasul cel dintîi, de-acum un deceniu. Alții, de mai apoi. Cu fiecare pășire în rîndurile noastre scădea lotul celor ce ne ignorau sau ezitau să vină alături de noi

— și pe plan internațional, scădea mai ales primejdia bîntuirii de noi aventuri războinice.

Eram puțini atunci și multă lume nu prea înțelegea ce vrem. Astăzi, umplem lumea. Și lumea se simte bine în paza atîtor brațe viguroase care-i păzesc pacea ca lumina ochilor.

Cred că aceasta va fi cea mai elementară constatare pe care o va face măreața recapitulare de la Stockholm, în florile lui mai 1959.

*

Nu există litigiu internațional care să nu poată fi stins prin bună-înțelegere; calea tratativelor este unica modalitate admisibilă de curmare a neînțelegerilor dintre state; politica „de pe poziții de forță” a căzut definitiv la examenul pe care l-a dat în fața conștiinței luminate a omenirii zilelor noastre, — iată constatări și sugestii ale Mișcării mondiale de luptă pentru pace care au răsunat atît de insistent și de limpede în deceniul din urmă încît s-au transformat în convingeri unanime, formulate lapidar și cu precizie de lozinci.

Să stăm la masa tratativelor, să ne înțelegem, să punem capăt neliniștii pricinuită de această stare enervantă de încordare internațională, să discutăm la nivel înalt, la cel mai înalt nivel, — iată răspunsul Uniunii Sovietice la solicitarea care în anii din urmă a luat proporții planetare.

Lichidarea „războiului rece” cu toate implicațiile și consecințele lui păgubitoare conferea caracter de urgență unor întîlniri la înalt nivel (de conferințe ale miniștrilor de externe ai marilor puteri) și chiar la nivelul cel mai înalt (de conferințe ale șefilor de guverne).

Cu un simțămînt de ușurare și satisfacție nemaiîntîlnit demult, omenirea a aflat că cele patru mari puteri — Uniunea Sovietică, Statele Unite ale Americii, Marea Britanie și Franța — au căzut de acord, în 30 martie a. c., să convoace la Geneva o conferință a miniștrilor lor de externe pe data de 11 mai a. c. Notele diplomatice schimbate cu acest prilej lasă să se întrevadă că acesteia îi va putea urma, în cursul verii, o conferință la cel mai înalt nivel, a șefilor de guverne.

Țelul? Instaurarea unei păci trainice în Europa prin soluționarea tuturor problemelor de care atîrnă înfăptuirea acestei năzuințe.

Omenirea așteaptă ca aceasta să fie o bucurie în istoria vieții internaționale de după cel de al doilea război mondial, o bucurie cu adevărat mare.

... Mare și durabilă cît veacurile.

Doamne, fă-ne vrednici de ea!

„Revarsă pacea ta peste noi, căci toate lucrurile noastre pentru noi le-ai făcut” (Isaia 22, 12) — și numai în pace ne putem bucura de foloasele lor dătătoare de viață!

ÎN ÎNTÎMPINAREA CELEI DE-A ZECEA ANIVERSĂRI A LUPTEI ORGANIZATE PENTRU APĂRAREA PĂCII

La sărbătorire au dreptul oamenii vîrstnici și folositori semenilor lor, precum și lucrurile bune și de durată.

Lupta organizată pentru apărarea păcii, Mișcarea mondială a partizanilor păcii este un lucru cît se poate de bun, care și-a justificat trăinicia și folosul, pînă acum, vreme de 10 ani, barînd calea aventurilor războinice și învățîndu-i pe oamenii de ispravă de pretutindenea să aibă încredere în tăria de neînvins a forțelor lor unite și să le întrebuițeze pentru domesticirea ațîțătorilor la un nou război și pentru zidirea unei lumi mai bune, bazată pe egalitate și frățietate și bucurîndu-se de tihnă, belșug și bunăstare.

Încă la sfîrșitul anului trecut, cu prilejul ședinței sale care a avut loc la Helsinki (Finlanda) în zilele de 19 și 20 decembrie 1958, Comitetul Executiv al Consiliului Mondial al Păcii a hotărît să se înceapă preparativele trebuincioase pentru aniversarea a 10 ani de luptă organizată pentru pace. Pentru ținerea congresului festiv proiectat în acest scop a fost designată capitala Suediei, Stockholm, unde Mișcarea mondială a partizanilor păcii a elaborat cele mai răsunătoare și mai eficace hotărîri și documente puse în slujba apărării bunului suprem al omenirii zilelelor noastre. Congresul festiv era proiectat să aibă loc la începutul lui mai a. c.

Scurtă vreme după aceea, în zilele de 4 și 5 ianuarie 1959, la Sofia (R.P. Bulgaria), secretariatul Consiliului Mondial al Păcii a avut o convorbire cu reprezentanții mișcării partizanilor păcii din țările socialiste din Europa și Asia. În cadrul acestei consfătuiri a fost discutată problema măsurilor practice pentru îndeplinirea hotărîrii luată la Helsinki cu privire la convocarea unei sesiuni extraordinare a Consiliului Mondial al Păcii, consacrată celei de-a zecea aniversări a mișcării partizanilor păcii. Participanții la consfătuire au hotărît să intensifice pregătirile pentru această sesiune jubiliară, să popularizeze pe scară largă lupta popoarelor împotriva pericolului atomic și a unui nou război, ș. a.

Inițiativele de la Helsinki și Sofia au fost dezvoltate și precizate în cadrul sesiunii Biroului Consiliului Mondial al Păcii care a avut loc la Moscova, în zilele de 21 pînă la 25 februarie a. c. La această sesiune au participat aproximativ o sută de fruntași remarcabili ai vieții publice din diferite țări ale lumii, toți cunoscuți luptători pentru pace, unii din ei reprezentînd și alte organizații și grupări care se pronunță pentru pace — ca: Federația Sindicală Mondială, Federația Democrată Internațională a Femeilor, Federația Mondială a Tineretului Democrat, Consiliul de solidaritate a țărilor din Asia și Africa, Consiliul pe întreaga Japonie pentru interzicerea armei atomice și cu hidrogen, Secretariatul permanent al conferinței popoarelor Asiei, etc. — iar alții, militanți care nu fac parte din Consiliul Mondial al Păcii, dar care reprezintă cercurile largi ale opiniei publice din diferite țări, ca observatori sau ca oaspeți.

În prețuia sesiunii — la 20 februarie a. c. — a avut loc o ședință a Comitetul Executiv al Consiliului Mondial al Păcii.

Sesiunea de la Moscova a Biroului Consiliului Mondial al Păcii a discutat sarcinile primordiale ale activității mișcării mondiale a partizanilor păcii în actualele condiții internaționale și a trasat măsurile în vederea unificării eforturilor tuturor forțelor păcii care se pronunță pentru lichidarea „războiului rece” și pentru colaborarea pașnică între state.

În 24 februarie a. c., conducătorii Biroului Consiliului Mondial al Păcii au fost primiți în audiență de Dl Nichita Hrusciiov, prim-secretar al P.C.U.S. și președintele Consiliului de Miniștri al Uniunii Sovietice, cu care au discutat probleme interesînd actuala situație internațională, lichidarea „războiului rece” și apărarea păcii.

În 25 februarie a. c. au fost adoptate documentele sesiunii: o hotărîre și o rezoluție.

O zi mai tîrziu, înainte de-a părăsi Moscova ospitalieră, membrii Biroului Consiliului Mondial al Păcii au organizat o conferință de presă despre activitatea Consiliului Mondial al Păcii.

Sesiunea de la Moscova a Biroului Consiliului Mondial al Păcii prezintă o importanță deosebită prin documentele adoptate în cadrele lucrărilor ei.

Unul din aceste documente este „*Hotărîrea cu privire la convocarea sesiunii Consiliului Mondial al Păcii*”, care are următorul cuprins:

„În legătură cu cea de-a 10-a aniversare a mișcării mondiale a partizanilor păcii, între 8 și 13 mai a. c. va avea loc sesiunea Consiliului Mondial al Păcii. Ca loc al desfășurării acestei sesiuni a fost ales orașul Stockholm, capitala statului iubitor de pace unde a fost proclamat cunoscutul apel împotriva armei atomice”.

Lapidar și solemn, documentul acesta stabilește definitiv locul și data aniversării primului deceniu de activitate a mișcării mondiale de luptă pentru pace.

Rezoluția intitulată: „Să se pună capăt războiului rece” are următorul cuprins:

„În întreaga lume oamenii urăsc „războiul rece” căruia doresc să-i pună capăt. Această dorință este în prezent atât de puternică încât toate guvernele sînt nevoite să țină seama de ea.

Refuzul de a interzice arma nucleară și chiar de a înceta experiențele cu această armă, numărul mereu sporit al bazelor militare reprezintă pentru omenire o uriașă primejdie.

Bogățiile naturale, munca oamenilor, progresul științei — toate acestea sînt folosite în măsură considerabilă pentru pregătirea unui război. Cheltuielile pentru înarmare fac să scadă nivelul de trai al popoarelor și frînează dezvoltarea economiei. Piedecile ce stau în calea lărgirii legăturilor comerciale aduc prejudicii bunăstării generale.

Suveranitatea statelor și dreptul la autodeterminare a popoarelor sînt încălcate prin amestecul permanent în treburile interne ale acestora. Ele sînt amenințate de existența pactelor militare atât a celor vechi cît și a celor noi, de crearea bazelor militare și de staționarea trupelor pe teritorii străine.

Se fac încercări de a folosi „războiul rece” pentru a justifica dominația colonială. Folosirea forței, iar în unele regiuni războiul, fac să fie călcate în picioare drepturile popoarelor la independență.

Astăzi, în centrul Europei se intensifică încordarea, iar securitatea este amenințată tot mai mult. Refuzul de a crea în Europa o zonă de securitate și de a „dezangaja” forțele armate, de a duce tratative cu privire la Tratatul de pace cu Germania, înzestrarea Germaniei occidentale cu arma nucleară vin să intensifice „războiul rece” și creează o nouă primejdie nemijlocită.

A sosit demult timpul să se adopte calea tratativelor și să se țină o conferință la nivel înalt pentru a rezolva problemele litigioase.

Dorința popoarelor de a schimba situația a devenit atât de puternică încît ea poate pune capăt odată și pentru totdeauna „războiului rece”.

În momentul de față mișcarea mondială a partizanilor păcii s-a întărit considerabil. În diferite regiuni ale lumii au apărut noi și puternice forțe iubitoare de pace. Cu aceste forțe s-a stabilit o strînsă colaborare, ceea ce a dat un nou impuls luptei popoarelor pentru pace.

Recent, în diferite colțuri ale globului, sprijinite fiind de opinia publică, au apărut și și-au desfășurat activitatea în apărarea păcii organizații și mișcări politice, sindicale, pacifiste și religioase. Sîntem convinși că toate a-

ceste organizații și mișcări doresc lichidarea „războiului rece”, chiar dacă nu sînt de acord cu noi în chestiunile privind răspunderea și cauzele încordării actuale. Sîntem ferm hotărîți să sprijinim fără rezerve eforturile tuturor acelor care acționează pe orice căi în apărarea păcii, deoarece sîntem convinși că izbăvirea omenirii de război cere ca toți să-și îndrepte eforturile spre acest țel comun”.

Documentul vorbește de la sine. El nu are nevoie de comentarii speciale. Reținem din el — pe lîngă ceea ce constituie esențialul — informația îmbucurătoare despre coalizarea tuturor organizațiilor și mișcărilor politice, sindicale, pacifiste și religioase care desfășoară activitate în apărarea păcii. Prin aceasta frontul partizanilor păcii din lumea întreagă cîștigă în amploare și lupta lui cîștigă în vigoare.

*

Asupra lucrărilor sesiunii de la Moscova a Biroului Consiliului Mondial al Păcii a făcut o expunere Dl Acad. Mihail Ralea, vice-președinte al Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din R. P. R. și membru al Biroului Consiliului Mondial al Păcii, care a participat la acea sesiune. Expunerea a avut loc în cadrele ședinței lărgite a Biroului Comitetului Național pentru Apărarea Păcii, care s-a desfășurat la București în 12 martie a. c. Atît D-Sa cît și participanții la discuții au relevat sarcinile sporite ce revin mișcării pentru pace din țara noastră în întîmpinarea celei de-a 10-a aniversări a mișcării mondiale pentru pace, subliniind că luptătorii pentru pace din țara noastră sprijină cu fermitate inițiativele îndreptate spre întărirea păcii și destinderea încordării internaționale, luate de Uniunea Sovietică și de celelalte țări socialiste.

*

Poporul nostru iubitor de pace și apărător statornic al ei se pregătește să întîmpine cu cîntea cuvenită cea de-a 10-a aniversare a mișcării mondiale pentru pace. Planul de amănunt al manifestărilor legate de această aniversare a fost făurit și adoptat de către plenara Comitetului Național pentru Apărarea Păcii, care a avut loc la București în 10 februarie a. c. Din partea Bisericii Ortodoxe Romîne a luat cuvîntul la plenară I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei.

Participanții la plenară au ascultat cu emoție mesajul ce le-a fost adresat de maestrul Mihail Sadoveanu, căruia starea sănătății nu i-a îngăduit să ia parte direct la lucrări. Mesajul, scurt și vibrant, spune printre altele: „Să sporim și noi cu toții silințele noastre, pentru ca rațiunea și buna înțelegere să sfarme întunericul, să biruie asupra celor ce poartă unealta morții. Sîntem în preajma celei de-a 10-a aniversări a Mișcării Mondiale pentru

Pace. Se cuvine să cinstim această sărbătoare, care este a omenirii întregi, dobîndind victorii și mai de seamă în zidirea vieții noi în patria noastră”.

*

Cea de-a 10-a aniversare a Mișcării mondiale pentru pace stă în atenția slujitorilor Bisericii noastre, care sînt hotărîți să o întîmpine așa cum se cuvine. Centrele eparhiale, conferințele protopopești raionale, instituțiile de pregătire a clerului fac pregătirile trebuincioase în acest scop.

S-a stabilit și adoptat planul manifestărilor locale — pe linie de culte religioase — care urmează să aibă loc în cinstea celei de-a 10-a aniversări a luptei organizate pentru pace.

*

În acești zece ani, lupta activă pentru apărarea și consolidarea păcii a constituit o preocupare statornică și de căpetenie a slujitorilor Bisericii noastre. Din cei peste zece mii de preoți ortodocși, acum doi ani — datele actuale sînt cel puțin tot atît de favorabile — 6.239 se găseau încadrați în comitetele de luptă pentru pace, în calitate de președinți, secretari și membrii, iar restul ca propovăduitori ai păcii. Peste 300 de preoți au fost premiați și evidențiați pentru colaborare loială în feluritele activități obștești ale poporului nostru de la sate și de la orașe. Un număr de 151 de preoți au fost distinși cu medalii, premii speciale și evidențiați pentru diferite munci culturale, ca: construirea de cămine culturale, construcții de școli, alfabetizare, etc. Nu mai puțin de 194 de preoți au fost premiați, evidențiați sau decorați cu ordinul „Steaua Republicii Populare Romîne”, pentru diferite munci obștești. (Vezi cartea P. F. Patriarh *Justinian*: Apostolat Social. VI: În slujba Bisericii și Patriei. Pilde și îndemnuri pentru cler. București 1958, p. 293).

Datele acestea stau mărturie despre prezența activă a preoțimii noastre — în frunte cu I. P. S. și P. S. Membri ai Sfîntului Sinod — pe cele mai avansate poziții ale luptătorilor pentru pace din Patria noastră înfloritoare.

Nu ne vom clinti de-acolo și nici nu vom slăbi veghea, ci vom apăra pacea fără preget și fără slăbire.

REDACȚIA

PACEA CREȘTINĂ ÎN SLUJBA PĂCII LUMII

Biserica și credincioșii în general nu sînt chemați numai să se împărtășească de bucuriile și roadele păcii lui Hristos, ci trebuie să se și bucure de lățirea și consolidarea păcii Mîntuitorului în lume. Datoria acestui apostolat de pace aparține tuturor credincioșilor, dar în chip mai deosebit aparține celor chemați să fie slujitori ai Domnului.

Biserica lui Hristos, care este vestitoarea sublimei religii a păcii, trebuie să cultive pacea pentru binele credincioșilor.

Biserica osîndește războiul și din motivul că războiul nu poate fi susținătorul echilibrului dintre popoare și regulatorul vieții lor, nu poate fi mijlocul cel mai potrivit de rezolvare a neînțelegerilor internaționale, deși toate legile și dreptul tuturor popoarelor permit războiul de autoapărare adică să te împotrivești forței prin forță (vim vi repellere).

Oricare război ne îngrozește prin prăbușirea alcătuirilor mărețe ale operelor produse de civilizație și cultură. Războiul este preludiul unui proces de destrămare, de dezagregare și de reîntoarcere la primitivitate și la barbarie, este și rămîne o catastrofă istorică. Războiul în general este descărcarea unui instinct de distrugere, de ucidere, de aventură, de dorința de stăpînire, de risc, pe care îl purtăm în noi ca pe un păcat original.

Dacă cercetăm istoria vom vedea că într-o perioadă de timp relativ scurtă din istoria omenirii, au fost de douăzeci de ori mai mulți anii de război decît anii de pace. În această perioadă au fost încheiate mii de tratate de pace dintre care nici unul dintre ele n-a durat mai mult decît cîțiva ani — biete petice de hîrtie — deși fiecare a fost încheiat și semnat ca fiind veșnic.

Acest fapt nu se datorește unei slăbiri ori anemieri sau unei pretinse deficiențe a vieții creștine în sensul neputinței de a se realiza un ideal de frumusețe îngerească, de transformare a sufletului omenesc de a-l face să dorească cele mai înalte idealuri de desăvîrșire morală — ci rațiunea războiului trebuie căutată în existența păcatului ce stăpînește pe om și care desfigurează chipul supranatural al omului și îl face să devină rob stricăciunii și o grea piedică de trecut în calea desăvîrșirii creștinești. După in-

tuiția Apostolului Neamurilor „toată făptura suspină laolaltă și este ca în dureri de naștere” (Rom. 8, 21—22). Atîta timp cît dominația instinctelor, a forței, a egoismului, sînt atotputernice ar fi o greșală să ne închipuim că pacea poate fi pe deplin asigurată numai prin tratate de pace sau pacte de neagresiune sau chiar prin dreptul de judecată al neamurilor. Această imposibilitate de a stabili pacea în lume numai prin îndeplinirea formalităților privind încheierea unor tratate de pace sau pacte de neagresiune care de cele mai multe ori sînt călcate în picioare și nerespectate chiar a doua zi după încheierea lor — provine și din faptul că pacea este un fenomen cu mult mai complex decît s-ar părea la prima înfățișare. Pacea poate fi privită nu numai din punct de vedere moral sau social ci cu egală îndreptățire se poate vorbi despre pace și din punct de vedere sociologic, istoric, economic, politic, biologic, juridic, întrucît în toate aceste domenii se resimt binefăcătoarele ei consecințe. Și atunci cînd oamenii nu mai constituie o singură mare familie, nu mai sînt frați întreolaltă, ci numai grupuri organizate care se unesc și tind să se distrugă reciproc, devin lupi răpitori, egoiști, sălbatici, agresivi și ucigași. În climatul acesta de viață pacea devine imposibil de realizat și de apărut iar tratatele de pace nu mai prezintă nici o garanție.

Noi, în calitate de creștini și propoveduitori ai Evangheliei trebuie să acționăm în așa fel încît să anihilăm toate obstacolele care stau în calea realizării păcii între indivizi și popoare. Aceasta o putem face propoveduind pacea pe care ne-o oferă credința, pacea pe care ne-a lăsat-o Mîntuitorul.

Dar care este pacea lui Hristos ai cărei slujitori trebuie să fim noi, credincioșii, și care sînt prerogativele acestei păci?

Mîntuitorul a fost prezis de proroci ca aducător de pace, împărăția lui a fost prorocită ca fiind o împărăție a păcii. Viitorul Mesia este numit „Domn al păcii” (Is. 1, 6). El va schimba săbiile în fiare de plug și lăncile în seceri. Nici un neam nu va mai ridica sabia împotriva altui neam și pravila războiului nu o vor mai deprinde” (Is. 2, 4).

Zaharia, tatăl lui Ioan Botezătorul, prorocște că Mesia va veni „ca să lumineze pe cei ce zac întru întuneric și în umbra morții și să călăuzească pașii noștri pe calea păcii” (Lc. 1, 79). Deasupra peșterii de la Betleem îngerii vestesc „pe pămînt pace, între oameni bunăvoie” (Lc. 2, 14).

Mîntuitorul își inaugurează învățătura publică cu Predica de pe Munte (care e și un fel de program) în care zice: „Fericiți făcătorii de pace că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema” (Mt. 5, 9).

Făcătorii de pace sînt aceia care se află în pace cu Dumnezeu și cu oamenii și se silesc să fie în pace cu toată lumea. Ei se numesc fiii lui Dumnezeu fiindcă Domnul — după învățătura Sf. Pavel — este Dumnezeul păcii (II Cor. 13, 11). Sf. Grigorie de Nissa zice că făcătorii de pace sînt aceia

care urmează pe Dumnezeu în iubirea lor către oameni, care arată în propria lor viață ceea ce este propriu lucrării dumnezeiești. „Această lucrare — zice în continuare Sf. Grigorie de Nissa — ți-o recomandă ție ca să desrădăcinezi lupta, să alungi lingușirea, să stingi potha de răzbunare, tot ce arde tăcut în inima ta; și în locul acestora să plantezi în inima ta ceea ce este contra celor înlăturate. Căci, precum la retragerea întunericului, intră lumina, tot așa intră în locul acestora roadele Duhului, care sînt: dragostea, bucuria, pacea, dreptatea, îndelunga răbdare și toate bunurile enumerate la sfîntitul Pavel” (Gal. 5, 22, 23).

Pacea este urarea plină de iubire pe care o face Mîntuitorul ucenicilor: „Fiți în pace unii cu alții” (Mc. 9, 50). Testamentul pe care îl lasă lor este pacea: „Pace vă las vouă, pacea mea o dau vouă” (Ioan 14, 27) și primul salut pe care îl face ucenicilor după înviere este pacea: „Pace vouă” (Ioan 20, 19). El vrea ca învățăceii Săi să fie soli ai păcii: „Iar cînd intrați în casă, urați-i ei de bine. Și dacă este casa aceea vrednică vină pacea voastră peste ea. Iar de nu este vrednică, pacea voastră întoarcă-se la voi” (Matei 10, 13).

Dar care sînt prerogativele păcii lui Hristos sau ale păcii pe care El a adus-o lumii și pe care El o vrea să domnească pretutindenea în viața individuală, de familie și socială, printre indivizi și popoare?

Pacea lui Hristos este înainte de toate prietenia cu Dumnezeu și cu oamenii, este o pace interioară din care derivă ca raza din soare și pacea externă. Pacea spirituală se reflectează și asupra lucrurilor, este fundamentată pe dreptate și este inspirată din iubire. Un mare filozof definea pacea ca fiind „liniștea ordinei mai ales în voință”. Acest lucru însemnează că pacea rezultă din liniștea pe care o dă buna rînduială și care își are izvorul și măsura în Dumnezeu ziditorul a toată ordinea din univers. Sf. Grigorie de Nissa zice: „Cine dintre oameni consideră o plăcere mai dulce decît viața liniștită? Tot ce este plăcut în viață, din ceea ce putem avea, are nevoie de pace ca să fie plăcut. Căci dacă am avea tot ceea ce se cinstește în această viață și tot ce ar putea îndulci viața, n-ar avea nici o valoare fără bunul păcii; la ce ar folosi toate cînd războiul te împiedică la gustarea acestor bunuri”? (Omiliile la Fericiri, VII).

Pacea se bazează pe ordine, pe ordinea internă morală care stăpînește în voință — voința condusă de dreptate în respectarea dreptului tuturor și a fiecăruia în parte. Altfel se obține numai o ordine curat externă, mecanică, aparentă, instabilă. Pacea lui Hristos nu-i singurătatea, după cum zice la timpul său Tacitus: *Ubi solitudinem faciunt, pacem appellant*, adică, acolo unde se stabilește singurătatea acolo se rînduiește pacea. Pacea Mîntuitorului, pacea socială voită de Hristos nu-i singurătate, nemișcare, tăcere; aceasta e pacea cimitirelor, e pacea mormintelor. Pacea creștină e

mişcare, viață, acțiune spontană, muncă încordată, prosperitate și progres. Pacea lui Hristos pe care o doresc popoarele nu poate și nu trebuie să fie o pace oricum, ci ea trebuie să fie rodul dreptății noastre a tuturor, pacea îmbrățișată de dreptate: „Dreptatea și pacea s-au sărutat” (Ps. 85, 11). Sf. Pavel scrie: „Pentru că împărăția lui Dumnezeu nu este mîncare și beaură, ci dreptate și pace și bucurie întru Duhul Sfînt” (Rom. 14, 17).

O altă prerogativă a păcii creștine este legea iubirii universale, dată de Mîntuitorul nostru Iisus Hristos. Iubirea universală este cea mai puternică inspiratoare și totodată cea mai sigură garanție de pace. Și cu adevărat, dacă oamenii se iubesc ca frații cum vor mai putea să se ucidă ca dușmani?

Prorocul Isaia a văzut în viitoarea împărăție a lui Hristos această scenă admirabilă: „Lupul și mielul vor paște împreună și împreună leul și boul vor mîncă paie” (Is. 65, 25). Cine poate săvîrși această minune ca să devină prieteni cei ce au fost și sînt obișnuiți ca să se slișie reciproc? Răspunsul, pentru noi este cel care izvorește din Evanghelie: iubirea universală care trebuie să izvorască din iubirea lui Hristos.

Incearcă reprezentanții tuturor popoarelor iubitoare de pace să găsească calea unei dezarmări generale sau cel puțin o înțelegere în privința reducerii armamentelor, precum și interzicerea completă a experiențelor cu arme atomice și cu hidrogen. E un lucru foarte bun dezarmarea materială, dar ea nu va veni sau poate va fi de scurtă durată dacă nu va fi preludiul dezarmării morale, a dezarmării spirituale. Numai sufletul omenesc despuiat de orice sentiment de ură, de minciună, de răzbunare, de egoism individual sau colectiv, de dorințe nesătute de stăpînire, de tot felul de nedreptăți, va putea să devină locaș curat în care să sălășluiască prin dreptate și iubire: pacea lui Hristos.

Am văzut urarea pe care o face Mîntuitorul ucenicilor Săi, urare care este și o poruncă: „...fiți în pace unii cu alții” (Mc. 9, 50). Această poruncă este îndreptată și către noi: Să avem și noi pace în lumea noastră mică în care trăim: în familie, în sat, în oraș, în cercul nostru de cunoștințe. Să ascultăm și îndemnul Apostolului: „Dacă se poate, pe cît depinde de voi, să fiți în pace cu toți oamenii” (Rom. 12, 18). Acțiunea de pacificare trebuie să înceapă de la noi, prin împăcarea sufletelor cu Dumnezeu și cu deapropoalele. Trebuie să cultivăm în noi în primul rînd, în calitate de slujitori și închinători ai altarelor, spiritul de solidaritate umană și de înțelegere reciprocă, trebuie să întărim în sufletele credincioșilor noștri respectul pentru pactele încheiate și obligația menținerii și respectării cuvîntului dat, temeiul indispensabil al încrederii reciproce între indivizi și popoare.

La căldura dragostei de Dumnezeu și de aproapele se dezvoltă stima și prețuirea reciprocă a indivizilor și popoarelor și numai atunci va coborî pacea atotstăpîitoare cu bucuriile și binefacerile ei cerești, cînd sufletul

zbuciumat al lumii însetate de pace și de iubire își va găsi puncte de sprijin și de siguranță. Să fim convinși că nici sabia, nici tunul, nici cele mai moderne mijloace de distrugere nu vor putea aduce mântuirea și fericirea popoarelor. Cel mult vor putea dicta condițiile unei păci oarecare, dar la nici un caz nu vor putea întrona pacea. De aceea în chemarea adresată întregii lumii creștine de către conducătorii Bisericilor Ortodoxe aflați la Moscova, în mai 1958, se spune atât de convingător: „Nouă, capilor Bisericilor autocefale, ne revine datoria de a mărturisi grija permanentă a sfintei Biserici Ortodoxe pentru pacea a toată lumea, de a respinge și a osîndi războiul ca mijloc de rezolvare a neînțelegerilor internaționale... Totodată, noi, slujitorii Bisericii Ortodoxe, chemăm pe toți creștinii din lumea întreagă să nu șovăiască nici o clipă și să nu slăbească lupta pentru pace, pentru a determina pe cei ce dețin puterea să nu se bizuie pe puterea armelor în rezolvarea problemelor internaționale...”

Alături de toți conducătorii popoarelor, în frunte cu conducătorii Uniunii Sovietice — bastionul păcii și al înfrățirii popoarelor — conducători care au în programul lor de guvernare și îndatorirea de a lupta pentru menținerea și consolidarea păcii și care au împins pînă la maximum frămîntarea lor spre a asigura omenirii zguduită de grozăviile războiului o viață de liniște în care prin muncă cinstită, să se refacă și să prospere, acum la aniversarea unui deceniu de luptă organizată pentru apărarea păcii, să ne alipim cu tot mai multă convingere la marele front al apărătorilor păcii. Să ne silim să avem în noi înșine spiritul dreptății, simțiri drepte și creștinești, pentru noi și pentru alții, cu care să zidim celatea cea nebiruită a păcii!

Așa săbiile se vor schimba în fiare de plug și sulilele în seceri, nu se va mai ridica sabia împotriva altora și nu se vor mai deprinde popoarele cu pravila războiului. „Și se va odihni fiecare sub vița sa și fiecare sub zmochinul său și nu va mai fi cine să inspire groază. Toate neamurile vor umbla fiecare în calea sa” (Mihea, 4, 2—4). Așa, pacea creștină va fi cu adevărat în slujba păcii popoarelor și a lumii.

Pentru pacea a toată lumea, Domnului să ne rugăm!

Pr. Dr. ALEXANDRU MOISIU
Asistent la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

AFRICA SE DEȘTEAPTĂ

PE MARGINEA CĂRȚII „MESAJ DIN GHANA“

Trăim în epoca destrămării rapide a colonialismului. Până acum peste 1.200.000.000 de oameni s-au eliberat din lanțurile colonialiștilor englezi, francezi, olandezi, etc. Țările afro-asiatice, care și-au dobândit independența, sint o forță în slujba păcii, a conviețuirii pașnice, a progresului. Ele sprijinesc lupta pentru independență a popoarelor, care mai sint sub stăpînirea colonialistă, și luptă să-și consolideze propria independență prin făurirea unei industrii naționale, prin o independență economică reală.

La început — după al doilea război mondial — unii aveau impresia că mișcarea de eliberare aparține numai Asiei și că Africa, mai ales Africa neagră, este încă paradisul colonialiștilor. Evenimentele ulterioare au infirmat această impresie: ca și Asia, și Africa se deșteaptă și își cere dreptul la o viață independentă. Egiptul, Sudanul, Tunisia, Marocul, Liberia, Ghana, Guineea și-au cîștigat independența prin luptă. Algeria, Camerun, Congo, Nyassaland ș. a. luptă cu eroism pentru independență. Acum colonialismul se prăbușește și în Africa neagră. Popoarele vor să-și făurească o viață nouă. Simbolul acestei lupte este steaua neagră în cinci colțuri ca semn că Marea Revoluție din Octombrie, care a creat lumea socialismului, este forța biruitoare, care a dat un nou avînt luptei popoarelor pentru libertate și progres. Țările socialiste, în frunte cu Uniunea Sovietică, sprijinesc această luptă și ajută țările, care și-au cucerit independența, să o consolideze și din punct de vedere economic. Schimburile comerciale, bazate pe principiul egalității și avantajului reciproc, creditele, ajutorul tehnic-industrial, primit din partea Uniunii Sovietice și altor țări socialiste, dau posibilitate popoarelor eliberate să-și făurească o industrie proprie, să exploateze bogățiile solului și subsolului pentru sine, să îmbunătățească agricultura și să-și ridice nivelul de trai și cultural. Colonialiștii le-au ținut într-o stare de înapoiere economică și culturală: astăzi ele pășesc cu entuziasm pe calea progresului economic și cultural. De aceea ele au nevoie de pace și de colaborare și ajutor. De aceea ele luptă împotriva colonialismului și imperia-

lismului, ațîțător la noi războaie, și sprijinesc lupta pentru pace, pentru tratative, pentru dezarmare, pentru interzicerea armelor atomice, pentru colaborare internațională multilaterală.

Cartea scrisă de Kwame Nkrumah, prim ministrul Ghanei, cu titlul „Autobiografie — Mesaj din Ghana —” ne pune în contact mai viu cu mișcarea de eliberare din Africa neagră. Biografia lui Kwame este așa de împletită cu viața poporului și cu lupta lui pentru libertate, încît această Autobiografie e totodată și oglinda luptei populare: toată viața lui este consacrată poporului și libertății. De aceea am socotit că o prezentare a problemelor cărții acesteia este o bună introducere la cunoașterea mai precisă a luptei pentru libertate a popoarelor Africii negre. Această prezentare e și un îndemn de a citi cartea însăși.¹

În primul rînd, cartea demască imperialismul, colonialismul și rasismul, care au pus jugul robiei peste poporul din Ghana (=Coasta de aur), ținîndu-l în înapoiere economică și culturală, în mizeria fizică și morală. De aceea, atît autorul, cît și intelectualii negrii, tineretul și poporul urăsc colonialismul.

La începuturile erei creștine, cînd Anglia era fără însemnătate în istorie, strămoșii ghanezilor de azi au creat un imperiu puternic, imperiul Ghana, în care a înflorit o cultură și o civilizație avansată. „Pe vremea aceea, în vechiul oraș, Tumbuktu, africani cu temeinice cunoștințe în domeniul științei, artei și culturii, scriau opere care au fost traduse apoi în limba greacă și ebraică, și în același timp făceau schimb de profesori cu universitatea spaniolă din Cordoba” (p. 227). Acest imperiu a fost cucerit de mauri în sec. XI (p. 241). Colonialiștii în 100 ani de stăpînire au distrus urmele culturii și civilizației străvechi, coborînd poporul în sclavie și promovînd numai limba engleză și împiedecînd astfel dezvoltarea unei literaturi culte, a științei și artelor naționale africane. Iată cum descrie colonialismul ziaristul african Azikiwe într-un articol publicat în 1936: „Europeanul ... crede în dumnezeul al cărui nume este înșelăciune. El crede în dumnezeul, a cărui lege este: *voi, cei puternici, trebuie să-i supuneți pe cei slabi, voi europenii „civilizați” trebuie „să-i civilizați” pe africanii „barbari”, cu ajutorul mitralierelor, voi europenii creștini, trebuie „să-i creștinați” pe africanii păgîni cu ajutorul bombelor, al otrăvirii, al gazelor, etc.*! În colonii europenii cred în dumnezeul, care le poruncește: „Voi, care administrați, întocmiți legea împotriva rebeliunii, pentru ca africanii să nu cîrtească, întocmiți ordinul de deportare ca să-i trimiteți pe africani în exil dacă îndrăznesc să pună la îndoială autoritatea voastră. Intocmiți un ordin, ca să le luați banii, astfel

¹ Kwame Nkrumah: Autobiografie — Mesaj din Ghana — trad. după originalul englez (Edinburg 1957), București 1958, p. 368.

încît să nu poată avea o situație materială bună... Puneți detectivi în preajma casei fiecărui african, care are conștiință națională și care desfășoară o muncă de agitație pentru independența națională și dacă e posibil, îi încadrați activitatea în Codul penal ca să poată fi ținut îndărătul gratiilor" (p. 42—43). Acesta este chipul real al colonialismului și al așa zisei „misiuni” de civilizare și „încreștinare” a africanilor. „Autobiografia” este plină de mărturisiri asemănătoare despre „mîrșăvia colonialismului” (p. 48). Autorul însuși declară: „Stăpînirea imperialistă înseamnă pentru popoarele coloniale *exploatare economică și politică*. Puterile imperialiste au nevoie de materiile prime și de munca indigenă ieftină din colonii pentru propriile lor industrii capitaliste ... și folosesc coloniile ca piețe de dumping pentru surplusurile lor de produse”. Scopul lor este exploatarea. *Ei vor „să mențină pe indigeni în starea lor de înapoiere și să-i facă dependenți sub raport economic... Aceasta a dus populația indigenă la sclavie și la decădere economică”,* indiferent dacă teritoriul respectiv „e administrat ca o colonie, ca un protectorat sau ca un teritoriu sub mandat”. Deși „Marea Britanie” pretinde „că menține coloniile sub tutelă numai pînă cînd ele vor deveni capabile să se autoguverneze, ... este clar că ea nu are nici un interes să slăbească ștreangul care le sugrumă”. „Mișcarea de eliberare națională din coloniile africane a apărut în urma continuei lor exploatare economice și politice de către asupritorii străini” (p. 69—71). Ea e necesară, pentru că „*puterile coloniale nu se pot hotărî să se exproprieze ele înșile*”. *Ele vor acorda libertatea coloniilor, nu de bunăvoie, ci numai silit* (p. 71—72; 176). După robia colonialistă seculară, e firească afirmația: „urîm colonialismul și imperialismul. Urîm atitudinea inumană a omului față de om” (p. 228), capabilă de „cruzimi, care sînt o rușine pentru omenire și pentru civilizație” (p. 246).

Cartea cuprinde și expunerea sărăciei și mizeriei negrilor, ce locuiesc în Anglia: „uneori aceste condiții (de trai n.n.) erau atît de cumplite, încît *nu am cuvînte să le descriu*... Trăind în asemenea condiții ei pierduseră de cele mai multe ori speranța de a mai putea duce o viață omenească” (p. 85). Aceeași era situația negrilor și în America, unde autorul condamnă discriminarea rasială, care „în special în statele de sud era (o problemă) acută”. Intrînd odată într-un bufet să ceară un pahar de apă, chelnerul alb l-a privit cu scîrbă „de parcă aș fi fost un gunoi” și i-a zis: „Locul tău, domnul meu, este în scui pătoare, afară”. Discriminarea aceasta a simțit-o „în autobuz, restaurante și alte locuri publice” (p. 66). Unele atitudini rasiste se observă și la Londra (p. 75, 82). El însuși, cît timp și-a făcut studiile universitare în Anglia și America „din cauza sărăciei trebuia — zice — pe nemîncate să-mi văd nu numai de învățătură, ci și de munca pe care o făceam în vacanță ca să cîștig bani pentru taxele universitare” (p. 34). Une-

ori se mulțumea cu un ceai toată ziua. „Duceam mereu lipsă de bani, fiind nevoit să recurg la diverse expediente pentru a-mi câștiga existența”. Astfel a fost, rînd pe rînd: mic negustor de pește și păsări, muncitor la o fabrică de săpun, chelner pe vapor, nituitor la șantierele navale (unde lucra noaptea afară în ger), etc. În aceste condiții de sărăcie cruntă a urmat dreptul, economia, sociologia, filozofia, pedagogia și teologia (p. 51—63). Aceeași a fost situația și la Londra (p. 81—82, 87).

Ca să justifice prelungirea stăpînirii coloniale sau a situației de țară dependentă sau sub mandat, colonialiștii au promovat, pe lângă ideia rasistă, și părerea că popoarele acestea nu sînt capabile să se autoguverneze. La aceste concepții, autorul răspunde, exprimînd părerea popoarelor subjugate, prin mai multe contra-argumente. „Dumnezeu ne-a făcut pe toți egali”. De aceea „noi credem în egalitatea raselor. Noi credem în libertatea popoarelor de toate rasele. Noi credem în colaborare” și „luptăm împotriva unui sistem ..., care înjosește și exploatează pe oameni” (p. 228). Dumnezeu a dat și popoarelor asuprite „dreptul ... de a fi libere de orice stăpînire străină”. De aceea revendicăm „acest drept al nostru la independență”, care nu poate fi negat nici unui popor, e „un drept imprescriptibil al popoarelor”, „un drept natural” (p. 235, 243). El rezultă și din mersul „implacabil înainte al istoriei” (p. 246). Numai liber poate un popor „să-și dezvolte calitățile și să-și manifeste din plin posibilitățile” (p. 248). Să punem „capăt mitului că africanii nu sînt capabili să-și conducă singuri treburile” (p. 236). „A afirma că unii oameni sînt capabili să se guverneze singuri, pe cînd alții nu sînt încă „gata” îmi miroase ... mai degrabă a imperialism decît a rațiune. Biologi de seamă susțin că nu există „rasă superioară”. De altfel, negrii nu se deosebesc de ceilalți oameni: au aceleași emoții, aceleași sentimente, aceleași aspirații ca oricare alții. „Oare strămoșii noștri nu se guvernau singuri înainte de venirea albilor pe meleagurile noastre?” De ce urmașii lor să fi pierdut capacitatea de autogovernare?” (p. 227, 245).

La obiecția că poporul trebuie să fie pregătit pentru aceasta, autorul răspunde: „Dacă există un criteriu pentru a aprecia măsura în care un popor este pregătit pentru autogovernare, atunci voi spune că acest criteriu este dorința lui de a-și asuma răspunderea autogovernării. Căci cine în afară de poporul însuși poate spune cînd el e pregătit? Cum pot alții să aprecieze cînd a sosit acel moment în viața unui popor înrobitor?” „Căci niciodată în istoria lumii nu s-a întîmplat ca un stăpînitor străin să ofere unui popor independența pe o tîpsie de argint” (p. 235).

Dar chiar dacă un popor liber s-ar guverna prost, el are posibilitatea să se formeze, să câștige experiență, pe cînd sub asuprire nu-și poate manifesta calitățile. „Ceea ce dorim noi este dreptul de a ne guverna singuri, chiar cu riscul de a ne guverna prost”, căci „preferăm autonomia cu primejdiile

ei, sclaviei îndurate în liniște" (p. 202—203). Libertatea unui popor e un bun prea prețios spre a nu fi preferată sclaviei.

Cum se explică avîntul luptei pentru libertate a poporului din Ghana? — Autorul vorbește despre trei cauze: intensificarea exploatării coloniale, care a ridicat protestul poporului întreg; formarea unei intelectualități indigene, legate de popor, conștientă de trecutul glorios, de asuprirea colonială, de forțele creatoare ale poporului și încrezătoare în viitorul luminos, ce și-l poate făuri poporul eliberat; influența concepției marxiste, a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, clasa muncitoare din Ghana, organizîndu-se în sindicate și spunîndu-și „mai răspicat cuvîntul” (p. 103, 121, 71, 69, 4). Încă în 1947 mișcarea de eliberare din China, Birmania, India, Ceylon, Indochina, Indonezia, exercita „o anumită influență și în Africa de vest și asupra studenților africani din străinătate”. Sub aparenta liniște, Africa începea să se frămînte. Cine-și putea închipui că Ghana (=Coasta de Aur), care „era considerată o colonie model”, o „țară pașnică”, — în curînd va deveni „avantgarda regenerării și renașterii africane”? (p. 95). Autorul declară că a citit pe Karl Marx, Engels, Lenin și s-a convins că „filozofia lor putea să dea soluția acestor probleme”, a colonialismului și imperialismului și a eliberării popoarelor coloniale (p. 69). El citează cuvintele lui Karl Marx: „nu poate fi liber un popor, care asuprește alte popoare” și conchide: „Imperialismul și colonialismul reprezintă un rău îndoit... Acest rău lovește nu numai poporul subjugat, ci și națiunea dominantă, care plătește pentru el” (p. 248).

Astfel s-a născut mișcarea de eliberare din Coasta de Aur, care a folosit mijloace pașnice, dar pe care colonialiștii englezi au încercat s-o înăbușe prin teroare, prin masacre, arestări masive, în frunte cu actualul prim-ministru, sau prin specularea unor divergențe între forțele progresiste și reprezentanții feudalismului. Avîntul în luptă al poporului, gata să aducă orice jertfă, a fost așa de mare, încît Anglia a fost silită să acorde independență Ghanei. Independența a fost proclamată în 6 martie 1957. Realizările noului stat, atît interne, cît și externe, arată clar că el e viabil și poporul eliberat pășește spre o viață din ce în ce mai bună. La 1 iulie 1959 se începe realizarea unui plan de dezvoltare economică, spre a se consolida independența statului și a păși pe calea progresului social și cultural. Pe plan extern, ca membru în O.N.U., Ghana promovează politica de coexistență pașnică, o politică externă „pusă în slujba păcii și a prieteniei”. Ea totodată sprijinește lupta pentru independență din celelalte colonii africane: mișcarea de eliberare e o mișcare „panafricană”. *„Africanii din toate teritoriile acestui vast continent s-au trezit și lupta pentru libertate va continua”* (p. 348, 67, 229—230, 233). Un rol însemnat în această luptă îl are conferința popoarelor Africii, care s-a ținut în decembrie 1958 la Accra,

capitala Ghanei. În noiembrie 1958, Ghana și Guinea, fostă colonie franceză, au hotărât să formeze împreună Statele Unite ale Africii occidentale, spre a-și consolida independența și a ajuta mai cu putere pe africanii ce luptă pentru libertate.

Africa neagră s-a deșteptat: lanțurile colonialismului sînt frînte. Popoarele își cîștigă libertatea prin luptă și sacrificiu. Vremea colonialismului a trecut. O nouă forță apare pe arena istoriei: Africa neagră, care stă în slujba progresului social și a păcii.

În încheiere spunem cîteva cuvinte și despre credința religioasă a primului ministru al Ghanei. Pentru că mama lui a fost convertită la catolicism, el a fost botezat catolic, a urmat la biserica r. catolică, a fost învățător la o școală elementară r. catolică, profesor la cel dintîi seminar înființat de Biserica r. catolică în Ghana. Plecînd de la seminar, s-a angajat total în lupta pentru libertatea poporului său. În America a luat contact și cu alte biserici și secte. Dar încă din tinerețe (cînd era elev la colegiu) „aveam ... ideile mele proprii — mărturisește autorul — opuse celor pe care le impunea religia romano-catolică” (p. 38). Setea de libertate era așa de profundă, încît „am simțit că disciplina riguroasă a catolicismului mă în-năbușă”. Frica „de a-mi răpi libertatea” e sentimentul ce-l are „față de o religie organizată și care impune obligații”. Religia pentru el e ceva „strict personal”: „îmi căutam libertatea în adorarea Dumnezeului meu și în comuniunea cu El”. „Astăzi sînt un creștin, care nu ține de nici o biserică și totodată socialist marxist, negăsind nici o contradicție între aceste două convingeri” (p. 29—30). În multe locuri din carte amintește „providența divină”, concepția că Dumnezeu a făcut pe toți egali și vrea libertatea popoarelor, asemănarea cu eliberarea evreilor din robia Egiptului, idealul slujirii semenului, pacea și prietenia și „frăția, pe care a propovedit-o Hristos acum 2000 de ani, și în privința căreia se vorbește atît de mult, dar se face atît de puțin” (p. 242). E un credincios, care se roagă și mulțumește lui Dumnezeu pentru succesele în luptă.

Din cartea aceasta respiră un adînc umanism, prin care omul e prețuit indiferent de culoarea pielii, de națiune sau religie, se sprijinește prietenia și colaborarea dintre popoare libere și egale, se cultivă virtuțile slujirii aproapelui și eliberării omenirii, se promovează progresul social, ca toți să ajungă la o viață omenească superioară.

Acest umanism, aceste valori morale, sînt expresia unui popor, cu un trecut glorios, care acum își făurește viitorul în solidaritate cu întreaga omenire progresistă. „Oamenii progresiști din Anglia și din lumea întreagă sînt hotărît de partea noastră. Făclia mișcării de eliberare a fost aprinsă în Ghana pentru întreaga Africă de Vest și ea va lumina drumul libertății și popoarelor din alte teritorii subjugate” (p. 178). Sînt cuvinte, care se

verifică mereu. Valul luptei de eliberare se ridică tot mai mare: el nu poate fi înfrânt. *Popoarele, ținute în robia colonialistă, pășesc cu hotărîre spre libertate*, căci libertatea este însăși viața lor, este viața mai bună și mai fericită, după care însetează cu ardoare. Ele dau grele lovituri imperialismului și colonialismului exploatator și ațîțător de noi războaie. Ele sprijinesc lupta pentru pace, pentru progres social, pentru colaborare și prietenie.

Din punct de vedere creștin această luptă este privită cu simpatie și admirație. Desigur e trist faptul că în numele creștinismului, a convertirii „păgînilor” la Hristos, colonialismul a subjugat, a exploatat și a ținut în robie popoare întregi, oprindu-le din dezvoltarea lor culturală și economică. E trist că Biserica rom. catolică și celelalte biserici din Apus au tolerat aceasta și uneori au devenit — prin unii reprezentanți — unelte ale colonialismului. Biserica Ortodoxă, care nu s-a putut „lăuda” cu „misiunile” din colonii, nu-și poate reproșa nimic, în această privință. Ea, alături de sutele de milioane de partizani ai păcii, sprijinește lupta de eliberare a popoarelor din jugul colonialismului. Căci Dumnezeu voiește ca toate rasele să fie egale și toate popoarele să fie libere, și împreună — libere și egale — să muncească pentru făurirea unei omeniri pașnice și fericite.

Ierom. Prof. Dr. N. MLADIN

CINE ESTE ΕΓΩ DIN CAPITOLUL VII AL EPISTOLEI CATRE ROMANI?

— O INTERPRETARE ERONATĂ CARE TREBUIE EVITATĂ ȘI COMBĂTUTĂ —

Capitolul VI al Epistolei către Romani sfârșește, sentențios, cu o îndoită asigurare: a) plata păcatului este moartea — spirituală și veșnică — iar b) harul lui Dumnezeu, împărțășit credincioșilor, duce la dobândirea vieții de veci (vers. 23). Cu o condiție: credinciosul să persevereze în viața cea nouă de care îl face părtaș jertfa răscumpărătoare a Mântuitorului. Primii cititori ai epistolei — ca și aceia din veacurile următoare, ca membri ai Bisericii — au de ales între aceste două căi, pe care poate fi îndrumată viața lor vremelnică: a morții și a vieții.

Unii dintre primii cititori ai Epistolei către Romani — și anume cei de proveniență precreștină iudaică — păstrau încă oarecare rezerve față de doctrina îndrăzneată prin noutatea ei a Apostolului „neamurilor”. Propoziția paulină: „nu mai sînteți sub Legea (mozaică), ci sub har” (din 6, 14), stîrnea nedumeriri în cugetele convertiților care se simțeau înclinați și îndatorați să respecte și după încreștinare prevederile Legii lui Moise. Pentru lichidarea acestor nedumeriri deschide Sfîntul Apostol Pavel — în plină expunere a vieții celei noi, agonisită de Hristos celor ce cred în El — tulburătoarea paranteză a capitolului VII, adevărată piatră de poticneală pentru exegeți și pentru propovăduitori peste tot.

Pentru evitarea oricăror neînțelegeri, Sf. Apostol Pavel precizează din capul locului că de astă dată intenționează să se descurce în mod special cu cei ce cunosc Legea mozaică, fie aceștia iudei neconvertiți la Hristos, fie iudeo-creștini (cum li se spune de obicei, cu considerare la proveniența lor precreștină). Unii ca aceștia știau — era doar vorba de un adevăr elementar! — că Legea mozaică îl obligă pe om atîta vreme cît se află în viață

(v. 1). Exemplul cu legea matrimonială, dat aci de Sf. Apostol Pavel, este concludent: ea are putere — ca orice lege — numai asupra celor ce se află în viață. După moartea soțului, spre pildă, femeia se poate recăsători (la iudei, căci de ei e vorba aici) fără să-și facă faimă rea, fără să suporte consecințele dure ale discuțiilor sau clevetirilor pe socoteala moralității sale, fără să se facă vinovată de păcatul răsdesfrînării sau adulterului (v. 2).

Exact la fel stau lucrurile din punct de vedere religios. Prin convertirea la creștinism, iudeo-creștinii — ca și femeia rămasă nemăritată (văduvă), față de legea bărbatului ei — sînt „morți” față de Legea mozaică. Nu mai aparțin acesteia și nu mai au îndatoriri față de ea. După convertire, ei sînt ai lui Hristos, îi aparțin Mîntuitorului. Obligațiile lor față de Legea mozaică au încetat în Botez. Le pot nesocoti deci, fără nici o remușcare, concentrîndu-și toate puterile în direcția agonisirii de roade lui Dumnezeu bine plăcute, săvîrșind adică fapte bune (v. 4).

Convertiții — așa pune problema Sfîntul Apostol Pavel — nu au ce regreta după ce au intrat în comuniune cu Hristos, deoarece prin aceasta ei au cîștigat totul fără să piardă nimic. După obiceiul său, printr-o serie de confruntări între ceea ce credincioșii erau odinioară, fără Hristos, și ceea ce sînt acum, cînd se află „în Hristos” (adică în Biserica Lui), Sfîntul Apostol Pavel dovedește cît de adevărat este că prin încreștinare cititorii primi ai Epistolei către Romani au răzbit din moarte la viață. Odinioară, cînd se aflau sub stăpînirea trupului dominat de păcat, patimile păcatului, cele prin Lege întăritate — (se va vedea cum, la versetul 7) — lucrau în mădularele celui neconvertit, ca să aducă roadă morții. Punctul de plecare al patimilor păcatului — numite astfel deoarece păcătosul sfîrșește prin a suferi din pricina lor — îl formează trebuințele naturale, iar consecințele lor sînt păcatele personale, individuale (v. 5). Acum, desfăcuți fiind de Lege, față de care au murit în Botez, ei slujesc Domnului în veșmînt nou, luminat, întru înnoirea Duhului și nu întru bătrînețea slovei vechilor și învechitelor prescripții legaliste (v. 6).

Legea lui Moise n-a putut scuti pe nimeni de păcat. Dimpotrivă, după învățătura Sfîntului Apostol Pavel, prin ea a venit cunoștința păcatului (cf. 3, 20), ea a fost dată ca să se înmulțească păcatul (cf. 5, 20) și prin ea au fost stîrnite la lucru patimile păcatelor (cf. 7, 5). Între Lege și păcat există prin urmare raporturi intime. Cum trebuie înțelese aceste raporturi? Altfel exprimat: Este cumva Legea păcat?

Răspunsul Sfântului Apostol Pavel este categoric negativ. Mai încolo (vezi v. 12) va motiva această afirmație. Deocamdată, Apostolul constată că Legea — fără să se lase identificată cu păcatul — a ajutat păcatul să se manifesteze cu amploare, pe două căi: a) l-a făcut cunoscut și b) l-a stîrnit la lucru.

Înainte de promulgarea Legii mozaice, iudeul nu era conștient de păcat și, deci, nici răspunzător de el (cf. 5, 12). Venind Legea, aceasta îi spunea omului că a săvîrșit un păcat sau altul și îi creaa răspundere pentru el. Dacă Legea n-ar fi spus: „să nu poftesti”, omul nu cunoștea pofta cea rea și păgubitoare. „Experiența dovedește, de fapt, că noi rîvnim îndeosebi fructul oprit”. În absența unei legi care să-l prohibească păcatul nu există și pofta (concupiscenta) nu are prilej să se manifesteze (v. 7—8). Sfântul Apostol Pavel ilustrează acest adevăr cu experiența pe care o face omul cînd ieșind din vîrsta prunciei este supus acțiunii de educare. Legile prohibitive ale educației stîrnesc pofta transgresiunii.

În al doilea rînd este de reținut că Legea stîrnește păcatul la lucru. Păcatul îl face pe om să-și închipuie plăcerea pe care o va simți cînd (și dacă) îl va săvîrși.

Trebuie subliniat că Sf. Apostol Pavel nu zice nici unde că Legea ar îndemna la păcat, ci că păcatul ia îndemn de la porunca Legii ca să se manifesteze ca păcat. În primul caz vina ar fi fost a Legii; în al doilea, Legea e nevinovată de căderea omului în păcat.

Nu ne oprim deocamdată asupra identității celui ce face experiența amară a așezării lui în fața poruncii Legii. Fie acesta un tînăr izraelit credincios, cum socotesc unii exegeți, fie întîiul om, Adam, pus în fața opreliștii de-a gusta din pomul paradisiac al cunoștinței binelui și răului, cum opinează alți exegeți, este de netăgăduit că opreliștea deșteaptă, prin însăși formularea ei, dorința — amestecată cu oarecare curiozitate — de-a o încălca. „Apa furată e mai plăcută și pîinea tănuită are gust mai bun” — spune cartea Pildele lui Solomon (9, 17).

În cazul contemplat de Sf. Apostol Pavel, incitația la transgresiune este deosebit de activă: ea pornește de la forța personificată a păcatului. Păcatul, ațîțat de intervenția poruncii Legii, își întetește insistențele pe lîngă om spre a-l determina s-o calce. În tentativa aceasta el reușește pe deplin, deoarece îl găsește pe om complectamente dezarmat. Legea formulează opreliști cu scopul de a-l împiedica pe om să păcătuiască — și, implicit, să-și ia pedeapsa pentru păcat: moartea (cf. 6, 23) — dar nu-l ajută să re-

ziste amăgirilor păcatului, îl avertizează dar nu-l și înarmează, îi pretinde fără să-l ajutoreze. În astfel de condiții e explicabil că Legea dată spre viață pricinuieste moartea celui chemat să respecte prevederile ei (v. 9—11).

Urmează, oare, de-aci că Legea ar fi rea? Nicidecum! Insușirile ei o pun la adăpost de orice critică negativă. Dumnezeuiască prin obîrșie, Legea este *sfîntă* ca tot ce porcede din bunăvoința lui Dumnezeu, este *dreaptă* întrucît reglementează echitabil relațiile dintre Dumnezeu și om și dintre oameni și este *bună* deoarece îl previne pe om să se ferească de păcat dacă vrea să devină pârtaș al vieții fără de sfîrșit (v. 12).

Dacă omul aflat sub porunca Legii — adică iudeul monoteist — ajunge totuși să moară, cum am mai spus, vina nu o poartă Legea, ci păcatul. Acesta iese totdeauna biruitor din lupta cu omul care se bizuie pe Lege.

Lăsat la propriile și slabele lui puteri, omul aflat sub porunca Legii mozaice nu poate nimic împotriva păcatului. El este, puțin exprimat, „de carne, vîndut sub păcat” (σάρκινος πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν; v. 14), pe cînd Legea este duhovnicească (πνευματικός). În ordinea firească a lucrurilor, nimeni nu este obligat să poarte poveri care depășesc puterile sale. Așa și aici: Ca să plinească Legea *duhovnicească*, iudeul monoteist ar trebuie să fie și el *om duhovnicesc* (πνευματικός ἄνθρωπος), să capete sporul de putere care să-l ridice la altitudinea Legii. Altfel spus, ființe omenești „de carne”, robite de păcat, nu pot satisface cerințe pneumatice, duhovnicești. Lipsa aceasta o va plini Hristos, prin harul Său, împărțit tuturor celor ce cred în El și îl urmează cu fidelitate.

Creînd oameni duhovnicești, Hristos creează pentru înția oară și posibilitatea de-a împlini efectiv porunca Legii mozaice. În acest sens Hristos este „plinirea Legii” (τέλος νόμου), cum vom citi mai departe (vezi 10, 4).

Pînă atunci, starea omului credincios aflat „sub Lege” continuă să fie dramatică. Versetele 14—23 exprimă în cuvinte sfîșietoare neputința lui de-a rezolva conflictul care-l devastează lăuntric. Iată cuprinsul lor:

„Știm că legea este duhovnicească, dar *eu* sînt de carne, vîndut sub păcat.

Pentru că ceea ce fac nu știu, căci nu săvîrșesc ceea ce voiesc, ci ceea ce urăsc, aceea fac.

Iar de fac ceea ce nu voiesc, recunosc că legea este bună.

Dar acum nu eu fac aceasta, ci păcatul care locuiește în mine.

Pentru că știu că nu locuiește în mine, adică în trupul meu, ce este bun; căci a voi se află la mine, dar a face binele nu aflu; căci nu fac binele pe care-l voiesc, ci răul pe care nu-l voiesc, pe acela îl săvîrșesc.

Iar de fac ceea ce nu voiesc eu, iată, nu eu fac aceasta, ci păcatul care locuiește în mine.

Găsesc deci în mine, care voiesc să fac binele, legea că răul este legat de mine.

Căci după omul cel dinăuntru mă bucur de legea lui Dumnezeu, dar văd altă lege în mădularele mele, luptîndu-se împotriva legii minții mele și dîndu-mă rob legii păcatului, care este în mădularele mele” (Rom. 7, 14—23).

Pentru pătrunderea și înțelegerea corectă a acestui conflict care se iscă în forul lăuntric al omului neconvertit la Hristos, nerenăscut la o viață nouă, este necesar să precizăm unele chestiuni de amănunt.

Din lectura atentă a textului reprodus aci se poate vedea că Sf. Apostol Pavel vorbește aci de două „legi”: una e Legea lui Dumnezeu (v. 22: *ὁ νόμος τοῦ θεοῦ*), iar cealaltă e „legea păcatului” (v. 23, 25: *ὁ νόμος τῆς ἀμαρτίας*). Pe cea dintîi, iudeul monoteist o cunoaște din Vechiul Testament (Legea mozaică), iar elinul (care după procedeul luării părții ca întreg, „pars pro toto”, reprezintă pe toți păgînii politeiști ai vremii) o cunoaște din natură (Legea morală naturală). Cealaltă, adică legea păcatului, sălășluiește în trupul omului (v. 23 b, 23 a, 18 și 20). Omul nemîntuit — în concret: evreul aflat sub regimul religios-moral al Legii mozaice — constă din două părți de căpetenie:¹ omul dinăuntru (*ὁ ἔσω ἄνθρωπος*, designat aici fie prin expresia aceasta, din v. 22, fie prin „rațiune”, *νοῦς*, în v. 23) și omul dinafară (*ὁ ἔξω ἄνθρωπος*, redat aici fie prin „carne”, *σάρξ* în v. 18 și 25, fie prin „trup”, *σῶμα* în v. 24, fie prin „mădulare”, *τὰ μέλη* în v. 23 a și b).

Ce atitudine ia față de Legea lui Dumnezeu omul descris aci?

Una pe cît de clară, pe atît de ambiguă, de confuză. După omul său lăuntric el se bucură de această Lege (v. 22) și vrea s-o plinească. Dar pentru ca să traducă în faptă această vrere are trebuință de concursul omului dinafară, al mădularelor sale, al trupului său. Acestea, însă, îi fac o opoziție crîncenă: ele nu îngăduie înfăptuirea vrerilor omului lăuntric, care rîvnește constant să împlinească voia lui Dumnezeu exprimată în Lege. Acum își

¹ Amănunte în lucrarea mea: *Antropologia Paulină*. Sibiu 1941, p. 39 urm.

dă seama omul descris aci că e sfîșiat în două părți care nu se înțeleg întreolaltă: De voit, voiește binele, dar nu-l înfăptuiește, pentru că nu poate.

De unde vine această neputință?

Din răzvrătirea omului dinafară, care nu vrea să asculte poruncile omului lăuntric. De ce? Pentru că omul dinafară își are legea lui, legea păcatului, care se împotrivesc Legii lui Dumnezeu. Păcatul sălășluiește în el și domnește, cu ajutorul trupului sau al mădulelor, ca un tiran. Pozitiv, el dă porunci care se împlinesc totdeauna fără cîrtire, pentru că mădulele omului dinafară sînt cu totul la dispoziția lui; negativ, el oprește sau împiedică împlinirea Legii lui Dumnezeu.

Cele două tendințe care acționează în subiectul respectiv — binele (Legea lui Dumnezeu) și răul (legea păcatului) — se oștesc aprig întreolaltă. Vehiculele lor sînt omul dinăuntru și omul dinafară.

Din această luptă inegală omul dinăuntru iese totdeauna înfrînt. El nu izbutește să realizeze niciodată mai mult decît începutul faptei bune, voința curat teoretică, nu actul complet de voință, căruia trupul (adică ființa noastră văzută) trebuie să i se supună, pentru că trupul — după învățătura paulină — nu este sediul pornirilor care duc la săvîrșirea binelui.

Omul nemîntuit asistă neputincios la triumful păcatului care sălășluiește în el, fără cea mai mică putință de a-l izgoni și a impune mădulelor răzvrătite voința rațiunii. Această cumplită și costisitoare realitate ne-o tălmăcește Sf. Apostol Pavel în v. 24 și în v. 25 b: „Om nenorocit ce sînt! Cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia”, pe mine cel ce „slujesc cu mintea (rațiunea) mea Legii lui Dumnezeu, iar cu trupul legii păcatului”?

Răspunsul este strecurat între aceste mărturisiri: „Mulțumesc lui Dumnezeu prin Iisus Hristos, Domnul nostru” (v. 25 a), care suprimînd tirania păcatului, a restabilit echilibrul de forțe din omul nemîntuit, restaurînd primatul omului dinăuntru asupra omului dinafară.

Iudeii contemporani Sf. Apostol Pavel care ezitau să se convertească la creștinism din prea mult zel față de Legea lui Moise, învățau din cele așternute în acel capitol zguduitor că cel ce ține cu adevărat la Lege îl urmează pe Hristos fără rezerve, deoarece numai în comuniunea cu El, realizată în Biserică, este dată posibilitatea de-a plini integral Legea, adică în spiritul și în litera ei.

Cap. VII al Epistolei către Romani arată, indirect, desnădăjduita stare religioasă a omului care nu s-a împărtășit de harul mîntuitor.

Cine-i ăcest om?

Răspunsul poate fi numai acesta: Oricare iudeu moonteist pus în fața exigențelor Legii mozaice și conștient de incapacitatea sa de a le și împlini în spiritul și în litera lor.

Acest „eu” nu poate fi la nici un caz primul om, Adam, căci atunci Legea nu era încă edictată.

Cu atît mai puțin nu poate fi acest „eu” *creștinul* Pavel, sau alt creștin recrutat prin convertire dintre iudei. Facem această precizare deoarece unii exegeți — între care fericitul Augustin (acesta, însă, numai vremelnic), reformatorii și cîțiva comentatori protestanți moderni — au înclinat să creadă că cele expuse în cap. VII ar reprezenta experiențele creștinului Pavel. Aceasta, din considerentul superficial că Sf. Pavel se servește în zugrăvirea dramaticului proces religios-psihologic descris aci de formula „eu” (ἐγώ).

Interpretarea aceasta este profund eronată și tot atît de păgubitoare pentru dezvoltarea normală a vieții religioase a creștinilor. Formula generică pronominală „eu” este aci doar o formă de stil, menită să dea un caracter mai intim, de confesiune personală, expunerii unei probleme atît de gingașe.

Este cu neputință să vedem în această formulă pe creștinul Pavel — cu toate că verbul este întrebuințat de-a rîndul la prezent — deoarece contextul însuși respinge o astfel de interpretare (să se vadă v. 25 a; comp. și 8, 1. 9). În al doilea rînd, încă în 6, 18 Sf. Apostol Pavel afirmase că creștinul este liber de păcat. Ca atare, nu se poate concepe ca el să accentueze aici, ca creștin, că ar fi „vîndut sub păcat”. Apostolul care adresează voinței omenеști atîtea apeluri pătrunzătoare de-a lucra binele, nu se poate prezenta aci cititorilor săi din Roma ca un biet nevoiaș care binele pe care-l voiește nu-l poate plini, iar răul pe care-l urgisește îl săvîrșește. Sf. Apostol Pavel nu se simte împovărat de nici o faptă reprobabilă și deci nu se poate recomanda nici aici ca păcătos. În cea dintîi epistolă a sa, scrie așa: „Voi (creștinii din Tesalonic) și Dumnezeu sînteți martori cu cîtă sfințenie și cît de drept și fără prihană am fost față de voi, care ați crezut” (I Tes. 2, 10). „Nu mă știu vinovat cu nimic”, le va scrie cinci ani mai tîrziu creștinilor din capitala Ahaii (I Cor. 4, 4). Și scurtă vreme după aceea, din Corint, chiar în Epistola către Romani, apare în-

viorătoarea încurajare la săvârșirea a tot lucrul bun: „Nu te lăsa biruit de rău, ci biruiește răul cu binele” (Rom. 12, 21), semn-lămurit că orice creștin — ca creștin — se poate sustrage păcatului și poate sluji realmente virtuții.

Presupunerea că „eu” din Rom. cap. VII ar putea fi creștinul Pavel, odată înlăturată ca inadmisibilă, putem admite că în zguduitorile mărturisiri de-aci răsună întrucîtva propriile experiențe religioase ale *fariseului* Saul din Tars. Numai așa ne putem explica forța care se degajează din această splendidă pagină paulină. Devenit Apostolul lui Iisus Hristos, el evocă, retrospectiv, în cuvinte de-o sfîșietoare simplitate și elocvență, viața sa premergătoare convertirii. Tulburătorul „De profundis” al scripturilor pauline — cum a fost numit, pe drept, acest capitol — este dintr-un anumit punct de vedere și recapitularea propriei sale îndepărtări de Dumnezeu, pe care starea actuală de creștin îi permite să o măsoare în toată întinderea și profunzimea ei; este o confruntare îndurerată între *cel de odinioară* și *cel de-acum*, între iudeul legalist și creștinul împreunat cu Hristos și, deci, eliberat cu adevărat de osîndă și de păcat.

Rămîne așadar stabilit că Rom. 7, 14—23 ne împărtășește mărturisirea iudeului neconvertit Saul din Tars — care are conștiința neputinței de-a plini înaintea de convertire voia lui Dumnezeu.

Alta-i mărturisirea lui Saul după ce lumina divină l-a lovit cu trupească orbire în preajma porților cetății Damascului: „Toate le pot în Hristos cel ce mă îmbracă întru putere” (Fil. 4, 13), pentru că „nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăiește în mine” (Gal. 2, 20). Iar „de este cineva în Hristos, este făptură nouă; cele vechi au trecut: iată, s-au făcut noi” (II Cor. 5, 17).

„Făptura cea nouă”, omul credincios înnoit prin baia nașterii celei de-a doua, care este Botezul, omul împreunat cu Hristos, devenit mădular activ al trupului Lui, adică membru al Bisericii creștine — ca și creștinul Pavel — poate totul. Aceasta înseamnă că el poate urma Modelul, care este Hristos. Nici o strădanie desfășurată de el în acest sens nu este zadarnică. Duhul lui Dumnezeu, care sălășluiește în el într-un chip cu anevoie de definit, dar cu neputință de tăgăduit, îi este aliat fidel, plinind neajunsurile firii sale expusă încă ispitelor păcatului.

Încă înainte de-a fi redactat Epistola către Romani, Sfîntul Apostol Pavel s-a străduit — cum însuși avea să mărturisească înaintea scaunului de judecată al unui înalt dregător al cezarului

roman — să aibă pururea cuget fără de vină înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor (cf. F. Ap. 24, 16). Acest lucru nu l-a făcut îndeșert, altminteri Sf. Luca nu-l înregistra.

Toate îndemnurile — multe și presante — date ascultătorilor predicilor sale și cititorilor epistolelor sale de-a plini constant binele, n-ar avea nici un rost dacă creștinul intrat în comuniune cu Hristos, în Biserica Lui, ar fi tot una cu iudeul — și chiar cu elinul — neconvertit, adică un slăbănog care binele ce-l rîvnește nu-l plinește, fiindcă nu poate, iar răul pe care-l repudiază lăuntric, fără precupețire, îl săvîrșește, pentru că așa-i dictează „trupu” (σάρξ) stăpînit de păcat.

Orice încercare de-a identifica pe „eu” din acest capitol cu creștinul Pavel trebuie respinsă, deci, categoric și definitiv, deoarece falsifică gîndirea Sfîntului Apostol Pavel și face zadarnică crucea lui Hristos. Ignorarea înțelesului paulin al acestui capitol de către cititorul credincios, în consecințele ei practice, ar fi catastrofală pentru îmbunătățirea conduitei morale, personale și obștești, a membrilor Bisericii lui Hristos.

Efectele amare ale acestei cumplite drame a sfîșierii lăuntrice, descrisă în capitolul VII al Epistolei către Romani, le-au resimțit cu neplăcere nu numai evreii monoteiști, ci și păgînii politeiști. Și aceștia din urmă dispuneau — cum arată Apostolul în Rom. I, 18 urm. — de puțința de-a recepționa chemările lui Dumnezeu. Păgînul din fire făcea deosebire între bine și rău, dar îi lipsea puțința de-a și plini ceea ce știa și năzuia în această privință.

Conștiința acestei neputințe apăsă greu asupra păgînilor luminați și nu odată dădea în clocot, revărsîndu-se în mărturisiri mișcătoare și semnificative. „Sed gravat invitam nova vis: aliudque cupido, mens alius suadet: video meliora proboque, deteriora sequor” — se tînguia tristul Ovidiu (43 î. H. — 16 d. H.) în Metamorfoze-le sale. El nu-i un glas izolat. În cuvinte aproape identice, cei mai de seamă filozofi stoici ai antichității — care reprezintă suprema concepție de viață odrăslită de geniul păgîn precreștin — mărturisesc același chin de nelecuit. „Quid est hoc, Lucilli, quod nos alio tendentes alio trahit, et eo, unde recedere cupimus, repellit? Quid colluctatur cum animo nostro, nec permittit nobis quidquam velle?” — întreba Lucius Annaeus Seneca (2—66 d. H.). Iar înțeleptul Epictet (sec. I î. H.) afirmă fără ocol că „omul păcătos ceea ce vrea nu face și ceea ce nu vrea face” (ὁ θελει οὐ ποιεῖ καὶ ὁ μὴ θελει ποιεῖ). Seneca, folosind o terminologie identică

cele pauline, indică sursa dezacordului notoriu dintre voință și faptă, dintre năzuință și putință, astfel: „Noi toți am păcătuit”; „nici unul nu-i fără vină”.²

În calea plinirii binelui — chiar după mărturisirile lipsite de echivoc ale celor mai luminați dintre gânditorii păgâni — stă așadar păcatul. Hristos, curmînd domnia păcatului, curmă și drama evocată zguduitor în slova arzîndă a capitolului VII al Epistolei către Romani.

A cunoaște aceste lucruri este datorie de neocolit pentru orice slujitor bisericesc.

Dacă identificarea lui *ἐγώ* este preocupare și obligație specială, care pretinde oarecare competență exegetică, îmbrățișarea interpretării corecte a textului în discuție este problemă de atitudine practică în cîmpul pastorației. Nu este admisibil să se atribue creștinului incapacități religios-morale ca acelea care apasă făptura lui „eu” din Rom. 7, din două motive: le respinge categoric învățătura paulină și le respinge peste tot spiritul învățăturii Bisericii noastre.

Creștinul este capabil să săvîrșească binele, să slujească virtuții întru cuvînt și faptă, pentru că după ce s-a împărtășit de harul lui Dumnezeu, el nu mai este nici epavă, nici lăsat la propriile sale neputințe, ci făptură nouă (vezi Gal. 6, 15; II Cor. 5, 17 ș. a.).

Acest adevăr a fost pus în lumină mai ales de Sfîntul Apostol Pavel, a cărui viziune antropologică creștină este pe de-a-ntregul optimistă și de aceea generatoare de încredere în posibilitatea săvîrșirii binelui și frumosului, a virtuții peste tot.

Pr. Dr. GRIGORIE MARCU

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

² Idem, p. 176.

COMENIUS ȘI ROMÎNII

Aniversarea împlinirii a 300 de ani de la apariția integrală a operei *Didactica magna* a renumitului pedagog ceh I. A. Komensky a fost un prilej deosebit pentru comemorare nu numai în țările pe unde a activat marele pedagog, ci și în Uniunea Sovietică, precum și în țări îndepărtate, ca Brazilia, China și Japonia. Toți au subliniat influența pedagogiei comeniane asupra educației multor popoare. În acest cadru s-a pomenit și despre activitatea lui Comenius în Transilvania și Ungaria de nord-răsărit, când a petrecut între anii 1650 și 1654 la Sarosspatak, în regiunea Tokay, într-o vreme în care își pregătea manuscrisele pentru *Marea Didactică* și *Orbis pictus*.¹

Concluzia cercetărilor era, că și Comenius a înrîurit asupra școlii românești din aceea vreme, în sensul, că învățămîntul său intuitiv-natural îndruma spre învățarea limbii materne, încît școlile din Transilvania de la Alba Iulia, Hațeg, Caransebeș și Lugoj, existente pe la 1640, ar fi stat sub influența lucrărilor lui Comenius, *Janua* și *Vestibulum*. În aceste școli se învăța scrisul, cetitul și religia în limba romînă, apoi latina. Din 1654 li s-a mai adăugat și școala de la Făgăraș, care pregătea apoi dascăli romîni de calvinism.

Din aceste constatări sumare se poate trage concluzia, că introducerea limbii materne în școli și pentru romîni, nu s-a făcut atît din impuls calvin, ci mai ales sub înrîurirea principiilor pedagogice ale lui Comenius, referitoare la limba maternă.

De fapt, încă mult înainte de a veni Comenius la Șarosspatak, lucrările sale se bucurau de mare apreciere și erau aplicate în pu-

¹ Vezi *Acta Comeniana* XVII—1, Praga 1958 p. 110—160, iar despre comemorarea din România p. 142 s; apoi *Bologa L.*, Komensky și influența lui asupra școlii românești din Transilvania, *Revista de Pedagogie* VI—5, 1957 p. 25—32; *Bako B.*, Unele aspecte ale activității lui I. A. Komensky în Transilvania, *Rev. de Pedag.* VI—9, 1957 p. 34—45; *Gereb G.*, Contribuții la străduințele pedagogice ale lui Comenius în lumina activității sale în Ungaria, *Acta Comeniana* XVI—2, 1957 p. 200/7 și XVII—2, 1958 p. 186/201; *Stanciu Stoian*, Tricentenarul Comenian, *Roumanie Nouvelle* nr. 223, 1958; alte amănunte în *Revista de Pedagogie* VII—4, 1958 p. 67—72.

ținele școli latine ale Transilvaniei lui Gheorghe Racoczi I (1630-1648), care era domn feudal și peste Maramureș și Slovacia, încă de pe urma încuviințării anterioare a împăratului habsburg Ferdinand II către principii Bocskai și Bethlen Gabor al Transilvaniei. Pentru aceste motive, Slovacia și Transilvania se dezvoltau concomitent în latura cultural-pedagogică, sub influența aceleiași pedagogii comeniane. De la slovaci și maghiari, privilegiați din punct de vedere politic, a căror nobilime era stăpînitoare, puteau profita în primul rînd renegații romîni nobili, și în legătură cu ei, într-o măsură redusă și romînii iobagi. Dar asupra acestui fapt nu s-a insistat suficient pînă acum.

Deci urmează să ne lămurim asupra faptului care a putut să fie influența comeniană asupra propășirii limbii materne romînești în Transilvania și dacă a influențat ea și în circulația limbii romînești în Biserică. Problema e importantă, avînd în vedere că în condițiile speciale date, cînd romînii nu erau socotiți națiune egală cu celelalte, nobilii feudali ai vremii nu erau principial bucuroși să vadă limba romînă oficializată în școală și cult, socotind-o inferioară și doar ca deosebitoare de clasă, în fața limbii latine și maghiare. Singurul avantaj al romînilor era că limba lor se apropia mult de cea latină, în afară de elementele ei slavone. Deci latinismul oficial era seducător tocmai pentru nobilimea romînă desnaționalizată, din familiile: Banfi, Danfi, Csolnoksi, Dolhoi, Gerlicsi, Gyulafalvi, Dragfi, Ilosvani, Kendefi, Kislafusi, Lipscei, Mehelyi, More, Petrovoi, Török, Ungar, Zeyk și altele, care pentru ca să-și păstreze privilegiile dobîndite, se apropia tot mai mult de limba maghiară a castelelor. Deci limba romînă rămînea în seama iobagilor, adică a unei populații neprivilegiate. Astfel ea, ca limbă maternă, era bună doar pentru țară, nu pentru orașe și castele.

Dacă înainte, în legătură cu propaganda luterană și calvină, s-au inițiat și traduceri romînești, începînd cu unele texte ale lui Coresi și cu Palia de la Orăștie, apoi aceasta s-a realizat cu scopul ademenirii romînilor la respectiva confesiune evanghelică, spre a-i mări numărul credincioșilor. De fapt, în jurul anului 1600 situația numerică a populației era următoarea: 250 mii romîni neprivilegiați, 150 mii maghiari și secui și 100 mii sași privilegiați, adică nobilimea acestora precum și burghezia lor.²

² Macurek J., Istoria Maghiarilor, Praga 1934, recenzie de M. Șesan, în Codrul Coșminului IX, 1935 p. 322.

Problema limbii materne însă se schimbă odată cu apariția pedagogiei lui Comenius, exprimată în: *Janua linguarum resserata* (Ușa din nou deschisă a limbilor), din 1631, prin care, în formă de chestionar cu una mie întrebări și răspunsuri, se dădeau îndrumări noi pentru învățarea limbilor străine. Concomitent, Comenius a publicat și lucrarea: *Informatorul școalei materne*,³ tipărită mai întâi în limba germană, în 1633, în care de asemenea punea accent pe limba maternă. În alte lucrări contemporane, el dezaproba predominarea limbii latine față de cea maternă, accentuând teza, ca în școala mamei și în cea primară, limba de instrucție să fie numai cea maternă, formînd apoi baza pentru învățarea oricărei alte limbi. Sub acest impuls abia, stăpînirea privilegiatilor s-a gîndit să admită învățarea în școală și a limbii materne romînești, firește cu scopul, ca pe baza ei apoi să forțeze însușirea limbii privilegiate din partea populațiunii romînești ardelen. Totuși mai erau desigur și alte voci, care tocmai în sens contrar se străduiau să mențină limba romînă numai la locul de tolerată, fiind legată de iobagi, care astfel și prin limbă să fie deosebiți de cei privilegiați și în acest sens, ei nu aveau nevoie de o cultură mai înaltă.

Dar triumful Januei face epocă nu numai în țările din jur, ci și în Transilvania și aceasta în favorul limbii romîne. Merită deci să cunoaștem ceva din răspîndirea ei.⁴ Prima dată a apărut la Lešno-Lissa în Silezia, în 1631; imediat a apărut și o ediție engleză, și apoi alte latine la Lipsca, în 1632, 1633 și 1634, apoi la Danzig în 1633, la Amsterdam în 1638 și 1642, la Londra în 1647. Aceste ediții nu au rămas necunoscute cărturarilor vremii din regiunile romînești, pentru că pe atunci comerțul mijlocea și schimburi culturale, iar între Polonia și Boemia, de o parte și Transilvania, Țara Romînească și Moldova de altă parte se susținea un comerț intens.⁵

De aceea nu e de mirare, că în 1638 principele Gheorghe Racoczi să îngăduie publicarea la Brașov a Januei, și aceasta într-un mediu puternic și romînesc, în care se susțineau tradițiile renumitei școli de la sf. Nicolae, din Schei. Aceeași pătrundere se observă și în Slovacia, care ținea pe atunci de Racoczi, unde s-a sta-

³ Traducerea romînă de prof. M. Șesan, Școala maternă, București 1938.

⁴ Vezi *Cervenka J.*, Cele mai vechi ediții de Janua, în *Acta Comeniana* XVII—1, 1958 p. 29 ss.

⁵ *Kavka Fr.*, Comerțul ceh și slovac spre Țările romîne, *Historicky sbornik* 5, Praga 1957.

bilit, la Preșov, încă din 1640, ucenicul lui Comenius, Daniil Stolicus, propoveduind pedagogia dascălului său, din Janua și Vestibulum. În acele regiuni erau cunoscute și așezări numeroase valahe, din munții și podișurile Tatrei.

Dar și în Transilvania propriu zisă situația în această privință era favorabilă. Astfel încă din 1630 au venit la școala lui Bethlen profesorii Alsted, Piscator și Birtenfeld, primul fiind dascălul lui Comenius iar ceilalți doi colegi, care la Alba Iulia propovăduiau și din principiile lui Comenius, cu care stăteau în corespondență și cărora acesta le trimitea publicațiile sale. Un ucenic al lor, Benyai Deak din Tîrgul Mureș, a publicat apoi în 1634 un Manual latino-maghiar, căruia i-au urmat alte două ediții în 1641 și 1653, iar Piscator a îngrijit o nouă ediție din Vestibulum, în 1643. De aceea nu e de mirare, că în anul apariției Januei la Brașov, 1638, principele Racoczi îl invita pe Comenius în Transilvania. Astfel cei culți ai vremii, se poate presupune, că auzeau și despre Comenius, chiar dacă nu ajungeau la cunoașterea întregului sistem comenian, expus pînă atunci. În orice caz, pedagogia lui Comenius apare oficializată în Transilvania, și anume în vremea, în care Racoczi întreținea relații prietenești cu Matei Basarab. Aceasta a înlesnit venirea din Țara Românească a tipografului muntean Popa Dobre, pe vremea Mitropolitului Gheorghe de la Brad (1628—1640).

Această prietenie nu era însă pe placul superintendentului calvin Ștefan Geley, care dorea să-i rupă pe românii ardeleni de Ortodoxia slavonă și de aceea susținea înființarea la Alba Iulia a unei școli cu 2—3 dascăli, care să susțină odată cu limba română și calvinismul. Era ajutat de Ștefan Fogarași. În acest cadru e apoi inițiată publicarea unui catehism, după calvinul Alstedius (Alsted) de la Alba Iulia, cu sprijinul lui Acațiu Barcsai, pretendent la crăie. Dar Geley o ia înainte, și folosind cunoștințele tipografului Dobre, publică în 1640 un alt catehism, la care a contribuit predicatorul Gh. Csulay. Catehismul lui Fogarași a apărut mai târziu, în 1648, cu ajutorul lui Barcsai și Csulay, dar se prezenta într-o formă barbară de limbă și ortografie, cu caractere latine și conținut calvin. De aceea răspîndirea lui printre români nu putea din capul locului să fie asigurată,⁶ și românii refuzau o astfel de prezentare a limbii materne.

⁶ Iorga N., Istoria bisericii românești, ed. II, vol. 1, 1929. p. 326 ss.

Geley atunci a depus presiuni asupra noului Mitropolit Ilie Iorest, fiind acum sprijinit și de craiul Racoczi, care se supără pe ortodocși din cauza sinodului de la Iași, din 1642, în care a fost combătut calvinismul. De aceea, în 1643 îl acceptă ca Mitropolit pe Simeon Ștefan, preot de la Bălgrad, care în nici un caz nu era „preot calvin”, cum îl credea N. Iorga,⁷ fapt dovedit de cele ce urmează, mai ales că însuși Geley l-a supus imediat la condiții apăsătoare. Neîncrederea era reciprocă. Simeon, provenind chiar din Bălgrad, Alba Iulia, unde ființa școala oficială cu profesori și idei comeniene, a cunoscut desigur noua pedagogie și a căutat să o folosească în favorul păstoriiților săi, simulînd supușenie în fața principelui calvin. De aceea el va accentua principiul pedagogic al circulației limbii materne, profitînd de nemulțumirea craiului cu unii nobili, care căutau legături cu împăratul habsburgic Ferdinand II (-1657) și înclinau spre catolicism.

În politica generală a vremii, craiul Racoczi era de partea valahilor slovaci din Tatra, mai mult ortodocși decît evanghelici, care din 1621 susțineau revolta împotriva împărăției habsburgice, iar din 1643 porniseră la o nouă răscoală, bine apreciată chiar de suedezi. Între agitatorii răzmeriței erau și unii calvini, dar pe aceștia îi mustra Comenius, că ațîță în zădar focul luptelor zadarnice, îndemnîndu-i mai bine pe toți să se adăpostească în munții valahici.⁸ Deci desprindem din aceste împrejurări, că Comenius simpatiza mișcările antiimperialiste ale valahilor și dorea să-i sfătuiască în bine. Dar și Racoczi le arăta aceeași simpatie.

Atunci Mitropolitul Simeon poate folosi situația în favorul romînilor și al ortodoxiei, susținînd pe baza principiului comenian traducerea în romînește a Sf. Scripturi. În acest cadru, care mi se pare cel mai potrivit împrejurărilor date, s-a născut acțiunea pentru traducerea Noului Testament în romînește și publicarea lui la Bălgrad în 1648, într-o formă foarte frumoasă și ieftină, și servind interesele și romînești și ortodoxe, în limba maternă. Diferența față de ediția barbară a Catehismului calvinesc din 1640 dovedește îndeștul o altă origină a Noului Testament față de Catehism. De fapt, traducătorul Noului Testament era tahi-graful muntean Silivestru, fost stareț la mănăstirea Govora și ortodox bun.

⁷ Cf. Iorga, op. cit. p. 329.

⁸ Dostal Fr., Răscoala valahilor pe vremea războiului de 30 de ani, Praga 1956, recenzie în Krestanska Revue 7, Praga 1957 p. 220 ss și de Șesan M., în Mitropolia Banatului 4/6 1958 p. 165 ss.

Numai în acest cadru putem înțelege sensul frumoasei prefețe a Mitropolitului Simeon la Noul Testament, în care poate spune limpede: „rumânii nu grăiesc în toate țările într-un chip... și de aceea cuvintele să fie ca banii ... carele circulă și le înțeleg toți ... și e vina aceluia, care a răsfirat rumânii prin alte țări ... iar cele scrise se țin după înțelesul Duhului Sfânt”.⁹ Aceste reflecții tipărite le putea face numai acela, în vremile cele frământate, care cunoștea Janua lui Comenius. Calvinii nu s-au opus tipăririi, presupunând că ediția românească le servește interesele, fiind craiul favorabil. Dar prefața ne lămurește, că nici gând nu era de așa ceva.

În același an însă, craiul Gheorghe Racoczi I moare și-i urmează fiul său Gheorghe Racoczi II (1648—1658). Certându-se cu fiul său, conțesa Suzana Loranfy se mută împreună cu celălalt fiu Sigismund, la Sarospatak, creind acolo în vederile soțului ei decedat, un nou centru cultural, mai liber puritan, decât era cel de la Alba Iulia și Cluj, unde va continua Cseri Apacsai să indice ideile comeniene. La Sarospatak ajunge director al școlii Janoš Dali Tolnay și acesta îl chiamă pe Comenius ca profesor. De astă dată Comenius acceptă, pentru că fusese decepționat de desinteresul puterilor apusene pentru confesiunea Fraților cehi, al căror senior ajunsese, cu ocazia păcii din Westfalia. El voia tocmai să pună în aplicare principiile din „Novissima linguarum methodus”, publicată la Lissa în 1648. Neavînd unde, vine la Sarospatak, fiind îndemnat și de dorința de a vizita comnaționalii săi, pe „frații moravi”, oploșiți în Transilvania de nord și Slovacia, care sub imboldul fostului lor fruntaș Huter, au înființat mai multe obștii de gospodărie comună.¹⁰

Vizita din primăvara 1650 l-a îndemnat apoi, să părăsească Lissa și în august 1650 să vină la Sarospatak, cu forțe noi pedagogice. Acum vrea să impună noi școli un caracter pansofic. Prima clasă o deschide la 13/II 1651 și apoi au urmat celelalte. Ocupat cu desfășurarea învățămîntului latin, în vederea și a unui în limba maternă, Comenius tipărește Janua și Informatorul în ediții noi; apoi Vestibulum, Atrium și Lexiconul, și scrie Lauda metodei adevărate, praecepta morum, Schola ludus și altele, iar timpul cel mai mare îl ocupa cu compunerea ilustrei cărți: Orbis pictus. Despre felul școlilor din Transilvania scrie în lucrarea:

⁹ Bianu I. — Hodoș N., Bibliografia românească veche, vol. 1, București 1903 p. 170.

¹⁰ Horak C., Gospodării frățești, în Krestanska Revue 3, Praga 1958 p. 66.

Primitiae laborum. Apoi organizează conveniri școlare cu părinții elevilor, și prezintă scenete de teatru. Dar cu această ocazie constată cu durere, în lucrarea: Praecepta, că fiii de nobili nu studiază cu plăcere. De aceea și-a îndreptat atenția spre elevii cei săraci, cărora le dădea din cărțile sale fără plată.

Dar alte consecințe favorabile nu s-au putut înregistra, pentru că vlădică ortodox la Alba Iulia ajunse slabul Daniil, a cărui jurisdicție a fost strânsă spre sudul Transilvaniei, spre Făgăraș. Restul era expus prozelitismului calvin.

La 2 iunie 1654 Comenius părăsea Sarospatakul, întorcându-se la Lissa. În urmă rămânea doar școala calvină românească de la Făgăraș și regretul exprimat în lucrarea „Gentis felicitas”, adresată principelui Racoczi II, în care critica stările vremii: libertățile nu se respectă, există multă sărăcie, și violență și ignoranță; foarte puțini învață meserii, așa că agricultura e înapoiată și educația slabă; tineretul nu învață și nici nu există vreo școală cu limba de predare maternă. De aceea cere să se continue mai insistent cu școlarizarea în felul său.

În 1656 venea ca Mitropolit nou ortodox Sava Brancovici, iar în 1658 se instala ca principe Acațiu Barcsai. Era anul apariției în Olanda a Didacticei Mari, complete. Comenius și-a mai urmărit prin scris apariția lucrărilor sale la Cluj, dar în anul publicării ediției a treia a Januei, în 1670, marele pedagog adormea în Domnul.

Faptele se precipită, în 1672 imperialii cuceresc nordul Ungariei și iezuiții destramă școala de la Sarospatak, ca o creație eretică. Același lucru îl fac apoi și în Transilvania, după cucerirea ei în 1686. Ce va urma, va fi față de români unionismul cu Roma și noua silnicie catolică, fără limbă maternă, oficială, pentru români.

Astfel sămînța pedagogiei comeniene printre români nu a putut fi fructificată, iar cărțile marelui pedagog au rămas în vreo bibliotecă de nobil, cum a fost apoi cazul lui Brukenthal de la Sibiu. Pedagogul Comenius, luptător pentru cultura poporului, moralitate și pietate¹¹ era vremelnice învins de forțele imperialiste, din Transilvania.

Pr. Dr. MILAN ȘESAN

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

¹¹ Vezi și Șesan M., Pedagogul ceh I. A. Comenius, Mitropolia Moldovei 1/2 1958 p. 88 s și idem, La comemorarea tricentenarului Comenius, Mitropolia Ardealului 1/2 1958, p. 150 s.

E posibil ca ideile comeniene să fi trecut prin Cracovia spre Academia lui Petru Movilă de la Kiev și de aici să vină și la Iași, la Academia de la sf. Trei Ierarhi. Teza trebuie cercetată.

DIN TRECUTUL UNITĂȚII ORTODOXE

Introducere

În general, trecutul este plin de sfinte învățăminte. Ca atare, constituie un îndreptar pentru prezent și viitor și evocarea trecutului grăitor al unității ortodoxe, a frumuseților de manifestare ale acestei unități în trecutele vremi de grele încercări pentru Ortodoxie.

Din motivele arătate mai sus, am întreprins aici înfățișarea unor momente și aspecte ale continuelor vibrații și radiații spirituale ale unității ortodoxe din trecut. Am ales cu deosebire pe acelea care ni s-au părut mai grăitoare, mai semnificative și mai instructive.

Două momente excepționale de manifestare a unității ortodoxe

Mai ales două momente aduc la expresie vie și pregnantă unitatea ortodoxă și efortul de ansamblu al întregii Ortodoxii. Pentru a ilustra semnificația acestor două evenimente, este necesară punerea în plin relief a împrejurărilor în care s-au desfășurat.

După ce imperiul turc pusese stăpânire pe gloriosul Bizanț (1453), nici zidul ridicat de el între cele două Biserici n-a putut împiedica acțiunea prozelitistă a Catolicismului asupra Ortodoxiei. Căci „papalitatea a văzut în nenorocirea grecilor subjugăți un nou prilej și îndemn de a-i atrage și supune. Ne mai putînd urmări o unire în masă, pe căile propuse înainte, a recurs la alte mijloace pentru a face prozelitism. Sub regimul îndelungatei robii musulmane, Roma papală a desfășurat „acțiunea insistentă de prozelitism în Răsărit, acea neuitată și neiertată încercare de a sfîșia unitatea bisericească și sufletească a popoarelor ortodoxe, de a amăgi și năimi oameni apăsăți și exploatați economic și politic de stăpîni străini de credința lor. Acum începe să pună în

acțiune *metoda uniației*, prin care a atras un număr de ruteni (Brest-Litovsk 1595—1596) și de românii transilvăneni (1698—1700)".¹ Apoi, ca o consecință a ciocnirii și a stimulării reciproce a Catolicismului și Protestantismului de după epoca sinodului de la Trident, Ortodoxia trece prin unul din cele mai cruciale momente ale sale. Este vorba despre situația extrem de critică, pe care i-a creat-o întrecerea dintre cele două mari confesiuni apusene de a destrăma și domina Ortodoxia. Datorită acestei întreceri, Ortodoxia era atacată pe două fronturi și dublu amenințată: tentativa de protestantizare — reprezentată prin mărturisirea de credință calvinizantă, apărută în anul 1629 la Geneva sub numele (de împrumut) Patriarhul ortodox Kiril Lucaris (mort la 1638) — și tentativa de înglobare în Catolicism.² Ca o consecință a acestor presiuni și tentative, în sînul Ortodoxiei se manifestau două curente extremiste: unul favorabil Catolicismului și altul favorabil Protestantismului, împotriva cărora luptau ortodocșii riguroși, care voiau să pună capăt oscilațiilor între Catolicism și Protestantism.

În fața primejdiei acestui dublu asalt, care impunea cu necesitate o acțiune de apărare și luarea unei atitudini ortodoxe ferme, Ortodoxia a reacționat unitar. Întreaga reacțiune a Ortodoxiei în această împrejurare, este o mărturie grăitoare despre spiritul de unitate ortodoxă. Dar efortul de ansamblu, depus de Ortodoxie în fața situației date, este oglindit mai fidel și mai expresiv și ilustrat mai concludent de evenimentele ce se leagă de două figuri proeminente: Petru Movilă, Mitropolitul Kievului (1633—1646) și Patriarhul Dositei al Ierusalimului (1669—1707), ale căror fapte s-au revărsat asupra întregii Ortodoxii. În epoca dominată de personalitatea lor, unitatea ortodoxă a vibrat cu intensitate unică, cu un prestigiu, cu o perseverență și într-un complex de împrejurări, care o fac fără asemănare în istoria Ortodoxiei și o îmbracă cu frumusețea și tăria lucrului dumnezeesc.

Înainte de a trece la înfățișarea acestor evenimente, reținem următoarele amănunte semnificative, care exprimă conștiința so-

¹ Despre asaltul Catolicismului asupra Ortodoxiei după 1453 și despre metoda uniației, vezi Șesan P. Milan: De ce uniația?, în rev. „Candela”, LVII, 1946, p. 282-293.

² Cf. Șesan P. Milan: În amintirea soborului de la Iași din 1642, în rev. „Candela”. LIII-LIV, 1942—1943, p. 156 sq. Despre Kiril Lucaris și atitudinea lui, vezi D.: Chiril Lucaris Patriarhul Constantinopolului, în rev. „B.O.R.”, 1895—1896, p. 539—553; Bodogae T.: Din istoria Bisericii Ortodoxe de acum 300 de ani. Considerațiuni istorice în legătură cu sinodul de la Iași, Sibiu 1943, p. 27—62; Erbiceanu C.: Chiril Lucaris, în rev. „B.O.R.”, XXXIV, 1911—1912, p. 124—134, 296—308, 433—444.

lidarității ortodoxe. Încă la sinodul de la Brest-Litovsk (1595), marele cneaz Vasile Constantin de Ostrog a spus, că nu-i îngăduit Bisericii maloruse să facă vreun pas fără știrea celor patru Patriarhi de Răsărit.³ De asemenea, în anul 1640, Patriarhia de Constantinopol ținut două sinoade, în care se combătu mărturisirea de la Geneva și se luă două hotărâri privitoare la ea, care au fost apoi comunicate tuturor Bisericilor Ortodoxe.

Om clar-văzător și dominator peste spiritul vremii sale, Petru Movilă a preconizat o trezire puternică și o mobilizare activă a întregii Ortodoxii din Rusia vestică. El a purces la coordonarea tuturor forțelor pentru salvarea Bisericii Ortodoxe din Polonia⁴ și — prin ea — pentru restabilirea întregii Ortodoxii. Ceea ce imprimă acestei acțiuni un sens de puternică afirmare a conștiinței de unitate ortodoxă, este gândul care stă la temelia ei. În anul 1628, sinodul de la Kiev (în organizarea căruia Petru Movilă a avut rolul de coordonator al forțelor ortodoxe în colaborare armonică cu Mitropolitul Iov Borețki), ținut împotriva renegatului de la Ortodoxie Meletie Smotrițki, arhiepiscop de Polotș și puternic luptător pentru uniație, a emis două epistole circulare către toți ortodocșii. În prima, li s-a dat asigurarea, că reprezentanții Bisericii Ortodoxe nu vor trece niciodată la uniație, ci se vor îngriji totdeauna de puritatea Ortodoxiei; dar pentru aceasta și ortodocșii trebuie să rămână statornici în credința părinților lor.⁵ Dar în enciclica către membrii Bisericii din Kiev (24 iunie 1640), prin care îi chema la un sinod pe ziua de 8 septembrie 1640, după ce constată unele devieri de la Ortodoxie, Petru Movilă adaugă: „nu este pentru noi nimic mai scump decât a vedea în oile noastre cele cuvântătoare, pe lângă o credință ortodoxă, și un zel înfocat spre rugăciune, precum și o viață creștinească”; spre sfârșit spune: „toți trebuie să înțeleagă și să păzească înțelegerea în credința ortodoxă”.⁶

Spre a potoli spiritele ortodoxe și a le asigura despre nestămutata Ortodoxie a Patriarhilor de Răsărit, dar și pentru a da fiilor Bisericii Ortodoxe posibilitatea de a deosebi ceea ce este or-

³ *Bodogae*: O. c., p. 87 sq.

⁴ Despre situația generală a Bisericii Ortodoxe și în special a celei slave, vezi idem, ibidem, p. 2—27.

⁵ C. E.: Petru Movilă, Mitropolitul Kievului, în rev. „B.O.R.”, XXXIII, 1909—1910, p. 542—552.

⁶ Ghenadie al Rîmnicului: Istoria „Mărturisirii Ortodoxe”, în rev. „B. O. R.”, XXII, 1898—1899, p. 815 sq. și 817.

todox, providențialul Mitropolit se înțelege cu Vasile Lupu, voevodul patron al întregii Ortodoxii, nu numai să combată concesiunea de la Geneva, ci și să o înlocuiască cu o mărturisire de fapt ortodoxă.⁷ Așa s-a urzit gândul primei încercări de fixare a poziției doctrinale a Ortodoxiei față de Catolicism și Protestantism, care sintetizează aspirația cea mai intimă și mai categorică a conștiinței ortodoxe: păstrarea purității și unității credinței. Căci prin „Consensus Ecclesiae dispersae”, mărturisirea alcătuită de Petru Movilă a devenit un bun comun al întregii Ortodoxii și carte simbolică a toată Biserica Ortodoxă, fiind primită de către toți ortodocșii și tradusă în toate limbile lor.

Felul în care această mărturisire a primit pecetea panortodoxă, constituie o splendidă manifestare a conștiinței unității ortodoxe.

Cea dintâi cercetare a mărturisirii o face sinodul de la Kiev (1640), care o corectează și o completează, hotărînd ca privitor la punctele doctrinale în care nu s-a putut face lumină deplină: starea sufletelor după moarte și momentul prefacerii elementelor euharistice, să se apeleze la Patriarhia din Constantinople”. Apoi o trimite spre definitivă cercetare și confirmare Patriarhului Ecumenic de la Constantinopol.

Sarcina cercetării în continuare revine sinodului de la Iași (1642), care „întrunea pentru prima dată la un loc toate cele trei mari ramuri ortodoxe: grecească, românească și slavă”, prin urmare „pe reprezentanții, putem spune, aproape ai întregii Ortodoxii”.⁸ Vrednic de subliniaș este și faptul, că unitatea ortodoxă apare aici sub un dublu aspect: Iașul este ales ca centru al Ortodoxiei universale pentru considerentul, că patronajul românesc se revărsase asupra întregii Ortodoxii, iar în al doilea rînd sinodul însuși este un minunat moment de solidaritate panortodoxă. După ce o cercetează din nou, o confruntă cu Sf. Scriptură, o corectează și o traduce prin Meletie Sirigul în limba greacă vulgară, sinodul o trimite spre definitivă examinare și confirmare Patriarhului Ecumenic de la Constantinopol.

În martie 1643, sinodul Patriarhilor de Răsărit examinează mărturisirea și o confirmă (în textul ei grecesc) drept carte simbolică pentru întreaga Ortodoxie. De asemenea, mărturisirea a fost aprobată de sinodul de la Ierusalim (1672), precum și de

⁷ Cf. idem, ibidem, p. 854.

⁸ *Bodogae*: O. c., p. 11; vezi și p. 132 sq.

Patriarhul Ioachim al Moscovei la 1685, ajungînd în felul acesta să se bucure de cele mai multe aprobări oficiale.⁹

Și mai pregnant sintetizează și coordonează susținutul efort al Ortodoxiei de apărare în fața primejdiei catolice și protestante, providențialul Patriarh Dositei al Ierusalimului (1669—1707). E-poca dominată de uriașa sa personalitate marchează o puternică și înălțătoare comuniune de gîndire, de simțire și de acțiune ortodoxă, o de netăgăduit și mult grăitoare afirmare a conștiinței unității ortodoxe.

Cînd Patriarhii (sclavii clicilor din Fanar și ai guvernului turcesc) șterși și fulgerător schimbați ai Scaunului Ecumenic de la Constantinopol nu aveau nici o autoritate și cînd Ortodoxia era îndoit primejduită din partea asaltului catolic și protestant, el veghează ca un adevărat „înger păzitor” la destinele Ortodoxiei și cu rîvnă și vigoare demne de toată admirația este prezent — prin călătoriile sale misionare și după adunare de milostenii¹⁰ — pretutindeni, unde nevoile de apărare a Ortodoxiei o cereau. Campion al Ortodoxiei în cel mai deplin înțeles al cuvîntului și neînduplecat în păstrarea curată a credinței ortodoxe, el mobilizează cu o stăruință impresionantă — uneori în ciuda primejduirii propriiei vieți — conștiința ortodoxă și o face pavază puternică împotriva asalturilor prozelitiste ale Catholicismului și Protestantismului. Dominînd situația și salvînd interesele mari ale Ortodoxiei, el desfășoară pe toate fronturile o stăruitoare campanie împotriva Catholicismului și Protestantismului. Trimiterea de cărți și misionari — ca de pildă în Ardeal (unde a intervenit hotărît și personal) și în Polonia —, îndemnarea și sfătuirea la înființarea celor două școli domnești de la Iași și București (cărora le trimitea profesori și elevi), prin care a pus în acțiune reactivul necesar contrabalansării acțiunii pe care o desfășura colegiul Sf. Atanasie de la Roma (care era pepiniera catolicizantă), activi-

⁹ Idem, ibidem, p. 137 sq., 140, nota subl. 2.

¹⁰ Desele colindări ale Patriarhilor de Ierusalim prin țările ortodoxe erau prilej și cale de manifestare a solidarității ortodoxe nu numai prin dărnicia obștei ortodoxe față de centrul spiritual al Creștinismului, ci și prin faptul că aceste călătorii aduceau un folos real și Bisericii Ortodoxe în general, pentru că — după cum subliniază însuși Patriarhul Dositei al Ierusalimului în una din lucrările sale — „oriunde ar merge, primul lor lucru este predicarea Evangheliei fără plată, îndreptarea creștinilor spre viață creștinească, sprijinirea lor ca să rămînă în credința adevărată, fortificarea lor în fața ereticilor și tot binele obștesc”. Cînd erau și personalități distinse și cu deosebire în cazul lui Dositei, Patriarhii Ierusalimului deveneau sfătuitoarii Bisericilor și principilor din tot Răsăritul ortodox. În felul acesta, dania frățească era compensată prin infuzarea duhului de gîndire și simțire ortodoxă, ceea ce promova și unitatea ortodoxă.

tatea teologică proprie și mai ales publicarea polemicei teologice anticatolice și toate acțiunile întreprinse de el, arată cum forțele ortodoxe — stimulate și coordonate de către Dositei — s-au înmănunchiat într-un front unic al Ortodoxiei. Inconjurat de nimbul unui scaun patriarhal celebru, el a fost primit în tot locul cu deosebită venerație și ascultat fără nici o rezervă. Felul în care a fost urmat și dărnicia obștei ortodoxe în ajutorarea confrăților greu încercați, grăiesc din plin despre conștiința unității solidare a Ortodoxiei. Prin atitudinea teoretică și practică pe care a luat-o, a pus capăt oscilațiilor între Catholicism și Protestantism din sînul Ortodoxiei. Prin tot ceea ce a întreprins și făptuit, el este inițiatorul, promotorul și coordonatorul tuturor forțelor ortodoxe, care îl secondează întru totul sub impulsul conștiinței de unitate și frăție.

Mînat de tendința de a reliefa precis învățătura ortodoxă, atît față de cea catolică cît și față de cea protestantă, răspunzînd nevoii momentului care impunea Bisericii Ortodoxe formularea punctului său de vedere în agitația polemică din jurul mărturisirii de la Geneva și pentru a evita echivocurile atît din intern cît și din extern, Dositei compune, după sinodul de la Iași, „Combaterea capitolelor și întrebărilor lui Ciril Lucaris”, care fu întărită de sinodul de la Ierusalim (1672) și a fost, apoi, recunoscută prin consensus de către întreaga Biserică Ortodoxă, devenind carte simbolică a întregii Ortodoxii.¹¹ Dovadă în acest sens este trimiterea ei, de către cei patru Patriarhi orientali, anglicanilor ce voiau să se unească cu Biserica Ortodoxă (1723), ca și apariția ei în numeroase ediții și traduceri. Prin această formulare a credinței ortodoxe, Dositei a lichidat curentul protestantizant, a mijlocit liniștea internă și a luat catolicilor și protestanților orice prilej de exploatare.

După lovitura dată Protestantismului după sinodul de la Ierusalim, Dositei se întoarce împotriva Catholicismului. Lupta o duce mai ales prin tipărirea și răspîndirea în dar a scrierilor ortodoxe de polemică teologică la foști ortodocșii culți. Căci el voia ca lămuririle credinței ortodoxe, săvîrșite la sinodul de la Ierusalim și mai înainte de acesta, să devină bun comun al întregii Ortodoxii. Cu concursul Țărilor Romîne, Dositei publică o seamă de cărți polemice împotriva Catholicismului. Dintre acestea,

¹¹ Dată în cea dintîi traducere romînească și anume paralel cu Mărturisirea pseudolucariană, de Dr. Vasile Loichita în rev. „Candela”, LIII—LIV, 1942—1943, p. 175—226.

mai însemnată este marea Trilogie polemică anticatolică, căreia îi dă titluri ironice și anume: 1. Partea întâia: „Tomul împăcării”, Iași 1694; 2. Partea a doua: „Tomul dragostei”, Iași 1698; 3. Partea a treia: „Tomul bucuriei”, Rîmnic 1705.

Deosebit de semnificativ și de grăitor este și faptul, că în vremea providențialiei activității a Patriarhului Dositei concepția curentă era că Ortodoxia premerge neamului, că unitatea ortodoxă nu trebuie să fie stînjinită de motive naționaliste.

*Patronajul românesc, o dovadă grăitoare a unității
ortodoxe*

Patronajul românesc din vremurile trecute încă atestă și ilustrează în chip admirabil unitatea ortodoxă.¹² De fapt, Biserica noastră s-a dovedit în trecutul ei nu numai vatră a neîntinării drepte credințe, ci și factor prin excelență al sprijinului ecumenic ortodox, care a uns cu untdelemnul dărnicii sale de necrezut — în tot largul Ortodoxiei — nenumărate și neștiute vătămări bisericesti, cheltuind din marele ei suflet putere spirituală și materială pentru Biserica maică și pentru Bisericile surori căzute în robia musulmană de atîtea veacuri. Unora dintre confrății ortodocși strămoșii noștri le-au dat averi, pentru a scăpa bisericile și viața lor de cămătarii turci, cum au făcut mulți dintre domnitorii și boierii noștri; altora le-au dat cultură, făcînd în Țările Românești școală de pictură bisericească pentru Sf. Munte, cum s-a întîmplat pe timpul lui Neagoe Basarab; tipărind cărți slavonești, grecești, arăbești și georgiene, cum este cazul cu Constantin Brîncoveanu, care — după expresia lui Dositei al Ierusalimului — „împrăștia averea pentru Hristos” și își împărțea inima cu ortodocșii de pretutindeni, îmbrățișînd cu grija ei culturală întreaga Ortodoxie.¹³

¹² *Bodogae*: O. c., p. 3; vezi și p. 114 sq., 116—126, precum și lucrările lui N. Iorga: *Byzance après Byzance*, Paris-Bucarest 1935; M. Beza: *Urme românești în Răsăritul ortodox*, București 1935 și T. *Bodogae*: *Ajutoarele românești la Sf. Munte*, Sibiu 1941.

tatea răsăriteană, în rev. „B.O.R.”, LXI, 1943, p. 335—357; Brătulescu și ceilalți: Ște-

¹³ Cf. *Ghenadie* al Rîmnicului: O. c., p. 872; *Bulat* G. T.: *Romîni și creștinăfan cel Mare, binecredincios domn și apărător al dreptei credințe*, în rev. „B.O.R.”, LXXII, 1954, p. 718, 725, 726 și 732 sq. Despre felul cum Țările Romîne au ajutat Orientul ortodox, vezi și *Sfîntul Sinod al Sfintei Biserici Autocefale Ortodoxe Romîne*: Act sinodal care cuprinde autocefalia Bisericii Ortodoxe Romîne și relațiile ei cu Patriarhia de Constantinopol, în rev. „B.O.R.”, VI, 1882, p. 747 sq.

*Cîteva din manifestările unității ortodoxe
în veacul al XIX-lea*

Despre menținerea duhului unității ortodoxe în veacul al XIX-lea, mărturisesc mai multe fapte. Între acestea, se rînduiește și atitudinea din 6 mai 1848 a celor patru Patriarhi ortodocși și a sinoadelor lor, care au semnat și trimis ortodocșilor de pretutindeni o lungă enciclică¹⁴ ca răspuns la enciclica pe care papa Pius al IX-lea a adresat-o, la 6 ianuarie 1848, orientalilor și în care îi invita pe ortodocși să se unească cu Roma. Enciclica poartă următorul titlu: „Epistolă enciclică a Bisericii una, sfinte, catolice și apostolice către ortodocșii de preutindenea...” În § 19, se spune: „Această poruncă și însemnare apostolică o trimitem prin voi și întregii adunări ortodoxe, în care parte a pămîntului s-ar găsi, ... pentru ca toți întărindu-ne și sfătuindu-ne unii pe alții, să putem rezista la meșteșugirile diavolului”. Apoi în § 22 se dă îndemnul: „Să o înconjurăm (pe Biserica Ortodoxă) dar cu gîndul „ca puii pe cloșcă”, în orice parte a pămîntului ne-am găsi”. Tot în cuprinsul acestei enciclice se găsește amănuntul deosebit de semnificativ în ce privește concepția ortodoxă despre unitate: „Noi nu avem nici un fel de dorință de stăpînire lumească, ci doară sîntem uniți prin legătura dragostei și a osîrdiei către Biserica mamă, prin unitatea credinței...”

Grăitor este și articolul VIII al Legii noastre sinodale de la 1872, care accentuiază: „Sfîntul Sinod al Bisericii Autocefale Ortodoxe Romîne, fiind membru al Bisericii Ecumenice și Apostolice a Răsăritului, păstrează și va păstra unitatea în privința dogmelor și canoanelor ecumenice cu Biserica din Constantinopol și cu toate Bisericile Ortodoxe”.

Duhul și concepția de unitate ortodoxă sînt oglindite foarte limpede în răspunsul Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne din 23 noiembrie 1882, la epistola sinodală a Patriarhului Ecumenic Ioachim din 10 iulie 1882, în care reprobă sfîntirea Sf. Mir de către ierarhii Bisericii Ortodoxe Romîne, săvîrșită în ziua de 25 martie 1882.¹⁵ În aceasta, se spune printre altele: „Declarăm totodată, că noi, apărînd autocefalia Bisericii noastre de orice presiune din afară, nu voim a ne despărți de întregimea Bisericii Ortodoxe. Noi păstrăm aceleași doctrine bisericești, aceeași disci-

¹⁴ Vezi această enciclică în rev. „B.O.R.”, LIII, 1935, p. 545—688.

¹⁵ Vezi Ioachim, Patriarh Ecumenic: Epistolă sinodală, în rev. „B.O.R.”, 1882, p. 736—737.

plină, acelaș cult divin, care le-am moștenit de la părinții noștri și care sînt comune Bisericii Ortodoxe din toate țările. Noi recunoaștem în Patriarhia de Constantinopol un centru moral, de unde trebuie să porceadă direcțiunea în toate chestiunile de interes general al întregii Biserici Ortodoxe, în privința dogmelor, a disciplinei, a cultului. Patriarhul este socotit la noi ca primul ierarh al Bisericii Ortodoxe... Vom primi de la acest centru bisericesc cu dragoste chiar povățuiri spirituale de folos națiunii și Bisericii noastre ...Cît privește musturarea, ce ne face pentru acest act înalta Sa Sanctitate Patriarhul Ecumenic, noi o privim cu simțul blîndeței, cuvenit Bisericii noastre, ca membru al Bisericii Ortodoxe Ecumenice, cu care dorim a fi în pace și în armonioase legături spirituale”.

În 20 aprilie 1885, Mitropolitul Primat Calinic al Romîniei cere Patriarhului Ecumenic Ioachim al IV-lea recunoașterea și binecuvîntarea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Romîne, rugîndu-l totodată să comunice acest fapt și celorlalte Biserici Ortodoxe Autocefale și făgăduind că „pentru a menține unitatea credinței, ...Sfîntul Sinod al Bisericii Autocefale a Romîniei va sta întotdeauna în legătură dogmatică și canonică cu Prea Sfîntul Tron Ecumenic, ca și celelalte Biserici Ortodoxe Autocefale”.¹⁶ Ca răspuns, Patriarhul Ecumenic felicită pe căpetenia Bisericii Ortodoxe Romîne „cu duhul dragostei frățești și cu cordialitate”¹⁷ și emite tomosul autocefaliei Bisericii Ortodoxe Romîne, în care se spune printre altele: „Nimenia nu poate pune altă temelie” zice marele Apostol al neamurilor „decît cea așezată, care este Iisus Hristos”.

Deci pe această una și singură, tare și neclintită, temelie fiind totdeauna așezată Biserica lui Hristos, cea Una, Sfîntă, Catolică și Apostolică, conservă nedisolubilă unitatea întru legătura dragostei. Și astfel în această unitate rămînînd neatinsă și neclintită în toate vremurile, afacerile de administrație ecleziastică și de ordinea demnităților se pot modifica în vedere cu pozițiunea țărilor...¹⁸

Dar pentru ca legătura unirii duhovnicești și relațiunea sfințelor lui Dumnezeu Biserici să rămînă neatinsă întru toate, fiindcă ne-am învățat a păstra unirea Duhului întru legătura păcii, Sfîntul

¹⁶ Citat după Acte privitoare la autocefalia Bisericii Ortodoxe a Romîniei (nsemnată), în rev. „B.O.R.”, IX, 1885, p. 358.

¹⁷ Cit. după ibidem, în rev. „B.O.R.”, IX, 1885, p. 343.

¹⁸ Cit. după ibidem, în rev. „B.O.R.”, IX, 1885, p. 344 sq.

Sinod al Bisericii României datorește a pomeni în sfintele sale diptice ...pe Prea Sfântul Patriarh Icumenic, pe ceilalți Patriarhi precum și pe Bisericile lui Dumnezeu ortodoxe, și să se înțeleagă direct cu Prea Sfântul Patriarh Icumenic, cu ceilalți Patriarhi, și cu toate sfintele lui Dumnezeu Biserici ortodoxe, în toate chestiunile importante canonice și dogmatice, care au trebuință de o chibzuire mai generală și mai comună”.¹⁹

În 30 noiembrie 1894, papa Leon al XIII-lea a dat o enciclică adresată în special Bisericilor Ortodoxe, în care le spune că, pentru a se uni, pot să-și păstreze credința și organizația lor canonică, așa cum o au, numai să-l recunoască de șeful suprem al Bisericii creștine. Acestei invitații i-a răspuns Patriarhul Ecumenic, în august 1859, prin o enciclică patriarhală și sinodală către tot sufletul ortodox, care este în întregime o expresie pregnantă a unității ortodoxe de credință.²⁰ Ea spune între altele: „Orice inimă creștinească trebuie să dorească unirea Bisericilor, dar mai ales toată lumea ortodoxă, inspirată de adevăratul spirit al pietății, conform scopului dumnezeesc al întemeierii Bisericii de către Dumnezeu-omul, Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, dorește cu ardoare unirea Bisericilor într-un singur canon al credinței și pe baza învățăturii apostolice și tradiționale, fiind piatră unghiulară a ei Iisus Hristos”.²¹ De asemenea: „Iar noi... sîntem membri onorați ai corpului lui Hristos, adică a Bisericii Sale, una, sfîntă, catolică și apostolească și ținem cu tărie la pietatea străbună predată nouă de la Apostoli”.²²

Unitatea ortodoxă o ilustrează și o atestă, într-un chip mișcător, oficierea Indicțiunii la Patriarhia Ecumenică din Constantinopol. După Sf. Liturghie, în salonul de recepție al Palatului patriarhal se oficiază un mic Te Deum ocazional, în cadrul căruia se citește o rugăciune pentru iertarea păcatelor tuturor credincioșilor ce au murit în dreapta credință, precum și a tuturor dreptcredincioșilor creștini — de orice treaptă socială — care

¹⁹ Cit. după ibidem, în rev. „B.O.R.”, IX, 1885, p. 347 sq.; vezi și răspunsul celorlalte Biserici Ortodoxe tot aici, p. 926 și 929.

²⁰ În scrisoarea către Mitropolitul Primat al României, din 13 decembrie 1895, în care-l roagă să tipărească traducerea românească a acestei enciclice într-o broșură specială, Patriarhul Antim al Constantinopolului zice: „Prea Sfînta noastră mare Biserică a lui Hristos interpretînd în adevăr opiniunea unică ... a tuturor Bisericilor surori ortodoxe autocefale și independente, a emis ca răspuns la propunerile înșelătoare pentru unire ale Bisericii Apusului, Enciclica Patriarhicească și Sinodală” (Cit. după D.: Acte oficiale, în rev. B.O.R.”, XIX, 1895—1896, p. 676.

²¹ Cit după D.: Epistola enciclică sinodală a Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic de Constantinopol, în rev. „B.O.R.”, XVIII, 1894—1895, p. 600.

²² Ibidem, p. 629.

participă la această slujbă și a celor ce din binecuvîntate pricini lipsesc. Patriarhul arată, într-o cuvîntare, starea tuturor Bisericilor Ortodoxe și roagă pe Bunul Dumnezeu să ajute căpeteniilor acestor Biserici a le duce la bun liman. După aceea, semnează actul ocazional, scris pe pergament și citit în fața tuturor, care cuprinde o cronică, în care se arată care sînt capii Bisericilor Ortodoxe la începutul Indicțiunii și starea Bisericilor Ortodoxe din acel timp.²³ Nu cunoaștem vechimea acestui procedeu și nici dacă astăzi se menține sau nu în practica Patriarhiei Ecumenice.

Unitatea ortodoxă în veacul nostru

Din capul locului trebuie să subliniem că veacul nostru marchează o intensă vibrație a conștiinței unității ortodoxe, stimulată și întreținută în măsură considerabilă de spiritul vremii, instaurat în lume ca o consecință a celor două războaie mondiale.

Încă în anul 1903, Patriarhul Ecumenic Ioachim al III-lea emite o enciclopică patriarhală și sinodală, prin care consultă Bisericile Ortodoxe în problema întăririi credinței ortodoxe, a relațiilor cu Catolicismul și Protestantismul, precum și a calendarului comun și în special a îndreptării calendarului.²⁴ Atît consultarea cît și răspunsurile, care dau glas dorinței fierbinte după unire, sînt o expresie vie a conștiinței de unitate ortodoxă,

Considerînd că starea comunităților ortodoxe grecești din Europa și America, care se află în afară de cadrul diferitelor Biserici autocefale, era „în dauna armoniei și unității interesului lor comun”; conducîndu-se după principiul îndatoririi de a lungi și mări „lanțul armoniei și al unității în mod oportun și potrivit cu ceea ce este de necesitate ori și unde, sau acomodîndu-l după necesități”, Patriarhia Ecumenică emite tomosul sinodal din 18 martie 1908, în care ia o serie de măsuri în sensul întăririi și măririi tot mai mult a așezămîntului „armoniei și al unității”. Tomosul se încheie astfel: „Iar Dumnezeu a tot harul carele ne-a chemat pre noi la mărirea sa cea eternă întru Hristos, să păzească întotdeauna în sfînta sa Biserică legătura iubirii și a unității neafînse și nedespărțită”.²⁵

²³ Rădulescu Gh.: Oficierea Indicțiunii la Biserica Patriarhală din Constantinopol, în rev. „B.O.R.”, XXVII, 1903—1904, p. 643.

²⁴ Vezi amănunte la G.: Patriarhul Ecumenic de Constantinopol și Sfîntul Sinod al Bisericii Autocefale Ortodoxe Romîne, în rev. „B.O.R.”, XXVII, 1903—1904, p. 184—188.

²⁵ Vezi Demetrescu Drag.: Bisericile comunităților elenice din străinătate și Tomul Sinodic al Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol, în rev. „B. O. R.”, XXXIII, 1908—1909, p. 161—165.

Acum avîntul spre unitate al Bisericii Ortodoxe depășește cadrul Ortodoxiei și se revarsă în năzuință spre unitate creștină.

După ce în anul 1918, într-o adresă către Mitropolitul Primat al Romîniei, arată „ce mare și sfîntă este datoria de a purta neîncetat grijă de Bisericile surori și tuturor a le ajuta, pentru ca să se păzească neclintite rînduiala canonică și dragostea și pacea în relațiile dintre Biserici”,²⁶ Mitropolitul Dorotei al Brusei, locuitor al Scaunului Ecumenic, este cel dintîi care a subliniat nevoia unirii Bisericilor, propunînd colaborarea lor pe teren practic și moral. Această colaborare avea să pregătească unirea în cele ale credinței. În ședința sinodului patriarhal din 10 ianuarie 1919, Dorotei propune cercetarea problemei unirii Bisericilor de către Biserica Ortodoxă: „Socotesc că este momentul ca Biserica Ortodoxă să cerceteze cu atenție și unirea Bisericilor creștine împărțite... Mesajul și porunca pline de înțeles pentru studierea problemei apropierii și unirii diferitelor confesiuni creștine. În vederea elaborării unirii Bisericilor, se cuvine să porceadă de la marea Biserică Răsăriteană a Constantinopolului”. Propunerea fiind acceptată, în ianuarie 1920 Patriarhia Ecumenică trimite către toate Bisericile creștine istorica enciclică-mesaj, prin care propune elaborarea unirii Bisericilor pe teren practic și moral.²⁷ Această inițiativă pornește din conștiința unității creștine, îmbinată organic cu conștiința unității ortodoxe, baza celei dintîi. Ea țîșnește din convingerea, că Ortodoxia deține linia Creștinismului autentic și duhul solidarității creștine ecumenice. Mesajul este deosebit de important nu numai prin faptul, că indică căile și mijloacele spre unirea diferitelor ramuri ale Creștinismului, ci și din pricina că pune accentul pe trebuința de a discuta deosebirile generale și dogmatice, precum și de a reînviora simțul religios și trăirea creștină, condiții preliminare indispensabile ale unirii creștine.

Nu numai că ideea de apropiere mai strînsă între Bisericile Ortodoxe se afirmă în vederea misiunii Ortodoxiei în legătură cu mișcările ecumenice din întreaga lume creștină,²⁸ ci întreaga atitudine a Ortodoxiei în cadrul Mișcării ecumenice este expresia vie a conștiinței ortodoxe. Căci participarea ei la această mișcare n-a

²⁶ Cit. după Scriban Arhim.: Moartea Patriarhului-Locotenent al Constantinopolului, în rev. „B.O.R.”, XL, oct. 1921, p. 65.

²⁷ Vezi enciclica în rev. „B.O.R.”, XLI, nr. 1 din oct. 1921, p. 67.

²⁸ Cf. Tancov Șt.: Situația interbisericească a Bisericii Ortodoxe Bulgare după independența Bulgariei, Sofia 1935, p. 9. Apud. Simeonov S.: Patriarhul Miron și Biserica Bulgară, în rev. „B.O.R.”, 1938, p. 704.

izvorît din pornirea spre concesiuni dogmatice în favorul celorlalte ramuri ale Creștinismului, ci din gîndul de a face Ortodoxia, cu adevărul ei curat și cu viața ei autentic creștină, cît mai cunoscută și mai prețuită în mijlocul lumii protestante, de a determina pășirea Protestantismului pe făgașul sănătos ce duce la adevărata unitate creștină.

Cu prilejul împlinirii a 1600 de ani de la primul Sinod Ecumenic, Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol a proiectat convocarea și ținerea unui Sinod Ecumenic pentru vara anului 1925 la Ierusalim.²⁹ Gîndul acesta, deși n-a fost realizat, exprimă totuși tendința Ortodoxiei spre unitate pe plan creștin general.

Că spiritul de unitate activă și-a deschis drum în conștiința întregii Ortodoxii, o atestă și ilustrează năzuința statornică spre întrunirea unui sinod panortodox.³⁰ Astfel, în mai 1923 s-a ținut la Constantinopol o ședință preliminară (o consfătuire panortodoxă), care a stabilit necesitatea convocării unui sinod panortodox și a hotărît îndreptarea calendarului iulian, rămînînd ca introducerea lui s-o facă fiecare Biserică în parte la momentul oportun.³¹ Deși nu toate Bisericile Ortodoxe au adoptat calendarul îndreptat, totuși faptul acesta n-a stingerit relațiile de dragoste interortodoxe. După ce în anul 1924 a avut loc la Sinaia prima consfătuire a profesorilor de teologie ortodoxă din Balcani, între 8 și 23 iunie 1930 s-a ținut un așa numit prosinod în mănăstirea Vatoped-Atos, care a avut drept obiect desprinderea chestiunilor celor mai urgente de discutat într-un viitor sinod panortodox. Cheia de boltă a consfăturii a fost unitatea ortodoxă. Ceea ce dovedesc cu prisosință unele puncte propuse în programul viitorului sinod panortodox, ca: 1. Căutarea mijloacelor de unificare a calendarului; 2. Căutarea mijloacelor în vederea unei colaborări a Bisericilor Ortodoxe; 3. Stabilirea mijloacelor de realizare

²⁹ Cf. *Loichiță V.: Sinodul din Ierusalim și cărțile simbolice ale Bisericii Ortodoxe*, în rev. „Candela”, XXXVI, 1925, p. 124.

³⁰ Încă cu mult înainte de primul război mondial, rușii au plănuît convocarea unui sinod general al Bisericii Ortodoxe. Dar neîncrederea reciprocă dintre marile puteri, care își disputau dreptul de ocrotire a creștinilor din Turcia și din Balcani, a împiedicat înlăptuirea acestui plan. (*Șesan Valerian: Convocarea Sinodului Ecumenic*, în rev. „Candela”, XLVII, 1936, p. 105). Necesitatea unui sinod panortodox este accentuată încă cu decenii înainte (Vezi, de pildă, *Silvestru: Funcționarea organismelor ierarhice în Biserica Ortodoxă*, în rev. „Candela”, II, 1883, p. 171).

³¹ *Demetrescu Drag.: Congresul Panortodox din Constantinopol*, în rev. „B.O.R.”, XLI, nr. 12 din sept. 1923, p. 901—908; *Conferința interortodoxă din Constantinopol (nesemnată)*, în rev. „B.O.R.”, XLI, nr. 9 din iunie 1923, p. 660—664; *Diferite chestiuni privind calendarul Bisericii Ortodoxe (nesemnate)*, în rev. „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, XXXIII, 1957, p. 558—560; *Cu privire la un viitor Sinod Ecumenic (nesemnate)*, în rev. „Ortodoxia”, IV, 1952, p. 586—590.

a unui contact strîns între Bisericile Ortodoxe; 4. Schisma bulgară și mijloacele de a o suprima cît mai repede, spre restabilirea unității în Biserica Ortodoxă.³²

Un mare pas înainte în reluarea gîndului de colaborare directă a Bisericilor Ortodoxe surori, îl face apoi primul congres teologic panortodox, ținut la Atena în anul 1931, care a avut între cele trei puncte principale ale programului său, intensificarea nu numai a colaborării Bisericilor Ortodoxe, ci și colaborarea acestora cu Bisericele eterodoxe.³³

Al doilea pas, de o importanță covârșitoare în strădania de închegare a unei unități ortodoxe vii, a fost primul congres teologic panortodox, ținut la Atena în zilele de 28 noiembrie—5 decembrie 1936.³⁴ Acesta își pune în chip stăruitor problema unității ortodoxe prin cercetarea modului unei reale colaborări a Bisericilor Ortodoxe Autocefale și a participării lor la rezolvarea chestiunilor generale și urgente în caz de amînare a convocării unui sinod panortodox. Pe lîngă aceasta, însuși congresul a luat forma unei vădite manifestări a unității ortodoxe, și anume: Patriarhului Ecumenic i se dă rolul de legătură între toate Bisericele Ortodoxe; tuturor Bisericilor Ortodoxe Autocefale li s-a trimis cîte o copie de pe deciziile congresului; Hrisostom, Mitropolitul Atenei, dă glas conștiinței de unitate ortodoxă în felul acesta: „In aceste clipe ne îndreptăm gîndul nostru către Patriarhul Ecumenic, capul spiritual venerat al Ortodoxiei... Adresăm din toată inima salutul nostru celorlalți președinți și superiori ai Bisericilor Ortodoxe și ne rugăm, ca binecuvîntarea lor să călăuzească întotdeauna cercetările științifice și lucrările teologilor învățați”.³⁵ Deosebit de semnificativ și de-grăitor este faptul, că bulgarii — deși „schismatici” — manifestă în cadrul acestui congres o puternică tendință de unitate ortodoxă. Căci la deschiderea festivă a congresului, Prof. Șt. Tankov, reprezentantul Sinodului Bisericii Ortodoxe din Bulgaria, declară că, în ciuda schismei,³⁶ bulgarii se simt legați de Biserica din Constantinopol: „Noi, bul-

³² Neculce: Conferința ortodoxă de la Sf. Munte Atos, în „Revista Teologică”, 1930, p. 341 sq.

³³ Șesan Valerian: O. c., p. 106; Căndea S.: Congresul teologic panortodox, în „Revista Teologică”, 1931, p. 65 sq.

³⁴ Încă convorbirile de la Atena din anul 1913, au stabilit necesitatea convocării unui sinod panortodox, care va fi pregătit de un congres teologic panortodox (Demetrescu: O. c., p. 904).

³⁵ Vezi amănunte la Cotos N.: Intîiul Congres de Teologie Ortodox, în rev. „Candela”, XLVII, 1936, p. 205—314.

³⁶ Amănunte asupra schismei bulgare, vezi la D.: Biserica Bulgară, în revista „B.O.R.”, XX, 1906—1907, p. 181—198.

garii ortodocși, care am primit între cei dintâi marea lumină și puterea credinței creștine de la sf. noastră Maică a Ortodoxiei, a Bisericii din Constantinople, cu care sîntem legați cu legături de mii de ani și străduinți de viață comună și idei. Noi, care sîntem de la început și urmărim încă și astăzi, ca să fim în strîns contact cu lumea spirituală a Bizanțului și a Greciei..."³⁷

După cel de al doilea război mondial, care a schimbat întreaga situație internațională și a deschis Bisericii Ortodoxe Ruse calea spre reluarea locului său firesc în sînul Ortodoxiei, manifestările pe plan interortodox marchează o puternică reactivare a duhului unității ortodoxe, care ia un avînt necunoscut în trecut. Deslușind just glasul vremii, care impune o reînvioreare și reafirmare viguroasă a unității ortodoxe, Ortodoxia a pășit hotărît spre reluarea legăturilor frățești de prietenie între toate Bisericile Ortodoxe Autocefale și spre o înfrățire mai caldă și mai strînsă a popoarelor din cadrul lor. Cea care a pășit mai întîi la refacerea unității ortodoxe prin reluarea legăturilor prietenești cu Biserica Ortodoxă Rusă, este Biserica Ortodoxă Romînă.³⁸ De altfel, alături de Prea Fericitul Alexei al Moscovei și al întregii Rusii,³⁹ Prea Fericitul nostru Patriarh Justinian este promotorul principal al acestei acțiuni de refacere a unității ortodoxe.⁴⁰

³⁷ Cit. după Cotos: O. c., p. 265. Ideea aceasta se găsește exprimată și în lucrarea: St. Zankow, Die bulgarische orthodoxe Kirche, Sofia 1939, p. 10, 131 sq. și 173 sq. Alte manifestări de unitate ortodoxă în această epocă, vezi la Scriban Arhim.: Cuvîntul Patriarhului Ecumenic, în rev. „B.O.R.”, XLI, 1923, p. 304; Mihălcescu I.: Cronica bisericească internă, în rev. „B. O. R.”, XLI, 1923, p. 378—379; Scriban Arhim.: Cronica bisericească externă, în rev. „B.O.R.”, XLI, 1923, p. 470; Acte oficiale (nesemnate), în rev. „B.O.R.”, XLI, 1923, p. 577—579; Pocitan V.: Un paraclis romînesc la Ierusalim, în rev. „B.O.R.”, XLV, 1927, p. 335—337; Miron, Patriarh: Referatul către Sf. Sinod al Romîniei despre călătoria la Locurile sfinte, în revista „B.O.R.”, XLV, 1927, p. 390—396; S. A.: Noul Patriarh al Constantinopolului, în rev. „B.O.R.”, XLVII, 1929, p. 1028—1030; Geamănu N. A.: Cronică internă, în revista „B.O.R.”, XLVII, 1929, p. 1115 sq.

³⁸ Vezi amănunte la Brătulescu și ceilalți: Viața Bisericii Ortodoxe Romîne în cei zece ani de la eliberarea Patriei noastre, în rev. „B.O.R.”, LXXII, 1954, p. 852—857.

³⁹ Vezi amănunte în prezentarea: Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei în slujba Ortodoxiei Ecumenice și a Păcii (nesemnată), în rev. „B.O.R.”, LXX, 1952, p. 21—28.

⁴⁰ Prea Fericitul Sa s-a străduit asiduu să împlinească întru totul făgăduința din ziua alegerii: „Voi întinde mîna iubirii și a prieteniei de frăție întru Hristos tuturor Bisericilor Ortodoxe surori întru ecumenicitate, luptînd pentru înflorirea Ortodoxiei, care zidește și întărește popoarele”. Despre rolul Sanctității Sale în acțiunea de refacere a unității ortodoxe, vezi Brătulescu și ceilalți: O. c., în rev. „B.O.R.”, LXXII, 1954, p. 858—868; Redacția: Zece ani de slujire arhierească a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, în rev. „B.O.R.”, LXXIII, 1957, p. 772—784; Sărbătorirea zilei de naștere a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian (nesemnată), în rev. „B.O.R.”, LXXIV, 1957, p. 101; Aniversarea a nouă ani de la înscăunarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian (nesemnată), în revista „B.O.R.”, LXXV, 1957, p. 531.

Un mare pas înainte în refacerea unității ortodoxe îl constituie ridicarea schismei bulgare în 25 februarie 1945, prin bunăvoința de mamă a Sf. Patriarhii Ecumenice și a Patriarhului Ecumenic de pe atunci, Veniamin.⁴¹

Un alt câștig însemnat pe seama unității ortodoxe este revenirea la sînul Ortodoxiei a credincioșilor smulși prin silnicie, de către Roma papală, de la trupul Biseicii Ortodoxe. Astfel, în martie 1946 se face lichidarea unirii de la Brest-Litovsk (1596) prin revenirea în cadrul Bisericii Ortodoxe Ruse a rutenilor din U. R. S. S.⁴² În octombrie 1948, are loc reîntregirea Bisericii Ortodoxe din Ardeal prin curmarea dezbinării de la 1698—1700. În 1949, revin la Ortodoxie greco-catolicii din Ucraina carpatică și din Polonia, iar în aprilie 1950 cei din Cehoslovacia.⁴³ În felul acesta, marea majoritate a uniților cu Roma a revenit la sînul Bisericii mame, ne mai rămînînd decît puțini în Grecia, în Germania apuseană și în America.

Multe sînt vibrările de duh și de simțire ortodoxă, prilejuite de evenimentele interortodoxe din ultimii ani. Dar cea mai de preț și de actualitate, în această vreme de sfîntă strădanie întru a încheia cît mai puternic frontul Ortodoxiei, este pregnantă manifestare a duhului unității ortodoxe, ce străbate sufletul clerului și poporul din cadrul Bisericilor Ortodoxe naționale.

Ca un fir de aur, ideea de unitate ortodoxă încrustează luminos gîndul, simțirea și voirea celor ce veghează la destinele Bisericii Ortodoxe.⁴⁴ Evenimentele interortodoxe din ultimii ani — diferite conveniri sau prăznuiri — sînt miezul de foc în jurul căruia se polarizează manifestarea unei conștiințe vii și puternice a unității ortodoxe. Pătrunzînd înțelesul realităților înconjurătoare și sezînd direcția de dezvoltare a vremurilor de azi, inspirîndu-se din realitatea dată și conștient de rolul său istoric, spiritul ortodox manifestează o puternică tendință spre unitate. Preluînd și dezvoltînd tradițiile de unitate ortodoxă, atît de bo-

⁴¹ Despre silințele Bisericii Ortodoxe Romîne în stingerea schismei bulgare, vezi M. I. G.: Un ecou românesc cu privire la schisma bulgară, în rev. „B.O.R.”, 1937, p. 598—599; Simeonov S.: Patriarhul Miron și Biserica Bulgară, în rev. „B.O.R.”, 1938, p. 705 sq.; Vintilescu Gh.: Preocupările și realizările Sf. Sinod între anii 1930—1940, în rev. „B.O.R.”, 1940, p. 486—497.

⁴² Mihail Paul: Revenirea greco-catolicilor uniți din Galiția la Biserica Ortodoxă, în rev. „Candela”, LVII, 1946, p. 510—528; Șesan Milan: De ce Uniația?, în rev. „Candela”, LVII, 1946, p. 291.

⁴³ Șesan P. Milan: Bucuria întru unitate ortodoxă, în „Telegraful Român”, CV, nr. 45—46 din 15 oct. 1955, p. 1 sq.

⁴⁴ Despre rolul ierarhiei în unitatea Bisericii, vezi Stan Liviu: Ecumenicitate și Ortodoxie ecumenică, în rev. „Mitropolia Olteniei”, VII, 1955, p. 271 sq.

gate, acest spirit este deplin conștient de necesitatea actuală a unității ortodoxe și rostirile lui în acest sens capătă un accent puternic. Încît putem spune că fenomenul dominant și cel mai pregnant al conștiinței ortodoxe este astăzi seriozitatea și exigența cu care pune problema unității ortodoxe.

Cu prilejul vizitei Prea Fericitului Alexei, Patriarh al Moscovei și al întregii Rusii, din 29 mai—11 iunie 1947, în țara noastră, Mitropolitul Moldovei a relevat necesitatea unității ortodoxe: „Ortodoxismul tuturor Bisericii autocefale are o urgentă trebuință de reînvierea vechilor legături, care să culmineze în conlucrarea tuturor prin noi soboare universale, care să deie tuturor drum de viață nouă, după atîtea vremuri de amorțire... Trăiască prietenia dintre Bisericile noastre surori, trăiască întreg Ortodoxismul și ideea întrunirii lui într-un Sinod ecumenic”.⁴⁵ Prea Fericitul Patriarh Alexei a dat expresie voinței de unitate ortodoxă: „Pășind pe această luminoasă cale a cimentării legăturilor, noi vrem ca toate problemele mari, privind întreaga Ortodoxie, să le soluționăm de comun acord cu consimțământul capilor Bisericii naționale ortodoxe... Unirea acestor Biserici răzlețite va forma fără îndoială un front de neînvins de nimeni. Și dacă toate aceste Biserici vor merge pe același drum, pe aceeași cale luminoasă, atunci noi vom putea zăgăzui alte pericole. Frontul acesta ortodox va avea ca scop lupta împotriva oricăror acțiuni ostile”.⁴⁶ Cu același prilej, Mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului a dat glas dorinței de intensificare a unității ortodoxe: „Actul acesta (al întoarcerii vizitei) are o mare importanță pentru actualizarea comunității ecumenice, care face din Bisericile autocefale ortodoxe o unitate dogmatică și spirituală neîmpărțită în calitatea ei de Trup tainic, unic și unitar, al Domnului nostru Iisus Hristos. Facă bunul și atotputernicul Dumnezeu ca intensificarea legăturilor dintre Bisericile noastre să inaugureze o nouă epocă de strînsă colaborare, de pășire comună a Creștinismului originar în toate problemele ce se pun lumii de mîine. Toți sîntem dornici ca Ortodoxia să se afirme în fața tuturor cultelor eterodoxe și în fața lumii întregi ca o forță respectată prin adevărul ce-l posedă, prin unitatea și credința fiilor ei”.⁴⁷

⁴⁵ Cit. după călătoria I. P. S. Patriarh Alexei al Moscovei și a toată Rusia în România (nesemnată), în rev. „B.O.R.”, LXV, 1947, p. 139 sq.

⁴⁶ Ibidem, p. 148 și 155.

⁴⁷ Ibidem, p. 173.

Dar cel mai măreț și mai grăitor episod de unitate ortodoxă este Conferința panortodoxă de la Moscova (8—18 iulie 1948). Intrunind participarea a aproape tuturor Bisericilor Ortodoxe Autocefale,⁴⁸ ea marchează un pas important în dezvoltarea relațiilor interortodoxe, a dat un suflu puternic vieții și frăției interortodoxe și a întărit spiritul de unitate al Ortodoxiei. În cadrul acestui istoric sobor al lumii ortodoxe, s-a petrecut epocalul act al restabilirii unității de gândire, simțire și acțiune a Ortodoxiei ecumenice. Cele patru rezoluții adoptate sînt expresia indiscutabilă a poziției ferme a Bisericilor Ortodoxe și dovedesc în chip vădit că Ortodoxia — deși e împărțită în Biserici autocefale ce nu-s legate prin o federație administrativă — este unitară în concepția ei și solidară în atitudinea ei față de problemele care angajează destinul omenirii. Rezoluția cu privire la problema calendarului, de pildă, începe cu cuvintele: „în dorința de a menține unitatea bisericească” și sfîrșește cu cuvintele: „în numele unității și al dragostei”.⁴⁹ Conștiința unității este așa de puternică și de dinamică, încît izbucnește ca o flacără puternică în apelul către toți creștinii, în care Inaintestătătorii Bisericilor Ortodoxe le-au arătat gravele abateri ale Papalității de la adevărurile pure ale învățăturii creștine și i-au îndemnat să lupte împotriva acelor semănători de vrajbă, care — călcînd în picioare cele mai elementare principii ale Creștinismului — aservesc Biserica intereselor lor egoiste, spre a putea arunca lumea în vîltoarea unui nou război.

Fericiții participanți la acest măreț sobor al unității ortodoxe se întrec în a-i sublinia și zugrăvi trăsăturile arătate mai sus: „Prin aceste luminoase trăsături — spune Prea Fericitul Alexei al Moscovei și al întregii Rusii — se arată și acum unitatea și comuniunea Bisericilor care alcătuiesc împreună Biserica Ortodoxă Ecumenică. Biserici depărtate unele de altele, ale unor neamuri diferite, răspund îndată și cu încredere la poftirile frățești, se roagă laolaltă, se mîngîie, se bucură și își întind mîna de ajutor la nevoie”. La fel tîlcuia înțelesul măreției acestei întruniri și Prea Fericitul Patriarh Justinian: „Prezența aproape întreagă a Bisericilor Ortodoxe surori, prin Inaintestătătorii lor și prin delegațiile lor, la această sărbătoare a Bisericii Pravoslavnice Ruse,

⁴⁸ Despre componența acestei conferințe, vezi *Nicolae*, Episcopul Vadului, Feleacului și Clujului: Conferința ortodoxă de la Moscova, în rev. „Ortodoxia”, I, 1949, nr. 1, p. 19 sq.

⁴⁹ Cit. după Rezoluțiile adoptate în Conferința ortodoxă de la Moscova (nemesnată), în rev. „Ortodoxia”, I, 1949, nr. 1, p. 129.

dovedește că ecumenicitatea trăiește vie în sînul Ortodoxiei și că în marea noastră familie, a Bisericii Ortodoxe surori, s-a păstrat cu aceeași credincioșie învățătura curată a Mîntuitorului Iisus Hristos. Prin această unitate a Ortodoxiei se dovedește puterea dumnezeiască ce o susține și care ne hrănește mereu bucuria de a vedea neconținut duhul dragostei și al înțelegerii frățești ce stă la temelia tuturor lucrărilor cu caracter obștelesc ortodox”,⁵⁰ „Puterea noastră, a Ortodoxiei — spunea P. Fer. Patriarh al Gruziei, Calistrat — este în mare măsură determinată de cunoașterea, unitatea și înțelegerea dintre capii Bisericii Ortodoxe”.⁵¹

La scrisoarea din 7 februarie 1949 către Prea Fericitul Patriarh Justinian, Prea Fericitul Patriarh Alexei al Moscovei și al întregii Rusii mărturisește: „Înainte de toate mulțumim lui Dumnezeu, care și-a revărsat mila Sa asupra noastră și ne-a dat posibilitatea să simțim harul unirii. Atît de fericite au fost pentru noi zilele acelea, cînd în bisericile noastre se aducea slavă lui Dumnezeu în mai multe limbi, dar cu o singură inimă! Cît de clar și de convingător a răsunat glasul nostru unit, în toate problemele ziditoare de suflet ce privesc întregul Creștinism! Iată unde puterea unirii și-a descoperit întreaga ei însemnătate!... Toți cei ce ocolesc adevărata unitate în Hristos erau gata să-și sărbătorească biruința lor... Dar harul Sf. Duh care ne-a adunat la rugăciunea noastră de obște către Dumnezeu, ne-a înzestrat cu cea mai mare putere din lume: puterea unității spirituale interne, în veci nebiruită... Ar fi înțelept ca, după un succes atît de strălucit pe drumul unității noastre, să ne îngrijim laolaltă de înmulțirea roadelor duhovnicești pentru viitor”.⁵²

În răspunsul la această scrisoare, Prea Fericitul Patriarh Justinian caracterizează Conferința Ortodoxă de la Moscova astfel: „Dar mai mult decît orice, se impune în prețuirea noastră marea importanță și caracterul de demonstrație necalculată, pe care l-a dobîndit întîlnirea Întîistătătorilor și reprezentanților Bisericilor Ortodoxe în Conferința organizată de Biserica Ortodoxă Rusă... Dumnezeu a voit ca această împrejurare să se transforme într-un prilej extraordinar nu numai de întîlnire între Biserici, ci și de verificare de păreri, de afirmare hotărîtă și limpede a conștiinței unitare ortodoxe, într-o problemă, care interesează toată

⁵⁰ Ambele citate după Înalt Prea Sfințitul *Firmilian* al Olteniei: Văzul cel de o ființă al Ortodoxiei, în rev. „B.O.R.”, LXXI, 1953, p. 450.

⁵¹ Cit. după *Marina Ovidiu*: 30 de zile în U.R.S.S., București 1949, p. 450.

⁵² Cit. după Un an de la Consfătuirea Panortodoxă de la Moscova (nesemnată), în rev. „Ortodoxia”, I, 1949, nr. 2—3, p. 190 și 192.

lumea. Căci formula generală prin care s-ar putea exprima titlul conversațiilor desfășurate în conferința bisericească de la Moscova, nu poate fi alta decât: Biserica în serviciul păcii. Biserica Ortodoxă a avut astfel ocaziunea de a lua, odată mai mult, cunoștință de ea însași în dimensiuni de ecumenicitate, de a deveni și mai conștientă de forța și de misiunea ei în legătură cu problemele și condițiunile pe care i le impune istoria și, în fine, de a-și afirma atitudinea pe aceeași linie a doctrinei și concepției vechii Biserici ecumenice și în antiteză cu pozițiile adoptate de eterodocși... Putem încheia că evenimentul bisericesc de la Moscova, din iulie 1948, poate fi considerat ca un front al Ortodoxiei, atât de necesar pentru împlinirea misiunii ei în lume”.⁵³

Înalt Prea Sfințitul Firmilian al Olteniei scrie câțiva ani mai târziu: „Fiind și noi printre părtași, ni s-a părut că stăm într-un Sobor a toată lumea. Consfătuirea de la Moscova este un vîrf al timpului bisericesc și una dintre cele mai trebuitoare silințe ale Ortodoxiei, însemnînd și o viitoare alvie pentru Bisericile locale și surori”.⁵⁴

Dînd viață revistei „Ortodoxia” în anul 1949, Prea Fericitul Patriarh Justinian îi trasează rostul de a fi o tribună a unității ortodoxe: „Ortodoxia năzuiește să fie stegarul vrierilor noastre — ale păstrătorilor tezaurului sacru lăsat de Mîntuitorul — de a vedea Biserica Ortodoxă înmănunchiată într-un front solidar, mărturisind, prin fapte grăitoare, unitatea ecumenică a creștinătății dreptmăritoare”.⁵⁵

De o semnificație și însemnătate deosebită este scrisoarea specială (în chestiunea Episcopiei ortodoxe din cele două Americi) a Prea Fericitului Patriarh Ecumenic Athenagora, din anul 1951, în care asigură pe Prea Fericitul Patriarh Justinian, că „mai presus de toate, punem legătura dragostei, a păcii și a frățesței conlucrări între Bisericile noastre surori”.⁵⁶

Un act de profundă semnificație ortodoxă s-a produs în noiembrie 1952: Cu prilejul împlinirii a 1500 de ani de la ridicarea Scaunului din Ierusalim la rangul de Patriarhie, toate Bisericile Ortodoxe au trimis Prea Fericitului Patriarh Timotei cuvinte omagiale și de salut, manifestînd în chip spontan și impresionant solidaritatea ortodoxă.

⁵³ Ibidem, p. 193 și 194 sq.

⁵⁴ O. c., p. 480.

⁵⁵ Cuvînt înainte, în rev. „Ortodoxia”, I, 1949, nr. 1, p. 10.

⁵⁶ Cit. după Schimbul de felicitări cu prilejul Sfințelor Sărbători ale Nașterii Domnului și Anului Nou 1952 (nesemnată), în rev. „B.O.R.”, LXX, 1952, p. 12.

Cu prilejul reînființării Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Bulgare și înscăunării Înalt Prea Sfințitului Chiril al Plovdivului ca Patriarh, în mai 1953, au participat delegați ai majorității Bisericilor Ortodoxe și s-a ținut și o consfătuire interortodoxă, în care s-a luat hotărârea de a intensifica acțiunea pentru apărarea păcii. Noul Patriarh a subliniat necesitatea unității ortodoxe în felul următor: „Noi ținem foarte mult la unitatea Sfintei Biserici Ecumenice. Această comuniune (interortodoxă) este necesară, după convingerea noastră a tuturor, spre a se întări unitatea duhului ecumenic între Sfintele Biserici locale... este de datoria tuturor Bisericilor să strângă legăturile unității, înțelegerii și dragostei. Această unitate o cer interesele vitale ale Sfintei Biserici a lui Dumnezeu și noi trăim cu nădejdea plăcută că comuniunea între Sfintele Biserici surori se va întări tot mai mult”.⁵⁷ Înalt Prea Sfințitul Macarie, Mitropolitul Varșoviei și a toată Polonia, a declarat: „Pentru păstrarea neștirbită a acestei unități, trebuie să purtăm pururea de grijă, căci ea dă putere, în ea este izvorul tăriei Bisericii. În duhul acestei unități trebuie să ținem o neîntre-ruptă legătură frățească între noi, comunicându-ne reciproc problemele care cer o cercetare și rezolvare comună. Noi, Bisericile Ortodoxe Autocefale, trebuie să fim unitare în toate problemele de seamă, canonice, liturgice și practice-bisericești. Deosebirile existente între diferitele Biserici nu sînt de folos; de aceea, trebuie să realizăm un schimb de experiență asupra problemelor care privesc viața Bisericilor noastre, pentru a se înlătura aceste deosebiri”.⁵⁸ Mitropolitul Grigorie al Leningradului lansează următorul apel: „Chemăm pe toți credincioșii ortodocși să-și strângă rîndurile și să lucreze pentru întărirea păcii în lumea întreagă”.⁵⁹ Consfătuirea s-a încheiat cu exprimarea unanimă a dorinței: „Ar fi folositor pentru Ortodoxie comunicarea mai activă și permanentă a Sfintelor Biserici locale”.⁶⁰

În cuvîntarea de deschidere a Sf. Sinod, din 5 iunie 1954, P. Fer. Patriarh Justinian declara: „Vom căuta în viitor să întărim și mai mult legăturile noastre cu Bisericile Ortodoxe surori și să zidim atmosfera prielnică formării unității de atitudine și de ac-

⁵⁷ Cit. după *Iufu* I.: Conducătorii și reprezentanții Bisericilor Ortodoxe autocefale sprijină lupta popoarelor pentru apărarea păcii, în rev. „B.O.R.”, LXXI, 1953, p. 931.

⁵⁸ Ibidem, p. 934.

⁵⁹ Ibidem, p. 933.

⁶⁰ Ibidem, p. 936. Vezi și p. 929 și 935.

țiune, atît de necesară rezolvării problemelor bisericești comune și păstrării duhului ecumenic”.⁶¹

Prilej de manifestare a unității ortodoxe a fost și vizita la noi a Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare, în octombrie 1954. Cu această ocazie, Prea Fericitul Patriarh Justinian a subliniat: „Potrivit modului de viață și de trăire ortodoxă, fiecare dintre noi avem cîte două patrii: una este patria pămîntească, în care odihnesc moșii și strămoșii noștri, leagănul istoric al fiecărui popor care-și are un loc sub soare; cealaltă este patria noastră comună, Biserica Ecumenică a Răsăritului. Cea dintîi ne cere iubire, devotament și jertfire de noi înșine; cea de a doua nu poate trăi fără unitate dogmatică, canonică și liturgică. Să dăm fiecăreia ce i se cuvine”.⁶² Din exprimările Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei reținem cu deosebire următoarele: „Trăind în unitatea credinței, trebuie să pășim tot mai mult și în unitatea raporturilor reciproce dintre noi, adică să trăim ca niște frați, vestind frățietatea și pacea între noi... Conștiința despre unitatea ecumenică trebuie cultivată cu cea mai mare grijă, pentru ca ea să capete o însemnătate reală în viața Bisericilor lui Hristos”.⁶³ „...Noi toți aparținem trupului unic al Domnului Iisus Hristos, Sfintei Sale Biserici și cu cît mai adînc vom fi conștienți de aceasta, cu cît se va arăta mai vădită puterea acestei părtășii în dragoste, cu atît vom fi mai fericiți. Prin această unire în frăția dragostei, în Biserica lui Dumnezeu, noi ajungem nu numai la desăvîrșire personală, în care prisosește bucuria, dar ajungem să înfăptuim și legături sociale și internaționale, care sînt izvor de bucurie și de trăire reciprocă”.⁶⁴

În 31 mai 1955, Prea Fericitul Patriarh Athenagora, împreună cu ierarhii care alcătuiesc Sf. Sinod din jurul său, a emis actul sinodal, prin care s-a făcut trecerea în ceata sfinților Bisericii Ortodoxe a Răsăritului a lui Nicodim Aghioritul, una din cele mai de seamă figuri ale monahismului ortodox de la sfîrșitul veacului al XIX-lea. Faptul acesta dovedește unitatea care există în întreaga Ortodoxie și din punct de vedere al canonizării sfin-

⁶¹ Cit. după Biserica Ortodoxă Română cheamă pe clericii și credincioșii ei la intensificarea luptei pentru pace. Hotărârile Sfîntului Sinod și ale Adunării Naționale Bisericești (nesemnată), în rev. „B.O.R.”, LXXII, 1954, p. 606. Vezi și p. 622.

⁶² Cit. după *Ciurea I. Al. și ceilalți: Vizita I. P. S. Patriarh Chiril și al altor reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Bulgare în țara noastră*, în rev. „B.O.R.”, LXXII, 1954, p. 1208 sq.

⁶³ Ibidem, p. 1138 sq.

⁶⁴ Ibidem, p. 1215. În continuare subliniază folosul unității ortodoxe, vezi p. 1215 sq.

ților, căci întreaga creștinătate ortodoxă a întâmpinat cu vie recunoștință hotărîrea Sf. Sinod al Patriarhiei Ecumenice.⁶⁵

Dovada unității ortodoxe s-a putut vedea mai ales în toamna anului 1955, cînd Bisericele Ortodoxe au participat aproape toate prin delegații la marile festivități religioase ale Bisericii Ortodoxe Romîne, prilejuite de aniversarea împlinirii a 70 ani de autocefalie, de generalizarea cultului unor sfinți cu moaște în țara noastră și de canonizarea celor dintîi sfinți romîni. Această largă participare a diferitelor Biserici Ortodoxe în frunte cu reprezentantul Patriarhiei Ecumenice, a făcut ca marele praznic al Bisericii noastre să se desfășoare sub semnul ecumenicității ortodoxe și cu consensul întregii Biserici dreptmăritoare a Răsăritului. Actul sinodal, înscris în Condica sfîntă a Sfintei Patriarhii, cu prilejul comemorării a 70 de ani de autocefalie a Bisericii Ortodoxe Romîne, se încheie în duh de conștiință a unității ortodoxe: „Uniți în duhul păcii, al dragostei frățești și al înțelegerii creștinești, în cuget curat și în doriri sfinte pentru Biserica și poporul nostru, ca și pentru toate Bisericele și popoarele ortodoxe, rugăm pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfîntul Duh, Treimea cea de o ființă și nedespărțită, să ne ajute să pășim pe drumul unor tot mai mari înfăptuiri, spre slava lui Dumnezeu și neconținută propășire a Ortodoxiei Ecumenice”.⁶⁶ În cuvîntarea rostită cu acest prilej, Prea Fericitul Patriarh Justinian declară cu deplină satisfacție: „Inima noastră este fericită și plină de bucurie aleasă, constatînd cu acest prilej comuniunea în rugăciune, dovada strînselor legături duhovnicești ce unesc Bisericele noastre”.⁶⁷ „Solemnitatea bucuriei de astăzi a Bisericii Ortodoxe Romîne — subliniază Mitropolitul Grigorie al Leningradului — este slava și bucuria întregii Ortodoxii Ecumenice; de aceea, la această sărbătoare a Bisericii Ortodoxe Romîne ne-am adunat din toate colțurile lumii reprezentanții Bisericilor Ortodoxe surori, pentru ca împreună să înălțăm bunului Dumnezeu rugăciuni de mulțumire și recunoștință. Fie ca această unitate și frăție să fie puternică și veșnică”.⁶⁸ Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei constată: „În timpul din urmă aceste legături dintre noi se adîncesc, se limpezesc, pentru ca în ele să nu mai fie nimic care să le tulbure curățenia, iar în

⁶⁵ Vezi Căciulă N. O.: Canonizarea Sfîntului Nicodim Aghioritul, în revista „B.O.R.”, LXXIV, 1956, p. 424—430.

⁶⁶ Cit. după Marile festivități religioase ale Bisericii Ortodoxe Romîne din octombrie 1955 (nesemnată), în rev. „B.O.R.”, LXXIII, 1955, p. 1011.

⁶⁷ Ibidem, p. 1017. Vezi și 1206.

⁶⁸ Ibidem, p. 1022.

limpezimea lor să se poată oglindi năzuințele înalte și nobile ale omului și creștinului, să se răsfîrîgă adevărurile dumnezeiești netrecătoare de pace, prietenie, frăție și dragoste.”.⁶⁹ Minunat se exprimă și Înalt Prea Sfințitul Mitropolit al Olteniei: „Trăim cu toții o clipă a Bisericii universale și poate ceva din acel cutremur sobornicesc, care a împuternicit începuturile veacului creștin și a scris pe cerul umanității semnul lui Hristos. Presimțim, în această împărtășire comună, întoarcerea la văzul cel dintîi al Bisericii, după atîtea răzlețiri tragice și după pătrunderile din afară în catapeteasma Ortodoxiei. Ne regăsim după îndelungate căutări și sufletul nostru este plin de simțămîntul întregului și al unicului”.⁷⁰ În scrisoarea trimisă Prea Fericitului Patriarh Athinagora al Constantinopolului, încă vibrează puternic duhul unității ortodoxe: „Cu prilejul sărbătoririi a șapte decenii de autocefalie a Bisericii Ortodoxe Romîne... sufletele noastre au cunoscut marea bucurie a unității de credință și dragoste care strînge laolaltă pe ierarhii, clericii și credincioșii Bisericilor Ortodoxe Autocefale, în spiritul Ortodoxiei ecumenice și în năzuința lor sfîntă de a întări și mai mult legătura dragostei, a păcii și a frăției între toți cei ce alcătuiesc marea Biserică a Răsăritului... Dar bucuria duhovnicească a comuniunii noastre în dragoste și rugăciune... a fost umbrită de grelele încercări pe care le-a suferit de curînd Patriarhia Ecumenică — maica noastră a tuturor — în urma tulburărilor ce au avut loc la Constantinopol și Smirna, în ziua de 6 septembrie 1955... Incredințăm pe Sanctitatea Voastră, clerul și credincioșii Sfintei Voastre Biserici, că durerea care stăpînește inimile Voastre în aceste zile, este propria noastră durere, a tuturor Bisericilor Autocefale, care privim spre Biserica Ecumenică din Constantinopol ca spre maica noastră comună”.⁷¹

O grăitoare manifestare a unității ortodoxe o constituie și străduințele Patriarhiei Ecumenice în legătură cu pregătirile prealabile ale unui Sinod panortodox, care să rezolve o seamă de probleme de interes general pentru Ortodoxie și să dea un nou impuls acțiunii unitare a Ortodoxiei în lume. Reluînd firul străduințelor de dinainte de războiul mondial ultim, Patriarhia Ecumenică comunică — prin scrisoarea enciclică din 25 septembrie 1952 — tuturor Bisericilor Ortodoxe necesitatea amînării sine

⁶⁹ Ibidem, p. 1023. Vezi și p. 1036, 1053 și 1213 sq.

⁷⁰ Ibidem, p. 1149. Vezi și p. 1104 și 1151.

⁷¹ Cit. după Marile festivități religioase ale Bisericii Ortodoxe Romîne din octombrie 1955 (nesemnată), în rev. „B.O.R.”, LXXIII, 1955, p. 1172 sq.

die a prosinodului panortodox și le îndeamnă să cerceteze din nou lista temelor prosinodului, alcătuită la Consfătuirea interortodoxă de la Sf. Munte Athos (1930) și să-și trimită din nou punctul de vedere asupra lor.⁷² Dînd ascultare acestei poftiri, Sf. Sinod al Bisericii Greciei a însărcinat recent o comisie cu studierea temelor ce urmează să fie dezbătute la viitorul prosinod panortodox.⁷³

Merită să fie subliniată și atitudinea celei de a treia adunări generale a Asociației tinerimii ortodoxe („Syndesmos”), ce a avut loc lîngă Atena între 19—23 septembrie 1956. În rezoluția privitoare la problema relațiilor cu eterodocșii și cu Mișcarea ecumenică, preconizează ținerea mereu trează a conștiinței ortodoxe de unitate: „Fii ai acestei Biserici (tinerii ortodocși) trebuie, înainte de orice participare la Mișcarea ecumenică, să avem conștiința întreagă a unității acestei Bisericii Ortodoxe și a o mărturisi activ în viața noastră”.

O expresie recentă a conștiinței de unitate ortodoxă este chemarea la unire, pe care Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a adresat-o, la 14 martie 1957, către toți fiii ei aflați în afara sînului Bisericii lor mame: „A sosit vremea ca toți fiii Bisericii Ortodoxe Ruse, care sînt astăzi în diaspora, să se întoarcă la sînul Bisericii Mame... Numai așa uniți în jurul centrului istoric al Bisericii Ortodoxe Ruse, credincioșii ortodocși își pot afla limanul duhovnicesc, plin de dragoste și pace”.⁷⁴

Vizita din iunie 1957, a delegației Bisericii Ortodoxe Romîne în Jugoslavia, încă a fost o expresie a unității ortodoxe. Cu acest prilej, Prea. Fer. Patriarh Vichentie al Serbiei a spus: „Biserica Ortodoxă este una și indivizibilă. Slăvind în limbi diferite pe unul și același Tată Ceresc, avînd și stimînd un cap al Bisericii, pe Domnul nostru Iisus Hristos, și avînd aceeași participare la aceleași haruri ale Sfîntului Duh, Biserica noastră condusă prin succesorii Apostolilor de unele și aceleași învățăminte, menține unitatea credinței și pregătește pe credincioșii ei aici pe pămînt pentru Impărăția Cerească. După învățătura Mîntuitorului nostru, ierarhia prin munca ei unitară menține unitatea Bisericii pe care a creat-o Domnul prin sîngele Său (F. Ap. 20, 28). Venirea Dv. în mijlocul nostru ... înseamnă și întărirea întregii Ortodoxii, de-

⁷² Căciulă O. N.: Știri de peste hotare. Biserica Greacă, în rev. „B.O.R.”, LXXV, 1957, p. 116 sq.

⁷³ Vezi aceste teme în rev. „Mitropolia Olteniei”, IX, 1957, p. 209—211.

⁷⁴ Cit. după De peste hotare (nesemnată), în rev. „B.O.R.”, LXXV, 1957, p. 536.

oarece întărirea părților înseamnă și întărirea întregului”.⁷⁵ Prea Fericitul Patriarh Justinian a arătat, că „sîntem datori să dezvoltăm neîncetat legăturile dintre Bisericile noastre ortodoxe surori”, precum și că „legăturile dintre Biserici contribuie în mare măsură la adîncirea prieteniei dintre popoare, la consolidarea păcii”; de aceea, „cu toții să ne legăm înaintea lui Dumnezeu că vom lucra pentru continua întărire a dragostei și frăției dintre Bisericile și popoarele noastre”.⁷⁶ Unitatea de gîndire și de trăire a Ortodoxiei a fost înfățișată de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian al Olteniei astfel: „Această viziune mare, pe care noi am intuit-o aici, viziune aceeași la noi, la Rila, Constantinopol, Belgrad sau în altă parte din cîmpul Ortodoxiei, formează substanța și crezul nostru ortodox. Aceeași slujbă, același vesmînt și, ceea ce este important, aceeași gîndire, simțire și zbor către Dumnezeu. Acestea constituie trăsătura fundamentală a Ortodoxiei. Ne simțim frați, prieteni și în același chip tindem către Dumnezeu. Pămîntește trăim în cuprinsul unor hotare și națiuni deosebite, spiritual însă sîntem uniți în același Duh Sfînt. Marea minune a Ortodoxiei a fost ca din popoarele acestea să toarne un monolit, care constituie și aici pe pămînt și în cer aceeași unică viziune”.⁷⁷ În „Declarația” comună, cu care s-a încheiat această vizită, se arată: „Reprezentanții Bisericilor au căzut de acord că relațiile atît între Biserica Ortodoxă Romîna și Biserica Ortodoxă Sîrbă cît și între toate Bisericile ortodoxe surori ar trebui să se desfășoare în spre o colaborare cît mai strînsă: să se continue astfel de întîlniri și să se facă un schimb reciproc de experiențe, publicații, profesori și studenți”.⁷⁸

Pr. Dr. CORNELIU SIRBU

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

⁷⁵ Cit. după *Botoșăneanu* Theotist Episcop — *Coman G. Ioan*: Vizita delegației Bisericii Ortodoxe Romîne în Jugoslavia, în rev. „B.O.R.”, LXXV, 1957, p. 673 sq.

⁷⁶ Ibidem, p. 677 și 719.

⁷⁷ Ibidem, p. 724.

⁷⁸ Ibidem, p. 754. Despre alte manifestări ale unității ortodoxe, vezi *Nicodim*, Președinte al Sf. Sinod: Pastorală din partea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, în rev. „B.O.R.”, LXIII, 1945, p. 292; *Manolache N. T.*: Cronică internă, în rev. „B.O.R.”, LXIII, 1945, p. 464; Cronică internă: Vizita delegației Bisericii Ortodoxe Romîne la Moscova (nesemnată), în rev. „B.O.R.”, LXIV, 1946, p. 606—615; Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei în slujba Ortodoxiei Ecumenice și a Păcii (nesemnată), în rev. „B.O.R.”, LXX, 1952, p. 21—28; Redacția: Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne a conferit Înalt Prea Sfințitului Nicolae, Mitropolitul Kruțiției și Colomnei, titlul de „Doctor în Teologie”, în rev. „B. O. R.”, LXXII, 1954, p. 927 sq. și 1117; *Cazacu N.*: Incestări pe răbojul legăturilor frățești dintre Bisericile Ortodoxe, în rev. „Biserica Ortodoxă Romîna”, LXXIII, 1955, p. 108; *Moisescu Gh.* — *Marcu T. Gr.*: Alegerea, hirotonia, investitura și înscăunarea I. P. S. Mitropolit Iustin al Ardealului, în rev. „Biserica Ortodoxă Romîna”, LXXIV, 1956, p. 236.

SIMION BĂRNUȚIU, APĂRĂTOR AL SINODALITĂȚII BISERICEȘTI

În iulie-august s-au împlinit 150 ani de la nașterea lui Simion Bărnăuțiu. La această comemorare se cuvine să participe și Biserica, întrucât Simion Bărnăuțiu nu a avut un rol important numai în evenimentele revoluționare din 1848, ci și în viața bisericească a vremii. Nu intenționăm să facem o expunere completă asupra concepției bisericești a lui Simion Bărnăuțiu, ci ne mărginim la un singur aspect: lupta lui împotriva absolutismului ierarhic și pentru sinodalitatea bisericească.

1. *Schiță biografică*: S-a născut în 21 iulie (2 august) 1808 în com. Bocșa-Română (Sălaj). Tatăl lui era cantor și învățător. Bunicii i-au fost preoți. Școala a urmat-o, ca elev eminent, la Șimleul Sălajului, la liceul piarist din Careii-Mari și la teologia din Blaj. La Blaj a ocupat diferite slujbe: profesor de sintaxă, arhivar la consistor, prefect la seminar, profesor de filozofie la liceu, notar consistorial (secretar al episcopului). E cel dintâi profesor care a înlocuit limba latină la predarea filozofiei cu limba română. După 13 ani de activitate ajunse, împreună cu aderenții lui, în conflict grav cu episcopul Lemeni, între altele și pentru că Lemeni promova înnoirile catolicizante și absolutismul ierarhic, pe când Simion Bărnăuțiu susținea păstrarea neschimbată a legii strămoșești și reînvierea străvechei sinodalități bisericești. Rezultatul? — După un proces de trei ani (1843—1846), aderenții lui — canonici, profesori, studenți — fură dați afară și depuși din preoție. Simion Bărnăuțiu de asemenea. El se înscrie la Academia de drept săsească din Sibiu, trăind din ajutorul prietenilor și foștilor elevi (1846—48). Sibiul deveni centrul activității sale. De aici a participat la conducerea revoluției din 1848 ca vicepreședinte al Comitetului permanent, apoi ca președinte al Comitetului de pacificațiune. În 1849 se refugie prin Țara Românească în Italia,

unde-și luă doctoratul în drept la Pavia. Dezamăgit că în 1848 luptase pentru împărăția austriacă, în care se instaură un nou absolutism, S. Bărnăuțiu plecă la Iași, unde funcționează ca profesor de drept și filozofie la Facultățile de litere și drept (1856—1863). Aici el pledează pentru republică, singura formă de guvernământ dreaptă și bună și combate aducerea în țară a unui domnitor străin.

Moare, în drum spre casă, la 16/28 mai 1864. Avea 56 ani. E înmormântat în satul natal, lângă părinții lui.

2. *Impotriva absolutismului ierarhic, pentru sinodalitate*

Pe plan bisericesc Simion Bărnăuțiu este continuatorul marilor corifei: Samuil Micu Clain, Gheorghe Șincai și Petru Maior. Se simte mai ales apropiat de Petru Maior. E probabil și o afinitate de temperament: înflăcărat și luptător. El îndeamnă pe „preoții românești din Ardeal ... să citească cu deadinsul atît Istoria lui Petru Maior despre începutul romînilor ..., cît și Istoria Bisericii Romînilor, care ... fără păcat nu poate să lipsească nici unui preot adevărat”.¹

Se știe că între episcopul Bob și Petru Maior (S. Micu Clain, Gheorghe Șincai) a existat un conflict grav. Motivul: episcopul era catolicizant, aducea inovații catolice, înlocuind sinodalitatea bisericească cu absolutismul ierarhic, pe cînd cei trei corifei erau tradiționaliști, combăteau inovațiile catolice, susțineau păstrarea neschimbată a legii strămoșești și respectarea sinodalității bisericești. Ei reduceau unirea la proclamarea (de formă) a celor patru puncte (pe care în operele lor le arătau ca devieri apusene de la credința veche a Bisericii ecumenice). Acest conflict dintre direcția romînească — tradițională și direcția catolicizantă, s-a continuat și în generația lui Simion Bărnăuțiu.

„Bărnăuțiu în special, va avea curajul să pășească pe urmele triumviratului revoluționar: S. Clain, Gh. Șincai și P. Maior, utilizînd în special critica nemiloasă din Istoria protopopului de la Reghin (care chiar din acest motiv a fost confiscată) la adresa absolutismului în Biserică și a nesocotirii drepturilor clerului ... prin neconvocarea aceluia parlament al romînismului unit din Ardeal, care era sinodul sau săborul mare”.

Simion Bărnăuțiu, cu aderenții lui, „apărători ai drepturilor uzurpate ale clerului” și mirenilor, combăteau absolutismul ie-

¹ Bărnăuț Simeon: Săborul cel mare al episcopiei Făgărașului. Art. în „Foaia pentru minte, inimă și literatură”, nr. 4, 1843, p. 26.

rarhic și inovațiile catolice și susțineau soborul cel mare și ne-schimbarea legii strămoșești, reducînd unirea la acceptarea formală a celor patru puncte. Pozițiile sînt aceleași ca pe vremea lui P. Maior. Lupta se ducea mai ales pentru soborul cel mare, pentru că acesta era mijlocul prin care clerul și poporul își puteau exprima și impune voința împotriva arbitrarului despotice al episcopului, care acum era Lemeni. Soborul cel mare avea tradiții vechi: el era format din toți protopopii, cîte doi preoți delegați de protopopiat, și uneori și mireni. Se aduna odată pe an ca să discute și să hotărască cu vlădica în trebile bisericești.

Dar la argumentele istorice ale lui P. Maior, Simion Bărnuțiu adaugă noi argumente, luate din ansamblul filozofiei și al dreptului vremii sale care combătea absolutismul și susținea dreptul persoanei și al poporului. Absolutismului i se opunea democrația. Pe baza acestor concepții democratice, Bărnuțiu susține existența unui drept natural (sau veșnic), care este dreptul subsistenței personale, al libertății și al egalității personale. De aici rezultă și dreptul de independență și libertate a națiunilor și dreptul limbii naționale.¹ De aici și dreptul la independența Bisericii române, subsistența, neatîrnarea sau libertatea bisericească, iar în cadrul bisericii înlăturarea absolutismului ierarhic și respectarea dreptului libertății conștiinței, pe baza căruia clerul și credincioșii trebuie să participe, împreună cu vlădicul, la „trebile bisericești”.²

Soborul cel mare pentru Simion Bărnuțiu nu era numai *vechea „tocmeală” a Bisericii române*, care trebuia păstrată, ci și *o constituție bisericească potrivită cu spiritul vremii*, cu noile idei liberaliste și democratice despre guvernămînt, răspîndite în întreagă Europa din Franța revoluționară. Soborul cel mare, pe plan bisericesc, reprezenta clerul și poporul credincios, consfințea dreptul fiecărui preot și fiecărui credincios de a-și spune cuvîntul și a contribui la bunul mers al Bisericii. „Doctrina despre infailibilitatea papei și despre potestatea lui absolută de a formula și impune dogme nouă, care nu se cuprind în simbolul credinței adoptat de biserica noastră, — au produs cele mai mari îngrijiri și neodihne spiritelor, cît se înfioară de un asemenea absolutism încarnat” — zice S. Bărnuțiu. Astfel de doctrine periclitează greu

¹ Cf. Suciu Coriolan Dr.: Preambul la procesul lemenian (I) în „Cultura Creștină”, nr. 6—7, 1938, p. 386, 384—385; Bogdan-Duică G.: Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu, București 1924, p. 144—181.

² Cf. Bărnuțiu Simeon: Săborul cel Mare ... în nr. 5, 1843.

biserica gr. catolică. La fel și absolutismul ierarhic. Aceasta era părerea generației revoluționare de la 1848. Ea nu se putea împăca cu nici un fel de tiranie, fie politică, fie papală, fie episcopală.

În felul acesta înțelegem gravitatea conflictului bisericesc (cel național-politic e un alt aspect), izbucnit între episcopul Lemeni și aderenții lui Simion Bărnuțiu.

De altfel lupta pentru soborul cel mare avea și un aspect național: prin soborul cel mare poporul român își putea exprima și doleanțele naționale cu mai multă putere decât prin singur glasul episcopului. Glasul episcopului, întărit de glasul clerului și credincioșilor, ar fi produs mai mult efect și cererea ar fi avut mai multă greutate.

Să vedem, acum, pe scurt *împrejurările*, care l-au determinat pe Simion Bărnuțiu să pornească lupta pentru soborul cel mare și împotriva absolutismului ierarhic. Acestea sînt: a) de natură națională și b) de natură bisericească.

a) Pe plan național se pusese problema folosirii limbii române în biserică și școală. Dieta ardeleană, în care majoritatea o formau nobilii maghiari, votă în 1842 articolul referitor la limba oficială din Transilvania. Acest articol prevedea înlocuirea limbii latine, care fusese limba oficială, cu limba maghiară și cerea ca în răstimp de 10 ani toate instituțiile bisericești (și cele române) să folosească în corespondența lor limba maghiară și în toate școlile (cu excepția celor săsești) toate științele să se învețe în limba maghiară. Acest articol lovea mai ales în școlile Blajului, unde tinerii profesori în frunte cu S. Bărnuțiu începuseră să înlocuiască limba latină cu limba română. Sub influența lui S. Bărnuțiu, se formulă protestul consistoriului din Blaj (februarie 1842), în care se vorbește despre drepturi naționale, între care este și folosirea limbii naționale. În protest se cerea și convocarea „sinodului diecezan”, adică a soborului celui mare, ca să-și spună cuvîntul și clerul și poporul, și astfel protestul să apară ca glas al Bisericii întregi și al întregului popor român.

Episcopul Lemeni care era la Cluj primind acest protest îl înaintă la Viena, dar nu ceru de la împăratul și aprobarea de a convoca „sinodul diecezan”, socotind convocarea aceasta ca necesară.

Aceasta a determinat pe Simion Bărnuțiu, ca după opt luni de așteptare, să scrie în Foaia pentru minte, inimă și literatură

articolul: „Săborul cel mare al episcopiei Făgăraşului — Prologus galeatus” (nr. 4, 1843, p. 26—29 şi nr. 5, p. 33—37), trimis din Blaj la 22. XII. 1842.

b) Pe plan bisericesc, Simion Bărnuţiu scrie de „scăderi ce strigă la cer” şi afirmă că scopul articolului este — între altele — „de a deştepta” în preoţii români uniţi „o râvnă mai mare spre studierea tocmelei bisericii sale, spre iubirea aceleia şi spre a soborului mare restaurare”. „Vătămîndu-se” tocmeala veche a Bisericii şi înlocuindu-se cu arbitrarul absolutismului ierarhic, Simion Bărnuţiu scrie: „N-avem a ne mira dacă vedem crăpăturile cele primejdioase ale zidului bisericii, pe care altul nu le poate drege fără soborul cel mare, dacă vedem biserica zăcînd de nişte boli grele, pe care altul nu e în stare a le vindeca fără soborul cel mare”. Între problemele, ce trebuiau rezolvate în sobor, S. Bărnuţiu aminteşte: îndreptarea şcolilor din Blaj, care rămăseseră la un şablon învechit; lipsa şcolilor de la sate (cele 300 de şcoli, înfiinţate de Gh. Şincai, nu mai existau); retribuirea mai bună a învăţătorilor; reintroducerea obiceiului „bisericii greceşti de a despărţi pentru preacurvie”; buna chivernisire a fondurilor bisericeşti ş. a. Nu trebuie să se aştepte ca toate să le facă Blajul, care „cu dreptate poate să zică despre sine — non semper dormio”, ci „se cade să privegheze şi clerul, că rogaţiunile episcopilor oriunde mai mare întipărire ar face unite cu ale clerului decît singure”. „Din mormîntul soborului mare izvoresc o mulţime de nefericiri pentru clerul românesc şi în restaurarea aceluiaşi o mulţime de nădejdi”. Între aceste „boli grele”, între aceste „nefericiri”, afară de cele privitoare la şcoli, fonduri, divorţ — amintite mai sus — trebuie să adăugăm următoarele: Concentrarea conducerii absolute în mâinile episcopului „*au crescut arbitraria în chivernisirea bisericii*” şi „au scăzut râvna clerului de a-şi apăra drepturile sale”. „Că oricum, judecata unui episcop, să fie cît de harnic, e totdeauna numai o părere singură” şi el nu poate fi sigur că lucrarea lui e spre folos sau stricare bisericii, decît dacă se arată înaintea soborului, ce reprezintă clerul şi poporul. De fapt — scrie S. Bărnuţiu — după vlădicia lui Inochentie Klein „precum ne învaţă Petru Maior, a căzut acea nenorocire pe clerul unit, încît fiecare vlădic avea cîte unul, căruia cu totul se încredinţa şi se lăsa să-l poarte de nas şi el urma cu ochii închişi după sfatul aceluia; pe care din cler se mînia acela nu era cu puţinţă, măcar ce om vrednic să fi fost, să fie vlădicului plăcut; judecăţile mergeau nu după dreptate, ci după patimă”.

Aceasta era situația și pe vremea lui Lemeni. El era influențat de câțiva canonici, și în special de rectorul seminarului teologic Baziliu Rațiu, care era un om violent. Prin abuzurile, injuriile, jicnirile și brutalitățile lui a revoltat pe unii canonici, pe profesori și pe studenții teologi. Toate aceste abuzuri erau acoperite de capîtu și de episcopul Lemeni. Plîngerile ce s-au făcut de profesori și studenți împotriva rectorului abuziv, ca și procesele ce i s-au intentat la Consistor de către profesorii și canonicii pe care i-a ofensat, n-au avut nici un rezultat. Rectorul a fost achitat și au fost pedepsiți profesorii și studenții. Astfel episcopul era sub influența cîtorva, în special a rectorului, cărora le tolera orice și care puteau sfida pe toți ceilalți. Aceasta explică izbucnirea scandalului din 1843, care a pus în mișcare tot Ardealul vreme de trei ani de zile. Scandalul a început cu revolta studenților împotriva rectorului, la care revoltă s-au alăturat și profesorii. Episcopul a eliminat pe studenți, a scos din cler pe profesori și i-a îndepărtat din slujbe (1846). Unul dintre profesori s-a sinucis, ceilalți s-au risipit. Acest scandal a împrăștiat în toate parohiile vestea despre „corupția curții vlădicești” de la Blaj.¹

Dacă la Blaj favoritismul a dus la o așa explozie de patimi, în ce privește legătura dintre episcop și cler, ea era ca și inexistentă, ceea ce ducea la nedreptăți și nemulțumiri mari. Iată cum descrie canonicele Constantin Papfalvi această situație în scurta biografie a lui Lemeni (tipărită la Blaj, 1890). Episcopul, deși a refăcut și mărit catedrala, a restaurat și mărit castelul-reședință și a construit clădiri economice, n-a găsit bani spre a adăuga „ceva din frumosul său venit la fondul ... pentru ajutorința mizerului său cler”. De aceea, în cler „cu încetul simțul iubirii și al venerațiunei ... a început a se răci. La această răceală mult a conferit și aceea, că după natura sa (episcopul) era flexibil... Din această bunătate a inimii, care foarte adeseori se prefăce în debilitate, a urmat că *mulți cari nu merita se împărtășiau de favoruri nemeritate, cu rămînerea îndărăpt(a) altor mai meritați, cari nu știau a se obtrude*. Din aceste, și din altele acestor asemenea, *nemulțumirea creștea din zi în zi*, cu atît mai tare cu cît dînsul petrecîndu-și timpul în casă cu lucrul continuu, oamenii pe cari-i avea în serviciu și în jurul său, și cari mai de aproape aveau intrare la dînsul *nu-i dau informațiunile necesare pentru îndreptare, și așa răul a stat nădușit*, pînă cînd după trecerea a lor zece

¹ Cf. Suciu Cor. Dr.: Preambulă la procesul lemenian — în „Cultura Creștină”, nr. 10—11/1938; Id. ibid. nr. 12—1938; Id. nr. 1—2/1939.

ani de la ocuparea scaunului arhieresc, excesul disciplinar al unui tânăr cleric (student), ca o scînteie căzută într-un vas de pulbere, a *dat ansă la aprinderea focului celui mare*, care spre durerea și batjocura clerului și a națiunii a ars neîntrerupt, în decursul a lor trei ani (1843—1846) sub numele funestului proces de la Blaj”.¹

Iată rezultatele nefaste ale absolutismului unui ierarh, care ajunge să fie acuzat că „mînîncă veniturile clerului, ale seminariului —, că e tiran și nedrept”.²

Și în acest proces, S. Bărnăuțiu a apelat la judecata soborului mare.³ Dar nu numai pentru proces, ci pentru vindecarea tuturor ranelor aduse bisericii de conducerea arbitrară a lui Lemeni. El protesta împotriva faptului că „s-a cerut sobor prin primat”, adică prin mitropolitul catolic de la Estergom, căci „asta e contra historiam ... și contra jus subsistentiae personalis Ecclesiae nostrae”. El nu admite nici o subordonare față de primatele catolic. „Ni-e de datorință — scrie el — ca să apărăm cauza lui Dumnezeu, dreptul unui cler mîncat de tirani și moralitatea unui popor întreg. Independența bisericii este pierdută aproape de tot, soborul e pierdut de vreo șaizeci de ani, autoritatea protopopilor încă e pierdută de mult, cu altele împreună”. „Blajul a ajuns aproape la culmea imperfecției. Blajul e un car încărcat de multe rele, pe o coastă foarte primejdioasă; birișul nu e harnic mai mult a-l ocîrmui; cei șapte (canonici) șed ascunși în coșniță, avînd ce să mînînce și cu ce să trăiască, fără să se ostenească”. Singura salvare din aceste „nenorociri” o vedea Simion Bărnăuțiu în reînvierea soborului mare.

Înainte de a încheia aceste considerațiuni, prezentăm un rezumat al articolului despre soborul mare care merită să fie citit în întregime, din care am dat citate și pînă acum. După o scurtă introducere, în care arată că n-are de gînd a vătămă pe nimenea, ci singurul lui scop este de a îndemna pe preoții romîni uniți să citească pe Petru Maior și să trezească în ei o rîvnă mai mare de a studia tocmeala Bisericii romîne, a o iubi și pentru restau-

¹ După Suciū Cor.: Preambulă ... nr. 10—11/1938, p. 652—653.

² Cf. Suciū Cor.: Crîmpeie din procesul lemenian ... nr. 1—2/1939, p. 61.

³ În septembrie 1845 episcopul Lemeni adună un sinod diecezan format însă numai din protopopi (vice protopopi și administratori) nu și din clerici și mireni (cum era soborul mare). Acest „sinod” declară pe episcop nevinovat și pe Bărnăuțiu și aderenții lui îi fac calomniatori. La Blaj, 2/14 mai 1848, s-a propus în conferința cărturarilor ce a precedat marea Adunare din 3/15 — ca toate fețele bisericești osîndite să fie restituite în drepturi și funcțiuni. Bărnăuțiu nu acceptă restituirea prin grație, ci prin drept. Nu mult după aceea (9, XI. 1848) Lemeni fu destituit și se retrase mai tîrziu într-o mănăstire din Viena.

rarea soborului mare, S. Bărnăuțiu intră direct în subiect. Întîi aduce *argumentul istoric* în favoarea soborului mare: existența lui din vechime și continuarea existenței lui și după 1698. De aceea — zicea el — „dreptul bisericii românești de a ține sobor mare în tot anul, atît e de recunoscut, încît nu poate să se afle în tot neamul nostru vreunul, care să se îndoiască de acest drept bisericesc”. Mai există „protocoale de ale episcopilor bătrîni, în care au însemnat strămoșii noștri, cum *se chiamă în tot anul protopopii cu deputații clerului, ba din miréni încă era datina a chema pe unii mai de frunte și mai puternici în cuvinte și în fapte*”. Încă mai există Istoria bisericii romînilor lui P. Maior și mai „viază... în clerul nostru”, conștiința că „biserica romînilor” și atunci cînd poporul era în mizerie și întunerec și asuprit, „mai avea un fel de scăpare și un mijloc foarte puternic de unire religioasă în adunările clerului cele de peste an: niște protopopi și popi, adevărat că simpli și fără de învățătură înaltă, dar cu o inimă jertfită cu totul spre binele „păstoriiților” se întîlnea în tot anul cu cel dintîi al lor păstor sufletesc, care de dinșii mai că nu se deosebea, decît cu cinstea înaltei dregătoriei sale și cu meritele pentru care-l ridicase la acea dregătorie”. Astfel episcopul cu învățătura nu-i prea întrecea și cu „viața simplă și cinstită, nu pompoasă” îi învăța pe preoți să se ferească de „lux necuviincios statului preoțesc”. De astfel „de bărbați cuvioși și nu politici, nu se putea teme biserica, că-i va trage la sine toate drepturile *ca să domnească peste cler și peste bieții creștini cu putere nețărmută*, nerămînînd clerului și mădularelor bisericii alt drept, decît a suspina înaintea mai marilor bisericești”. E clar că S. Bărnăuțiu face aluzie la situația din vremea lui, cu episcop învățat și politic și cu capitolu de oameni învățați, dar dedați la lux, conducători despotici, care au înlăturat rînduiala veche a Bisericii și au răpit drepturile clerului și poporului.

Citează apoi „hrisovul lui George Racoczi”, care întărește dreptul de a ține sobor mare. Și scrie că „această datină” s-a ținut pînă în zilele lui Atanasie Rednic, cînd a început a se îngropa „acel drept neprețuit al Bisericii”.

Cine sînt pricina „surpării” soborului mare? S. Bărnăuțiu răspunde: a) iezuiții și b) călugării, înlocuiți apoi prin capitolu. Intr-adevăr prin „unire”, *biserica romînească ajunsese sub „jugul iezuiților*”. „Acești doritori de domnie nu putea să vadă cu ochi buni această tocmeală a bisericii noastre, care *cu absolutismul lor nu se putea năvăli*”. De aceea ei au căutat să strice

„tocmeala” aceasta. La început iezuitul s-a mulțumit să nu desființeze soborul, ci să fie „dictator în sobor”. „Iezuitul, cel din coasta episcopului ... era mai mare peste toți și-i purta de nas încotro voia”. Cu toate acestea iezuitul a întâlnit opoziția dîră a episcopului Inochentie Klein, — „carele a trăit și a murit pentru drepturile bisericii și ale neamului nostru”, și opoziția protopopilor, încît „semețul” iezuit „era silit de multe ori a ieși din adunare scîrbit și necăjit”. „Că mai cald sînge bătea pentru drepturile noastre în strămoșii cei de demult, decît în strănepoții cei de astăzi”.

Dreptul soborului mare era „chezășuit prin cei 12 protopopi”, (soborul mic), aleși de sobor, cu care episcopul se sfătuia peste an ori de cîte ori era nevoie. Acești 12 protopopi au fost înlăturați și înlocuiți cu călugări din mănăstire, apoi cu capitlul. Acum „episcopul, dimpreună cu călugării forma județul episcopesc”. Episcopul, de obicei, avea cîte un favorit, care își impunea voința. Mare parte din călugări erau „de legea grecească cu numele, dar... cu inima iezuiți”. Ei „au stins din (episcopi) iubirea drepturilor bisericii noastre, și le-au băgat în cap *idei iezuitice inimice libertăților noastre bisericești*”, „*ideile cele absolutistice bisericești*”. Acest lucru e firesc, întrucît călugării blăjeni au fost trimiși „de tineri la Roma, la institutul de propagandă, cînd încă *nu cunoșteau dreptul și tocmeala bisericii romînești* și se întorceau acasă hrăniți și crescuți cu laptele *absolutismului bisericii latine, care cu tocmeala bisericii noastre nu se potrivește*”. Clerul însă avea încredere că „Blajul are grijă de toate”, că acei călugări romini apără drepturile bisericii și nu băga în seamă că ei surpă tocmeala cea bună a strămoșilor. „De n-ar fi fost călugării din Blaj, cei 12 bărbați n-ar fi ieșit din obicei, nici numele acele nouă: consistorium, capitulum, care pînă azi nu le știm spune romînește, n-ar fi intrat în biserica romînilor, ca *să surpe drepturile ei cele vechi, bine întemeiate și întrebuintate în multe veacuri*, nici acel iezuit urîcios nu și-ar fi putut întrebuinta a sa mașină infernală, cu acea urmare ca *să dea lovituri strămoșilor, pe care să le simtă și strănepoții cei de azi*, căci clerul n-ar fi avut a se nădăjdui într-înșii, ci și-ar fi apărat drepturile singuri, precum le-au apărat veacuri întregi, și s-ar fi temut de iezuit totdeauna, ca de unul ce mici era de o lege, nici de un neam cu ei, iar de călugări nu se temeă, că nu-i cunoștea”. „Strecurîndu-se în acest chip duhul iezuiților prin călugări în cler și răcindu-se astfel iubirea către drepturile bisericii, ușor i-a fost episcopului

Ioan Bob a scoate cu totul din obicei soboarele cele de peste an” — sub pretext că nu le aprobă împăratul. De atunci soborul mare s-a adunat numai pentru alegeri de noi episcopi sau pentru a depune jurământ de credință noilor împărați. Orice hotărîre au luat aceste soboare — afară de ordinea oficială — au rămas ca „simple proiecte”, pînă nu se va restabili soborul „complet după vechiul obicei al bisericii”.

Argumentul istoric ne arată: 1. că soborul mare e rînduiala străveche a Bisericii romîne, pavază a unității religioase a popoului și a drepturilor și libertății bisericești, pavază împotriva absolutismului ierarhic; 2. că el a fost desființat datorită iezuitului și a bărbaților crescuți în institute iezuite (călugări, canonici, episcopi), care au lepădat tocmeala și drepturile vechi ale bisericii și au introdus absolutismul catolic. Concluzia: să se ducă lupta pentru reînvierea soborului mare, prin care se vor înlătura toate vătămările aduse independenței, rînduielilor și drepturilor bisericii romîne.

Al doilea argument este cel *juridic*. Biserica trebuie să lucreze pentru „cultura cea morală și religioasă a tuturor credincioșilor”, ca ei să devină „mai luminați ... mai blînzi, mai drepți, mai de omenie”. Pentru a realiza acest scop „se cere o lucrare neîncetată ... și încă o *lucrare slobodă a tuturor mădurelor bisericii*, potrivit cu dreptul cel neînstrăinat al libertății conștiinței, cu care l-au cinstit Dumnezeu pe om, cînd l-a făcut ființă cu vîntătoare și cînd intră în biserică nu i-l ia. Această lucrare slobodă însă numai atunci poate să aibă loc, dacă e bine întocmită biserica”, adică dacă are o „tocmeală bună” (*constitutio Ecclesiae*). „*Biserica noastră a avut bună tocmeală*”, prin care „episcopii nu erau volnici a dispune în trebile bisericești singuri după capul lor, ci în sinoduri se puneau legi sau canoane și episcopii erau datori a chivernisi biserica după canoanele acelea”. O astfel de tocmeală „*e asigurătoare vieții bisericești*, iar viața bisericească se cuprinde în starea de sine sau subsistența și în neatîrnarea sau libertatea bisericească”. „Prin urmare, dacă doresc clerul și neamul nostru ca biserica noastră să trăiască într-adevăr ca o societate vie și să nu fie singur o ființă leșinată, are întreit sfînta datorie *ași apăra tocmeala cea bisericească; că numai lucrînd după acea tocmeală e nădejde de înaintare*; cum se abat de la aceea, îndată duhul vieții a zburat din biserică, și ea nu mai e trup organic și însuflețit, ci se aseamănă cu o mașină ce se clătește încă pînă la un timp, dar puțin îi trebuie și va sta nemiș-

cată sau se va risipi". Fără această tocmeală, „toată puterea se concentrează în episcopul singur”, care conduce după cum vrea, în mod arbitrar, în mod despotic.

Care e situația în „Biserica noastră”? — Deși strămoșii, la unire, au pus condiția ca *pravila* „să aibă totdeauna putere”, „a-cum nici nu se ține sobor mare după pravilă, nici nu urmează în judecăți după dînsa, nici nu se învață în școală pravila”, *ci se propune „dreptul canonic al bisericii latinești, un lucru ce cu de-a-dreptul se împotrivește atît voei și hotărîrii strămoșilor noștri, cît și voei a tot clerul ce trăiește în ziua de astăzi*”. Aceste „scăderi ... storc lacrimi din ochii multor asupriți”, că fiind „tocmeala vătămată și temeiul juridic clătit”, „au crescut arbitraria în chivernisirea bisericii”. „Fiind clătit fundamentul bisericii prin vătămarea tocmelii ei”, nu e de mirare că biserica are crăpături primejdioase, „boli gîle” și peste cler vin „o mulțime de nefericiri”. Toate acestea nu pot fi îndreptate, vindecate și înlăturate, decît prin soborul cel mare, prin restabilirea dreptului, prin care „înfloresc bisericile”.

Articolul se încheie cu un imn impresionant despre valoarea dreptului; „izvorul tuturor bunătăților”. Acest imn se termină cu cuvintele: „Triumful tău (dreptului) e triumful vredniciei omenești contra răutății; pe tine te doresc multe inimi asuprite, *pentru tine, pentru biserica cea ce-și jelește apunerea, și doresc învierea unui drept neprețuit al său*, am îndrăznit și eu a face aceste băgări de seamă și a le supune judecății doritorilor de înaintarea și înflorirea bisericii noastre.

„Dixi et salvavi animam meam”.

Acest articol, scris cu dragoste de Biserică, este un adevărat monument nepieritor al sinodalității bisericești. El arată totdeauna că *absolutismul catolic este retrograd, pe cînd sinodalitatea, „tocmeală străveche”, este în pas cu vremea*, este cea mai bună, cea mai dreaptă, cea mai potrivită constituție bisericească. Ea are la bază principii veșnice și totuși mereu actuale. Ea e chezașia independenței Bisericii și a dezvoltării vieții bisericești. Argumentele istorice și juridice sînt evidente: ele arată clar necesitatea sinodalității și superioritatea ei față de absolutism.

3. Urmările luptei

Lupta aceasta pentru sinodalitate, dusă cu atîta entuziasm, cu atîta curaj și atîtea riscuri, a avut un larg ecou în sînul clerului și credincioșilor. De aceea în punctul 2 al dorințelor Adunării de la Blaj din 3/15 mai 1848 găsim cererea de a se restabili sino-

dul „general anual după vechiul drept, în care sinod să fie deputați bisericești și mirenești”. Pe baza acestei cereri, deputațiunea română de la Viena trimise sinoadelor de la Sibiu și Blaj în 1850 un proiect de „Constituțiune a Bisericii române”, în care se prevedea ținerea în fiecare an de sinoade, compuse din 2/3 delegați mireni și 1/3 delegați clerici. Sinoadele din Sibiu și Blaj aprobă proiectul. La Sibiu, datorită lui Șaguna și bărbatilor luminați, acest proiect fu desăvârșit în cunoscutul Statut organic șagunian, care stă la temelia întregii organizări a Bisericii Ortodoxe Române. La Blaj însă, catolicizantii din conducere zădărnicesc realizarea voinței clerului și credincioșilor, întărind dimpotrivă absolutismul ierarhic.¹ Organizarea sinodală n-a putut pătrunde în Biserica gr. catolică română, pentru că nu se potrivea cu spiritul absolutist catolic. Prin absolutism catolicizarea Bisericii unite era asigurată; prin sinodalitate această catolicizare ar fi fost respinsă și s-ar fi păstrat vechile rînduiri neschimbate. Prin absolutism supunerea deplină față de Roma devenea realitate; prin sinodalitate libertatea și drepturile Bisericii românești erau apărute.

S-ar părea deci, că lupta lui Samuil Micu Clain, Gh. Șincai și P. Maior, lupta lui Simion Bărnuțiu, a generației de la 1848, ca și a celor ce le-au urmat a fost sortită eșecului: în loc ca să se renască soborul mare, să se introducă sinoade bisericești mixte, absolutismul ierarhic s-a întărit. Aparent așa este. Lupta lor n-a avut efecte imediate pentru că stăpînirea austriacă sprijinea absolutismul. Privită însă în perspectiva largă a istoriei, lupta aceasta în care s-au ciocnit catolicizantii și păstrătorii tradițiilor străvechi, *spiritul absolutist catolic cu spiritul sinodal ortodox*, s-a încheiat cu biruința clerului și credincioșilor în marele act al reîntregirii bisericești din 1948. Din secolul trecut s-a adîncit mereu prăpastia dintre conducerea catolicizantă, legată de Vatican, și clerul legat de popor și de tradițiile lui. A fost destul să se prăbușească puterile politice, pe care se sprijinea Vaticanul, și poporul să devină liber, ca clerul și credincioșii să se întoarcă acasă, la sînul Bisericii mame, unde vechea tocmeală, „tocmeala cea bună”, este vie și astăzi și izvor de viață mereu nouă pentru Biserica.

Lupta lui Simion Bărnuțiu este o piatră de temelie pentru refacerea unității noastre bisericești, căci păstrarea „pravilei”, a tocmeii celei vechi și combaterea influențelor spiritului absolutist catolic, însemna păstrarea unității în legea strămoșească a romînilor uniți și neuniți. Tocmai această unitate constituie te-

¹ Cf. Cînd frații sînt împreună. Sibiu 1956, p. 186—187, 192—198.

melia, pe care s-a clădit și se întărește mereu reîntregirea bisericească.

De altfel generația de la 1848 — și cu ea Simion Bărnuțiu — a dorit refacerea unității bisericești. August Treboniu Laurean (gr. catolic) scria: „Stricați unirea cu catolicii”. Cereți, „lege românească, fără deosebire de uniți și neuniți, arhiepiscop românesc în Transilvania”. S. Bărnuțiu, în discursul său de la Adunarea din Blaj (2/14 mai în catedrală), spunea că românii la început au fost ortodocși, că unirea de la 1698 au făcut-o împăratul și magnații, că ea a dus la înrobirea Bisericii române față de iezuiți și de mitropolia catolică de Estergom și a dezbinat poporul român, slăbindu-i puterea de luptă. De aceea exclamă: „Ce a păcătuit Biserica noastră — dacă nu cumva n-a păcătuit unindu-se!”. Unirea nu trebuia făcută; ea, asemeni altor uniri, „au fost numai lanțuri cu care ne-au prins” și ne-au înșelat stăpînitorii străini. Concluzia era clară, așa cum o formulează punctul 2 din hotărîrea Adunării de la Blaj (3/15 mai 1848): o mitropolie romînă, o biserică romînă, liberă și independentă de oricare altă biserică —, egală în drepturi și foloase cu celelalte biserici din Transilvania — avînd sinod general anual, format din deputați clerici și mireni (Vezi: Păcățian: I. p. 275—334). Această concluzie n-a putut fi împlinită atunci, pentru că biruitor a fost absolutismul habsburgic, care avea interese să sprijinească nu unitatea, ci dezbinarea în sînul poporului. Ea însă s-a împlinit, prin voia clerului și credincioșilor, în 1948.

De aceea, acum, la comemorarea a 150 ani de la nașterea lui Simion Bărnuțiu, Biserica noastră îi cinstește amintirea și lupta, ca a unui precursor de mare însemnătate al reunirii noastre bisericești. Acum românii credincioși din Ardeal nu mai sînt dezbinați, ci sînt într-o singură mitropolie, încadrată într-o Biserică romînă autocefală, cu organizare sinodală — așa cum a dorit și a luptat el în vremile învolburate din secolul trecut.

Ierom. Dr. NICOLAE MLADIN

BIBLIOGRAFIE

1. Bărnuț Simeon: Săborul cel mare al episcopiei Făgărașului — Prologus galeatus —, în „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, nr. 4 din 25 ianuarie 1843, p. 26—29 și nr. 5 din 1 februarie 1843, p. 33—37.
2. Mai mulți: Cînd frații sînt împreună, Sibiu 1956.
3. Bogdan-Duică: Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu. București 1924.
4. Maior Petru: Istoria bisericii romînilor. Buda 1813.
5. Matei I.: Problema unității religioase în revoluția din 1848. București 1936.
6. Păcățian Teodor V.: Cartea de Aur, vol. I ed. II. Sibiu 1904.
7. Suciu Coriolan Dr.: Preambulă la procesul lemenian, în „Cultura Creștină”, nr. 6—7/1938; 8—9/1938; 10—11/1938; 12/1938; Cîrîmpeie din procesul lemenian, în nr. 1—2/1939.

TRADUCIANISM SAU CREAȚIONISM?

Creștinătatea crede și mărturisește fără nici o deosebire, pe temeiul Revelației divine, că omul este făptură a lui Dumnezeu, constituită din trup material și din suflet rațional, spiritual și nemuritor. Despre facerea primei perechi de oameni, Sf. Scriptură spune: „Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul său; după chipul lui Dumnezeu l-a făcut; a făcut bărbat și femeie” (Gen. 1, 27). Și anume: trupul omului l-a făcut Dumnezeu din pământ, iar sufletul i-a fost dat omului prin suflare dumnezeiască, deci creat prin atotputernicie (Gen. 2, 7); femeia a fost făcută din Adam și, după toată probabilitatea, din sufletul lui și sufletul ei, adică în întregimea persoanei ei, pentru ca să se arate unitatea esențială a bărbatului și femeii, pe care se întemeiază, tot prin voință divină, unitatea lor morală, fiind „amîngăi un trup” (Gen. 2, 21—24). „Și Dumnezeu i-a binecuvîntat zicînd: creșteți, fiți rodnici și vă înmulțiți și umpleți pămîntul și-l stăpîniți!” (Gen. 1, 28). *Mărturisirea Ortodoxă* (I, 18) spune: „In urmă a creat Dumnezeu pe om, care este alcătuit din suflet nematerial și rațional și din trup material, ca, din această alcătuire a omului, pe de o parte să se cunoască adevărul că Dumnezeu este creator al lumii spirituale, iar pe de alta, că El a zidit și lumea cea materială”.

Prin urmare, după învățătura revelată cuprinsă în Biblie, și trupul și sufletul protopărinților neamului omenesc își au obîrșia *într-un act de creație* nemijlocită a lui Dumnezeu.

Zicem că cele două elemente constitutive ale naturii umane își au originea într-un singur act de creație, iar nu în două acte deosebite și succesive, unul referitor la trup și altul referitor la suflet, fiindcă omul a fost făcut deodată în întregimea ființei lui. Căci, deși după cuvintele Sfintei Scripturi s-ar părea că a fost format *mai întîi* trupul, din pământ, și *apoi* creat sufletul, prin su-

flarea dumnezeiască, totuși nu trebuie să avem în vedere numai sensul literal al cuvintelor din această istorisire biblică, ci în lucrarea creării omului trebuie să înțelegem un singur act creator al lui Dumnezeu, adică o creație simultană a trupului și a sufletului. Numai concepînd așa creația omului, pe de o parte nu se alterează ideea înțelepciunii și atotputerniciei dumnezeiești și, pe de altă parte, nu se atinge unitatea ființială a omului. Căci, în referatul biblic, în Cap. II al Genezei, asupra creării omului, nu succesiunea vrea s-o exprime Sf. Scriptură, ci faptul că trupul este element constitutiv al ființei omenești și totodată premisă a vieții spirituale umane, pe pămînt.

Așadar, opinia teologică după care sufletul ar fi fost creat în urma trupului este greșită, și nu mai puțin greșită este și aceea după care sufletul ar fi fost creat înaintea trupului. În sinodul al 5-lea ecumenic s-a condamnat, pe bune temeiuri, pe care le vom vedea, opinia origenistă despre preexistența sufletelor; astfel că respingerea preexistențianismului implică recunoașterea ca adevărată a învățăturii despre crearea simultană a trupului și a sufletului.

Mai departe, învățătura biblică este că, pe temeiul binecuvîntării dumnezeiești de creștere și înmulțire (Gen. 1, 28), urmașii lui Adam apar pe calea cunoscutei nașteri naturale, care însă nu exclude cu totul participarea divină în procesul de apariție a fiecărei ființe umane noi. Astfel că, după învățătura biblică, deși fiecare om își primește ființa de la părinți, totuși Dumnezeu este creatorul, „El dă *tuturor* viață și suflare și toate; El a făcut, dintr-un sînge, întregul neam al oamenilor” (F. Ap. 17, 25—26), se înțelege că nu nemijlocit, ci mijlocit, prin părinți.

În ceea ce privește trupul urmașilor lui Adam n-a fost niciodată nici o îndoială și nu s-au purtat discuții, întrucît lucrul acesta se bucură de toată evidența, fiind fapt de experiență obișnuită. Trupul provine de la părinți.

Dar cu privire la sufletul urmașilor lui Adam, Revelația nu ne spune în mod explicit din ce și prin care anume lucrare își ia începutul. În mod expres, Sf. Scriptură nu vorbește decît despre originea sufletului lui Adam; iar despre sufletele celorlalți oameni, urmași ai lui, lasă numai să se înțeleagă — destul de clar, însă — că obîrșia lor trebuie văzută într-un act dumnezeiesc creator.

De aceea, în lipsa unei învățături revelate suficient de explicite despre originea sufletelor urmașilor lui Adam, au putut să

apară — și au și apărut de fapt — teorii teologice (ipoteze teologice) care încearcă să precizeze un punct al Revelației rămas în oarecare nedeterminare, răspunzându-se astfel unei naturale dorinți spre precizare ivite în spiritul unor credincioși.

Astfel au apărut în cîmpul teologiei trei asemenea teorii: teoria preexistenței sufletelor (preexistențianismul), teoria transplantării sufletelor (traducianismul) și teoria creației sufletelor (creaționismul), mult deosebite între ele ca valoare explicativă.

Preexistențianismul își are rădăcinile în filozofia lui Platon, iar pe teren creștin are ca inițiator pe Origen, admirator al gândirii platonice. (*Περὶ ἀρχῶν*, *Despre principii*, cart. II, cap. VIII, nr. 5; cart. II, cap. IX). După această concepție, pe care de altfel Origen n-o susține cu tărie, ci mai mult o enunță ca ipoteză și nu fără prudență, sufletele ar fi fost create toate — atîtea cîte a preștiut Dumnezeu că vor trebui pentru întreaga viață a lumii —, la început; și încă fiind ele în stare de preexistență, adică încă înainte de a fi fost așezate în trupuri, au căzut, păcătuiind. Așezarea sufletelor în trupuri, pentru a duce un timp oarecare viață împreună, nu este decît consecința căderii din starea de preexistență a lor, fiind adică puse, propriu zis închise, în învelișul material al trupului, drept pedeapsă pentru căderea anterioară, urmînd ca prin suferința îndurată în trup să se curețe de păcat.

Teoria preexistenței sufletelor, întîlnită și la manihei, la priscilieni, la catari și la unii teologi și cugetători singuratici, este întru totul greșită, întrucît se găsește în contradicție cu Revelația și cu judecata credincioșilor întemeiată pe experiența religioasă. Anume:

a) Revelația divină ne spune în mod determinat și fără putință de răstălmăcire că sufletul celui dintîi om, al protopărintelui Adam, a fost creat odată cu trupul (Gen. 2, 7), nu înainte de facerea trupului, că adică sufletul omenesc n-are o viață a sa proprie și independentă înainte de a fi așezat în trup — în care viață, el, sufletul singur, să poată face bine ori rău — și că împreună cu trupul constituie ființa umană întreagă. Prin urmare, după învățătura revelată, începutul existenței sufletului coincide cu începutul existenței trupului.

Acest dat incontestabil al Revelației înlătură, singur și dintr-odată, preexistențianismul. Dar mai sînt și alte considerații teologice care conduc spre același rezultat.

b) Tot Revelația ne spune că, în lumea umană, răul nu și-a făcut apariția decît *după* creația cu trup sau în trup a omului. În

om, păcatul își ia început abia prin căderea lui Adam și Evei (Gen. 3, 6—7), intrînd așadar păcatul în lume „printr-un singur om” (Rom. 5—12), om în complectul ființei sale, trup și suflet.

Pe lîngă aceasta, cuvîntul dumnezeiesc al Scripturii ne lămurește totodată că, personal, înainte de a se naște — înainte de a avea în organică unitate toate elementele constitutive ale ființei omenești —, omul nu face nici bine nici rău (Rom. 9, 11). Binele și răul le săvîrșește omul în cursul vieții în trup. În această viață își pregătește omul și viața cea veșnică, viață tot în trup și aceea. Viață umană deplină nici nu este decît în trup și numai în astfel de viață își croiește omul destinul. Dacă s-ar admite, după greșita opinie preexistențianistă, că sufletele singure prin anume atitudine și faptă morală și-ar fi determinat, mai bine zis pre-determinat, soarta, în mod consecvent ar urma ca tot singure, după părăsirea trupurilor, să se ridice sau să coboare moralicește, tot prin atitudine și faptă morală personală. Dar acest din urmă punct contrazice din nou Revelația, căci după ce vine noaptea, „nimeni nu poate să lucreze” (Io. 9, 4).

c) Conștiința sau dreapta judecată nu poate admite ca, dacă sufletele au avut o viață independentă și deplină înainte de a fi așezate în trupuri, omul totuși să nu mai păstreze nici o amintire, oricît de slabă, din acea viață, întrucît tocmai viața aceea are cea mai mare importanță. Căci, fără-ndoială, de covîrșitoare însemnătate este ceea ce s-ar fi petrecut în viața de preexistență a sufletului dacă ceea ce s-a săvîrșit atunci determină întreg destinul pămîntesc al omului și apoi, prin aceasta, și pe cel ce urmează după viața de aici.

d) Preexistențianismul depreciază peste măsură trupul omenească. Căci, pentru el, trupul nu mai este parte integrantă a omului, ci doar o închisoare în care sufletul este aruncat spre pedeapsă. Și, fiind așa, ar trebui ca în mod firesc omul să dorească mereu și cu toată puterea să se elibereze din închisoare, propriu zis să-și dorească moartea, pentru a-și putea trăi apoi adevărata viață. Dar acest lucru, după cum se știe, nu se dorește de loc în mod normal.

Astfel, în concepția preexistențianistă, trupul își pierde valoarea lui adevărată, devenind doar instrument de pedepsire a sufletului, adică o închisoare, ca în platonism sau în ascetismul rău înțeles. În chipul acesta se uită sau nu se ține suficient seama: 1. Că, de unde toate celelalte fapte pămîntești au fost create numai prin poruncă dumnezeiască, omul și după trup a fost făcut

printr-o intervenție specială și directă a lui Dumnezeu. Trupul omului este lucru al mâinilor lui Dumnezeu (Gen. 2, 7). 2. Că trupul omului a fost făcut cu o menire înaltă și cu totul deosebită, anume ca să fie purtătorul unei vieți spirituale după chipul lui Dumnezeu, deci element esențial al ființei omenești și organ de origine dumnezeiască al sufletului, putînd deveni „lăcaș al Duhului Sfînt”, iar Dumnezeu putînd fi preamărit și în el, în trup (1 Cor. 6, 19—20; 3, 16). 3. Că dacă trupului i se atribuie doar rostul pe care i-l rezervă teoria preexistențianistă, atunci este cu totul de neînțeles cum Fiul lui Dumnezeu primește să se întrupeze, făcînd ca trupul să participe la toate actele mîntuitoare ale Lui, să-l învieze și să-l ridice întru slava dumnezeiască, păstrîndu-și-l pentru veșnicie în pentru veșnicie nedesfăcuta unire ipostatică. 4. Că dacă, în raport cu sufletul, trupul nu este decît ceva netrebnic, atunci el este cu totul nevrednic de învierea cea de apoi și de participarea, alături de suflet, la fericirea vieții celei veșnice, așa cum socoteau și gnosticii. Și atunci unde mai este adevărul cuvîntului dumnezeiesc care vorbește despre învierea trupurilor și intrarea lor, transfigurate, în viața cea veșnică?

Sînt, așadar, mai multe temeuri pentru care sinodul al 5-lea ecumenic a condamnat ca rătăcită opinia preexistențianistă, deși nu toate acele temeuri au fost înfățișate în discuțiile sinodului. Sinodul declară anume: „Biserica urmînd cuvintelor dumnezeiești, învață că sufletul este creat în același timp cu trupul, iar nu înainte de el, cum greșit cugeta Origen”.

Dar, procedînd la respingerea preexistențianismului, sinodul cel de Duhul Sfînt călăuzit s-a ferit totuși să declare care anume dintre celelalte două teorii teologice, traducianismul și creaționismul, conține adevărul întreg al credinței sau, dacă nu întreg, în ce măsură îl cuprinde. Și faptul acestei nedeclarări din partea sinodului nu este și nu trebuie să fie considerat ca fiind lipsit de semnificație, ceea ce reiese cu destulă claritate și din examinarea traducianismului și creaționismului. Atît doar că, din declarația sinodului, în care se găsește afirmația: „sufletul *este creat* în același timp cu trupul, nu înainte”, se poate deduce sigur, fiind vorba numai de creație, că sinodul a avut și a mărturisit învățătura creaționistă asupra originii sufletelor, chiar dacă nu s-a urmărit în mod expres aceasta și chiar dacă nu-i spus determinat că afirmația se referă la toate sufletele, și la ale protopărinților și la ale urmașilor lor. Cu atît mai mult cu cît această concepție predomină la Sf. Părinți. Numai că se poate spune — cu mai pu-

țină îndreptățire, e adevărat — că deducția amintită n-ar fi întru totul sigură, deoarece sinodul urmărește respingerea preexistențianismului, iar nu precizarea și definirea învățaturii despre originea sufletelor urmașilor lui Adam. Dar tocmai la această origine se referă întrebarea: traducianism sau creaționism?, și de aceea continuăm cu considerațiile teologice în legătură cu această problemă.

Traducianismul, ale cărui origini pot fi găsite în filozofia stoică, reprezentat la creștini de Tertulian (în *De anima*, Despre suflet 23, 41), crede că sufletele urmașilor provin din sufletele părinților, așa cum răsadurile de plante provin din sămînța acestora (*ex traduce*=din mlădița transplantată sau din răsad) sau cum trupurile se nasc din cele ale părinților, fie printr-o desprindere asemănătoare unei desprinderi materiale, fie printr-o putere oarecum creatoare cu care sufletele părinților ar fi fost înzestrate de la început de către Dumnezeu. (Acestei ultime forme a traducianismului, după care sufletele părinților ar fi fost înzestrate cu putere creatoare, generatoare, i se mai zice și generaționism.) Desprinderea sufletelor urmașilor lui Adam din acelea ale părinților, adică din substanța sufletului acestora, în actul procreației, presupune, firește, că substanțial toate sufletele se aflau odată în Adam. Astfel, apariția sufletului s-ar încadra în legile generale de apariție a organismelor, prin nașterea acestora din alte organisme care le preced.

Temeiurile pe care încearcă să se sprijinească traducianismul sînt unele scripturistice, iar altele de speculație teologică.

Între locurile scripturistice care ar cuprinde ideea traducianistă ar fi în special: Gen. 1, 28, în care se arată că protopărinții neamului omenesc primesc binecuvîntare de la Dumnezeu, spre creștere și înmulțire; Gen. 5, 3, în care se spune că lui Adam „i s-a născut un fiu după asemănarea sa și după chipul său”, anume Set, ceea ce ar însemna că s-a născut din Adam ființă umană completă, deci și după suflet; Io, 3, 6, în care Mîntuitorul spune că „ce este născut din carne, carne este și ce este *născut* din duh duh este”, adică duhul s-ar naște din duh, cum trupul se naște din trup.

Însă exegeza acestor locuri scripturistice nu îngăduie să se scoată din ele ideea că sufletele s-ar naște din alte suflete în același chip cum trupurile se nasc din alte trupuri, fără intervenție creatoare deosebită a lui Dumnezeu, pentru simplul motiv că nu

cuprind o astfel de idee. O asemenea concluzie se trage numai fiindcă se presupune a fi deja cuprinsă în textul de la care se pornește, dar un astfel de procedeu n-are nici o putere demonstrativă. Firește, prin aceasta nu înțelegem de loc să susținem că în amintite locuri, mai ales la Gen. 1, 28 și 5, 3, s-ar tăgădui pur și simplu orice participare a părinților în actul de apariție a unui nou suflet omenesc, ceea ce nu este cazul. Mai departe, la Io. 3, 6, evident că este vorba despre renașterea duhovnicească, îndreptare sau sfîntire cum ne lămuresc îndestulător versetele următoare, iar nu despre nașterea sufletului în înțeles de origine a lui.

Considerațiile teologice aduse în sprijinul traducianismului sînt cu deosebire două: 1. prin ideea transplantării sufletului de la părinți la copii s-ar explica mai ușor transmiterea păcatului strămoșesc, odată cu substanța sufletului trecînd și pata păcatului cu tot ceea ce implică; 2. prin această idee a transplantării sufletelor, pe baza binecuvîntării divine inițiale, s-ar pune din nou în lumină înțelepciunea lui Dumnezeu, care, după ce a creat și a orînduit toate odată, nu mai este nevoit să intervină încontinuu în creație, rămînînd neînteruptă numai lucrarea proniitoare.

Dintre confesiunile creștine, luteranismul este acela care a îmbrățișat traducianismul.

Dar traducianismul este și el susceptibil de serioase și unele chiar de neînlăturat critici. Privit în ansamblul lui, el se arată a fi în dezacord cu învățături dogmatice mai generale, formulate cu precizie și propovăduite de Biserică, deci cu învățături cu caracter de dogmă. De aceea traducianismul luat ca atare, adică fără nici o corectură sau completare, este inacceptabil.

Amintitul dezacord, de unde netemeinicia traducianismului, se manifestă cu deosebire în următoarele:

a) Prin ideea transplantării sufletului se contrazice în primul rînd natura acestuia, anume spiritualitatea deci simplitatea lui, după care sufletul nu se poate împărți și despărți și, prin urmare, nu se poate desprinde, printr-un proces asemănător nașterilor organice, din alt suflet. Dacă totuși s-ar presupune aceasta, ar trebui implicit să se presupună că sufletul este compus și, fiind așa, că este supus legii descompunerii, ca și trupul, că adică este solidar cu destinul de descompunere al trupului. Avînd în vedere tocmai acest lucru, *Mărturisirea Ortodoxă* afirmă categoric că „dacă sufletul ar primi ființă din sămînță omenască, atunci împreună cu trupul ar muri și s-ar preface în pulbere” (I, 28).

b. Ideea formării sufletelor copiilor din acelea ale părinților nu se împacă cu învățătura generală despre ființa duhurilor (spiritelor), întrucât aceasta spune că de la sine spiritele nu se înmulțesc — nu că Dumnezeu nu le-ar putea înmulți —, lumea spirituală, lumea îngerilor, fiind creată deodată, ne mai înmulțindu-se. Analogic, fiind spirite, nici sufletele omenești nu se nasc unele din altele, prin simplul proces de naștere.

c) Sufletele copiilor nu pot fi nici create de părinți. Căci nu numai părinții n-au putere creatoare, dar nici o creatură n-are o astfel de putere, nici îngerii chiar, ea fiind o prerogativă exclusivă a lui Dumnezeu. Și chiar dacă s-ar presupune că părinții ar poseda putere creatoare, posesiunea ei ar îngreuna și mai mult înțelegerea, deoarece ea lucrează cu totul independent de voința celor ce o posedă și foarte adesea chiar împotriva acelei voințe.

d) Presupusul avantaj al traducianismului față de celelalte ipoteze referitoare la originea sufletului, anume că prin ipoteza transplantării s-ar explica mai ușor transmiterea la toți oamenii a păcatului strămoșesc, constituie numai în prea mică parte un avantaj real, întrucât transmiterea numai a păcatului strămoșesc, nu și a altor păcate, tot neînțeleasă rămîne. Căci și cu privire la acest punct și mai ales urmat cu consecvență, traducianismul duce la concluzii inadmisibile. Anume: 1. Dacă numai prin nașterea sufletului copiilor din acela al părinților trece păcatul strămoșesc de la părinți la copii, firesc ar fi să spunem că, odată cu păcatul strămoșesc, trebuie să treacă la copii și toate păcatele personale ale părinților, nefiind nici un motiv să treacă numai cel strămoșesc; după cum, pe același temei, Adam trebuia să transmită urmașilor toate păcatele sale, nu numai păcatul cel dintîi, cel numit strămoșesc, dacă a mai săvîrșit de acelea. În chipul acesta, păcatul devine un element ca și necesar în ființa sufletului omenesc, pe de o parte, iar pe de alta stocul de păcate din omenire — cel puțin pînă la mîntuirea în Hristos — trebuie socotit ca crescînd neîncetat; 2. Din greșita concluzie a transmiterii tuturor păcatelor înaintașilor, la urmași, rezultă o alta nu mai puțin greșită: liniile de părinți fiind mult deosebite între ele în ce privește starea lor morală, pe care o trec asupra fiilor, urmează că de fapt nu se moștenește un păcat unic al lui Adam, același la toți oamenii, cum este în realitate păcatul strămoșesc, ci se moștenește un păcat sau un stoc de păcate, atît de variat cît de variată este starea morală a părinților; 3. Dacă părinții transmit copiilor ceea ce au ei, atunci părinții care sînt botezați, adică renăscuți

din apă și din Duh, ne mai avînd păcatul strămoșesc, nu-l mai pot transmite copiilor, aceștia trebuind să fie socotiți ca născîndu-se fără păcatul strămoșesc.

e) Asemănările, și fizice și morale, dintre părinți și copii ar putea constitui un element de întărire a poziției traducianiste, dacă ar urma o regulă generală; dar întrucît o asemenea regulă nu există, excepțiile fiind cu totul prea multe — de multe ori deosebiriile dintre părinți și copii, ca și între frați, chiar gemeni fiind, ca Esau și Iacob, sînt mari —, avantajul se reduce la mult mai puțin decît s-ar aștepta la început.

f) Intemeierea scripturistică a traducianismului este întru totul nesigură. Căci locurile din Sf. Scriptură, care obișnuit se aduc în sprijinul concepției traducianiste, nu cuprind ideea nașterii sufletelor fiilor din acelea ale părinților, în mod nemijlocit și independent de acțiunea divină creatoare. Direct, Sf. Scriptură nici nu afirmă nici nu neagă originea sufletelor urmașilor din acelea ale înaintașilor. La atîta s-a oprit, referitor la acest aspect al problemei, și sinodul al 5-lea ecumenic.

Cu toate slăbiciunile traducianismului, trebuie totuși să i se recunoască și o latură pozitivă, anume în afirmarea ideii de participare omenească, dar după orînduire dumnezeiască, la apariția în întregimea ei — deci și după suflet — a fiecărei ființe umane noi.

Adăugăm în acest loc numai — și aceasta trece peste vechea formă a traducianismului — că participarea omenească despre care este vorba, chiar fiind după orînduirea divină cea dintru început, nu numai că nu exclude, ci mai degrabă presupune și acțiunea creatoare a lui Dumnezeu, de fiecare dată în apariția ființelor umane noi. Acest lucru este susținut în chip deosebit de către creaționism, prin ceea ce acesta, creaționismul, trece peste dificultățile întîmpinate de traducianism și neînvînse de el.

Creaționismul, reprezentat de majoritatea Sfinților Părinți și devenit dominant în Biserică, susține că fiecare om își primește sufletul de la Dumnezeu prin creație nemijlocită. Astfel, și prin originea lui, sufletul își dezvăluie superioritatea și distincția ca principiu deosebit de trup.

Biserica și-a însușit, chiar dacă nu ca dogmă *stricto sensu* (în lipsa proclamării șolemne în sinod ecumenic), creaționismul. *Mărturisirea Ortodoxă* declară: „Trupul omenesc are început din sămînța lui Adam, iar sufletul este dat de la Dumnezeu... Sufletul se dă de la Dumnezeu atunci cînd se formează trupul și este în

stare de a-l primi; și cînd intră, el se revarsă în tot trupul, ca focul în fierul înfierbîntat" (I, 28).

Pe lîngă ortodocși, concepție creaționistă asupra originii sufletului mai au romano-catolicii și reformații (calvinii).

Învățătura creaționistă despre originea sufletului are un puternic temei în Sf. Scriptură, în așa măsură că trebuie considerată ca învățătură biblică. În locurile scripturistice în care se vorbește cu claritate despre originea sufletelor, ea este atribuită activității creatoare a lui Dumnezeu cel pururea activ (Io. 5, 17). Dacă trupul se va întoarce în țărînă, din care a fost luat, sufletul se va întoarce „la Dumnezeu care l-a dat" (Ecl. 12, 7); Dumnezeu însuși spune că-a creat sufletele (Is. 57, 16); „El a făcut inimile (sufletele) tuturor" (Ps. 32, 15); și „viu este Domnul, cel ce ne-a făcut nouă acest suflet" (Ier. 38, 16); El „zidește duhul omului înăuntrul lui" (Zah. 12, 1); întrucît El este „Părintele duhurilor" (Evr. 12, 9), căci nu omul este acela care dă „duh și viață", „ci Ziditorul lumii" (2 Mac. 7, 22—23). Creatorul nu încetează nicîdată de a fi creator.

Este de observat aici că deși Sf. Scriptură pune în mod lămurit originea sufletelor în activitatea creatoare a lui Dumnezeu, nelăsînd loc pentru vreo altă învățătură, totuși ea nu precizează nici dacă sînt sau nu create din ceva, nici nu spune nicăieri că sînt create din nimic și, totodată, nu exclude cu desăvîrșire orice participare umană din actul divin de aducere la existență a sufletelor urmașilor lui Adam.

Cu toată întemeierea ei sigură pe Revelație, și teoria creației sufletelor întîmpină greutăți, deși nu prea mari.

a) S-ar părea că învățătura despre creația directă a sufletelor (a fiecărui suflet) ar contrazice locul de la Gen. 2, 2, prin care ni se face cunoscut că, după ziua a șasea a creației, Dumnezeu s-a odihnit de *toate* lucrurile sale, că adică nu mai crează. În consecință, Dumnezeu n-ar mai crea, după aceea, suflete noi.

Dificultatea aceasta însă este mai mult aparentă. Căci acest loc scripturistic se referă la creația în general, la creația ca aducere din neexistență la existență a făpturilor, în înțelesul că, după încheierea operei propriu zis creatoare, nu se mai crează făpturi cu totul noi. Dar, acolo, nu se spune cîtuși de puțin că activitatea divină creatoare în legătură cu continuarea în existență a făpturilor deja create — propriu zis activitatea referitoare la apariția indivizilor noi care asigură continuitatea șirurilor de făpturi —

ar înceta vreodată. Potrivit Descoperirii divine, activitatea lui Dumnezeu cel pururea viu nu încetează niciodată: „Tatăl meu pînă acum lucrează, și eu lucrez”, zice Domnul (Io. 5, 17), și în această neînteruptă activitate divină se poate ușor încadra creația sufletelor.

b) S-ar părea că, după Sf. Scriptură chiar (Gen. 5, 3), părinții ar naște, de la ei și întocmai ca ei, ființe omenești în întregimea lor, adică și după trup și după suflet.

Nici această considerație nu constituie o dificultate reală și ca atare nu atinge propriu zis teoria creației sufletelor. Mai întâi, fiindcă în textul biblic de la Gen. 5, 3 ni se spune numai că Set, fiul lui Adam, era după chipul și asemănarea tatălui său, fără să se determine ceva în legătură cu originea sufletului lui Set. În al doilea rînd, textul acesta nu oprește cu nimic ca actul nașterii (zămislirii) naturale a trupului din părinți să fie considerat unit, desigur după dumnezeiască hotărîre, cu actul de creație de la Dumnezeu a sufletului.

c) Ar putea să pară unora că creaționismul ar pune în atîrnare de patimi omenești activitatea creatoare a lui Dumnezeu. Anume, Dumnezeu ar fi oarecum obligat să creeze suflet pentru orice ființă umană rezultată din inițiativa cu totul independentă și din pofta unei perechi omenești. Mai mult decît atîta, teoria creației ar atribui consimțămînt divin la cazurile de raporturi extraconjugale, păcătoase, din care rezultă nașteri, prin aceea că și celor proveniți din astfel de raporturi li se dă suflet.

Obiecția aceasta n-are însă nici pe departe greutatea care i se atribuie, întrucît nici nu vede decît suprafața lucrurilor, și și aceasta într-o lumină alterată. Mai întâi, actul nașterii în sine, dimpreună cu cele în legătură firească cu ea, nu este rău, fiindcă așa e lăsat de Dumnezeu. Firește, toate acestea considerate în sine, nu după situația exterioară în care s-ar petrece și în care intervin elemente valorificatoare de ordin moral, și cu raportare la prima parte a obiecției. În al doilea rînd — și aceasta are importanță decisivă —, dacă Dumnezeu a hotărît, după a Lui judecată, așa ca omul să fie unitate organică trup-suflet, nu altfel, însemnează că El lucrează nu în funcție de înclinații și patimi ale oamenilor, ci liber după a Sa hotărîre în legătură cu înmulțirea oamenilor. Aceasta este deci hotărîre a lui Dumnezeu, ca orice ființă omenească, indiferent în ce stare morală a părinților ar fi zămislită, să aibă suflet. Așa că Dumnezeu se conformează sieși, nu patimilor omenești.

d) Dificultate reală întâmpină creaționismul cînd este confruntat cu problema transmiterii păcatului strămoșesc. Într-adevăr, după teoria creaționistă, sediul păcatului trebuie socotit a fi în trup, fiindcă numai acesta vine de la părinți; iar sufletul, care nu poate fi creat de Dumnezeu decît curat, primește într-un mod cu totul inexplicabil pata păcatului prin împreunarea lui cu trupul care-l contaminează. Dar ceea ce este numai în trup, fără a fi și în suflet, oricum ar fi, nu poate să fie considerat păcat; iar, pe de altă parte, trupului nu i se poate atribui o putere rea atît de mare, ca să infecteze sufletul cel creat curat de Dumnezeu, de îndată ce sufletul ajunge în atingere cu el. Un asemenea chip de a vedea nu se acordă nici cu Revelația nici cu dreapta judecată.

De aceea, deși cea mai apropiată de adevăr, întrucît are sprijinul cel mai puternic în Revelație, și teoria creaționistă în forma ei pură, adică înțelegîndu-se că sufletul e creat din nimic, trebuie considerată ca nefiind întru totul satisfăcătoare. Se pare astfel că speculația teologică a ajuns în acest punct într-un impas, întrucît Revelația nu spune mai mult și mai determinat decît că sufletul este creat și întrucît creația sufletelor depășește orice experiență omenească, neputîndu-se ridica vîlul care acopere o taină a cărei cunoaștere Dumnezeu și-a rezervat-o sieși.

Unii dogmatişti mai noi, în fruntea căror stau Macarie și Andrușos, încercînd prin formulare de opinii teologice să treacă în deosebi peste dificultatea semnalată mai sus, se străduiesc fie să determine mai de aproape sensul teoriei creației sufletelor, fie să ajungă la o oarecare completare a ei printr-un compromis cu teoria transplantării.

După Macarie (*Theologie dogmatique orthodoxe* I, tr. fr., Paris 1859, p. 533—536), în cadrul creaționismului în forma lui de mai înainte, adică în care creația sufletelor se înțelege drept creație din nimic, transmiterea păcatului strămoșesc este cu neputință și în sine și de înțeles. De aceea, fără a părăsi teoria creației, care este învățătură a Bisericii, trebuie să se determine mai de aproape sensul ei, anume prin aceea că creația sufletelor urmează să se înțeleagă nu ca creație din nimic, ci ca creație din sufletul părinților. Ea este creație directă sau nemijlocită numai întrucît este lucrare divină, dar întrucît este din sufletul părinților, ea este oarecum mijlocită. Astfel că, deși sufletele își primesc existența prin creație, ele n-o primesc fără pata păcatului strămoșesc.

Macarie recunoaște de îndată că, și prin această precizare a sensului teoriei creației, taina creației sufletelor tot taină rămîne, menținîndu-se astfel pe linia gîndirii patristice. Totodată ține să prevină obiecția că este cu totul de neînțeles ca sufletele copiilor să fie făcute dintr-ale părinților — dat fiind că sufletele sînt entități simple —, spunînd că aceasta este perfect adevărat, numai că în domeniul credinței neputința de a înțelege nu este un motiv de respingere a unei afirmații, cînd aceea este suficient de întemeiată. În această ordine, de pildă, toți credincioșii mărturisim — deși nu înțelegem de loc mai bine și mai mult decît în taina creației sufletelor — că Dumnezeu, spiritul cel mai pur, deci unitatea absolută, a putut din veșnicie să nască din ființa Sa pe Fiul și să porceadă pe Duhul Sfînt, fără ca acestea să aducă vreo împărțire în neîmpărțibila Lui ființă. Și de aceea rămînîndu-se în duhul gîndirii patristice, se recunoaște adîncimea tainei creației sufletelor, cunoscută în ea însăși numai de Creatorul.

În același timp, pentru a înlătura eventuale înțelegeri greșite, Macarie ține să accentueze că în afirmația creării sufletului copiilor din sufletul părinților trebuie să se cuprindă ca presupuse, următoarele: 1. că sufletele nu provin din sămînța părintească, cum provin trupurile, evitîndu-se astfel materialitatea sufletului care l-ar face solidar în descompunere cu trupul; 2. că sufletele nu provin prin ele înșile din sufletul părinților, ca trupurile, evitîndu-se astfel divizibilitatea sufletului, deci din nou materialitatea și destinul descompunerii lui, și considerîndu-se totodată că, fără atotputernicia creatoare, nici un spirit nu poate produce alt spirit; 3. că sufletele nu sînt create din nimic și trimise oarecum în trupuri, ceea ce ar îngreuna prea mult transmiterea păcatului strămoșesc prin intermediul nașterii naturale.

Andrutsos (*Dogmatica Bisericii Ortodoxe Răsăritene*, tr. rom. Sibiu 1930, p. 148—149) luînd mai întîi în considerare o consecință a creaționismului, după care reședința păcatului ar fi în trup — lucru inadmisibil —, declară și creaționismul ca teorie unilaterală și apoi încheie: „Concepția adevărată despre originea sufletelor constă mai degrabă într-o împreunare a teoriei creației și transplantării: omul este produs al activității dumnezeiești și omenești, puterea creatoare a lui Dumnezeu conlucrează la nașterea fiecăruia”.

Însă Andrutsos se mulțumește cu această afirmație cu caracter general asupra conlucrării activităților, dumnezeiască și omenească, la nașterea fiecărui om, fără să încerce să determine ceva

mai de aproape modalitatea de împreunare a celor două teorii în discuție, pentru ca astfel să se arate cu oarecare precizie partea care revine fiecăreia dintre cele două lucrări, divină și umană, în creația sufletului.

Motivul acestei renunțări la încercarea de determinare nu este prea greu de înțeles și nici greu de acceptat. El nu poate fi decât prudența. Căci orice încercare de acest fel poartă cu sine serioase riscuri, în primul rând pe acela de a cădea în neîngăduită raționalizare a misterului.

În concluzie, la întrebarea de la început: traducianism sau creaționism?, va trebui să răspundem: nici creaționism pur, nici — și cu atât mai puțin — traducianism pur. Vom spune, așadar, urmînd învățătura Bisericii întemeiată pe Sf. Scriptură și Sf. Tradiție, că *Dumnezeu este creatorul sufletelor*, nefiind nevoie ca prin aceasta să se înțeleagă exclusiv o creație din nimic, ci mai degrabă una din sufletul părinților și, în orice caz, nu fără legătură cu sufletul părinților, a căror participare aici nu este nici ea cu desăvîrșire exclusă.

Pentru noi, firește, rămîne pentru mai departe o taină modul de creație a sufletelor; și tot așa taină rămîne și modul împreunării celor două activități, dumnezeiască și omenească, din acea creație.

Pr. Dr. ISIDOR TODORAN

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

LITURGHIIILE BISERICII ORTODOXE

sau

LITURGHIIILE BIZANTINE

În toate Bisericile ortodoxe din lume se săvârșesc neconținut de mai multe secole trei Liturghii, cunoscute în general sub numirea de Liturghii bizantine. Acestea sînt: *Liturghia Sfîntului Vasile cel Mare*, *Liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur* și *Liturghia Sfîntului Grigorie Dialogul*, numită și Liturghia darurilor mai înainte sfințite. Aceste trei Liturghii se numesc bizantine, fiindcă ele s-au dezvoltat în Bizanț, (Constantinopol), capitala imperiului roman de răsărit, de unde s-au răspîndit apoi în întreaga lume creștină, ajunsă sub influența politică, culturală, administrativă, religioasă, etc. a imperiului bizantin.

1. Sfîntul Vasile cel Mare s-a născut în anul 330 în Cezareea Capadochiei. În anul 370 a ajuns episcop în orașul său natal, unde a păstorit pînă la sfîrșitul vieții sale. El este autorul mai multor lucrări cu caracter dogmatic, exegetic, practic, cuvîntări, epistole, etc. Între lucrările lui practice se numără și Liturghia, care îi poartă numele. Desigur aceasta este cea mai veche dintre Liturghiile bizantine.

Vechimea și autenticitatea Liturghiei Sf. Vasile cel Mare este pe deplin confirmată atît de către mărturisirile contemporanilor săi, cît și de către documente posterioare. Sf. Grigorie de Nazians, în cuvîntarea ținută cu prilejul morții Sf. Vasile cel Mare (379), spune — între altele — că acesta a alcătuit rînduiala altarului și formulare de rugăciuni (εὐχῶν διατάξεις).¹ În biografia Sf. Vasile cel Mare, atribuită episcopului Amfilohie din Iconiu (340—400), se spune că cu prilejul hirotoniei sale ca episcop Sf. Vasile cel Mare s-a rugat timp de șase zile neîntrerupt, ca Dum-

¹ D. S. Balanos, Πατρολογία Atena, 1930, p. 297.

nezeu să-l ajute să poată să aducă jertfa cea fără de sânge cu propriile sale cuvinte. După această rugăciune stăruitoare i s-a arătat Mîntuitorul în vis, împlinindu-i dorința. La fel Cuvîntul despre predania dumnezeieștii Liturghii, atribuit patriarhului Proclu al Constantinopolului (434—446), socotit astăzi de proveniență mult mai târzie, atribuie această Liturghie tot Sf. Vasile cel Mare.² Petru Diaconul, într-o scrisoare adresată episcopului Fulgențiu și altor episcopi din Africa, exilați în prima jumătate a veacului al VI-lea în Sardinia, citează un text din Liturghia Sf. Vasile cel Mare, Liturghie despre care spune că este răspîndită în întreg răsăritul.³ Sinodul trulan, ținut în Constantinopol la anul 692, face pomenire în canonul 32 despre faptul că Sf. Vasile cel Mare este autorul Liturghiei, care-i poartă numele, spunînd: „Vasile arhiepiscopul (bisericii) Cezareii, al cărui renume s-a răspîndit în lumea întreagă, ne-a predanisit în scris tainica lucrare sfînțită (Μυστικὴν λειτουργίαν)”.⁴

În cele mai vechi manuscrise liturgice, cunoscute pînă astăzi, care ne transmit textul Liturghiilor bizantine, numele Sf. Vasile apare, ca autor, în fruntea textului acestei Liturghii. Așa este b. o. în Codicele Barberini, din secolul al VIII-lea, care se găsește astăzi în biblioteca Vaticanului din Roma, etc.

Contribuția Sf. Vasile cel Mare la alcătuirea liturghiei nu trebuie concepută ca o creație integral personală. După cum vorbesc documentele, Sf. Vasile cel Mare a prescurtat, a orînduit (συνέταξε και διεσκεύασε), a sistematizat⁵ textul Liturghiei Sf. Iacov, care prin intermediul și influența Antiohiei, mare centru creștin și cultural din vremea aceea, a pătruns în Cezareea Capadochiei. Lucrarea aceasta a săvîrșit-o Sf. Vasile în timp ce era arhiepiscop al Cezareii Capadochiei (370—379).

Din Cezareea Capadochiei Liturghia aceasta a trecut în Constantinopol, prin influența episcopilor originari din Cezareea Ca-

² Migne P. G. t. XXXI, 564—589.

³ Ο Λόγος περί παραδόσεως τῆς θείας Λειτουργίας, ὁ ἀποδιδόμενος μὲν εἰς τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Πρόκλον (434—446), θεωρούμενος ὁμῶς σήμερον πολὺ μεταγενέστερος αὐτοῦ, λέγει ὅτι ὁ Βασίλειος τὴν λειτουργίαν „ἐπιτομώτερον παρέδωκε λέγεσθαι“.

Vezi și D. S. Balanos, op. c. p. 297.

⁴ Migne P. L. t. LXII, col. 90 C și t. LXV, col. 449 C.

⁵ Dr. Nicodim Milaș, Canoanele Bisericii Ortodoxe. Arad 1931, vol. I, partea II, p. 397.

⁶ Dr. Vasile Mitrofanovici și Dr. T. Tarnavski, Liturgica Bisericii dreptcredincioase răsăritene. 1909, p. 467. La fel și Dr. Badea Cireșeanu, Tezaurul Liturgic. București 1910, tom. I, p. 39—40.

padochiei, ca de ex. Sf. Grigorie de Nazians, Nectarie din Tars, etc. Din Constantinopol, din capitala imperiului ea s-a răspândit apoi pretutindeni, datorită influenței și autorității pe care o avea Constantinopolul asupra întregii lumi creștine din vremea aceea.

Titlul complet al acestei lucrări este: Dumnezeasca Liturghie a celui întru sfinți Părintelui nostru Vasile cel Mare.

După cum se știe această Liturghie se săvârșește în Bisericiile ortodoxe de zece ori pe an și anume: în primele cinci Duminici ale postului mare, în joia și sîmbăta din săptămîna Patimilor, în ajunul Nașterii și ajunul Botezului Domnului și la data de 1 ianuarie, cînd se prăznuiește Sf. Vasile.

2. O lucrare asemănătoare cu a Sf. Vasile cel Mare, adică o lucrare de orînduire, de prescurtare și sistematizare a textului Liturghiei Sf. Iacov, a făcut, ceva mai tîrziu, Sf. Ioan Gură de Aur.

El a trăit între anii 345—407, avînd o viață extrem de zbu-ciumată și o activitate neobișnuit de bogată. A fost cel mai mare orator creștin, cel mai mare patriarh al Constantinopolului și unul dintre cei mai fecunzi scriitori ai creștinismului. Manuscrisele sale, păstrate pînă în zilele noastre, în limba elină, se ridică — după Baur — la numărul de 1917.⁶ În vasta lui operă literară se cuprinde și Liturghia intitulată: Dumnezeasca Liturghie a celui întru sfinți Părintelui nostru Ioan Hrisostomul, arhiepiscopul Constantinopolului.

Foarte probabil că Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur reprezintă varianta antiohiană și apoi constantinopolitană a Liturghiei care era în uz în orientul creștin în secolul IV—V. Transplantarea ei din Antiohia la Constantinopol s-a făcut prin episcopi antiohieni, ajunși patriarhi în Constantinopol ca: Eudoxiu (360), Sf. Ioan Gură de Aur (398), Nestorie (428—431), etc. Din Constantinopol ea s-a răspândit apoi în întreaga lume creștină, dominată de puterea Bizanțului.

Autenticitatea acestei Liturghii este mai puțin confirmată de mărturii contemporane sau documente decît Liturghia Sf. Vasile. Nu se cunosc motivele pentru care nici contemporanii, nici istoricii, nici biografii și nici panegiriștii marelui Hrisostom nu fac pomenire de această Liturghie.

Istoricul Sozomen (în veacul al V-lea) spune că Sf. Ioan Gură de Aur, văzînd că arienii au introdus în slujbele lor cîntarea

⁶ D. S. Balanos, op. cit. p. 357.

antifonică, după modelul psalmodiei, a introdus și el în liturghie cîntarea antifonică.⁷

O mențiune directă despre Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur găsim tot în lucrarea atribuită lui Proclu: Cuvînt despre predania dumnezeieștii Liturghii, în care se spune că Sf. Ioan Gură de Aur a orînduit, a prelucrat sau mai precis a prescurtat Liturghia din timpul său, lucrare posterioară celei făcută de Sf. Vasile cel Mare.⁸ „Părintele nostru Ioan Gură de Aur, îngrijit de mîntuirea oilor, cum se cuvine unui păstor, văzînd ușurința firii omenești, s-a hotărît a scoate din rădăcină toată meșteșugirea satanică. Pentru aceea a și tăiat multe și a rînduit a se face sfîntul serviciu mai scurt”.⁹

Chiar în Codicēle Barberini și în Codicēle 15 (474) din Muzeul Rumianțev din Moscova (Fondul Sebastianov) din secolul X—XI, găsim numele Sf. Ioan Gură de Aur numai la începutul alor două rugăciuni și anume: rugăciunea pentru catehumeni și rugăciunea proskomidiei de după vohodul mare. Numele Sf. Ioan Gură de Aur apare la începutul Liturghiei, deci ca autor al ei, abia în manuscrisele din secolul XI—XII înapoi.

Dacă nu sînt mărturii și documente directe care să confirme existența și utilizarea Liturghiei Sf. Ioan Gură de Aur înainte de secolul al VIII-lea, vechimea acestei Liturghii este confirmată în mod indirect de către unele Liturghii ale unor credincioși eterodocși răsăriteni, cărora le-a servit ca sursă, sau ca model textul Liturghiei Sf. Ioan Gură de Aur. Așa b. ō. rugăciunea euharistică din anafora-ua Liturghiei celor 12 Apostoli, din uzul iacobiților sirieni, este aproape identică cu cea din Liturghia bizantină a Sf. Ioan Gură de Aur. La fel se găsesc pasaje întregi din Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur în rugăciunea sfintei jertfe din Liturghiile persanilor nestorienii, cunoscute sub numele lui Teodor de Mopsuestia și al lui Nestorie. Faptul acesta dovedește că Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur, care a servit de model acestor Liturghii, era în uz înainte de secolul V—VI, cînd sirienii iacobiți și nestorienii persani s-au despărțit de Biserica ortodoxă. Se știe că după acea-

⁷ Sozomen, Istoria bisericească, VIII, 8 și D. S. Balanos, op. cit. p. 373. Teodoret al Cirului, în Istoria sa bisericească, atribuie faptul acesta lui Flavian și Teodor din Tars. El susține că aceștia au introdus în Biserica grecească practica antifoanelor sub influența Bisericii din Siria.

⁸ Migne, P. G. t. LXV, col. 852 B.

⁹ Dr. Badea Cireșeanu, op. cit. p. 42 și Dr. Vasile Mitrofanovici și Dr. Teodor Tarnavski, op. cit. p. 468.

stă despărțire eterodocșii răsăriteni n-au mai împrumutat nimic de la ortodocși.¹⁰

Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur se deosebește foarte puțin de Liturghia Sf. Vasile cel Mare. Ea observă aceeași rînduială, aceeași succesiune a evenimentelor, deosebindu-se numai în anumite rugăciuni rostite în mod tainic de către preot în altar și în cîteva cîntări. Deosebirea cea mai mare o găsim în textul rugăciunii sfintei jertfe (anafora), care e mult mai scurt la Sf. Ioan Gură de Aur decît la Sf. Vasile cel Mare. Se admite în general că contribuția cea mai mare a acestor doi autori de liturghii ar consta tocmai în alcătuirea celor două anafore personale, ambele mai scurte decît cea din Liturghia Sf. Iacov, fratele Domnului.

Desigur amîndouă aceste Liturghii au primit în cursul veacurilor anumite adăugiri, anumite completări, ca de ex.: Trisaghiionul, Heruvicul, Simbolul credinței, Axionul, etc. care au fost introduse în cadrul Liturghiei după moartea acestor Sfinți Părinți.

Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur se săvîrșește în toate Duminicile și sărbătorile anului bisericesc și în toate zilele de peste an, cînd nu se săvîrșește Liturghia Sf. Vasile cel Mare, sau Liturghia Sf. Grigorie Dialogul. Deci ea este Liturghia care se întrebuintează mai mult în cuprinsul anului în cadrul Bisericii ortodoxe.

3. Liturghia darurilor mai înainte sfințite este atribuită în general Sf. Grigorie Dialogul. El a trăit între anii 540—604, fiind unul din marii patriarhi ai Romei. Biserica apuseană îl numără între cei patru mari dascăli ai ei (doctores Ecclesiae), alături de Ambrozio, Ieronim și Augustin.

Vechea tradiție bisericească ne dă date foarte imprecise cu privire la autorul acestei Liturghii. Unii o atribuie Sf. Iacov, fratele Domnului, alții o pun pe seama Sf. Petru, Sf. Marcu, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Atanasie cel Mare, Sf. Epifanie, Sf. Gherman, etc. Manuscrisele din secolul al XII-lea înainte atribuie această Liturghie Sf. Grigorie cel Mare, supranumit Dialogul. D. S. Balanos, în Patrologia sa, spune că în mod cu totul greșit se atribuie această Liturghie Sf. Grigorie Dialogul, deoarece nu există nici un temei istoric și nici o dată precisă care să confirme acest lucru.¹¹ În vechile manuscrise liturgice, ca b. o. în Codicele Barberini, etc. nu figurează nici un nume de autor. La fel nici în edițiile

¹⁰ Pr. Ene Braniște, Manual unic de Liturgică (manuscris) Fascicola 4, p. 390—391.

¹¹ D. S. Balanos, op. cit. p. 581.

Liturghierului grecesc nu se menționează nimeni, nici în titlu și nici în încheiere, ca autor al acestei Liturghii, așa încât ea apare ca o lucrare anonimă.

Liturghiile vechi românești, întocmai ca și cele grecești, nu dau nici un nume de autor pentru această Liturghie.

Ceea ce se știe însă precis este faptul că Sf. Grigorie Dialogul a fost trimis la Constantinopol ca apocrisiar (reprezentant, trimis permanent, ambasador, nunțiu) al papei Pelagiu al II-lea. În această calitate el a rămas timp de 7 ani la Constantinopol (578—585). Aici el a găsit în întrebuințare o Liturghie necunoscută lui pînă atunci și foarte probabil că pe această Liturghie, cu totul necunoscută în apus, a cuprins-o el în scris. Deci el nu este autorul propriu zis al acestei Liturghii. Ea este creația pietății colective de mai multe secole a clericilor, a călugărilor și credincioșilor din răsărit, iar meritul mare al Sf. Grigorie Dialogul este acela că a eternizat-o, cuprinzînd-o în scris, sau cel mult a și sistematizat-o, așa cum au făcut odinioară Sf. Vasile cel Mare și Sf. Ioan Gură de Aur, cu Liturghiile atribuite lor.

Liturghia Sf. Grigorie Dialogul, sau Liturghia darurilor mai înainte sfințite, prezintă din punct de vedere al apariției ei, un caz interesant și deosebit de celelalte Liturghii și anume:

Slujba oricărei Liturghii a fost privită totdeauna ca un act solemn, ca un prilej de mare bucurie, de mare desfătare duhovnicească pentru credincioși, deoarece în cadrul ei are loc împărtășirea lor cu sfintele daruri. În timpul Liturghiei creștinii se bucură fiindcă au pe Hristos în mijlocul lor (Ioan VI, 56). Deci credincioșii sînt la Liturghie împreună cu Iisus Hristos, izbăvitorul și mîntuitorul lor.

Cele patru posturi din cuprinsul anului și în special Postul păresimilor, Postul cel mare al Paștilor este socotit ca timp special de ajunare, de înfrînare, de pocăință, de întristare și durere pentru patimile Domnului. Zilele Postului mare sînt socotite ca zile de doliu, ca timp în care Mirele este luat de la noi (Matei IX, 15 și Luca V, 34—35). De aceea, bazîndu-se pe o practică veche, Sinodul din Laodiceea, ținut între anii 364—383, a hotărît prin canoanele 49 și 51 ca în Postul cel Mare să nu se mai săvîrșească Liturghia și să nu se mai facă pomenirea nașterii Sfinților Mucenici,, decît sîmbăta și Duminica, zile în care postul era socotit mai puțin aspru. Prin aceasta s-a limitat săvîrșirea Liturghiei la aceste două zile din săptămîină, s-a limitat actul de manifestare

a bucuriei. În toate celelalte zile ale Postului mare se făceau numai slujbele obișnuite, adică ceasurile bisericești, vecernia, etc.

Numărul credincioșilor care doreau să se împărtășească cu trupul și sângele Mântuitorului și în zilele de peste săptămână și în special miercuria și vinerea din timpul Postului Paștilor era însă foarte mare. Biserica, avînd în vedere opreliștea canoanelor, dar ținînd seamă de dorința maselor de credincioși, a găsit mijlocul de a le împăca, de a le satisface pe amîndouă. S-a recurs atunci la practica de a se reține în biserici o anumită parte din darurile sfințite la liturghia de sîmbăta și Duminica, spre a fi împărtășiți cu acestea, în zilele de peste săptămână, credincioșii care doreau această cuminecare. În zilele de miercuri și vineri din Postul cel mare, spre a nu se întrerupe ajunarea, împărtășirea credincioșilor avea loc numai după săvîrșirea vecerniei, deci, spre seară.

Desigur, ritualul acestei împărtășiri a fost la început foarte simplu. El a crescut, s-a îmbogățit cu timpul, fiind cuprins în slujba vecerniei, primind astfel o solemnitate și o frumusețe excepțională. În felul acesta a luat ființă așa numita Liturghie a darurilor mai înainte sfințite, care a ajuns să fie una dintre cele mai frumoase și mai impresionante slujbe din Biserica ortodoxă.

Sinodul trulan din anul 692 a dispus prin canonul 52 întrebuițarea acestei Liturghii, în întreaga Biserică creștină, în toate zilele liturgice ale Postului mare, în afară de zilele de sîmbăta și Duminica și ziua în care are loc praznicul Bunevestiri, cînd se săvîrșește una din celelalte două Liturghii bizantine. Deși această liturghie se poate servi în toate zilele amintite, ea se practică mai cu seamă în zilele de miercuri și vineri din Postul mare, cu excepția Vinerii Patimilor, care e zi aliturgică.

Atît în mănăstiri cît și în bisericile din parohii această Liturghie se săvîrșește în zilele noastre dimineața, adică la ora nouă înainte de masă, ora reglementară pentru săvîrșirea Sfintei Liturghii. Ea atrage după sine deplasarea slujbei ceasului doi și a vecerniei, care după cum se știe fac parte din ciclul slujbelor de seara.

În unele regiuni ale țării noastre se mai păstrează încă practica veche, după care Liturghia darurilor mai înainte sfințite se săvîrșește numai spre seară. În cazul acesta atît liturghisitorii cît și credincioșii care doresc să se împărtășească cu sfintele daruri ajunează pînă după sfînta cuminecare.

Aceste trei Liturghii ale Bisericii ortodoxe sînt, atît prin vechimea lor, prin elementele de artă superioară neîntrecute de nici o altă creație religioasă din lume, cît și prin bogăția simbolurilor și profunzimea ideilor teologice, adevărate capodopere ale creștinătății întregi. Ele sînt gustate cu mare plăcere, fără deosebire de grad cultural și stare socială, de către toți credincioșii ortodocși din lume și sînt admirate de către toți eterodocșii care s-au învrednicit să le studieze și să le cunoască. Ele sînt o podobă aleasă și o mîndrie a întregii Ortodoxii.

Pr. Dr. SPIRIDON CÂNDEA

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

A PROPOVĂDUI, CE ÎNȚELES ARE

S-ar putea ca în cărțile de Omiletică din biblioteca proprie să mai dai și de câte o definiție a predicii. Zic *s-ar putea*, fiindcă sînt destule manuale de teorie a predicii în care poți să cauți mult și bine o definiție a cuvîntării bisericești, că n-ai s-o găsești.

Așadar, răsfoind cărțile de Omiletică s-ar putea să-ntîlnești uneori și definiția predicii. Cum ar fi, de exemplu: „Predica este arta conducerii prin cuvînt a credincioșilor la mîntuire”. Sau: „Predica este cuvîntarea bisericească, prin care preotul aduce pe ascultători la Hristos și-i menține în legătură cu El”. „Predica este unealta prin care Biserica își exercită funcția ei învățăto-rească în cadrul cultului, în scopul îndrumării credincioșilor pe calea urmării lui Hristos”, etc.

Precum se poate ușor vedea, definițiile acestea pornesc de la premiza că predica nu-i altceva decît slujbă de tîlcuire prin cuvînt a învățăturilor lui Hristos, înaintea credincioșilor. Slujbă de tîlcuire prin cuvînt a învățăturii descoperite, și nimic mai mult. Se pune însă întrebarea: Poate fi redusă predica creștină la acțiunea de tîlcuire *numai prin viu grai* a învățăturii dumnezeiești? Nu cumva conceptul de predică creștină este mai bogat decît cel indicat prin definițiile de mai sus? Nu cumva propovăduirea în înțelesul ei plin este predică prin cuvînt dar *neapărat și prin faptă*? Iată întrebarea la care vom răspunde în cele următoare.

Că predica e tîlcuire prin cuvînt a învățăturilor evanghelice aceasta e în afară de orice discuție. Se știe doar, că în propovăduirea Sa, Mîntuitorul s-a folosit din plin de calea cuvîntului viu. Expresii ca: Iisus a început „să propovăduiască și să spună: Po-căiți-vă... (Mt. 4, 19); „*deschizîndu-și gura Sa, îi învăța zicînd...*” (Mt. 5, 2); „A început să *cuvînteze*” (Lc. 4, 21); „*A vorbit către toți: Dacă vrea cineva să vină după mine...*” (Lc. 9, 23); „Oricine

purcede din adevăr *ascultă glasul meu..*" (In. 18, 37), etc., arată limpede că Domnul își propovăduia învățătura Sa pe calea cuvântului vorbit. El aducea la cunoștința ascultătorilor, mesajul Său evanghelic, *vorbind*, iar credincioșii îl percepeau auditiv, îl înțelegeau ascultându-i glasul. Trebuie să adăugăm, însă, numai-decît că în concepția și practica Mîntuitorului, predica e mai mult decît învățătura prin viu grai. Ea e cuvînt, dar un cuvînt sprijinit constant pe suportul puternic al faptelor proprii, al întregii Sale vieți.

Făcînd exegeza expresiei: „Și deschizîndu-și gura Sa, (Iisus) îi învăța" (Mt. 5, 2), Sf. Ioan Gură de Aur ne spune: De ce pe lîngă termenul: *ii învăța*, Evanghelistul a adăugat cuvintele: „Și deschizîndu-și gura Sa"? Le-a adăugat pentru ca tu să-ți dai seama că Domnul învăța nu numai *vorbind*, dar și *tăcînd*. Invăța deschizîndu-și gura, dar învăța și fără să-și deschidă gura, adică învăța „prin cuvînt" dar și „prin faptele Sale" (In Matth. Hîm. 15). Predica prin cuvînt era urmată la El, prin predica faptei, și predica faptei era urmată de predica prin cuvînt. Una era în strînsă alternanță cu cealaltă, sprijinindu-se și întregindu-se reciproc. Prin cuvînt se adresa auzului, prin faptă se adresa văzului. Transmisă prin cuvînt ca să fie percepută auditiv, învățătura era împărtășită pe calea exemplului personal, ca să poată fi percepută și vizual.

Pentru Mîntuitorul predica este transmiterea învățăturii dumnezeiești prin cuvînt și exemplu personal deopotrivă. Dovada?

Iisus Hristos dezaprobă și mustră — uneori cu mare asprime — pe cei ce într-un fel cred și altfel trăiesc. Unora ca aceștia El le arată că nu se pot aștepta la altă soartă decît a popului, care, pentru că nu rodește se taie și se aruncă în flăcările focului (Mt. 7, 19). Cei ce cunosc Legea dumnezeiască, dar nu-i împlinesc poruncile și sfaturile, sau le împlinesc numai în ce au ele mai ușor, sînt asemenea celor ce-și zidesc casă pe nisip, nu pe stîncă. La cea dintîi suflare de vînt mai puternic, se prăbușește; la cea dintîi ciocnire, cu realitățile mai aspre ale vieții, credinciosul cu vorba se năruie iremediabil.

Învățătura Mîntuitorului nu e numai pentru minte, dar și pentru inimă și voință. Pentru întreaga ființă a credinciosului. De aceea cel ce o acceptă numai mental, și o exprimă numai pe cale verbală, să renunțe la părerea că ar putea să intre și să rămînă în comuniunea de viață cu Dumnezeu: „Nu oricine care îmi zice:

Doamne, Doamne, va intra întru împărăția cerurilor, ci care face voința Tatălui meu celui din ceruri” (Mt. 7, 21). Credința manifestată exclusiv prin cuvinte e o credință neputincioasă. Limitată la un simplu exercițiu verbal de pietate, ea ne depărtează de Dumnezeu, și ne îndrumă pe panta unei înșelătoare păreri despre noi înșine. Numai unită cu fapta corespunzătoare, credința rămâne vie, ne ridică și ne menține în comuniunea cu Dumnezeu și cu semenii. Numai cine la cunoașterea verbală a poruncilor lui Hristos, adaugă practicarea lor consecventă, poate fi prieten al Domnului. „Voi prietenii mei sînteți dacă faceți ceea ce vă poruncesc” (In. 15, 14). Prietenia cere sinceritate desăvîrșită. Cea mai bună dovadă a sincerității prieteniei față de Iisus e împlinirea învățăturilor Lui exprimate prin porunci.

Așadar, Domnul dezaprobă cu consecvență hotărîre, pe cei ce în materie de credință se rezumă la simpla impropriere mentală a învățăturilor dumnezeiești și la mărturisirea lor verbală. De unde ar fi avut, însă, Iisus Hristos puterea să dezaprobe, să combată consecvent și, uneori, să mustre aspru, pe cei ce într-un fel credeau și în altfel își trăiau viața, dacă nu s-ar fi știut pe sine în afara unei astfel de deficiențe? Cum ar fi scăpat Iisus de acuzația adversarilor Săi de moarte, dacă și El ar fi oferit priveliștea omului care una învață și alta face? De unde ar fi avut autoritatea să țină la distanță pe vrăjmașii Săi dacă ar fi pus sarcini grele pe umerii altora, iar El nici cu degetul cel mic nu le-ar fi atins?

E limpede că numai conștiința desăvîrșitului acord dintre învățătura și viața Sa, dintre cuvînt și faptă, I-a putut conferi Mîntuitorului autoritatea și forța de a dezaproba și muștra pe cei ce primeau și mărturiseau numai verbal, învățătura Sa. Numai sfînțenia desăvîrșită a vieții Sale („Pentru ei, eu mă sfînțesc pe mine însumi” In. 17, 19; „Cine dintre voi poate să mă dovedească de păcat?” In. 8, 46), i-a putut aduce pe adversarii Săi în situația de a nu putea formula nici un fel de obiecție împotriva Sa.

De altfel, Domnul a spus-o El însuși că a venit să propovăduiască adevărul nu numai cu vorba, dar și cu fapta. „Nu caut să fac voia mea, zice Mîntuitorul. M-am pogorît din cer *ca să fac voia celui ce m-a trimis*” (In. 5, 30; 6, 38). Am venit adică să arăt oamenilor nu voia mea omenească, ci voia cea dumnezeiască, voia Tatălui. Și aceasta nu numai prin cuvînt, ci și prin faptă. În ansamblul ei opera de mîntuire este faptă. E faptă care cuprinde

propovăduirea prin cuvînt a învățăturii dumnezeiești, dar și prin trăirea acestei propovăduiri, împinsă pînă la jertfa supremă.

Adînc cunoscător al sufletului omenesc Iisus Hristos era convins că o învățătură poate fi asimilată și convertită în motive de acțiune, mult mai ușor atunci cînd la prezentarea verbală se adaugă și pilduirea ei directă. De aceea Domnul își propovăduiește învățătura Sa nu numai pe cale verbală dar și pe calea exemplului personal.

Intr-adevăr dacă ne uităm mai de aproape la predica Mîntuitorului constatăm, între altele, că aceasta este inseparabilă de viața Lui. La Iisus nu se poate vorbi despre învățătură ca despre o mărime separată de viața Sa. Una face un singur tot cu cealaltă. Fapta i-a urmat de aproape învățătura și învățătura s-a rezemat constant pe faptă, pe viața Lui de toată ziua. Fuziunea dintre cuvînt și faptă este la Iisus atît de desăvîrșită, încît se poate spune că ele, cuvîntul și fapta, formează o singură unitate armonică, neîmpărțită și nedespărțită, în sensul că, cine vrea să-I cunoască învățătura, trebuie să-I cunoască neapărat și viața, și invers, cel ce vrea să-I cunoască viața, trebuie să-I cunoască și învățătura. Exemple?

Cînd poruncește vînturilor și valurilor mării, cînd vindecă orbi, leproși, slăbănogi, redîndu-i vieții normale, Domnul împlinește cuvîntul: „Datu-mi-s-a toată puterea în cer și pe pămînt”... Ne-a învățat să fim smeriți. Dar nu s-a mulțumit să ne dea învățătura numai prin cuvînt, ci ne-a dat-o și prin fapte concrete de smerenie. O dovadă între altele: În joia ultimă a vieții Sale, luînd un ștergar și încingîndu-se, s-a aplecat și a spălat picioarele Apostolilor Săi. Ce-am putea găsi asemănător unei asemenea fapte de smerenie? Ne-a dat învățătura să fim blînzi. Ne-a dat învățătura prin cuvînt dar și prin faptă. De exemplu, fiind lovit de sluga marelui preot, Iisus s-a mulțumit să spună: „Dacă am vorbit rău, mărturisește despre rău; dar dacă am vorbit bine pentru ce mă bați?”. Învățînd pe Apostoli să nu aibă nici aur, nici argint, le-a arătat-o și cu pilda proprie, căci El a fost toată vremea sărac, neavînd nici măcar unde să-și plece capul. „Vulpile au vizuini și păsările cerului cuiburi, fiul omului, însă, nu are unde să-și plece capul”. Ne-a ndemnat prin cuvînt să ne rugăm. La cuvînt a adăugat însă pilda personală, căci El însuși a dus o viață de rugăciune. Ne-a învățat prin viu grai, că acela care voiește să fie întîi, să fie tuturor slugă. Cuvîntul l-a ntărit prin faptă, căci viața lui întreagă a fost o slujire dezinteresată, în folosul fraților Săi,

oamenii. Ostenelile, lipsurile, suferințele, primejdiile, din timpul vieții, patimile dinaintea și din timpul Răstignirii, sînt aplicarea practică a învățaturii: „Păstorul cel bun își pune viața pentru oile Sale”. Cînd pe cruce fiind iartă și se roagă pentru vrăjmașii Săi de moarte, Domnul aplică învățătura: „Iubiți pe vrăjmașii voștri”.

Convins că învățătura transmisă exclusiv pe calea graiului poate fi ușor trasă la-ndoială, de către ascultători, care oricînd ar fi putut obiecta că li se cer lucruri depășind cu mult resursele puterilor proprii, Mîntuitorul a ținut să prevină de la început orice cîrtire din partea credincioșilor arătîndu-le prin exemplul personal că învățătura Sa e perfect realizabilă în viața de acum și de aici. „V-am dat vouă pildă ca, precum v-am făcut Eu, să faceți și voi”. La căldura și lumina învățaturii prin cuvînt Domnul adaugă forța pilduirii directe capabilă să stingă în ascultători orice îndoială și orice rezervă a lor cu privire la posibilitatea aplicării în viață a dumnezeieștilor comandamente.

Osebit de aceasta asociînd cuvîntul cu fapta corespunzătoare, Mîntuitorul a dat satisfacție legii psihologice potrivit căreia voința se lasă mai ușor înduplecată cînd îndemnul la acțiune îi vine pe cale de exemplu direct, decît cînd îi vine pe cale de cuvînt.

Se poate spune deci, că pentru Mîntuitorul, a predica înseamnă a împărtăși ascultătorilor învățătura și viața cea nouă în comuniune cu Dumnezeu și cu semenii, pe calea cuvîntului și a pildei personale deopotrivă.

Înțelesul acesta al propovăduirii, Domnul cere să fie acceptat și respectat și de către ucenicii Săi.

Cînd le-a spus: „Mergînd învățați”..., le-a poruncit să-nvețe nu numai cu vorba dar și cu exemplul, cu fapta. Acesta e înțelesul plin al cuvîntului: μαθητεύσατε : „învățați-i pe ascultători pînă să-i faceți ucenicii mei”. Pe cineva nu-l faci ucenic decît atunci cînd la învățătura teoretică adaugi învățătura practică, prin faptă, prin exemplul personal.

Că Apostolii au primit porunca să învețe nu numai prin grai viu dar și prin faptă se vede și din cuvintele: „Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, încît să vadă faptele voastre cele bune și să mărească pe Tatăl vostru care este în ceruri” (Mt. 5, 16). Apostolii adică să se comporte așa ca puterea învățaturii creștine să răzbată în ființa credincioșilor și pe calea văzului. Propovăduitorii învățaturii descoperite să se identifice atît de

total cu această învățătură încît păstoriții, privindu-le faptele, să rămînă deplin lămuriți asupra puterii înnoitoare a comandamentelor creștine, să le imite și ei în viață, și să proslăvească pe Tatăl ceresc care le-a dat asemenea propovăduitori.

Dînd ascultare poruncii Mîntuitorului, Apostolii s-au nevoit cu perseverență, înțelepciune și îndrăzneală a propovădui învățătura nu numai prin cuvînt dar și prin faptă. Convingerea lor era că predica nu e deplină decît dacă la însuflețirea cuvîntului se adaugă forța exemplului personal.

Desigur, Sfinții Apostoli știau că slujba cuvîntului o împlinesc în numele lui Hristos; știau de asemenea că învățătura transmisă de ei prin predică este învățătura lui Hristos; dar ei mai știau că, practic, puterea de convingere a acestei învățături nu e vehiculată în ființa ascultătorilor, atît prin vibrațiile sonore ale cuvîntului, cît mai ales prin viața predicatorului, trăită consecvent cît mai aproape de nivelul principiilor propovăduite. Apostolii erau deplin conștienți că potențialul duhovnicesc al vieții și învățăturii Mîntuitorului, ei nu-l pot actualiza în mod adecvat și nu-l pot inartacula în circuitul vieții ascultătorilor, decît dacă valorifică, în acest scop, nu numai resursele graiului viu, dar și pe acelea ale pilduirii lor directe prin fapte corespunzătoare.

Că așa au procedat practic se vede între altele de acolo că atunci cînd vorbește despre misiunea Apostolilor, Sf. Pavel arată că slujba lor de propovăduitori ai lui Hristos nu și-au împlinit-o numai „între cuvîntul adevărului” dar și prin răbdare, vegheri, posturi, curățire, bunătate, dragoste nefățarnică (II Cor. 6, 4—6); prin muncă cu mîinile proprii, prin înnoirea omului celui din lăuntru în așa fel ca la ocară să răspundă cu binecuvîntare, la prigoană cu răbdare; la hulă cu mîngîiere (I Cor. 4, 12—13). Ei s-au străduit adică, să propovăduiască pe Hristos nu numai prin cuvînt, dar și prin purtarea lor, ferindu-se de a da cuiva pricină de sminteală și împlinind cu strășnicie poruncile. O dovadă în plus în acest sens e îndemnul pe care Apostolii îl dau credincioșilor ca aceștia să facă nu numai ce au auzit, dar și ceea ce au văzut la ei. De exemplu, Sf. Apostol Pavel, adresîndu-se Filipenilor, le dă acest îndemn: „Cele ce ați ...auzit și ați văzut la mine: acestea să le faceți” (Filip. 4, 9). Apostolul nu zice simplu: Faceți cele ce ați auzit de la mine, ci: Faceți cele *ce ați auzit și ați văzut* la mine, adică: Aplicați în viața voastră învățătura pe care v-am propovăduit-o prin cuvînt și faptă.

Sf. Apostol Ioan ne lasă să înțelegem că învățătura despre Cuvîntul vieții nu poate fi transmisă numai prin viu grai ci neapărat și prin pilda statornică a unei vieți de umblare în lumină, de împlinire a poruncilor, de iubire dezinteresată a fraților.

Sf. Apostol Petru îndeamnă pe cei ce sînt împreună cu el presbiteri, ca să păstorească turma cu osîrdie și adaugă: „Nu ca și cum ați fi stăpîni peste Biserici, ci pilde făcîndu-vă turmei” (I Petru 5, 3). Contextul ne îngăduie să înțelegem că întemeindu-se pe exemplul său personal, Apostolul Petru îndeamnă și pe ceilalți conducători ai Bisericii ca, în activitatea lor de propovăduitori, să se folosească nu numai de cuvînt, dar și de pilda corespunzătoare.

Desigur, cei ce au răspunderea propovăduirii Evangheliei trebuie să îndrume privirile credincioșilor, mereu, spre Iisus Hristos („Să alergăm ...cu ochii ațintiți asupra lui Iisus” Evr. 12, 1—2). Practic, însă, credincioșii nu-L pot percepe pe Iisus, nu-și pot da bine seama de El și de viața pe care le-o cere, decît în chip mijlocit. Și-n primul rînd prin mijlocirea propovăduitorului însuși, prin cuvîntul, prin purtarea, prin felul lui de viață. Cînd Pavel zice: „Luați-vă după mine precum și eu (mă iau) după Hristos”, el înțelege și spune în fond: „Cine crede în Evanghelie nu se poate să nu-și modeleze viața după aceea a lui Hristos. Dar ca să-ți formezi viața după viața lui Hristos, trebuie să-l vezi oarecum. Cum Hristos s-a înălțat la cer, obișnuit El nu mai poate fi văzut, perceput, decît în chip mijlocit, și anume îl puteți vedea în viața mea. Voi îl puteți percepe ascultînd cuvîntul și privind la viața mea. Privind la viața mea voi îl vedeți oarecum pe Hristos lucrînd cu putere prin cuvîntul și prin faptele mele”.

Semnificative sînt și cuvintele de la I Tes. 1, 6: „Voi v-ați făcut următori ai noștri și ai Domnului”. Pe cît se pare, ideea exprimată aici e că urmarea Domnului e oarecum condiționată de imitarea pildei propovăduitorului însuși. Ca să ai certitudinea că urmezi într-adevăr lui Iisus Hristos, trebuie să te uiți mai întîi la felul cum îl urmează, cum îi împlinește poruncile, cel ce-ți vorbește despre El. Sentimentul că te porți și tu așa, sau aproape așa cum se poartă vestitorul lui Hristos, îți poate da oarecum cheazășia că ești în adevăr pe urmele lui Hristos. După cum pentru a ieși din nedumerirea cu privire la înțelesul autentic al vreunui text scripturistic, trebuie să apelezi la tîlcuirea autorizată a propovăduitorului calificat, tot așa ca să te convingi că purtarea ta e

în acord cu învățătura lui Hristos trebuie să ți-o confrunți cu purtarea celui ce-ți transmite această învățătură.

După cum, ca preot, pretinzi credinciosului să nu interpreteze Scriptura decât așa cum îi arăți tu, tot așa și când e vorba de aplicarea în viață a acestei învățături, ești dator să-i pretinzi să fie cu ochii la viața ta, îi ești dator cu îndemnul de a-ți călca pe urme.

Convins că fără fapta corespunzătoare, predica prin cuvânt nu înseamnă mare lucru, Sfântul Pavel poruncește și urmașilor săi să predice cu timp și fără timp nu numai prin cuvânt dar și prin pilda personală.

Vorbind despre calitățile conducătorilor bisericești, marele Apostol cere ca aceștia să fie îndemînatici „să învețe pe alții” cu vorba, dar neapărat să fie și posesorii unor virtuți ca acestea: să fie fără prihană, treji, întregi la minte, cuviincioși, primitori de străini, nebețivi, nedeprinși să bată, blînzi, nefățarnici, neubitori de arginți, buni chivernisitori în casele lor, cu bună mărturie și de la cei din afară... (I Tim. 3, 2 urm.). Așadar, misiunea preotului nu se poate rezuma la propovăduirea prin cuvânt a învățăturii, ci el trebuie să și trăiască această învățătură și anume s-o trăiască în așa fel ca păstoriții să vadă în preotul lor un model întru totul vrednic de a fi urmat.

De altfel, Sf. Pavel o și spune deschis, scriind lui Timotei așa: „Propovăduiește cuvîntul... cu timp și fără timp”... și adaugă: „Nimenia să nu disprețuiască tinerețele tale, ci *te fă pildă credincioșilor, cu cuvîntul, cu purtarea...*” (II Tim. 4, 2; I. Tim. 4, 12). Adică: „Predică stăruitor cu vorba dar totodată predică și cu purtarea”.

Episcopii și preoții, adaugă Sf. Apostol Petru, să știe că au obligația de a păstori nu ca niște stăpîni, deprinși să pună pe umerii altora, sarcini grele, iar ei rezervîndu-și dreptul de a porunci. Episcopii și preoții nu sînt stăpîni, ci slujitori, și ca atare ei să-și păstorească turma „cu osîrdie”, propovăduind ascultătorilor nu ca și cum învățătura predicată nu i-ar privi și nu i-ar angaja și pe ei, ci pilde făcîndu-se turmei. Ca păstori, Episcopii și preoții sînt obligați să folosească predica, dar nu o predică redusă la ceea ce are ea mai ușor și anume redusă la cuvînt, ci predică în plinul ei, predică prin cuvînt și faptă deopotrivă (I Petru 5, 3).

Pătrunși de convingerea că în afară de Hristos nu este mîntuire, Sf. Părinți s-au nevoit și ei să atragă pe cît mai mulți as-

cultători în sfera de viață creștină. În acest scop ei au pus la contribuție nu numai erudiția lor care nu arareori era vastă și de larg orizont; nu numai un meșteșug oratoric de clasă mare, dar și exemplul unei vieți personale ridicate pe înalte trepte de sfințenie. Precum predica apostolică, așa și cea patristică nu este o predică dezvoltată pe linia unui formalism abstract, idealist, de spumoasă și stearpă vervă retoricească, ci este o predică vibrând intens de forța ce i-o comunică viața ireproșabilă a propovăduitorului însuși. Fără să ignoreze tehnica retorică, Sf. Părinți și-au dat seama că, menită să aprindă viața nouă în suflete, predica trebuie să izvorască din viața propovăduitorului și să se sprijine constant pe aceasta.

Nu poate fi orator bun acela care nu duce o viață virtuoasă, zice Sf. Ioan Gură de Aur. Și, firește, și mai puțin poate fi predicator bun preotul, care nu-și impune o viață în acord cu învățătura propovăduită. Dacă studiul și exercitarea oratoriei obișnuite reclamă puritatea moravurilor, cu atât mai mult reclamă aceasta studiul și exercitarea propovăduirii creștine.

Tîlcuind cuvintele: „Voi sînteți sarea.. Voi... lumina”, Sf. Ioan arată că, rostindu-le, Domnul tocmai acest lucru a voit să-l sublinieze, anume că propovăduitorul Evangheliei trebuie să se identifice atît de total cu învățătura creștină încît, răzbătînd printre ascultători, el să poată împlini acolo rolul pe care sarea și lumina îl împlinesc în sfera celor necesare traiului firesc. Anume, precum sarea ferește hrana de alterare, iar lumina face să crească cele trebuitoare existenței, așa și Apostolul, Episcopul, preotul predicator sînt chemați ca prin cuvîntul, prin faptele, virtuțile, prin viața lor întregă, să fie printre credincioși ca sarea, adică să-i împiedice pe aceștia de a-și forma deprinderi păcătoase; și să fie ca lumina, adică să le stimuleze și să le dezvolte cît mai deplin predispozițiile și deprinderile sănătoase.

Cetatea care stă pe munte — adaugă Sf. Ioan —, este preotul predicator. Precum aceea nu se poate să nu fie văzută, tot așa și preotul nu se poate ascunde de nimeni. Ochii tuturor păstorilor sînt îndreptați asupra faptelor, purtării, asupra vieții lor de toată ziua. „Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor...”, adică viața voastră să fie aleasă, focul puternic și lumina neobișnuită... De aceea să duceți o viață ireproșabilă și să nu dați nici cel mai neînsemnat prilej de cîrtire. Cu drept cuvînt folosește Domnul cuvîntul *lumină*, căci nimic nu-l face pe om mai cunoscut și mai vrednic de cinstire ca practicarea virtuții, chiar

de s-ar strădui de o mie de ori să rămână ascuns" (In Matth. Hom. 15). Toți credincioșii sînt obligați să ducă o viață curată, dar mai mult decît asupra oricui, obligația aceasta apasă asupra preotului. Mai mult decît oricare alt credincios, preotul e obligat să se nevoiască întru cele ale sfîințeniei, să ducă o viață austeră, în spiritul abnegației și al dragostei dezinteresate față de Hristos și de semenii săi. Prin viața sa curată, prin predica tăcută, dar pătrunzătoare a faptelor sale virtuozose, preotul predicator va putea interesa în chip mai convingător pe credincios pentru Hristos, va putea determina mai ușor în sufletele ascultătorilor acțiuni de căință și îndreptare și va putea face astfel, ca Dumnezeu să fie proslăvit.

Preotul să știe că chipul cel mai bun de a predica este îmbinarea cuvîntului de învățătură cu fapta corespunzătoare. Orice dascăl înțelept, zice Sf. Ioan, învață tot atît de bine prin faptele ca și prin cuvîntul său. Așa se transmite învățătura în cadrul oricărei îndeletniciri. Pilotul, de exemplu, și-așează elevul lîngă el, îi arată cum să țină cîrma și adaugă la faptă cuvîntul de lămurire. El arată cu fapta și explică cu vorba. La fel procedează zidarul cînd vrea să-nvețe pe cineva zidăria: îl învață cu fapta și-l învață și cu vorba. Tot așa face și țesătorul, apoi tapițerul, aurarul, arămarul, etc. Peste tot învățătura se dă și cu fapta și cu vorba. Așa a făcut și Iisus (In illud: Pater, si possibile est, transeat, 4). Și firește, așa trebuie să procedeze și preotul.

„Dacă preotul și-ar arăta înțelepciunea numai prin cuvinte, zice în altă parte Sf. Hrisostom, iar prin fapte ar dovedi tocmai contrarul, el ar înceta de a mai fi învățător. A fi înțelept cu vorba e un lucru ușor și pentru discipol. Este necesar ca la cuvînt, dascălul să adauge lecția și îndemnul faptelor corespunzătoare. Faptele singure fac respectat pe dascăl și înduplecă pe discipol să-l asculte" (Ad Philipp., Hom. 12, 3; In Ep. 2. ad. Cor., Hom. 8, 4).

Trebuie să înțelegem, ne învață verhovnicul predicatorilor, că forța creștinismului nu stă atît în cuvînt, cît mai ales în faptă. Nu atît pe cuvînt trebuie să se sprijine propovăduitorul, cît mai ales pe exemple, pe faptele personale corespunzătoare, săvîrșite nu periodic, nu la zile mari, ci cu consecvență, ca mod obișnuit al vieții zilnice. Auzi pe unii preoți lăudîndu-se că sînt meșteri în mînuirea cuvîntului, în propovăduirea învățăturii prin viu grai. Unii ca aceștia se-nșeală, dacă-și închipuie că au vreun merit deosebit, zice Sf. Ioan Hrisostom. Predica fără suportul viu al faptelor creștinești aproape că nu înseamnă nimic. „Căci de

obicei învățătura prin cuvînt nu răzbate în suflet așa cum răzbate învățătura cu fapta. Dacă nu ai fapte, nu numai că nu aduci nici un folos prin vorbe, dar mai degrabă faci rău. Mai bine să taci ...E mai mare pagubă atunci cînd cineva cu vorba dă învățatură bună, iar cu faptele combate această învățatură”. (In Acta Apost., Hom., 30, 3).

Credincioșii au mereu nevoie de un model, care să le arate zi de zi cum să lupte împotriva păcatului și cum să practice învățătura Mîntuitorului. Și cine să ofere un asemenea model dacă nu preotul care propovăduiește pe Hristos? Adresîndu-se preotului predicator, Sf. Ioan îi spune: Viața ta să fie ca o lecție luminoasă, un exemplu de virtute. În fața credincioșilor viața ta să fie ca un tip care cuprinde tot ce e frumos și care poate oferi fără greutate modelul tuturor calităților pentru cei care voiesc să-și formeze propria lor viață după el (Im. ep. ad. Tit., Hom. IV. 2).

Aceasta este predica în concepția Sf. Ioan Gură de Aur: Este cuvînt plin de substanță, dar e neapărat și faptă. E cuvînt care-și trage puterea nu atît din resursele meșteșugului oratoric, cît mai ales din învățătura dumnezească trăită personal și cu adîncă sinceritate. Este cuvînt de învățatură, purtat către foamea duhovnicească a credincioșilor pe umerii viguroși ai faptelor personale.

Așa a înțeles Sf. Ioan Hrisostom predica. Și cum a înțeles-o așa a și predicat-o.

În adevăr, predica marelui cuvîntător n-ar iradia căldura, pasiunea, forța pe care le-o cunoaștem, dacă purtarea, viața lui n-ar fi fost și ea la înălțimea talentului său oratoric.

Adînc convins de anemia și precaritatea unei predici limitate la cuvînt, Sf. Ioan a aruncat în cumpăna propovăduirii Evangheliei întreaga sa viață și acțiune, adăugînd constant la măiestria tîlcuirii și persuasiunii prin viu grai, marea putere de atracție a unei vieți de creație și faptă ca expresie a învățăturii propovăduite. Precum Sf. Apostoli așa și Sf. Ioan sporea puterea de convingere, de rodire, a cuvîntărilor sale prin pilda personală a unei vieți de înaltă sfințenie.

A vorbit altora că nu se poate predica fără o cunoaștere profundă a Scripturilor? A făcut-o pentru că el însuși a fost unul dintre cei mai desăvîrșiți cunoscători ai cuvîntului dumnezeesc.

A cerut preotului și credincioșilor credință și rugăciune? A cerut aceasta pentru că el însuși a fost un slujitor al credinței luminate și al rugăciunii stăruitoare.

A cerut predicatorului neprihănire, curăţenie, sfinţenie? N-ar fi îndrăznit să pună pe umerii altora asemenea poveri dacă nu şi-ar fi impus el mai întâi aspra disciplină a ascezei şi a sfinţeniei.

A cerut biruire de sine şi înfrînare? Fără ca însuşi să-şi fi agonisit aceste virtuţi, nu le-ar fi pretins de la alţii.

Dormea puţin. Nu mânca decît o singură dată pe zi.

Uneori activitatea, munca îl absorbeau atît de total încît uita şi de obişnuita masă călugărească, şi atunci era nevoie să-i aducă alţii aminte de aceasta.

Locuinţa-i era săracă. În camera sa de lucru nu avea decît un singur tablou: al Sf. Pavel, Apostolul pe care şi l-a luat ca model în activitatea sa de conducător al Bisericii.

A cerut preoţilor să fie plini de iubire faţă de semeni? Le-a pretins aceasta, ca unul care pune mereu la temelia cuvîntărilor sale suportul viu al faptelor de caritate personală împinsă pînă la sacrificiu.

Tot ce a avut şi toate veniturile sale le-a folosit pentru ajutorarea celor lipsiţi. Lucrurile mai de preţ din palatul episcopal le-a vîndut tot în folosul săracilor.

A sprijinit şi a înmulţit spitalele şi casele de primirea străinilor. A cerut ca fiecare credincios cu stare să rezerve în locuinţa lui o cameră pentru a ajuta discret pe aceia care n-ar fi putut suporta să fie miluiţi în văzul tuturor.

Aşa a înţeles Sf. Ioan misiunea de predicator: ca mărturisire a lui Hristos în faţa credincioşilor nu numai prin măiestrie oratorică, dar şi prin pilda unei vieţi, care năzuia să urmeze de aproape, cu adîncă seriozitate şi cu susţinută încordare, exemplul Mîntuitorului.

Cuvînt greu de conţinut biblic, rezemat statornic pe forţa şi autoritatea irefragabilă a pildei personale, acesta e sensul plin al predicii creştine în concepţia şi practica neîntrecutului exeget al lui Hristos, Sf. Ioan Gură de Aur.

Aşa a înţeles şi practicat predica, Mîntuitorul. Aşa Sf. Apostoli. Tot aşa Sf. Ioan Hrisostom. Şi fireşte, nici ceilalţi conducători ai Bisericii de demult n-au făcut abatere de la linia aceasta. „Cuvintele dumnezeieştii Scripturi, zice Marcu Ascetul, ceteşte-le prin fapte şi nu le întinde în vorbe multe îngîmfîndu-te în deşert cu simpla lor înţelegere” (Filoc. I, 240). Invăţătura cuprinsă în Sf. Scriptură adică, nu poate fi cunoscută în puterea ei înnoitoare decît citind-o cu fapta. Cititul cu vorba angajează numai o parte

a ființii noastre. Cititul cu fapta, însă, ne angajează total: și tru-pește și sufletește. Numai cînd o citim cu fapta învățătura dum-nezeiască pătrunde toate dimensiunile ființei noastre și ne putem da seama de adevărul și valoarea ei pentru viață.

Chemat să propovăduiască învățătura cuprinsă în Sf. Scrip-turi, preotul nu va putea face aceasta cu bune rezultate decît dacă a înțeles el mai întîi, adică atunci cînd el mai întîi o citește „prin fapte”, asimilîndu-și-o ca regulă permanentă de viață.

Orice predicator, zice Sf. Grigorie cel Mare, trebuie să se fa-că auzit mai mult prin faptele decît prin vorbele sale. Celor ce-i urmează să le arate calea mai mult prin viața sa frumoasă decît prin cuvinte despre o asemenea viață.... (Preoții predicatori) să fie mai întîi ei înșiși treji, prin nevoința pentru faptele bune, ca nu cumva să trezească pe alții prin vorbele lor, în timp ce ei înșiși dorm în ce privește faptele. Să se îndrepteze prin pocăință aspră și abia după aceea să pună ordine, prin cuvînt, în viața altora. Întîi să caute a se curăți prin lacrimi de propriile lor abateri și abia după aceea să arate ce trebuie pedepsit la alții. Înainte de a-și rosti povățuirile prin cuvinte, ei să fie gata a vesti prin faptele lor proprii ceea ce vor să spună” (Reg. past. Pars. III, cap. 40). Pre-cum se vede, Sf. Grigorie cel Mare cere preotului predicator ca-n activitatea misionară să pună accentul nu atît pe cuvînt, cît mai ales pe exemplul său personal. În orice caz să nu reducă predica la simpla expunere verbală a învățăturii, ci să fie gata s-o spri-jine constant prin faptele proprii, prin întregul său mod de a viețui.

Așa a-nțeles predica Mîntuitorul. Așa au înțeles-o Sf. Apos-toli. Tot așa a înțeles-o Sf. Ioan Gură de Aur și ceilalți Sfinți Pă-rinți.

Firește, nici preotul de azi n-are dreptul s-o-nțeleagă și s-o practice altfel. Nu ne e îngăduit să reducem predica numai la cu-vînt. Nu ne e permis să rupem predica în două: în cuvînt și faptă, lăsînd apoi fiecare jumătate să-și meargă drumul ei propriu. Un-de duce un asemenea procedeu ne arată din plin experiența. Lip-sită de legătura cu faptele corespunzătoare, predica verbală alu-necă pe panta abstracțiilor străine de viață, alunecă pe panta unui spiritualism înrudit de aproape cu cel gnostic ajungînd astfel a fi „aramă sunătoare și chimval răsunător”. La rîndul ei cealaltă jumătate a predicii creștine: predica prin fapte, desprinsă de sub călăuzirea lumînoasă a cuvîntului, ajunge să afirme lucruri care nu mai au nimic comun cu învățătura și viața creștină. Ruptă în

două, predica creștină e expusă primejdiei de a încerca în fiecare din jumătățile ei, drama unei boli fără leac.

Ocolirea acestei primejdii nu se poate face decît prin promovarea unei predici care să îmbine organic cuvîntul cu fapta. Indreptarea nu poate veni decît redînd predicii de azi sensul ei original, adică acela de mărturisire prin cuvînt și faptă deopotrivă a învățaturii și vieții în Hristos.

E cu atît mai necesar efortul acesta cu cît o înviorare a evlaviei credincioșilor nu poate fi așteptată altfel decît ca rezultat al unei propovăduiri mai rodnice.

O propovăduire mai rodnică, însă, nu poate fi decît aceea care la ideile expuse prin cuvînt, adaugă forța pilduirii personale, servită credincioșilor nu din cînd în cînd, ci continuu, cu fermitate și naturalețe.

E vremea să ne dăm seama că propovăduirea redusă numai la tîlcuirea verbală a învățaturii, nu dă rezultatele așteptate.

E necesar să ne lăsăm convinși că predica în înțelesul ei inițial de propovăduire prin cuvînt și faptă constituie cea mai bună cale de care ne putem sluji în scopul unei mai pline valorificări pentru credincioși a imensului potențial duhovnicesc creștin.

Pr. Dr. DUMITRU BELU

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

Judecata din urmă

„Și-i va despărți pe unii de alții, precum
desparte ciobanul pe oi dintre capre”.
(Mt. 25, 32)

Cu grijă de mamă bună, cu înțelepciune și tact pedagogic dumnezeesc, sfânta noastră Biserică ne pregătește duhovnicește pentru pășirea după cuviință peste pragul marelui Post al Sf. Paști. Prin pilda vameșului și a fariseului ne-a învățat smerenia, prin pilda fiului risipitor ne-a chemat la pocăință, iar astăzi ne înfățișează — tot prin graiul de Dumnezeu inspirat al Sf. Scripturi — cutremurătorul tablou al judecății celei din urmă sau de obște.

În om stăruie puternic o sete nepotolită după o judecată, ale cărei sentințe să rămână veșnic valabile. Dovadă despre aceasta este faptul, că aproape în toate credințele religioase există — mai limpezi sau mai întunecate — ideea și așteptarea unei judecăți viitoare.

Potrivit credinței creștine, care reprezintă religia lui Hristos, odată cu moartea trupului propășirea omului în bine sau în rău se încheie. După starea lui morală în clipa morții, adică după bilanțul general al faptelor și gândurilor sale, i se hotărăște soarta veșnică.

Dumnezeu hotărăște soarta viitoare a omului prin două judecăți: judecata particulară și individuală, la care e supus fiecare om în parte, imediat după moarte; și judecata universală sau obștească, care va avea loc la a doua venire a Domnului și careia îi vor fi supuși toți oamenii deodată.

Pentru a putea înțelege mai bine lucrurile, vom arăta mai întâi de ce sînt necesare două judecăți. Sînt necesare din următoarele motive:

1. Judecata particulară nu se face asupra omului întreg, ci numai asupra sufletului, despărțit de învelișul său muritor: trupul. De aceea, numai după ce trupurile vor învia și se vor uni din nou cu sufletele, se va putea face o judecată asupra întregului om.

2. Întrucît în momentul cînd se face judecata particulară, nu-i încheiat cursul lumii acesteia, nu s-a consumat încă toată înrîurirea faptelor — bune sau rele — asupra semenilor celor ce le-au săvîrșit.

3. La judecata particulară nu s-a ținut seamă — fiindcă nu s-a putut — și de ceea ce a făcut dragostea celor vii — prin rugăciunile lor — pentru ușurarea sorții celor morți.

Pentru toate aceste pricini, judecata particulară este nedeplină și nedefinitivă. De aceea, ea trebuie să fie întregită și desăvîrșită prin judecata de obște, care înlătură toate lipsurile ei.

Judecata obștească depășește experiența și puterea noastră de pătrundere. De aceea, faptul ei nu poate fi cercetat și analizat ca un fenomen introdus în laborator, ci trebuie privit și scrutat cu ochiul credinței.

Chipul judecății obștești nu poate fi văzut și apreciat după chipul celor din lumea și viața aceasta. Dându-și bine seama că lucrurile vieții viitoare sînt cu totul altfel decît cele ale vieții acesteia, Biserica noastră se ferește să facă uz de tiparele lumii și vieții acesteia, pentru a da o descriere cu exactitate și cu lux de amănunte a judecății obștești. Ea știe că descrierile omenești — chiar cele ale teologilor celor mai iscusiți — nu redau fidel chipul judecății obștești, ci numai unul împrumutat de la formele și stările din lumea aceasta.

Cît privește timpul, judecata obștească va avea loc în cadrul unei-serii de evenimente ce se desfășoară deodată; și anume, îi premerge învierea morților și schimbarea viilor și îi urmează sfîrșitul veacului acestuia și împărțirea oamenilor în moștenitori ai fericirii veșnice și părtași ai muncilor veșnice.

La a doua venire a Domnului, învierea morților și schimbarea trupurilor celor din viață în trupuri nestricăcioase și spirituale, adună pe toți morții împreună cu viii înaintea Scaunului judecății dumnezeiești.

Cît privește forma judecății, aceasta este înfățișată în cuvîntarea Domnului despre judecată, cuprinsă în pericopa evanghelică de astăzi (Mt. 25, 31—46). Această descriere în tablouri vii nu înfățișează întreg evenimentul judecății. Cele ce ni se spun aici sau în alte locuri din Sf. Scriptură, nu trebuie înțelese decît ca icoane, prin care ni se zugrăvește măreția de nedescris a zilei Domnului.

Deși nu putem desprinde cu precizie înțelesul celor învăluite în imagini, totuși din ele și din asemănarea cu judecata particulară, putem deduce elementele principale ale judecății obștești.

Judecata va fi făcută de Domnul Hristos. El ne judecă ca Dumnezeu întrupat, adică nu numai ca Dumnezeu ci și ca om, care a pățimit pentru noi. Astfel, El ne judecă după măsura omenească, adică cu înțelegere pentru slăbiciunile firii noastre. Nu cere de la noi mai mult decît știe — din proprie experiență — că putem împlini ca oameni; dar ne judecă ca un om, care a împlinit măsura omenească. Ne judecă nu numai cu blîndețe ci și cu dreptate.

În Scaunul de judecată, Domnul Iisus Hristos nu mai este Mielul care suportă orice și iartă toate, ci Judecătorul care ține cumpăna dreptății depline în mîna Sa. Într-un chip pe care noi nu-l pricepem, El îmbină iubirea cu dreptatea, încît judecata pe care ne-o face — deși nu nesocotește dreptatea — va fi mai blîndă decît o merităm noi.

Martor la judecata obștească va fi însăși conștiința fiecăruia. Luminată de Dumnezeu ca să-și cunoască și aprecieze drept faptele sale, conștiința își proiectează lumina ei nu numai asupra tuturor faptelor săvîrșite de om, ci și asupra tuturor înfrîuririlor bune sau rele — ale faptelor sale asupra semenilor. Ca într-un film, căruia îi va servi de ecran timpul, se va desfășura întreg firul vieții noastre. Se vor descoperi și se vor descurca toate în fața tuturor și fiecare își va vedea nu numai faptele sale, ci și partea sa de vină în faptele tuturor. Astfel, judecata obștească supune faptele noastre la o cercetare nouă, mai cuprinzătoare și mai deplină. După cum ne dă să

înțelegem Sf. Apostol Pavel, înaintea tribunalului lui Dumnezeu se dezvăluie — ca la lumina focului ce descoperă toate — adevărata față morală a fiecăruia (I Cor. 3, 13).

Cît privește măsura și criteriul judecării de obște, acestea vor fi toate faptele fiecăruia, adică credința și atașamentul față de Domnul Hristos, arătate în fapte ale iubirii. După cum reiese din pericopa evanghelică de azi, măsură și criteriu vor fi mai ales faptele îndurării suferințelor și trupești.

Cutremurător, măreț și plin de învățăminte este tabloul acestei supreme confruntări cu Domnul Hristos. Sublim și unic în frumusețea lui este chipul bun și blînd al Domnului, cu cumpăna dreptății în mînă. Senină și luminoasă este fața dreptilor care sînt trimiși la fericirea veșnică. Intunecat și posomorit este obrazul osîndiților la muncile veșnice. Nu există cuvînt, condei sau penel, care să redea toată bogăția de simțire a acestui tablou.

Ce urmărește sfînta noastră Biserică prin punerea în față a acestui tablou? Să ne zguduie conștiințele și să ne trezească din somnul păcatelor.

Oricît de învăluit în taină este chipul judecării din urmă, din el desprindem nu numai valoarea excepțională a omului, ci și însemnătatea decisivă a vieții lui pe pămînt. Astfel, viața de aici este arena în care omul își decide soarta veșnică prin atitudinea pe care o ia față de Domnul Hristos.

Viața de aici nu este un joc, ci ea este decisivă. De felul cum o petrecem, atîrnă viața noastră viitoare, soarta noastră veșnică. De aceea, ea trebuie trăită cu seriozitatea cuvenită; nu după legea egoismului și a bunului plac, ci după porunca iubirii prin o viață plăcută Domnului.

Să ne gîndim neconținut și să contăm — în tot ceea ce facem — cu judecata obștească. Să urmărim îndemnul Domnului: Lucrați pînă cînd e ziua (pînă cînd sînteți în viața pămîntească), că „vine noaptea (moartea trupului) cînd nimeni nu poate să lucreze” (In. 9, 4). Numai așa vom putea da răspuns bun la înfricoșata judecată a lui Hristos! Amin.

Pr. Prof. C. SÎRBU

Cuvînt la Buna-Vestire

Sfînta noastră Biserică sărbătorește azi, după toată cuviința, praznicul Bunei-Vestiri. Intru totul potrivit se numește el așa, pentru că cu adevărat *bună* și mare este vestea pe care Arhanghelul Gavriil o aduce, de la Dumnezeu, Prea Sfintei Fecioare Maria și, prin ea, tuturor credincioșilor.

Cînd a venit plinirea vremii cea de Dumnezeu hotărîtă a fost trimis voevodul oștilor cerești Gavriil să vestească Prea Sfintei Fecioare că a fost aleasă de Dumnezeu să nască pe Mîntuitorul lumii. Uimită și cutremurată de cele spuse de înger, Fecioara întreabă cum va fi cu putință aceasta, de vreme ce ea nu știe de bărbat. Atunci Arhanghelul îi descoperă taina că aceasta se va petrece în chip minunat, mai presus de fire, prin puterea cea fără de margini a lui Dumnezeu. Făcîndu-i-se cunoscută această taină, Fecioara, plecîndu-se în fața voinței Părintelui ceresc, răspunde: Iată roaba Domnului, fie mie după cuvîntul tău. Și atunci, prin umbrirea Celui Prea Înalt și prin pogorîrea Duhului Sfînt asupra ei, Fecioara este desăvîrșit curățită de pata păcatului strămoșesc de către Fiul cel fără de început al

lui Dumnezeu, care se zămislește într-însa, începînd a-și face trup, luînd astfel deplină fire omenească, pentru a noastră mîntuire.

Cu adevărat mare taină este aceasta. Căci în vestirea cea bună a Arhanghelului și în cele întîmplătoare odată cu ea se găsește în simbure toată taina mîntuirii noastre.

Și cu adevărat mare și sfîntă zi este aceasta în care Dumnezeu se în-omenește. Căci ziua Bunei-Vestiri este ziua Întrupării Domnului și Dumnezeului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos; ea este ziua începutului mîntuirii noastre.

Dumnezeu cel atotbun și atotînțelept a hotărît mai înainte de veci să nu lase pe omul cel căzut să se piardă, ci să-l mîntuiască prin întruparea și jertfa Fiului Său; dar hotărîrea aceasta a fost ținută acoperită în Dumnezeu. Ea este „taina cea din veac ascunsă” (Efes. 3, 9) și de îngeri neștiută, care se descopere Arhanghelului pentru a o vesti Fecioarei Maria și, prin ea, tuturor celor ce vreau să se mîntuiască. Astfel „taina cea de demult, mai înainte de veci rînduită, începe a lua arătare”. (Minei).

Buna-Vestire este ziua pogorîrii lui Dumnezeu la oameni, ca om, ziua înomenirii lui Dumnezeu, pentru ca prin aceasta oamenii să fie de bună voie aduși din nou la Dumnezeu, biruind răul care biruise, el, mai întîi pe om. Astăzi, cum spune Sf. Ioan Damaschin, „Dumnezeu arată noianul cel mare al dragostei de oameni... Căci însuși Creatorul și Domnul primește să lupte pentru făptura lui”. El se îmbracă în haina trupului și arată în același timp bunătatea și înțelepciunea, dreptatea și puterea dumnezeiască. Bunătatea, pentru că nu trece cu vederea slăbiciunea omului, ci se îndură de el și-i întinde mîna; dreptatea, pentru că omul cel ce a fost învins se face învingător în Fiul întrupat și pentru că nu este smuls cu forța din legătura morții, ci de bună voie iese din ea, prin Domnul; înțelepciunea și puterea, pentru că a găsit dezlegarea cea mai potrivită a unui lucru cu neputință. „Căci prin bunăvoința lui Dumnezeu și Tatălui, cel deoființă cu Tatăl și cu Duhul Sfînt, cel mai înainte de veci, cel fără de început, cel care era dintru început și era cu Dumnezeu și Tatăl și era Dumnezeu și este în chipul lui Dumnezeu, acela se pogoară, aplecînd cerurile, adică smerind fără să se smerească înălțimea Lui cea nesmerită, se pogoară la robii Lui printr-o pogorire negrăită și de necuprins... Și fiind Dumnezeu desăvîrșit se face om desăvîrșit și săvîrșește cea mai mare noutate din toate noutățile, singurul lucru nou sub soare, prin care arată puterea nemărginită a lui Dumnezeu. Căci ce poate fi mai mare decît ca Dumnezeu să se facă om? Și Cuvîntul s-a făcut fără schimbare trup din Duhul Sfînt și din Maria, Prea Sfînta pururea Fecioară Născătoare de Dumnezeu. Și singurul iubitor de oameni se face mijlocitor între om și Dumnezeu... Și se face supus Tatălui prin luarea firii noastre, vindecînd neascultarea noastră și făcîndu-ni-se pildă de ascultare, înafară de care nu este cu putință să dobîndim mîntuire”. (Sf. Ioan Damaschin).

Astăzi, Cel pe care nu-l pot cuprinde nici cerul nici pămîntul se lasă, fără schimbare, cuprins în sînul Fecioarei, pentru noi și pentru a noastră mîntuire. De aceea, Arhanghelul binevestind Fecioarei celei-fără prihană, îi spune: Bucură-te cea plină de dar, pregătește-te să primești pe Dumnezeu Cuvîntul în pîntecele tău (Minei). De astăzi Fecioara se face purtătoare de lumină dumnezeiască, căci se face începătoare pentru Cel pe care nici mă-

ririle cerești nu pot să-l încapă; Fecioara se învrednicește să poarte pe Cel care toate le poartă.

Se bucură astăzi tot cerul și tot pământul se veselește, că Stăpînul cerului și al pământului se coboară cu iubire la făptura Sa, zămislindu-se din Preacurata Fecioară și dăruind omului frumusețea cea dintîi pe care a pierdut-o în raiul pămîntesc. (Minei).

Buna-Vestire este începutul mării bucurii a dezlegării blestemului celor căzuți, a slobozirii celor ce erau ținuți în robia celui viclean. Căci legătura blestemului strămoșesc se dezleagă și suspinul început cu căderea lui Adam încetează; iar alunecarea strămoșei Eva începe să se îndrepteze prin Izbăvitorul zămislit azi în Fecioara. Bucuria pierdută de Eva este recîștigată de Maria. Că Eva cu adevărat a cules rod aducător de moarte, iar din Fecioara va să răsară rod de nemurire, Hristos. Pământul cel ce creștea cu întristare spinii patimilor începe să salte cu bucurie, că iată lucrătorul pământului cel fără de moarte vine să-l scoată din blestem. (Minei).

Astăzi Fecioara se face biserică sfințită și rai cuvîntător, pentru că adăpostește pe Dumnezeu care se întrupează dintr-însa. Fecioara cea prea curată, ca un vas prea luminos și cu totul de aur, se pregătește spre primirea manei celei dătătoare de viață. Astăzi Fecioara, ca un sfeșnic fără de asemănare, primește fără să ardă focul dumnezeirii, care va să risipească întunericul răutăților și va să dea lumii lumină, lumină fiind lumii; și ca toiagul cel de taină înflorește floarea dumnezeirii, precum este scris, din rădăcina lui Iesse nouă arătîndu-ne. (Minei).

Astăzi, prin minunata zămislire ca om a Fiului lui Dumnezeu, cerul se unește cu pământul, mai mult chiar, pământul se face cer, prin aceea că firea omenească se face sălaș pentru cerescul Împărat. Astăzi veșnicia pătrunde în vremelnicie, prin aceea că veșnicul Fiu al lui Dumnezeu primește să se zămislească în timp în sinul Fecioarei, pentru ca să atragă și să ridice vremelnicia în veșnicie, schimbîndu-i fața, prefăcînd-o, prefacere începută azi, și care se va desăvîrși la sfîrșitul veacurilor, cînd va fi „cer nou și pămînt nou” (II Petru 3, 13; Apoc. 21, 1).

Astăzi Dumnezeu se face om, ca să rămînă așa pentru veșnicie, asigurîndu-ne astfel nouă dumnezeirea după har, prin El. Prin voia lui Dumnezeu, azi se biruiește rînduiala firii, se covîrșesc hotarele zămislirii celei după lege și se lucrează cele ce sînt mai presus de om. Cel ce are scaun cerul și așternut picioarelor pământul se lasă încăput în sin de fecioară preacurată, sălășluind în ea trupește toată plinătatea dumnezeirii.

Mare recunoștință au deapururi credincioșii tuturor veacurilor către Fecioara și Maica Domnului, că ea, la Buna-Vestire, în numele lumii întregi, a răspuns după curviință chemării dumnezeiești spre mîntuire și, totodată, ne-a dat și pildă de desăvîrșită smerențe și ascultare de Tatăl ceresc. Cîntă azi Biserica: „...iată chemarea acum s-a arătat nouă, mai presus de grai, Dumnezeu cu oamenii se unește... Cele de jos cu cele de sus se împreună. Adam se înnoiește, Eva din întristarea cea dintîi se slobozește, și cortul ființei noastre, prin îndumnezeire, Biserica lui Dumnezeu se face”. (Minei).

Ce taină mare este aceasta! Firea noastră, prin îndumnezeire, Biserica încăpătoare lui Dumnezeu se face! Nu este grai, nici omenesc nici îngeresc, să poată tilcui taina aceasta. Buna-Vestire este praznicul acestei taine. Buna-

Vestire este sărbătoarea luării firii noastre în persoana lui Dumnezeu Cuvîntul, pentru a o ridica la sine și a nu o mai lăsa să cadă. Buna-Vestire este astfel praznicul începutului de omenire nouă, de neam nou, neamul oamenilor lui Dumnezeu, neamul celor ce se mîntuiesc prin capul lor, Adam cel nou, Iisus Hristos, neamul celor înfiați de Dumnezeu Tatăl prin Fiul Său întrupat. Buna-Vestire este începutul de viață nouă a omului cu Dumnezeu; ea este începutul refacerii familiei celei mari a lui Dumnezeu Tatăl, prin venirea trupestă a Fiului Său printre oameni. De aceea Buna-Vestire este praznicul bucuriei prezenței lui Dumnezeu, cum Crăciunul este praznicul bucuriei, al prezenței deplin arătate a lui Dumnezeu întrupat. Buna-Vestire este Crăciunul cel dintîi, cum Crăciunul este cea de a doua Bună-Vestire.

Răsună azi cîntarea bisericească: „Amăgitu-s-a de demult Adam, pofțind să fie Dumnezeu, și n-a fost. Iară Dumnezeu om se face, ca să facă pe Adam Dumnezeu. Să se veselească făptura și să salte firea. Că Arhanghelul stă cu frică înaintea Fecioarei și-i aduce ei — și prin ea nouă tuturor — bucurie împotriva întristării”. „Binevestește, pămîntule, bucurie mare. Lăudați, ceruri, mărirea lui Dumnezeu”; iară „buzele credincioșilor fără tăcere glasul îngerului cîntînd, cu bucurie să strige Născătoarei de Dumnezeu: Bucură-te cea plină de dar, Domnul este cu tine”, și prin tine cu noi. (Minei).

Luminați fiind noi de dumnezeiasca strălucire a praznicului Bunei-Vestiri, pătrunși și ridicați de bucuria duhovnicească a zilei de azi, să înălțăm glas de slavă iubitorului de oameni Dumnezeu, zicînd, împreună cu troparul praznicului: „Astăzi este începătura mîntuirii noastre și arătarea tainei cei din veac. Fiul lui Dumnezeu fiu Fecioarei se face, și Gavriil darul bine-l vestește. Pentru aceasta și noi împreună cu dînsul Născătoarei de Dumnezeu să-i strigăm: Bucură-te cea plină de dar, Domnul este cu tine”; că „tu ești începătura mîntuirii noastre, tuturor celor de pe pămînt, de Dumnezeu Născătoare”. (Minei).

Să ne rugăm Maicii Domnului: Fecioară Preacurată, roagă-te Fiului tău și Dumnezeului tău și Dumnezeului nostru ca bucuria ta a Bunei-Vestiri să se facă deplin și netrecător și bucuria noastră; ajută-ne prin rugăciunile tale să ne învrednicim să urmăm căile Fiului tău, așa cum ai fost tu învrednicită dimpreună cu sfinții, și așa cum tu în desăvîrșită ascultare ai putut să răspunzi lui Dumnezeu, prin Arhanghel: iată roaba Domnului, fie mie după cuvîntul tău, și noi să putem, cu ajutorul cîștigat prin tine, să zicem cu creștinească smerenie, în toate ale noastre, în toată viața noastră: iată robii Domnului, fie nouă după cuvîntul tău. Amin.

I. T.

Sutașul din Capernaum¹⁾

„Doamne nu te osteni, că nu sînt vrednic ca să intri sub acoperămîntul meu”.

(Mt. 8, 8; Lc. 7, 6)

Scurtă vreme după terminarea predicii de pe Munte, Iisus s-a reîntors în Capernaum, unde îl aștepta un centurion (sutaș) care era în garnizoană în Capernaum. Probabil acesta făcea parte din trupele de mercenari ale

¹ Predică la Duminica IV după Rusalii.

tetrarhului Irod Antipa. Sutașii erau un fel de ofițeri ai armatei care aveau sub comanda lor cam o sută de oameni. Sf. Luca în Evanghelie (cap. 7, v. 4—5) ne spune că deși era păgîn avea totuși sentimente bune față de evrei cărora le-a construit pe cheltuiala sa o sinagogă în Capernaum.

Capernaumul era așezat pe țărmul de nord-vest al lacului Tiberiada, nu departe de locul unde se varsă Iordanul în lac. Este așezat la o distanță de circa 13 km la nord de orașul Tiberiada și cam la 30 km la est de Nazaret, fiind aproape de granița între ținutul lui Irod Antipa și acela al lui Filip. Avea și un oficiu de vamă și era un loc de tranzit. Pe lac avea un mic port pentru pescari. Viața religioasă era intensă.

Sutașul — despre care ne vorbește Sf. Evanghelie de azi — avea un servitor care era bolnav pe moarte și pe care îl iubea foarte mult. Auzind el despre Iisus și probabil văzînd și unele minuni săvîrșite de El, șocotea că numai Iisus ar putea să-l vindece. Dar fiindcă era păgîn n-a îndrăznit să se apropie de Mesia ci a trimis pe bătrînii Iudeilor rugîndu-l ca să vie și să scape pe sluga lui. Bătrînii l-au rugat pe Iisus cu dinadinsul, zicînd: „Vrednic este să-i faci lui aceasta, căci iubește neamul nostru și sinagoga chiar el ne-a clădit-o” (Lc. 7, 4—5). Atunci Iisus fără ca să se lase prea mult rugat a pornit cu ei. Dar fiindcă sutașul știa că Iisus vine la casa lui, s-a înspăimîntat și a trimis la El pe prieteni, care i-au zis: „Doamne, nu te os-teni, că nu sînt vrednic să intri sub acoperămîntul meu. De aceea, nici pe mine nu m-am șocotit vrednic ca să viu la tine. Ci spune un cuvînt și se va tămădui robul meu” (Lc. 7, 6—7).

Dacă considerăm mai bine purtarea centurionului față de Iisus putem să vedem de o parte smerenia lui aleasă, de altă parte, credința lui adîncă față de Iisus, două virtuți de temelie care nu se află decît în sufletele cu adevărat creștinești.

Smerenia lui apare din grija deosebit de mare pe care o are față de sluga sa, deoarece cîtă vreme a fost sănătos a fost cinstit, respectuos și harnic la muncă. El recunoaște toate aceste servicii aduse de sluga lui și caută să răsplătească tot devotamentul acelui om care i-a fost drag, cău-tînd să afle un doctor care să-l poată vindeca. Interesul acesta deosebit dovedește o inimă smerită. Smerenia centurionului apare și din faptul că nu se socotește vrednic să meargă în persoană la Iisus. Iisus era evreu iară el era păgîn. Bătrînii care au mers la Iisus și au cerut de la El ca să vindece sluga l-au considerat vrednic să primească acel dar, dar el în schimb s-a considerat nevrednic. Nu este oare purtarea aceasta semnul unei adînci smerenii? Dar mai mult: cînd Iisus vrea să intre în casa lui el se socotește nevrednic ca să-L primească. Mărturisirea nevredniciei sale față de senti-mentele religioase ale evreilor este cea mai concludentă dovadă a smere-niei sale profunde.

Alături de smerenie trebuie să vedem la sutaș și credința lui adîncă. Credința și smerenia sînt virtuți strîns legate între ele deoarece cu cît este mai adîncă smerenia, cu atît este mai vie și mai tare credința. Și cu cît cineva înaintea în credință, cu atît mai tare și mai profundă îi va fi sme-renia.

Sutașul cunoscînd viața religioasă a poporului evreu a ajuns să-și cîștige și el credința într-un singur Dumnezeu și credința în Hristos, în

Mesia, despre care a auzit spunându-se atâtea lucruri minunate, eventual el însuși va fi asistat la vreo minune săvârșită de Iisus. Această credință în Iisus Hristos îl determină pe sutaș să-i zică Mîntuitorului: „Ci spune un cuvînt și se va tămădui sluga mea” (Lc. 6, 7). Ca și cum ar fi voit să zică: „Tu care ești înțelepciunea și puterea lui Dumnezeu nu-i necesar să vii la căpătiul slugii mele ca să poruncești vieții și morții, ci e deajuns numai un cuvînt al tău pe care să-l spui și se va vindeca sluga mea”.

Sutașul îi simte bunătatea și atotputernicia. Credința lui în Iisus îl face să creadă că nu-i necesară prezența lui Iisus nici contactul cu El; ba mai mult, crede că nu-i necesar să-l roage pe Iisus cu multe cuvinte pentru vindecarea slugii sale. De aceea rugăciunea lui nu cuprinde altceva decît expunerea faptului care-l îndurerează: „Doamne, sluga mea zace în casă, slăbănog, chinuindu-se cumplit” (Mt. 8, 6). Suflet cu adevărat de creștin este acest sutaș care suferă fiindcă sluga lui suferă, suflet pe deplin convins de puterea minunilor lui Iisus. Că Iisus poate să poruncească morții și vieții, a arătat-o sutașul în limbajul concis și hotărît al ofițerului, obișnuit să comande soldaților și exprimă această convingere a lui comparînd forțele naturii care-L ascultă și se supun Mîntuitorului, cu soldații pe care îi are el sub ordine și care i se supun lui și îl ascultă. Are deci despre Iisus cea mai justă și mai înaltă idee, are în Iisus o credință nebiruită încît chiar Mîntuitorul rămîne uimit văzînd credința lui și exprimă acel elogiu care se încheie cu vestirea: „că mulți de la răsărit și de la apus vor veni și vor sta la masă cu Avraam, cu Isac și cu Iacob în împărăția cerurilor” (Mt. 8, 11).

Sf. Evanghelie de azi pune în fața ochilor noștri icoana unui om plin de credință, icoana unui om care simte necesitatea prezenței lui Iisus, dorește să fie aproape de El, să-i vorbească, să-i arate necazul care-l stăpînește, să-i ceară ajutor și să-i simtă mîngîierile cerești. De altă parte, atunci cînd știe că are să-L vadă pe Dumnezeu cu ochii lui necurați, că trebuie să stea în fața Lui și să-i vorbească cu gura lui murdărită de atîtea cuvinte necinstite și că trebuie să-L primească în casă unde probabil mai avea ascuns un idol, tremură.

Aceste sentimente trebuie să fie sentimentele tuturor creștinilor care primesc pe Iisus în Sf. Cuminecătură. Dorința și lipsa de a-L primi pe Iisus trebuie să ne împingă mereu și pe noi ca să-L căutăm în Sf. Taină și să-L primim în inimi, pentru ca împreună cu El să putem mai ușor suporta oboseala și neajunsurile vieții, pentru a putea mai ușor învinge ispitele și pentru a ne putea cîștiga pacea sufletului prin mîntuirea cea veșnică.

E noapte de luptă. Madianiții și Amelechiții și toate popoarele Orientului erau împrăștiate în vale ca o mulțime de lăcuste. Cămilele erau multe ca nisipul mării. Ghedeon cu Pura, robul său, coborau cu grijă în lumină palidă a focurilor care se stingeau, spre a cerceta tabăra Madianiților. Vîntul îi aducea o șoaptă omenească. S-a oprit și a ascultat. Era un soldat dușman care povestea vecinului său un vis care-l tulbura: „Ascultă-mă — zicea acel glas în întunecul nopții — am avut un vis și mi se părea că văd o turtă de pîine de orz care venea de-a rostogolul peste tabăra noastră, omora soldați, făcea să se clatine corturile, toți mureau”. Atunci soțul său i-a răspuns că aceasta nu însemnează altceva decît sabia lui Ghedeon căruia Dumnezeu îi va da în mîna pe Madianiți cu toată tabăra. Ghedeon

plin de bucurie s-a reîntors la oștirea lui și a strigat: „Sus cu toții, căci Dumnezeu va da în mâinile voastre tabăra Madianiților” (Jud. 7, 13—15).

Este însă o pîine minunată pe care dacă o vom mânca adeseori cu vrednicie vom putea învinge toate vicleniile diavolești, vom putea cîștiga groaznica luptă spirituală de care depinde mîntuirea noastră veșnică: această pîine este Sf. Cuminecătură. Sf. Ioan ne spune în Evanghelia sa: „...de nu veți mânca trupul Fiului Omului și nu veți bea sîngele lui, nu veți avea viață întru voi. Cel ce mîncă trupul meu și bea sîngele meu are viață veșnică și eu îl voi învia în ziua cea de apoi” (Ioan 6, 53—54). Psalmul 73, v. 27 ne învață: „Iar pentru mine să fiu de Dumnezeu aproape e fericirea mea”.

Dacă trebuie să fie mare și fierbinte dorința și dragostea noastră pentru a-L primi pe Mîntuitorul sub chipul pîinii și al vinului în Sf. Taină a Cuminecăturii, tot așa de mare trebuie să fie și grija ca să-L primim cu vrednicie. Cînd ne împărtășim să avem inimile și sufletele curate. Ce facem în casa noastră atunci cînd trebuie să primim pe un oaspe ales? Cîtă grijă avem ca toate lucrurile să fie bine rînduite și curate pentru ca oaspetele să se simtă bine! Oare ne putem considera mai puțin respectuoși decît sutașul față de Iisus Euharisticul care se considera nevrednic și păcătos înaintea lui Iisus și pe care chiar din acest motiv nu voia să-L primească în casa sa? Sf. Pavel ne învață: „Cerceteze-se, deci, omul pe sine și numai așa să mînce din această pîine și să bea din acest pahar. Căci cine mîncă și bea, fără să-și dea socoteală de trupul Domnului, mîncă și bea osîndă sie-și” (I Cor. 11, 28—29).

E înspăimîntător ceea ce ne istorisește Sf. Scriptură despre Nadab și Abiu care luîndu-și fiecare cătuia sa, au pus într-însele foc și tămîie și au adus foc străin, lucru pe care Domnul nu-l poruncise lor. „Atunci a ieșit foc din altar și i-a mistuit și au murit acolo în fața Domnului” (Lev. 10, 1—2). Ingrozitoare pedeapsă! Dar gîndiți-vă că mai îngrozitoare va fi pedeapsa pe care o vor primi acei creștini care îndrăznesc să se apropie cu nevrednicie de Trupul Domnului, de Sf. Cuminecătură. Fiii lui Aaron au profanat numai templul pe care Dumnezeu l-a binecuvîntat cu binecuvîntare specială, cîtă vreme cei ce se împărtășesc cu nevrednicie profanează chiar Trupul și Sîngele lui Hristos.

Despre Iuda vînzătorul e scris un cuvînt teribil în Sf. Evanghelie de la Ioan (cap. 13, v. 27): „Și după îmbucătură a intrat atunci Satana în el”. Așa se întîmplă cu toți cei ce batjocoresc Trupul și Sîngele lui Hristos primindu-L cu nevrednicie. Deschid gura spre a-L primi pe Hristos și înghit pe diavolul. Aceștia nu mai știu drumul înaintării în virtute și fapte bune, remușcarea îi roade și umblă în noaptea păcatului. Despre Iuda se spune: „După ce a luat îmbucătura, Iuda a ieșit numaidecît. Și era noapte” (Ioan 13, 30).

Să ne silim ca din Sf. Evanghelie de azi să desprindem învățăturile care ne sînt folositoare pentru viața noastră sufletească. Cea dintîi învățătură pe care trebuie s-o desprindem este năzuința continuă de a-L căuta pe Iisus și de a-L ruga să ne fie sprijin și ajutor în toate împrejurările vieții, în boală; în suferință sau mai ales în vreme de ispită. Să-L căutăm și să-L rugăm așa cum L-a căutat și L-a rugat sutașul: cu smerenie adîncă și cu credință vie, recunoscîndu-ne vinovați și păcătoși înaintea Lui. Cît de fru-

moasă este acea rugămintă a sutașului pe care e bine s-o repetăm și noi adeseori, dar mai ales atunci cînt ne împărtășim: „Doamne nu sînt vrednic...”.

Dacă vrem să fim cu adevărat aleșii, sfinții și iubiții lui Dumnezeu (Col. 3, 12) să ne îmbrăcăm în virtuțile lui Hristos. Priviți adeseori la Iisus! Cine L-a văzut odată, cine L-a gustat, cine L-a cunoscut mîngîierile și pacea pe care El o dă sufletelor, nu-L va uita în veci!

Apostolilor, înainte de a se împărtăși la Cină, Mîntuitorul le-a spălat picioarele pentru a însemna curățenia pe care o pretinde de la noi Dumnezeu cînd ne apropiem de Sf. Masă.

O altă învățătură este aceea că trebuie să ne interesăm de sufletele încredințate nouă așa cum s-a interesat sutașul de viața slugii sale și să săvîrșim cît mai multe fapte bune. Faptele noastre bune vor fi mijlocitorii noștri înaintea lui Dumnezeu așa după cum mai marii și bătrînii evreilor au fost mijlocitorii sutașului înaintea lui Iisus. Acestea ne vor cîștiga din partea Mîntuitorului toate darurile pe care le cerem și vom putea auzi din gura lui Iisus mîngîitoarele cuvinte care vor răsună și pentru noi: „Du-te, fie ție după cum ai crezut” (Mt. 8, 13). Așa cum s-a vindecat sluga sutașului se va vindeca și sufletul nostru și își va găsi fericirea, liniștea și pacea pe care o dorește.

Dacă vom urma învățăturile Sf. Evanghelii de azi ne vom putea număra și noi printre fiii împărăției alături de Avraam, Isac și Iacob prin credința, dragostea și pacea lui Hristos care ne sînt folositoare nouă și tuturor celor ce vor să se mîntuiască. Amin.

Pr. ALEXANDRU MOISIU

Predică la Duminica III după Rusalii

Ne găsim iarăși în acest sfînt lăcaș de închinare, spre a ne uni cugetele și simțirile în smerită rugăciune de cerere și în caldă cîntare de slavă lui Dumnezeu.

Cît de bine ne simțim laolaltă și cît de plăcută ne este această împreună-petrecere duhovnicească! Căci orice lucru bun și folositor devine mai îmbietor și mai plăcut dacă-l săvîrșim în unirea puterilor și a cugetelor noastre, pentru a culege roade cît mai bune.

Dar familia noastră de împreună-rugători nu ne cuprinde numai pe cei ce sîntem acum în viață. Noi ne adăugăm doar la marea comunitate a atîtor rînduri de înaintași, moși și strămoși ai noștri, ale căror oseminte — unele — odihnesc în mormintele din preajma acestei sfinte biserici, sau nu departe de aci. De aceea aceste morminte ne sînt scumpe și nu vrem să fie răscolite de bombele pe care dușmanii păcii ar vrea să le arunce asupra oamenilor pașnici, asupra locuințelor omeniești, asupra școlilor, bisericilor, spitalelor, cimitirelor și asupra a tot ce amintește de om sau făptuire omenască.

Ne regăsim unii pentru a nu știu cîta oară, luînd parte la această Sfîntă Liturghie. Aceleași ectenii, aceleași cîntări bisericești, aceleași mișcări de slujbă ale preotului. Și iată, luăm parte la această dumnezeiască Liturghie. De ce? Tocmai fiindcă este dumnezeiască.

Și învățătura pe care ne-o împărtășește ea tot dumnezeiască este; adică adevărată și pururea folositoare. Se cere numai ca ea să nu fie răstălmăcită, să nu fie rău înțeleasă.

Învățătura cu care ne putem îmbogăți mintea și întreg sufletul, la Sf. Liturghie, se cuprinde îndeosebi în paginile care ni se citesc din Apostol și din Sf. Evanghelie. Multe cuvinte de învățătură de cel mai mare folos sufletească și trupesc sînt cuprinse în Sf. Evanghelie care s-a citit astăzi. S-au citit versetele 22—23 ale capitolului 6 din Sf. Evanghelie de la Matei.

Fiecare învățătură sfîntă exprimată în aceste rinduri evanghelice ar putea fi exprimată prin zeci și sute de cugetări omenești, atît de adînc îi este înțelesul și atît de cuprinzător.

Să ne oprim azi doar asupra începutului acestei părți din Sf. Evanghelie.

În Predica Sa de pe Munte, din care fac parte și versetele evanghelice citite astăzi, Mîntuitorul zice: „Luminătorul trupului este ochiul; de va fi ochiul tău curat, tot trupul tău va fi luminat; iar de va fi ochiul tău rău, tot trupul tău va fi întunecat. Deci dacă lumina dintru tine întuneric este, dar întunericul, cît mai mult”!

Iubiți credincioși! Iată că în pericopa evanghelică de azi Mîntuitorul își continuă învățătura Sa sfîntă, vorbindu-ne despre însemnătatea pe care o are pentru toată ființa noastră sănătatea ochilor.

Ochiul sănătos este fereastra prin care pătrunde în trupul nostru lumina zilei. Despre înfățișarea și frumusețea ființelor și a lucrurilor din lume, despre culorile lor atît de vii, luăm cunoștință prin ochii noștri.

Atît de mare este rolul ochilor și atît de prețios, că într-adevăr, ochii parcă nu sînt numai niște ferestre, ci adevărați luminători. „Luminătorul trupului este ochiul”. Despre însemnătatea cea mare a ochilor stau mărturie și cuvintele din graiul zilnic: „Am avut grijă ca de lumina ochilor”; sau: „să grijești ca de ochii din cap”.

Intr-adevăr, atunci cînd privirea ne este limpede, nu numai că vedem lumina zilei răsfrîngîndu-se de pe lucrurile din lume în noi, ci parcă tot trupul nostru, toată ființa noastră se umple de lumină.

„Iar de va fi ochiul tău rău” — zice Mîntuitorul nostru Iisus Hristos — „tot trupul tău va fi întunecat”. Podoaba cerului înstelat, luciul apelor, verdeața holdelor și a pădurilor și bogăția de culori ale florilor nu numai că nu mai pot pătrunde nicidecum în ființa noastră, ci întunericul stăpînește întreg trupul nostru.

Atît de hotărît este înfățișată aci însemnătatea sănătății ochilor noștri încît învățătura despre datoria de a ne îngriji această sănătate se desprinde de la sine, cu toată limpezimea.

Dar oare, în Evanghelia de astăzi, Mîntuitorul vrea numai să ne dea o lecție despre însemnătatea cea mare a ochilor pentru trupul nostru, și numai să atragă atenția să ni-i îngrijim? Desigur că nu.

Din însuși versetul următor se vede că, pornind de la „luminătorul trupului”, Mîntuitorul vrea să ne vorbească îndeosebi despre luminătorul sufletului, adică despre conștiință.

Nimeni nu poate să-și propună a sluji deopotrivă atît binelui cît și răului, atît luminii cît și întunericului, atît păcii cît și războiului. Creștinul a-

devărat este hotărît să slujească numai luminii, numai păcii, căci însuși Dumnezeu, căruia i se închină, este Dumnezeu păcii și al iubirii de oameni.

Luminătorul sufletului nostru este conștiința. Cînd avem conștiința curată, prăminată pururea de curăția faptelor bune, cînd avem conștiința că am slujit luminii și binelui, atunci întreaga noastră ființă ne-o simțim luminată.

Cu cîtă seninătate se poartă în toate împrejurările creștinul care se știe împăcat cu toată lumea, omul a cărui conștiință îi spune că s-a străduit să-și îndeplinească toate îndatoririle sale creștinești și cetățenești cu vrednicie!

Cît de frumoase, de curate și de luminate i se înfățișează toate cele bune celui ce are conștiința sănătoasă, curată!. El nu se teme să se întâlnească cu alți oameni. Masa și odihna îi tihnesc. Și chiar suferința o poartă cu seninătate.

Lumina pe care o poate revărsa în sufletul nostru o conștiință sănătoasă și curată este chiar mai presus decît lumina care pătrunde în noi prin ochi. Iată de ce unii oameni lipsiți de lumina ochilor trupești, dar avînd o conștiință curată, se simt mai plini de lumină și au o față mai senină decît mulți oameni care văd.

Nici smerenia și modestia nu primejduiesc curăția conștiinței. Dimpotrivă, o feresc de umbrirea pe care o pot aduce mîndria și îngîmfarea.

O mare fericire este ca cineva să poată fi învrednicit de-a avea pînă în ceasul morții o conștiință luminată de curăția faptelor bune!. Conștiința că te-ai străduit să faci numai bine, că ai îndemnat și ai sfătuit numai la bine, că ai ajutat și te-ai dăruit numai binelui altora, binelui celor mulți, această conștiință ne poate da cea mai mare tărie sufletească. Numai printr-o asemenea conștiință se poate revărsa „toată darea cea bună și tot darul cel de sus”.

Să ne rugăm bunului Dumnezeu să ne învrednicească a dobîndi o conștiință cît mai curată, pe care s-o putem păstra pînă la sfîrșitul vieții noastre. Amin!.

G. Ș.

BISERICA DIN JOSENI BÎRGĂULUI

După tradiție, biserica cu hramul Cuvioasa Paraschiva din Josenii Bîrgăului, a fost clădită mai întâi din lemn și era de proporții mai mici, fiind așezată ceva mai în dosul altarului celei de astăzi. Stîlpul de piatră din dosul altarului marchează desigur locul vechiului prestol.

Din tîmpla acelei biserici se va fi păstrat fragmentul sculptat în anul 1687, „în zilele lui Apali Mihai, crai” al Ardealului în acel timp, după cum arată inscripția dintr-un medalion al unei frize ale cărei motive sculpturale sînt transpuse în aceea din 1806, aflată astăzi în biserică.

După aceeași tradiție, biserica veche de lemn se va fi refăcut, fie din același material, fie din zid și a fost așezată ceva mai spre apus avînd altarul, adică Sf. Masă — prestolul — pe locul marcat astăzi, în naos, sub prima boltă din fața altarului printr-o lespede de piatră de formă pătrată, după cum crede, pe bună dreptate, pînă Vasile Deac. E posibil ca acest lucru să se fi întîmplat pe la jumătatea veacului următor, de cînd datează icoana Sîntei Paraschiva — 1750 — și pomelnicul din 1766.

A treia biserică, de proporții mult mai mari, cu ferestre înalte și largi s-a ridicat din zid gros de cărămidă la 1806 și s-a așezat peste urmele celei dintîi înglobînd în totul pe cea de a doua.

Această biserică are forma de navă și este luminată de un număr de șapte ferestre dintre care, trei la altar în latura de răsărit, cîte două la naos și două la pronaos. Proscomidia are ferestruică mică. Zidul este gros de circa un metru.

În dreptul celor două strane ale cîntăreților sînt practicate două ușoare ieșinduri rotunde înlăuntru, dreptunghiulare în exterior, ieșind puțin din linia zidului. În aceste ieșinduri sînt așezate scaunele și pupitrele cîntăreților. Bolțile, trei la număr, două deasupra naosului, una peste pronaos, au formă cilindrică transversală și sînt despărțite, dar în același timp și susținute prin arcuri dublouri transversale, marcate cu două reliefuri realizate în tencuială și terminate la capete cu cîte un ciucure.

O puternică clopotniță înaltă ca un turn de strajă, în intrarea prin latura de sus, dă maiestate bisericii și arată buna stare a credincioșilor în timpul cărora se va fi ridicat acest lăcaș de închinare.

Intrarea din nord ca și cea de vest au fost astupate cu timpul, din pricina curenților puternici, lucru ce s-a mai petrecut și în alte părți și în alte vremi, cum e cazul, printre multele altele, al bisericii Voronețul, al cărei pridvor, adăugat la 1547 de Mitropolitul Grigore Roșca, avea o intrare și

în latura de nord, care cu timpul a fost astupată, lăsîndu-se liberă numai intrarea din latura de sud.

Altarul prezintă un plafon drept, în locul boltei obișnuite, rotundă sau în arc frînt, după moda construcțiilor de influență gotică.

Prin strădania părintelui Vasile Deac, venit aici din satul Simionești, în 1953, credincioșii se ostenesec să-și împodobească biserica cu zugrăveală de bună calitate și în stilul vechilor lăcașuri ortodoxe românești.

Devizul de lucrări, aprobat încă din 1956, de Comisia de pictură bisericească de pe lîngă Patriarhia Romîna din București, așteaptă traducerea lui în fapt.

La îndemnul fostului episcop de Cluj, actualul Mitropolit al Ardealului I. P. S. Nicolae Colan, și prin stăruința pîn. Vasile Deac, catapeteasma bisericii sculptată bogat și împodobită cu icoane în stilul epocii și al locului, s-a restaurat, decariîndu-se și consolidîndu-se.

Din cercetarea inscripțiilor de pe crucile din cimitirul bisericii și de pe cele încadrate în zidurile bisericii, în interior, de pe cele scrise pe tîmpla din 1806, de pe cea din 1687, din care s-a mai păstrat un fragment într-o friză, din fericire cu o inscripție slavonă cu data de mai sus, și cu numele celor ce au plătit-o, de pe pomelnice, de pe icoane și de pe un tetrapod, se poate stabili, cu oarecare aproximație, trecutul bisericii și în mai mare măsură dezvoltarea artei sculpturale și picturale în jurul și în acest sfînt lăcaș.

SCULPTURA

Meșteșugul sculpturii s-a practicat și este bine reprezentat prin piesele ce ne-au rămas. Da, se poate spune că meșterul Ion care în 1819 a sculptat în birne de stejar frontonul morii țărănești, a fost un maestru al genului prin interpretarea în stejar a acelorași motive sculpturale pe care le-a aplicat în lemnul moale de tei și paltin în 1806, meșterul Pavel Nate, care a lucrat frizele, stilpișorii, ramele icoanelor și celelalte podoabe ale catapetezmei din biserică de care vorbim.

Sculptura acestor doi meșteri practică în adîncimea lemnului de esență tare sau moale (stejar, paltin și tei) amintește mai degrabă pe meșterii de dincolo de munți, din Bucovina și Moldova și chiar din Muntenia și din sudul Ardealului, decît pe cei din regiune, ale căror modele păstrate, sînt mai simple și cu motive inspirate de la frunzele și florile care oferă o suprafață mai lată și nu obligă la prea multă migală și la adîncirea motivului în materialul brut, cum se întîmplă cu lujerul ondulat și complicat răsucit al florii stilizate pe care a ales-o ca motiv sculptural, meșterul nostru.

Același lucru se poate spune și despre motivul înfățișat prin coarde și frunze de viță și struguri de pe pilaștrii verticali dintre icoanele catapetezmei din biserică și de pe brîiele orizontale care despart zonele frontonului din moara lui badea Toader Andreica.

Cel care i-a slujit ca îndreptar în această direcție este desigur sculptorul anonim de la 1687, care la rîndul său va fi cunoscut modelele sculpturale de la Voroneț, Homor, Vatra Moldoviței etc. din secolul al XVII-lea.

De reținut și de observat că meșterul Pavel de la 1806 reia motivul din 1687 și îl aplică mai sfios numai în jumătatea de sud a frizei cu medalioane de deasupra registrului cu icoanele prăznicare din catapeteasmă, în timp ce

pentru cealaltă jumătate dinspre nord, el pornește de la același motiv de fond însă îl interpretează altfel.

Unul din motivele folosite de meșter în sculptura timpiei acesteia, este floarea de lea, pe care o mai întâlnim, în forme mai stângace, în relief, între chipurile pictate ale proorocilor de pe coronamentul de lemn aplicat pe arcada de deasupra timpiei.

Motivul acesta a fost inspirat din acela aflat în sculptura frizelor și a stîlpișorilor care încadrează independent icoanele apostolilor; a celor care despart icoanele prăznicare ale registrului aflat dedesubtul registrului cu icoanele apostolilor și a celor care mărginesc icoanele împărătești, icoana lui Iisus din rîndul apostolilor și poalele de icoane care aici sînt tot de lemn, de sub registrul icoanelor împărătești. El este moștenit de la vechiul iconostas, din 1687, din care se mai păstrează un fragment cu două medaliae: unul în care se vede chipul Sf. Atanasia, iar al doilea pe care se află o inscripție slavonă, scrisă cu negru pe fond alb, amintind pe cel care a plătit lucrul, împreună cu soția și fiul său, pe craiul din acel timp, al Ardealului — Mihai Apafi — și data 1687.

Ca și timpla, tetrapoadele, pomelnicele triptice pe lemn, icoanele portative, sfeșnicele, policandrele de lemn, rozetele etc. și acest fragment a fost decariat și consolidat și așezat în altar pe bîrna din dosul actualei catapetesme.

Friza sculptată care urmărește linia curbă a aureolelor apostolilor și care este așezată deasupra acestui registru, prezintă o zonă fără sculptură, în felul unei rame, iar a doua zonă, cea inferioară, prezintă un motiv geometric în relief, pe marginea aureolelor, alcătuind o înlanțuire de semicercuri legate între ele, deasupra stîlpișorilor prin niște coroane care par a continua capitelele stîlpișorilor și din care se desfac în dreapta și în stînga două ramuri semicirculare. În spațiul unghiurilor, de deasupra cununilor din vîrfurile capitelor și tot în relief apare un alt motiv sculptural: o floare cu cinci petale mărginită de două frunze ce amintesc frunza de stejar.

Stîlpișorii independenți ca și icoanele între care se află, prezintă încă un motiv și anume: coarde de viță și strugurele.

Registrul cu icoanele prăznicare, pictate pe fond verde peste vechiul fond argintiu, este încadrat între două rame în relief, fără motive sculpturale. Între aceste două rame marginale, sînt înșirați un număr de stîlpișori sculptați și poleiți care fac și despărțirea scenelor pictate. De obicei acești stîlpișori sculptați prezintă o bază, un fus de coloană și un capitel. Deasupra bazei și dedesubtul capitelului corpul coloanei este marcat prin cîte un inel în relief, rotunjit în afară.

În mijlocul coloanei apare o floare deschisă — formată din cinci petale, iar în jurul ei, pornind din inelul de la bază, șerpuiind în jurul coloanei și terminîndu-se în inelul de sub capitel, un lujer care susține floarea de lea stilizată, în forma unei cupe în care intră corpul poliedric al capitelului. Floarea de lea din jurul capitelului, realizată în relief, cuprinde un număr de cinci petale, ca și cea deschisă în mijlocul stîlpișorilor; dintre care trei în față și două în lături.

Baza și fusul au fost colorate argintiu, la origine, mai apoi vopsite, iar lujerul, inelele, rozeta (floarea din mijloc), inelele și petalele lalelei, poleite.

Stîlpișorii din registrul care cuprinde icoanele împărătești prezintă motivul întilnit la registrul apostolilor, care are și un caracter simbolic: Vița de vie și strugurele.

Coardele merg în jurul stîlpișorilor, luînd forma de romburi ce se împletesc la vîrfuri, pe fața stîlpișorilor, se deschid pe cele două laturi ale acestora, cuprinzînd în mijlocul lor un strugure sau floarea deschisă pe care am mai întilnit-o, alternînd unul cu altul, adică: o floare, un strugure, o floare, un strugure, cîte două din aceste motive pe fiecare stîlpișor.

Bazele stîlpișorilor au formă prismatică rotunjită în partea de sus și sînt marcate și ele și capitelele prin cîte un inel ca și cele de pe registrele prăznicarelor și acela al apostolilor.

Sub registrul icoanelor împărătești, poalele de stofă sau de pînză din alte părți, sînt înlocuite prin icoane de lemn, amintind icoanele de deasupra, astfel:

Sub icoana Mîntuitorului Iisus tronînd, ni se înfățișează simbolic, tot Iisus, cu cununa de spini, în noaptea judecării, sub icoana Maicii Domnului, apare coborîrea de pe cruce, sub aceea a hramului scene din viața Cuvioasei Paraschiva și aducerea moaștelor ei în Moldova. Aceasta din urmă amintește gravura din cazonia lui Varlaam tipărită la Iași în 1643, în care este înfățișat Vasile Lupu, însoțit de curtea sa, primind la Iași, moaștele cuvioasei. La rîndul ei această scenă amintește pe aceea a primirii moaștelor Sf. Ioan cel Nou de la Suceava, în care Alexandru cel Bun iese la Poiana Vlădicăi, lîngă Iași, însoțit de Doamna sa și de suita lor. Scena este cunoscută din zugrăvelile de pe pereții din interiorul paraclisului mănăstirii Bistrița din Moldova, de pe peretele exterior de deasupra intrării în pridvorul de la Voroneț, zugrăvit la 1550 și de la Mănăstirea Sucevița, ctitorie a fraților Movilă: Mitropolitul Gheorghe, Simion și Ieremia.

Același lucru se poate spune și despre scena aducerii moaștelor Sf. Filofteia la Curtea de Argeș, primite la Vidin de Radu Negru, tatăl lui Mircea cel Mare, zugrăvită în secolul XVIII, pe stîlpul de nord din fața altarului Bisericii Domnești din Curtea de Argeș.

Deosebirea constă în aceea că în scena aducerii moaștelor cuvioasei Paraschiva apare un element în plus: transportul sicriului într-un vehicul tras de cai, avînd și înaintea și în spate gardă de călăreți.

Sub icoana Sf. Nicolae din latura de nord, poala de icoană cuprinde minunea Sf. Nicolae în care apar cele trei fete ale negustorului sărăcit, negustorul și Sf. Nicolae cu punga de bani.

Motivul sculptural din jurul stîlpișorilor acestui registru, este vița de vie și strugurele, baza lor amintește pe aceea a stîlpișorilor registrului cu icoanele împărătești de deasupra lor, iar capitelul este simplificat și fără decorație sculpturală.

PICTURA TIMPLEI

Registrul cu medalioane în care apar proorocii sub molenii și crucea răstignirii, deci deasupra apostolilor, lipsește din tîmpla propriu zisă, însă apare pe un coronament de scîndură care îmbracă arcada de deasupra tîmplei. În loc de douăsprezece medalioane mici, cu prooroci, aici apar șase medalioane mari, trei de o parte și trei de alta, avînd în mijloc un medalion

mai mare, pe care este zugrăvit Dumnezeu Tatăl, tronînd, avînd în jurul capului aureola în unghiuri, iar sub picioare norii cerului.

De o parte stă scris numele slavon „*Oteť*”, iar de cealaltă numele românesc „*Tatăl*” binecuvîntînd cu ambele mîini în lături.

Începînd din latura de nord, mai îngustă în partea de jos, după dimensiunile arcadei, ni se prezintă pe fond albastru, trei prooroci, purtînd în jurul capului aureolă, iar în mînă purtînd filacteră albă pe care stau scrise cu negru citate din proorocia fiecăruia:

1. „S. proor. Aggheu” Cap. 22 „*Eu cutremur ceriul și pămîntul, marea și uscatul*”.

2. „S. proor. David”: „*Săpat-au minile și (pi)cioarele (sic) mele numărat-au toate osile (sic) mele*”.

3. „S. proor. Isaia”: „*Ca un miel fără de glas s-au adus și nu și-au deschis gura*”.

În latura de sud, de cealaltă parte a medalionului cu Dumnezeu Tatăl urmează alți trei prooroci, începînd cu Moisi.

4. „S. proor. Moisi”: „*Vede-veți (sic) voi viața voastră spînzurată pre lemn, înaintea ochilor voștri*”.

5. „S. proor. Eremia”: „*Iată zilele (sic) vin zice Domnul și voi rădica lui David odraslă dreaptă*”.

6. „S. proor. Daniil”: „*Cap. 7, 13*”: „*Văzut-am întru videnia (sic) nopții și iată cu nori ca om (sic) fiu omînesc (sic)*”.

În jurul medalioanelor pe fond albastru apar decorațiuni vegetale cu flori de culoare roșie. Printre ele decorațiuni în lemn în relief, amintind floarea de lea de stilizată și lujerul ondulat.

În vîrful tîmplei, în mijloc, apare crucea cu răstignirea lui Iisus, avînd de o parte pe Maria Magdalena și pe Solomia — spre nord, iar de cealaltă, spre sud, pe Maica Domnului și pe Sf. Ioan cel Jalnic.

În rînd cu ei și anume spre latura de nord, a mai fost și sutășul Loghin al cărui nume este scris cu roșu pe coronament, între proorocii Moisi și Eremia. El e înfățișat în uniformă de husar austriac, călare pe cal murg, cu chipiu roșu, tunică și pantaloni verzi, cingătoare roșie, cu sabia încovoiată și cu cisme roșii în picioare. În cursul timpului deteriorîndu-se, a fost înlăturat și pus la păstrare.

Culorile folosite în redarea vestmintelor femeilor din jurul crucii cu răstignirea sînt: roșu, albastru și gălbui cu umbre negre și roșii, marcînd cutele.

Aureolele lor sînt simple fără decorațiuni în relief ca ale apostolilor, ale căror vestminte sînt de culoare verde și gălbuie cu dungi negre și ale căror aureole se disting printr-o decorațiune în relief, avînd ca motiv un lujer de plantă cu ramificații rotunjite în spațiile dintre ondulările lujerelor. Parte din aureole sînt punctate pe marginea superioară iar altă parte se distinge printr-o linie în relief.

În ce privește coloritul general al tîmplei astăzi se distinge cu greu din pricina amestecului de mai tîrziu al unor zugravi total necunoscători ai stilului care au folosit peste fondul original argintiu, un verde crud, prea su-părător.

Figurile proorocilor, ale apostolilor, ale sfinților din icoanele împără-tești și în parte ale personagiilor principale de pe poalele de lemn, de sub

icoanele împărătești sînt zugrăvite de o mîna de meșter bun, figurile femeilor din jurul crucii răstignirii și o parte din cele aflate în registrul cu poalele icoanelor sînt zugrăvite de o a doua mîna, iar scenele din medalioanele de deasupra prăznicarelor, prăznicarele cele de pe ușile împărătești și cele de pe tăbliile cu subiecte din viața cuvioasei Paraschiva și a Sf. Nicolae de a treia mîna, total neîndemîinatecă.

Toate au fost tratate cu atenție și păstrate așa cum au ieșit din mîna meșterilor respectivi, culorile de ulei oribil amestecate de alți meșteri de mai tîrziu, străini cu totul de această gingașă artă, au fost înlăturate și s-au valorificat și înviorat pe alocurea, cele originale, acoperite de cele din urmă, așa fel încît astăzi icoanele principale au recăpătat înfățișarea lor inițială.

Numele zugravului care a lucrat figurile și icoanele bune este dat de inscripția scrisă cu negru sub medalionul de pe placa decorată în relief cu sculptură aurită, înfățișînd mahrama Sf. Veronica, purtînd chipul lui Iisus.

El este „*Condrath zugravul*” scris astfel: primul cuvînt înainte iar al doilea în urma inscripției: „*Condrath, Icoana ce (sic) nefăcută de mîna de om, zug*” scrisă tot cu negru în partea de jos a medalionului.

Un număr de inscripții scrise cu negru pe diverse prăznicare menționează diverse date din timpul lucrului, precum urmează:

În partea de sus a icoanei ce cuprinde scena „*Dumineca mironosițelor*”, „*Anul 1806, 2 Mai*” scrise cu cifre în litere slave; pe icoana cu Adormirea Maicii Domnului: „*8 Mai 1806*” pe aceea a Sf. Constantin și Elena, „*1806, 20 Mai*”. Zugrăvirea timpului din primăvara și în vara anului 1806, este confirmată și de alte date, cum este aceea din partea de jos a icoanei lui Iisus așezată în rîndul prăznicarelor, care la sfîrșit cuprinde patru litere despărțite cîte două și care adunate, ar putea da numele Nicolae, care e posibil să fi fost vreun colaborator dintre cei mai puțin înzestrați: „*Anu 1806 Mart 31 Ni co*”.

În colțul de nord al coronamentului cu medalioanele proorocilor descris mai sus, aflăm următoarea inscripție:

„*Zugrăvitu-s'au această s. timplă în zilele (sic) pre înălțatului împărat (sic) Franțisc al doilea (sic) prin cheltuiala satului și era preut (sic) satului popa Ionică Ile (sic) sfinției sale*”.

Urmează o literă decorativă care ar putea fi și o și care ar da cu cele ce urmează numele Teleki, greu de precizat, apoi spre colț scris cu cifre reprezentate prin litere cirilice: „*Anu 1806 Iunie 15*”.

În cursul aceluiași an s-a pictat măcar altarul din care foarte întunecoasă, se mai păstrează o porțiune la proscomidie, pe a cărei arcadă, spre vest citim, scris cu negru pe zid:

„*1806 August 30 de zile*”.

O altă inscripție care arată numele meșterului sculptor și celor care au plătit și i-au dat și lemnele de lei, este scrisă în medalionul din capătul de sud al frizei sculptate și așezate deasupra prăznicarelor, avînd cuprinsul acesta:

„*Anul 1806 (scris cu roșu cu litere cirilice ca și întreaga inscripție), 20 Mai. În zilele în(ălțatului) împăratului Franțisc al doilea, fiind căpitan la companie în Joseni Brăcnar, eu popa Ionică Îleai din Birgău Joseni, cu*

Toader Lucuța, cu soțu său Maria, amîndoi împreună, cu banii noștri, am plătit de s-au făcut această s. catapeteazmă din lemn. Meșteru care a lucrat Pavel Nate din Joseni i-am dat 60 dă florinți și lemnul de tei cu cuiele. Dumitru Ciote iară 20 dă florinți să fie pentru sufletele noastre și ai părinților noștri. Scris-am eu mnogo greașnago popa Ionică Ilea din Borgo Joseni 1806”.

Ucenicul sau colaboratorul lui Pavel care a sculptat în stejar frontonul de la moara amintită a lui Toader Andreica, și-a săpat stingaci numele, pe banda îngustă de pe birna superioară:

„Ion, 1819”.

Desigur că și inscripția și locul așezării ei i-a fost inspirat de inscripția vechii tîmple, din care se mai păstrează un fragment sculptat, pe care găsim în slavonă următoarea inscripție (scrisă cu negru pe fondul alb al medalionului din capăt):

„Acest iconostas l-a făcut robul lui Dumnezeu Ignat (al) lui Dan și soția lui Nastasia și fiul lui, Ivan Groza (v)? și l-a dat de pomană la sfînta biserică pentru ertarea păcatelor sale, în zilele lui Mihai Apași crai, la anul 1687”.

Din inscripția aflată pe arcada proscomidiei rezultă că pereții bisericii au fost zugrăviți în același an 1806. Iată-i cuprinsul:

„1806 August 30 de zile”.

O însemnare scrisă cu creionul pe dosul icoanei împărătești a lui Iis. Hs., are cuprinsul acesta:

*„S-au renovat a doua oară în 26.10.1895,
Horib Bogdan”, poate Horilă Bogdan.*

Insemnarea este prețioasă fiindcă vorbește de a doua renovare. În adevăr, din cercetarea actelor aflate în arhiva parohiei, se constată că prima renovare după lucrările din 1806, s-a făcut între anii 1862—1867.

Cu acel prilej s-au plătit peste 1100 de florini, pentru „strămutarea și ridicarea boitului din nou făcut în tinda muerilor”, ceea ce însemna că atunci s-a mutat și s-a rezidit actualul turn-clopotniță, *boit*, însemnînd turn în limba maghiară.

S-au plătit 63 fiorini și 23 cruceri pentru făcutul și arsul a 22.000 cărămizi. În plată intră și 8 cupe de vinars (1,60 florini).

Varul în cantitate de 300 mîrte a 22 cupe s-a cumpărat din Rodna Veche de la Lionta Croitoriu și a costat 72 florini valută austriacă, pentru care primăria Rodnei atestă că Lionte este în stare să răspundă de predarea cantității contractate la termenul de 15 oct. 1862, fixat prin contract.

Certificarea este făcută de judele comunal Ilie Porcius și Gabriel Aneak, notar.

La aceasta, pe actul de mai sus, urmează primirea și certificarea arvunei prinite, în termenii de mai jos:

¹ De observat forma greșit întrebuintată a genetivului neînsoțit de substantivul mîna, cum se întîlnește în vechile inscripții cum e aceea a lui Dobromir din biserica lui Neagoe de la Curtea de Argeș din 1526 și tot a acestuia de la Tismana din 1564.

„Dupe sus arătata întărire din partea oficiului comunal al Rodnei, se plătește Lionte Croitoriu cu 10 fiorini, valută austriacă ca arvone în fația noastră Borgo Schoseni, am 8 September 862.

x Lionte Croitoriu, primitore de bani

x prin Samuel Russ

x În fația noastră:

x Ion Macra

bătrîni

x Vasile Schutt

Buzdugh. paroh

Se observă ortografia germană a numelui românesc, Șut, numele satului Joseni=Schosseneni, cum și data scrisă în termeni germani.

O însemnare cu creionul pe ultima filă a unei psaltiri tipărite la R. Vilcea în 1764, a unuia Dănilă confirmă cele două renovări, sub această formă:

„In anul 1863 s'au fost renovat biserica”.

„Acum a doua oară în anul 1895 s'au renovat”.

Reparațiile din 1895 se referă la acoperirea turnului cu „bleu”, tablă, pentru care la 29 Mai 1895 se face cuvenita publicație de licitație a lucrărilor respective, pentru suma de 80 florini, parohia dînd materialul.

Nu se vorbește de alte lucrări dar e sigur că se va mai fi umblat și cu ceva vopseli și pe icoanele tîmplei, care au fost date peste vechea pictură, contribuind la înnegrirea și înnecarea acesteia.

Biblioteca Mitropolitană Sibiu Prof. VICTOR BRATULESCU

VASILE STEFANIDIS

Pe arhimandritul Vasile Stefanidis au avut prilejul să-l cunoască mai mulți teologi ortodocși români din București, Sibiu și alte centre bisericești din țara noastră. Unii dintre aceștia am avut fericirea să-i fim chiar studenți la Facultatea de Teologie din Atena, alții l-au cunoscut cu ocazia congresului profesorilor de Teologie de la Facultățile ortodoxe, ținut la Atena în anul 1936, sau din călătoriile lor de studii făcute în Orientul apropiat. În sfârșit, unii îl cunosc din studiile pe care ilustrul dispărut le-a publicat.

Născut în anul 1878, în insula Mitilene, a făcut primele clase primare în satul său natal, dovedindu-se un elev foarte strădalnic și conștiincios. Avind înclinări naturale pentru carte și o dorință fierbinte de a cunoaște și a pătrunde tainele înaltelor științe, s-a îndreptat spre renumita școală de atunci, din Halki. Ani de-a rindul — ca elev și apoi ca student în Teologie — s-a dedicat cărții cu toată puterea tinereții lui, devenind unul dintre cei mai buni studenți ai Școlii teologice din Halki. Pentru studii mai înalte și specializare în Istoria Bisericii Universale s-a dus apoi în Germania, unde și-a îmbogățit simțitor cunoștințele și a ajuns în posesia metodei de muncă științifică. Datorită studiilor temeinice și neobositelor sale stăruințe i s-au deschis toate căile cercetărilor și toate posibilitățile cunoașterii.

Intors din Germania a fost numit la început profesor la gimnaziul din Adrianopole și apoi profesor de Istoria Bisericii Universale la Școala teologică din Halki. Aci a muncit cu rezultate strălucite pînă în anul 1922, cînd a fost chemat la Atena. În anul 1924 a fost ales profesor la Facultatea de Teologie din Atena, la catedra de Istoria Bisericii Universale. Fiind urmașul renumitului teolog, istoric și om de știință Hrisostom Papadopoulos, care atunci a fost urcat pe scaunul de arhiepiscop al Atenei și al întregii Elade, profesorul Vasile Stefanidis a primit o grea moștenire. El s-a străduit, însă, și cu o tenacitate, cu o voință de fier și cu o încordare vrednică de admirat a făcut față în mod strălucit tuturor așteptărilor, menținînd catedra și știința Istoriei bisericești la înălțimea și la strălucirea lăsată de înaintașul său.

Profesorul Vasile Stefanidis a fost un pedagog iscusit, care a știut să cucerească sufletele studenților săi, a știut să se apropie de ei, a știut să se facă iubit și stimat de aceștia și a știut să-și facă prelegerile plăcute și ascultate cu dragoste. Om cu suflet curat, fără ifose și complicații, iubea sincer studenții și aprecia munca și strădaniile lor. De aceea a și fost prețuit și iubit de toți aceia care l-au ascultat.

În 1949, împlinind 70 de ani (vîrsta cerută de lege pentru pensionarea profesorilor universitari), a trecut la pensie, rămînînd profesor onorific al Facultății. Cu toate acestea el n-a încetat să lucreze și să publice diferite lucrări și n-a întrerupt contactul cu tineretul dornic de cunoaștere. În ziua de 23 august 1958 firul vieții sale pămîntești a fost însă întrerupt și el a trecut prin moarte la nemurire. La înmormîntarea lui a participat Preafericitul Arhiepiscop al Atenei Teoclit, Mitropolitul Iacob al Atenei și Megari-dei, episcopul Teofil al Taumacului, prorectorul Universității, Marinatos, diferiți profesori universitari și alte personalități culturale din Atena, colegii decedatului și mulți din foștii săi studenți.

Vasile Ștefanidis a publicat mai multe monografii istorice și a fost un statornic colaborator la revista „Byzantinische Zeitschrift” din Germania. Amintim dintre monografiile publicate de el următoarele: Papia al Ierapolei, 1906; Apologia patriarhului Constantinopolului Samuil Haingeru, 1908; Simboale în Istoria Bisericii Universale și în Dreptul canonic, 1921; Raporturile Bisericii cu Statul ... 1923; Papii Celestin I și Leon I în raporturile lor cu împărații bizantini ... 1924; A doua convocare a primului sinod ecumenic din Niceea ... 1930; Raporturile bisericii cu Statul în imperiul bizantin, 1930.

Opera lui cea mai masivă, la care a lucrat o viață întreagă, este și rămîne însă ISTORIA BISERICII UNIVERSALE, de la întemeierea Bisericii și pînă astăzi (Atena 1948). Este o lucrare care vădește la tot pasul că autorul ei a avut mult spirit critic, claritate în expunere, capacitatea de a distinge esențialul de secundar, mare putere de sinteză, informație desăvîrșită, pătrundere în miezul problemelor și o desăvîrșită obiectivitate științifică.

Vasile Ștefanidis se înșiră, alături de colegii săi decedați H. Andrutsos, Gr. Papamihail, C. Diovuniotis, și alții, care trăiesc încă, între personalitățile de seamă ale Greciei de astăzi, care prin talent, pricepere și muncă științifică au ridicat prestigiul Facultății de Teologie din Atena pe înălțimi strălucitoare și au făcut ca această școală să fie cunoscută și apreciată pînă departe peste granițele Eladei.

Foștii săi studenți din Biserica Ortodoxă Romînă aduc, prin aceste rînduri, un pios omagiu memoriei ilustrului dispărut.

Pr. Prof. SP. CÂNDEA

† *Justinian*, Patriarhul României: APOSTOLAT SOCIAL. Vol. VI. In slujba Bisericii și Patriei. Pilde și îndemnuri pentru cler. București, 1958, p. XX+464.

Ultimul volum din „Apostolat Social”, apărut în anul 1958, cuprinde cuvântări rostite la diferite ocazii solemne din viața Bisericii Ortodoxe Române, cuvântări rostite cu ocazia vizitei făcute bisericilor surori, pastorale, scrisori irenice adresate întiiistătorilor Bisericii surori și unor înalți ierarhi pe care i-a vizitat, articole, mesaje, enciclice, tomosuri, chemări și moțiuni din răstimpul 1955—1958.

Scrisul P. F. Patriarh este străbătut de firul roșu al dragostei de care este încălzit cuvântul Său, de credința dreptmăritoare, de nădejdea în valorile lucrătoare în Biserică, pentru înflorirea acesteia și a Patriei și ferircirea omenirii.

Cuvântarea rostită la împlinirea a zece ani de slujbă arhierască ne arată din ce conștiință a plecat și pe ce făgaș s-a mișcat toată activitatea, cu fapta și cuvântul, a P. F. Patriarh. Citind cuvântul Sf. Ap. Pavel: „Vezi de slujba pe care ai primit-o întru Domnul, ca să o duci la bun liman” (Col. 4, 17), mărturisește: „Pe această conștiință a grelelor îndatoriri, ce apasă pe umerii celor chemați să urmeze Apostolilor în vestirea cuvântului Evangheliei lui Hristos, și pe năzuința neșovăitoare a împlinirii lor s-a întemeiat toată lucrarea mea de pînă acum și pe ele se vor întemeia și de acum înainte toate faptele și gîndurile mele” (p. 46).

Iată năzuințele care răzbat la suprafață nu numai în toate acțiunile, ci și cu cuvântul scris al Intiiistătorului Bisericii noastre.

Indemnuri frumoase, idei înalte, imagini alese se succed pe fiecare pagină ca într-un caleidoscop. Fiecare eveniment important din cadrul vieții bisericești, în legătură cu care P. F. Sa, ca Intiiistător al Bisericii, a trebuit să vorbească, este înrămat ca un tablou viu, în cadrul cuvenit, cu bogate informații istorice care-i înlesnesc înțelegerea deplină. Amintim aici doar cîteva exemple: Cuvîntările ținute cu ocazia aniversării Autocefaliei B. O. R. (p. 56—74); cu prilejul alegerii și instalării înalților ierarhi în scaunele mitropolitane de la Sibiu și Iași și cel episcopesc de la Cluj (p. 104—123; 228—236; 251—267; 331—342); cuvîntarea rostită cu prilejul canonizării unor Sfinți (p. 165—173), sau la praznicul unor Sfinți (p. 179—184; 189—195), la anumite comemorări (p. 199—205); sau cu ocazia unor vizite făcute bisericilor surori (p. 272—276; 283—289; 390—395);

Învățăături bogate care luminează mintea, bazate pe tălmăcirea cuvîntului lui Dumnezeu, povețe luminoase sprijinite pe o experiență bogată,

îndemnuri înalte pornite dintr-o minte ascuțită și clar-văzătoare și o inimă caldă afli în toate cuvântările, în care P. F. Sa vorbește clerului de mir sau monahilor, dascălilor și studenților sau maselor de credincioși.

Învățăturile și povețele date nu rămân în sfera teoreticului, ci ele coboară totdeauna la realitate. Pentru a ilustra aceasta dăm un exemplu din cele multe care s-ar putea cita.

Vorbind despre iubirea aproapelui pleacă de la textul din Ep. a III-a a Sf. Ioan unde stă scris: „Întru aceasta am cunoscut iubirea că El și-a pus sufletul Său pentru noi”; și adaugă: „Datori sîntem și noi să ne punem sufletele pentru frați”. Este un îndemn sfînt, izvorît din sfințenia jertfei Mîntuitorului Hristos — mărturie vie a mării Lui iubiri față de oameni. Îndemnul acesta „înseamnă că în viață nu trebuie să te vezi numai pe tine însuși, ci ochiul tău să privească departe, pretutindeni unde oameni ca tine vor să trăiască în fericire, — și orice faptă a ta să întărească dragostea lor de viață, dorurile lor sfînte pentru libertate, bucuria de a-și mîngăia copiii și a se devota bunei lor creșteri, dreptul lor pentru pîine și răgazul pentru orice vis frumos. A-ți pune sufletul pentru frați înseamnă a lucra ogoarele țării cu drag și pricepere, dacă ești plugar; a scoate din măruntaiele pămîntului petrol și cărbune, dacă ești miner; a lăuri unelte de muncă, bunuri pentru îndestularea traiului și înfrumusețarea vieții dacă ești muncitor; a te strădui să descoperi noi taine ale naturii și a le pune la îndemîna oamenilor pentru sporirea fericirii lor, dacă ești om de știință; a zugrăvi chipuri de oameni adevărați, însuflețiți de idealuri înalte și constructive, pilde bune pentru om, dacă stăpînești meșteșugul scrisului. Într-un cuvînt a-ți pune sufletul pentru frați, însemnează să lupti pentru a face viața mai frumoasă și mai vrednică de trăit, să zidești o lume neîmpărțită în bogați și săraci, în tari și slabi, în stăpîni și oprimați”.

Preoțimea și credincioșii vor afla în acest volum, un izvor bogat de gînduri înalte, îndrumări sigure și perspective largi de urmat pentru munca pe care trebuie să o desfășoare pentru binele Bisericii și Patriei.

Pr. Prof. S. VLAD

Ștefan Balș — Corina Nicolescu: MĂNĂSTIREA NEAMȚ. București, Editura Tehnică 1958, p. 135.

Al treilea volum din colecția de lucrări cu caracter monografic în care sînt prezentate principalele monumente de arhitectură medievală din țara noastră, se ocupă de mănăstirea Neamț. Este întocmit de cunoscuții cercetători Ștefan Balș și Corina Nicolescu, sub redacția cărora a apărut și volumul închinat mănăstirii Moldovița recenzat și în revista noastră.

Lucrarea precedată de o scurtă prefață și o introducere ne prezintă: așezarea mănăstirii, trecutul ei, monumentele din incinta ei (cele două biserici, chiliile, aghiazmatarul), lucrările de restaurare, obiectele din tezaur și inscripțiile. La urmă e o bogată bibliografie cu 76 titluri de lucrări.

Mănăstirea Neamț este considerată cea mai veche și cea mai de seamă așezare călugărească din Moldova. Tradiția ne spune că ar fi întemeiată de trei dintre ucenicii lui Nicodim — organizatorul vieții mănăstirești din Țara Romînească — și anume de călugării Șofronie, Pimen și Siluan, care ar fi ridicat aici un modest schit de lemn în a doua jumătate a secolului

XIV. Tot după tradiție, prima biserică de zid ar fi fost ridicată pe locul vechii biserici de lemn, de către domnitorul Petru Mușat. Din 1407 avem prima ei atestare documentară, în care e numită de mitropolitul Iosif „mănăstirea vlădiciei mele cea de la Neamț”. Este înzestrată cu numeroase sate și privilegii de către Alexandru cel Bun și urmașii săi, frații Iliăș și Ștefan. Ștefan cel Mare ridică la Neamț o nouă biserică, cu hramul Înălțarea Domnului, alături de biserică cea veche, sfințită la 14 noembrie 1497. Mănăstirii Neamț i se acordă o atenție deosebită și de către ceilalți domni moldoveni, care îi hărăzesc diferite danii sau ridică unele clădiri. După o perioadă de stagnare în secolele XVII—XVIII, mănăstirea ajunge la o stare înfloritoare către sfârșitul secolului XVIII și începutul celui următor, după ce se așază aici starețul Paisie Velicicovschi în 1779. În 1794, pe locul bisericii dărimate a lui Petru Mușat, se ridică o nouă biserică, cu hramul Sf. Gheorghe. În cursul secolului XIX se fac numeroase lucrări de reînnoire, care-i schimbă cu totul vechea înfățișare, mai ales după incendiul din 1862, când a ars întreaga mănăstire.

Importanța Mănăstirii Neamț se datorește în primul rând activității culturale și artistice desfășurate între zidurile ei. Aici a existat un înfloritor centru de caligrafi și miniaturiști, între care a excelat cunoscutul Gavriil fiul lui Uric. El copiază, printre altele, un Tetraevanghel greco-slav la 1429, remarcabil prin miniaturile sale și prin portretele evangheliștilor, iar în 1436 copiază un alt Tetraevanghel, slavonește, a cărui ferecătură s-a făcut cu cheltuiala pîrcălabului Cîndea Lațcu din Hațeg. Gavriil a format o adevărată școală de caligrafi, care i-au continuat opera, în a doua jumătate a secolului XV. Spre sfârșitul domniei lui Ștefan cel Mare, activează aici caligralul și miniaturistul Teodor Merișescul. Aici și-au făcut călugăria și doi dintre primii cronicari moldoveni, viitorii episcopi de Roman, Macarie și Eftimie, cronicarii lui Petru Rareș și Alexandru Lăpușneanu. Firul tradiției cărțurărești de la Neamț se reia abia în secolul XIX, după ce s-a înființat aici o tipografie, care a dezvoltat o rodnică activitate între anii 1807 și 1874.

Autorii trec apoi la cercetarea arhitectonică a bisericii cu hramul Înălțarea Domnului, ridicată de Ștefan cel Mare. Aceasta este cea mai mare biserică zidită în timpul domniei sale. Este formată din pridvor, pronaos, gropniță (azi desființată, prin dărîmarea zidului despărțitor dintre ea și naos), naos, de mari dimensiuni cu două abside laterale și cu turlă deasupra și altar, care are alipit pe peretele sudic clisiarnița. E interesant faptul că aici apar pentru prima dată pridvorul și gropnița. În exterior se remarcă cei 8 contraforți masivi și ferestrele ogivale, care arată o influență a stilului gotic. În pridvor se află mai multe morminte de boieri și episcopi, precum și al mitropolitului Sofronie Miclescu († 1861) și al nepotului său Calinic Miclescu († 1886), fostul mitropolit primat al Romîniei. În gropniță sînt înmormîntați domnitorul Ștefan II, fiul lui Alexandru cel Bun și starețul Paisie Velicicovschi. Pictura bisericii a fost executată în două etape. Cea din altar, naos și gropniță datează din ultimii ani ai domniei lui Ștefan cel Mare sau din primii ani ai domniei lui Bogdan cel Orb, iar cea din pronaos și din pridvor din timpul lui Petru Rareș sau cîțiva ani mai tîrziu. Picturile au suferit însă unele repictări, fiind deteriorate și în urma incendiului din 1862, așa că nu prezintă un interes artistic prea mare. Doar unele mici fragmente de pictură își mai mențin forma originală.

Biserica cu hramul Sf. Gheorghe, ridicată în 1794, este reînnoită în 1826 de starețul Domețian și apoi în 1865. Este o construcție greoaie, ridicată în stilul clasic obișnuit pe aceea vreme, cu unele elemente din vechea arhitectură moldovenească, fiind formată din naos, pronaos (azi împreunate) și altar. Este pictată în ulei. Nu prezintă nici o importanță din punct de vedere arhitectonic și pictural.

Partea cea mai veche din turnul-clopotniță de la intrare, se crede că ar fi fost ridicată pe timpul lui Alexandru cel Bun, făcându-i-se unele adăogiri în secolul trecut, când s-a construit și un paraclis la etaj. Porțiunea cea mai veche din bolta gangului de intrare (sub acest turn-clopotniță) este acoperită cu o interesantă pictură, care ilustrează, în 47 de scene, romanul Varlaam și Ioasaf, cu unele aluzii istorice legate de viața lui Ștefan cel Mare. Este „unicul exemplar de pictură religioasă care ilustrează o temă de literatură cu conținut religios și moral” (p. 81). Intr-una din scene este pictat însuși Ștefan cel Mare în fața lui Iisus.

Autorii prezintă în continuare turnul octogonal din colțul de nord-est al incintei, numit „pîrg”, refăcut în 1754, chiliile cu parter și etaj, cuprinse în patrulaterul incintei care închide curtea centrală a mănăstirii, ridicate în secolul trecut, și aghiazmatarul din fața intrării. Sînt prezentate apoi trei schituri afiliate mănăstirii: Schitul Sf. Ioan Bogoslovul (biserica cimitirului), ridicat în 1835, Schitul Vovidenia, ridicat în 1751 și refăcut la începutul secolului XX și Schitul Pocrov, construit din lemn la 1714.

La majoritatea acestor clădiri, în special la biserica lui Ștefan cel Mare și la chiliile din incinta mănăstirii, sînt prevăzute mari lucrări de restaurare, care au început încă din anii trecuți.

Din vechiul tezaur al mănăstirii se mai păstrează cîteva piese. Intre cele mai de seamă se numără Tetraevanghelul scris în 1436 de călugărul Gavriil, epitaful egumenului Siluan din 1437, un panaghiar, dăruit de Ștefan cel Mare la 1502, operă de orfevrărie de o deosebită finețe artistică, numeroase cruci, icoane și alte obiecte de cult, unele păstrate în mănăstire, iar altele în Secția de Artă Feudală a Muzeului de Artă al R. P. R. din București.

Lucrarea, apărută în condiții tehnice ireproșabile, este însoțită de 101 ilustrații, desene și planuri, care îi ridică mult valoarea.

Lucrarea prezintă o reală valoare științifică, putînd să fie citită cu folos de toți iubitorii vechilor lăcașuri de închinare din țara noastră.

MIRCEA PACURARIU

Tilkovsky Loránt (Budapesta): MIȘCĂRILE ȚĂRĂNEȘTI DIN ARDEAL ÎN 1831 ȘI LEGĂTURILE LOR CU „RASCOALA HOLEREI” DIN SLOVACIA DE EST. Comunicare tipărită în „Studii — Revistă de istorie” nr. 2/958 (publicație a Institutului de Istorie a Academiei Republicii Populare Romîne), p. 73—90.

Autorul acestui studiu, după ce face o caracterizare generală a răscoalei țărănești din regiunile deluroase ale Slovaciei de est, izbucnită în 1831, prezintă date, „în marea lor majoritate cu totul necunoscute”, despre participarea țăranilor romîni din Transilvania și județele limitrofe, mai ales din Bihor, la lupta antifeudală din 1831, deși ei erau departe de Slovacia.

Aceste date sînt importante și din punctul de vedere al istoriei bisericești, întrucît ele relevă relațiile dintre episcopia romano-catolică din Oradea (inclusiv cea greco-catolică), proprietare de moșii întinse, și iobagii romîni, ca și rolul Ortodoxiei în această răscoală.

Răscoala din Slovacia, după ultimele cercetări, n-a fost o simplă protestare împotriva unor măsuri antiholerice rău aplicate, ci a fost prima mișcare de masă din imperiul habsburgic, care n-a cerut numai înlăturarea anumitor obligații feudale, ci a urmărit desființarea totală a relațiilor feudale, înlăturarea jugului iobăgiei, împărțirea pămînturilor și libertate pentru țărani. Răscoala a fost înăbușită, dar în 1832 se inaugurează o politică de reforme, care sprijină dezvoltarea capitalismului, semn al descompunerii feudalismului. În această răscoală au luptat cot la cot slovaci, ungurii și rutenii (cam 45.000 de oameni, număr ne mai întîlnit în răscoalele țărănești din Ungaria de la Doja). Contribuția romînilor la luptele acestea este „nebănuît de însemnată”.

Din datele privitoare la romîni (mai ales în Bihor) reținem în special două elemente: 1. răscoala este motivată și religios, prin prigoana la care erau supuși romîni ortodocși; 2. ea s-a extins pe moșiile episcopiei catolice, unde exploatarea iobagilor era mai cruntă decît pe celelalte moșii. Ortodoxia e cu poporul pentru progres, episcopia catolică e cu feudalismul exploatator.

La începutul anului 1831, pe baza veștilor despre pacificarea Poloniei de către trupele ruse, se răspîndi zvonul că rușii vor veni în țară și vor desființa iobăgia. Această veste a fost primită cu mare însuflețire. Iobagii romîni ortodocși erau apăsăți și ca iobagi și ca ortodocși. Ei vedeau în Rusia singura putere în stare să le ajute să se elibereze și de iobăgie și de uniție, cum au afirmat încă în răscoala lui Solronie din 1759—1760. E suficient să amintim următoarele cazuri ca să ne dăm seama de asuprirea ortodocșilor: 1. episcopul și capitulul din Oradea împrumutau pe iobagi cu grîne la prețuri de speulă, cu condiția de a trece la greco-catolici. (Recolta din Dumbrăvița fiind distrusă de grindină, romîni ortodocși ca să nu moară de foame acceptă să se facă uniți în schimbul împrumutului de grîne, ce-l primeau de la episcopie; dacă la recolta nouă, după ce și-au plătit împrumutul, au voit să se întoarcă la Ortodoxie, comisia județeană i-a amenințat cu bătaia); 2. Marile recrutări pentru armată de la începutul anului 1831 au avut în vedere tot pe ortodocși (Preotul greco-catolic din Sopterin spunea că cine nu se face unit va fi luat la armată).

În această situație „nădejdea iobagilor romîni ortodocși s-a îndreptat ... spre țar, despre care auziseră de multe ori din gura preoților lor că este ocrotitorul Bisericii”. „În mintea iobăgimii romîne ortodoxe exista și așa imaginea unui țar apărător al Bisericii pravoslavnice, căreia, în situația ei grea, îi atribuia un conținut din ce în ce mai antifeudal, cu speranța că țarul îi va lua apărarea și împotriva moșierilor unguri asupritori și exploatatori” (p. 74, 75). Astfel la Pianul de sus au întrebat pe funcționarii mineri ruși, veniți în schimb de experiență, „dacă țarul rusesc este într-adevăr sprijinitorul romînilor neuniți”. De aceea în 1831 primul care a îndemnat pe iobagi la răzvrătire a fost preotul ortodox din Zagon, răspîndind zvonul că la granițele Munteniei s-a adunat multă armată rusă, pe care o așteptau ca eliberatoare. „A venit apoi de prin părțile Brașovului vestea că iobagii romîni ortodocși din Buzău și Intorsura Buzăului se pregătesc de răscoală și că

diaconul ortodox din Brețcu ar fi întreprins o călătorie pentru instigarea credincioșilor. În jud. Turda, preotul comunei Băla a sfătuit pe iobagi să mai reziste încă patru săptămîni, că va veni apoi ziua eliberatoare și vor scăpa de toată nenorocirea lor". „Preoții romîni au răspîndit cu multă în-suflețire veștile despre venirea rușilor, pentru ca dînd speranța unui ajutor apropiat, să poată îndemna pe credincioși la rezistență față de opresorii ortodoxiei" (p. 75). Erau încă vii în amintirea poporului din părțile acelea luptele curuților (răscoala lui Rakoți împotriva habsburgilor, 1703—1711), în care romîni ortodocși au luptat alături de unguri împotriva stăpînirii catolice austriace (p. 77). Iobagii romîni sperau că trupele ruse vor lua de la conți moșiile, care fuseseră ale lui Rakoți, și le vor împărți țăranilor.

În ce privește exploatarea de pe moșiile episcopiei catolice, e suficient să amintim că, pe lîngă poverile existente și la ceilalți proprietari feudali, episcopia adăuga altele, care agravau mizeria iobagilor. Astfel cu referire la dijmă, „dijmarii episcopiei romano-catolice din Oradea, cunoscuți prin a-gresivitatea lor, storceau cîte două groșite sub titlul de „bani creștini" în timpul strîngerii dijmei pînă și de la jelerii, care fiind lipsiți de orice pămînt nu puteau li dijmuiți". Și amenzile erau mai aspre: pe moșiile episcopiei „amenda era trei zile de muncă, iar în caz de neexecutare, în locul soților slujbașii obișnuiau să închidă în pivnițe pe femeile lor cu sugacii pe care îi alăptau" (p. 80, 81). Pe „moșia episcopiei greco-catolice de la Beiuș" a fost „urcat peste măsură prețul stînjenului de lemne", iar capitulul romano-catolic „a majorat taxa morarilor de la 2 florini cît fusese mai înainte la 12, și apoi la 20 florini". Toate mijloacele erau bune ca să se adune cît mai multe venituri de pe spinarea iobagului român. Dacă iobagii de pe moșia Beiuș s-au plîns la județ, „episcopul greco-catolic din Oradea" (a lui era moșia) a amenințat pe iobagi . . . că-i va supune la dări și mai mari".

Răscoala satelor romînești, izbucnită în anul 1831 în plășile Salonta și Oradea din județul Bihor, se datorește acestor „inovații" de pe moșiile bisericesti, care urmăreau mărirea veniturilor. Pînă în 1831 dijmuirea se făcea pe baza declarației iobagilor. Acum administratorii moșiilor pretindeau numărarea clăilor și înregistrarea exactă a recoltei în tabele, întărite cu ștampila primăriei. Capitlul ceru dijmă și pentru pămînturile nelucrate, și pentru linte. Pentru stabilirea unei zile de muncă pe moșia episcopiei nu se mai socotea timpul, ci „numărul crucilor". Vechile drepturi sînt călcate în picioare. „Capitulul din Oradea a aruncat în închisoarea domeniilor ei mai mulți țărani din Salacea pentru vînzarea vinului, care li se interzisese pe nedrept".

Spre a scăpa de noul sistem de dijmă, iobagii au refuzat să facă tabelele cerute și au ascuns ștampila primăriei. „Mișcarea ascunderii ștampilei" s-a întins cu repeziciune în multe sate, mai ales că se răspîndise vestea că „bunul rege" ar fi dat o circulară secretă pentru eliberarea iobagilor și drepturi egale. Din satele capitlului mișcarea s-a extins și pe alte moșii. În fruntea răsculaților găsim și preoți (preotul Florea Popa din Daniș, Gavril Brînzași din Sompoluși).

Autorul studiului descrie pe larg desfășurarea mișcării și înăbușirea ei prin forța armată.

Răscoala iobagilor romîni din 1831 arată „unitatea de luptă antifeudală a diferitelor naționalități" (slovaci, ruteni, unguri, romîni) și caracterul an-

tifeudal al mișcărilor din Slovacia și Transilvania. Ea arată și exploatarea la care a supus episcopia catolică pe iobagi, folosirea presiunii economice pentru convertirea la uniție, și rezistența românilor ortodocși împotriva acestei asupriri sociale și religioase, încrezători că Rusia pravoslavnică îi va mântui și de iobăgie și de uniție.

Prin datele noi, ce le aduce, ca și prin concluziile lui, studiul istoricului budapestan L. Tilkovsky este o contribuție însemnată la luminarea trecutului de lupte comune ale naționalităților conlocuitoare pentru dreptate și libertate și a nădejdlor pe care cu dreptate le-au pus iobagii români ortodocși în ajutorul poporului rus.

Pr. Prof. NICOLAE MLADIN

Berki Feriz: LITURGICON. Aranyszájú szent János, nagyszent Vazul és előreszentelt adományok isteni liturgiája. (Sf. Liturgie a Sf. Ioan Gură de Aur, a Sf. Vasile cel Mare și A darurilor mai înainte sfințite). Vol. I. Budapesta 1955, p. 294.

Berki Feriz este protopop în Budapesta și administratorul ortodocșilor de limbă și naționalitate maghiară. Și-a făcut studiile teologice la Facultatea de Teologie ortodoxă de la Universitatea din Atena.

În calitate de cunoscător al limbii grecești traduce în ungurește dumnezeieștile liturghii ale Sfinților ierarhi Ioan Gură de Aur, Vasile cel Mare și Grigorie Teologul, împreună cu rînduiala (tipicul) liturghiilor. Tipărirea s-a executat de către tipografia Universității din Budapesta, redactor responsabil fiind Păr. Protopop Berki Feriz. Lucrarea apare cu binecuvîntarea Prea Fericitului Alexei, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii și cu aprobarea Patriarhiei din Moscova.

P. 3 reproduce crucea în stil ortodox rus, iar dedesubt citatul din Ps. 116, 1: „Lăudați pe Domnul toate neamurile, lăudați-l pe el toate popoarele”. Între p. 9—25 se află: Pregătirea pentru sfînta împărtășanie. Această parte cuprinde: binecuvîntarea, Împărate ceresc, Preasfîntă Treime, Tatăl nostru, Doamne miluește-ne (de 22 ori), Veniți să ne închinăm, Ps. 22, 23, 115, Mărire și Acum și Aliluia, Troparele: „Fărădelegile mele...”, „Spre împărtășirea sfîntelor Tale...”, „Și acum și pururea”, „Multă este mulțimea păcatelor mele...”, Ps. 50, canonul (glas 2), Odele... Trisaghiul, Sfînta Treime, Tatăl nostru, troparul zilei, rugăciunea întîia a Sf. Vasile, rugăciunea Sf. Ioan Gură de Aur, rugăciunea Sf. Simion Metafrastul, a doua rugăciune a Sf. Simion Metafrastul, rugăciunea Sf. Ioan Damaschinul, rugăciunea Sf. Vasile („Știu Doamne”), rugăciunea Sf. Simion Teologul („Din buze...”) în versuri, rugăciunea Sf. Ioan Gură de Aur, a 9-a rugăciune: „Nu sînt vrednic...”, a 10-a: „Doamne Iisuse Hristoase, Domnul meu, slăbește...”, a 11-a rugăciune: rugăciunea Sf. Ioan Damaschinul; a 12-a rugăciunea Sf. Ioan Gură de Aur („Cred Doamne”). Urmează stihurile lui Simion Metafrastul („Iată mă apropiu”), rugăciunea: „Cinei tale celei...”, apoi stihurile: „Indumnezeitorul sînge văzînd...”. Urmează troparele: „Îndulcitu-m-ai de dorul Tău” și rugăciunea: „Stăpîne iubitorule”.

Încheierea pregătirii pentru sf. împărtășanie o formează din nou rugăciunea: „Cinei tale celei de taină astăzi, Fiule...”.

P. 29—44 conține rînduiala Proskomidiei. Editorul introduce subtitlul: „Această rînduială premerge dumnezeieștilor liturghii a Sfinților Ioan Gură

de Aur și Vasile". Se mai dau îndrumările necesare preotului. Urmează apoi întreaga rînduială a Proskomidiei, de la „Binecuvîntează Stăpîne...” pînă la sfîrșit: „Binecuvîntată este împărăția Tatălui și a Fiului și a Sfințului Duh”.

De notat este că rînduiala dumnezeieștii Proskomidii nu e redată prescurtat, cum e cazul în liturghierele romînești (unde se dă începutul unor psalmi și rugăciuni).

P. 47—99 cuprinde Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur, arhiepiscopul Constantinopolei. Și aici, se redau toate rugăciunile întregi, Ectenia mică se repetă în întregime și nu ești trimis la paginile anterioare, tot așa Fericirile se redau toate. Cu un cuvînt Liturghia cuprinde tot materialul, atît partea preotului (și a diaconului) cît și pe cea a cîntărețului. Se înțelege, nu lipsesc îndrumările necesare slujitorilor la altar. Acestea sînt scrise cu litere mărunt.

P. 101—154 cuprinde Liturghia Sf. Vasile cel Mare. Textul e iar în întregime tipărit, fără prescurtări și trimiteri la alte pagini.

Între pag. 155—195 se cuprinde Liturghia Sf. Grigorie Dialogul, Cea mai înaintă slînițită. La p. 157—158 editorul dă lămuriri liturgice. Ca adaus la sfintele liturghii se redau psalmii 103, 119 pînă la 133 și apoi textele biblice citite în postul mare (p. 201—205). Între p. 209—213 se cuprind rugăciunile de mulțumire după dumnezeiasca Împărtășire. Este interesant că Rugăciunea întâia de mulțumire o întitulează: Imn anonim, iar pe cea care în liturghierele de la Sibiu (p. 244) este întitulată a lui Simeon Metafrastul, o atribuie Sf. Vasile cel Mare, iar Rugăciunea a III-a a Sf. Vasile cel Mare (p. 244 în Lit. de Sibiu) o atribuie lui Simeon Metafrastul, Rugăciunea a IV-a a Sf. Ciril al Alexandriei (Lit. de Sibiu, p. 245) o întitulează: „Imn anonim”, ca și pe a V-a („Către Preasfînta...”).

Începînd cu p. 219 dă îndrumări tipiconale, privind sărbătorile cu zi fixă, pe cele schimbătoare, privind Apostolul și Evanghelia fiecărei zile de peste an. „Liturgiconul” conține și calendarul (Minologionul) și pascălia, privind Paștile Bisericii Ortodoxe, între 1955—2000, după calendarul îndreptat.

P. 293—294 dă tabla de materii a Liturgiconului. Hîrtia e de calitate, tiparul e îngrijit și într-o singură culoare. Formatul e portativ. Conținutul bogat al liturghierului maghiaro-ortodox, ca și sîrguința cu care s-au tradus termenii din limba greacă în cea maghiară constituie un merit pentru Părintele Berki și aduce un real folos păstoriților săi.

Pr. Prof. N. NEAGA

Berki Feriz: CARTE DE RUGĂCIUNI pentru creștinii ortodocși. (Imakönyv az ortodox keresztyének számára). Budapeșt, 1956, p. 364.

Cărticica se publică cu binecuvîntarea Prea Fericitului Alexei, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii și cu aprobarea Patriarhatului din Moscova.

La p. 3 se află chipul Mîntuitorului, în stil bizantin, încadrat de inscripția: „Cereți și vi se va da...” ... „Eu sînt calea, adevărul și viața”....

Între p. 5 și următoarele se află o introducere în care se vorbește despre rugăciune. Se dau aici cîteva învățăături de ordin dogmatic-moral: „Dum-

nezeu a făcut pe om după chipul și după asemănarea Sa. Această asemănare nu constă în cea după trup ci în cea după suflet. Sufletul omului fiind de origine divină, interesul omului e ca să mențină comuniunea cu Dumnezeu. Pe calea rugăciunii omul se simte mai apropiat de Dumnezeu, ca și prin crucea pe care o face creștinul ortodox. Orice rugăciune o începem cu semnul crucii și o încheiem tot cu semnul crucii...". Începînd cu p. 11 ni se dau în șir rugăciunile: Tatăl nostru, Psalmul 50 și Credeul. Urmează rugăciunile de dimineață (p. 18—24), rugăciuni la diferite ocazii (p. 25—30), la începutul muncii, la sfîrșitul muncii, înainte de învățătură, după învățătură, înainte de așezarea la masă, după masă, pentru întărirea în credința cea dreaptă, pentru caz de boală, de agonie, etc.

Între p. 30—40 sînt rugăciunile de seară, urmate de cele de dimineață (p. 40—73). Se redau apoi liturghiile Sf. Ioan, Vasile și Grigorie (p. 75—135). Urmează rînduiala la sărbătorile cu dată fixă și la sărbătorile schimbătoare.

Între p. 193—200 sînt sărbătorile Sfinților. Urmează Duminicile, Sfințele Taine (învățăături despre ele), canoanele și imnele, cîntările din săptămîna mare și de-ale Paștilor. La anexă (p. 327) se dă tabloul sărbătorilor anuale, pascălia (pe anii 1957—2000), explicarea principalilor termeni bisericești (aliluia, amin, antifon, canon, irmos, catavasie, odă, prescură, Savvaot, triod, tropar și ipacoi). În decursul acestor explicări se redă, pe scurt, viața marilor trei ierarhi, Vasile, Grigorie și Ioan, viața Sf. Efrem Sirul și a principalilor imnologi, ca Roman Melodul și Sf. Simeon cel Nou.

După cum se vede e mai mult decît o carte de rugăciuni. Părintele Berki ne dă o mică mărturisire de credință, într-un format simpatic.

Pr. Prof. N. NEAGA

LA SAINTE BIBLE traduit en français sous la direction de L'École Biblique de Jérusalem. Paris, Les Éditions du Cerf 1956.

La mănăstirea dominicană „Sf. Ștefan” din Ierusalim funcționează de multă vreme o Școală Biblică (École Biblique), renumită prin cercetările arheologice și studiile paleografice ce le fac ostenitorii ei, prin editarea cunoscutelor reviste de specialitate „Revue Biblique” și prin publicarea unei serii de lucrări pe cît de impunătoare ca dimensiuni, pe atît de exigente sub raport științific, cuprinse în colecția (sau biblioteca) intitulată „Études Biblique” (care apare la editura parisiană J. Gabalda — Victor Lecoffre).

În prima jumătate a veacului nostru, sufletul Școalei Biblice din Ierusalim a fost marele teolog romano-catolic și savant exeget Joseph-Marie Lagrange.

Profesorii și cercetătorii științifici ai Școalei Biblice de la Ierusalim au publicat nu demult așa-numita „Biblia din Ierusalim (Bible de Jérusalem), o lucrare grandioasă, alcătuită din 43 volume text (traducere după izvoarele originale) și comentariu.

Din această lucrare — ca o ediție minor a ei — a fost extrasă Biblia franțuzească de care ne ocupăm aci.

Pe o întindere de aproape 1700 pagini dense, cu tipar luminos, este dat textul francez al cărților Bibliei, însoțit de scurte explicații la subsol, de prețioase note marginale (trimiteri), de scurte studii introductive, de felurite

-tabele (cronologică, de informație și concordanță calendaristică babiloniană, macedoneană, iudaică și solară, măsuri și monezi, alfabetică și de nume și termeni mai importanți și mai frecvenți). Înafara textului, cartea are 9 hărți elaborate de membrii Școalei Biblice din Ierusalim (din acestea, patru în culori).

Prezentarea tehnică-grafică e la înălțimea exigențelor actuale.

Între ostenitorii acestei Biblii apare — alături de alte nume ilustre — actualul director al Școalei Biblice din Ierusalim, Păr. R. de Vaux, a cărui părtășie la valorificarea științifică a descoperirilor paleografice de la El Qumran (din depresiunea Mării Moarte) este cunoscută și apreciată în toate cercurile de specialitate.

Pr. Prof. Dr. GRIGORIE MARCU

C. Nonea: COPII, BABE ȘI MOȘNEGI. București, Editura Tineretului, 1958.

Constantin Nonea nu este un nume necunoscut cititorilor de literatură. Cei deprinși „a face iscusita zăbavă” cu cititul cărților, au mai avut și altădată prilejul să pună mîna pe cite ceva, purtînd semnătura autorului nostru.

Volumul de curînd tipărit în Editura Tineretului, cuprinde, în partea I-a, unele bucăți din „Comoara nefermecată”, publicată în 1942; iar în partea a II-a: Copii, babe și moșnegi. Povestiri.

De la primele pagini, povestirile lui Nonea te prind și te atrag pe ne-simțite în lumea anilor apuși de mult pentru unii, ai copilăriei. Copilăria cu jocurile, năzdrăvăniile, neastîmpărul, naivitatea, curiozitatea arzătoare, cu lumea ei de închipuiri și gînduri prinde viață în povestirile lui C. Nonea și ți se perindă, plină de freamăt și neastîmpăr, prin fața ochilor dilatați de uimire și neprevăzutul împlinirilor. Pățaniile lui Costache, ale unui mănunchi de prieteni, copii ca și el, și ale cîtorva babe și moșnegi dau conținut povestirilor în volumul despre care vorbim.

Iată-l pe Costache cotrobăind după un șofran prin bortealele unui mal de la Pietrărie, și, îngrozit, prinzînd, un șarpe în loc de pasăre (Șofranul).

Nu mai mică i-a fost spaima cînd, astupînd cu pieptul scorbura unui plop, se trezește-n sîn cu un dihor (*O vîntătoare de dihori*). Într-o altă povestire iată-l pe Hultan, prietenul nedespărțit al lui Costăchel, stînd întins pe iarbă, plin de sînge după o luptă cu bursucii. Copilul, abia ținîndu-și plînsul, îi cară apă cu pălăria, rupe ce-avea pe el ca să-l bandajeze și-i mesteacă în gură îmbucăturile. Scena nu poate fi imaginată fără să te simți a-dînc înduioșat.

Nu mai puțin duioase sînt povestirile: *Tistarul și Nicușor Stigleful*. În cea dintîi se arată cum Costache nu se lasă pînă ce nu prinde un țistar, pentru ca, cu pielea lui, să-și lecuiască pe tatăl său, care se văita mereu de durere de șale. În cea de-a II-a este vorba despre un copil orfan de tată, care ia asupra-și răspunderea pentru întreținerea sa și a mamei sale, ologită cu prilejul surpării unui mal la o lutărie.

Nu lipsesc povești despre obiceiurile de Anul Nou (*Sacul cu găini*), și de primăvară (*Scrînciobul*).

Sînt apoi povestiri din care hazul și voioșia se revarsă pline și sănătoase. Ex.: *La iarmaroc la Negrești, Mochi Motanul, Vitejia lui Mehmet*, etc.

Dar volumul cuprinde și povestiri din care se desprinde, apăsătoare, o tristețe grea. În *Copil de pripas*, de ex., Costăchel, rămas fără părinți și fără sprijinul fraților mai mari plecați la război, trebuie să-ndure umilința de a robi, sub amenințările și insultele șefului de post, pe moșia boierului Siegler și în via boierului Pașcanu. „Vă sculați ca boierii! răcni jandarmul. Nu v-a adus încă cafeaua cu lapte? Las' că v-o aduc eu...

— Ce să fac d-le șef?

— Mergi la treier la Găunoasa, la coșările lui Siegler. Stau girezile de griu și fumează și voi vă prăjiți la foc, putorilor! Ieși, că te croiesc!”.

În altă zi apare iar șeful de post:

„— A dat treaba peste voi? Colo, la Holm, stă poama neculeasă și voi stați cu mâinile la ceaunul cu spuză. Se prăpădește vinul boierului Pașcanu, pentru că țaranii ăștia puturoși nu se duc la cules. Hai, ia-ți o cofă și vin' după mine! Acum, nu zăbovi, copil de pripas! La treier ai fost, acum mergi și la cules de poamă. Să nu cumva să aud că ai făcut risipă și pagubă la munca boierului, căci cu mine te întâlnești. Marș, unde ți-am spus!”.

Așa sînt povestirile lui C. Nonea: Aduceri aminte în care albul alternează cu negrul, lumina cu umbra, bucuria cu întristarea, zîmbetul cu lacrima, mîhnirea cu scrișnirea din dinți împotriva nedreptăților. Nota dominantă, însă, este cea a unei robuste încrederi în zile mai bune. O dovedește mai întîi umorul sănătos, prezent aproape în toate povestirile și care nu putea izvorî decît din acea rezervă de energie existentă, latent, în firea poporului, energie care aștepta numai să fie valorificată pentru construirea unei alte vieți. O dovedește apoi faptul că atunci cînd îi vine bine, cel nedreptățit nu se resemnează, ci acționează pedepsind aspru pe nelegiuit, cum a pedepsit de exemplu văduva Catrina pe vecinul său certăreț și hoț, Miha-lache Vizitiu (*Rîșnița cu pocinog*). O dovedește în sfîrșit, hotărîrea dîrză a copilului dintr-una din povestiri, de a se ridica prin învățătură de carte.

„— Vreau, domnule director, să dau și eu examen....

— Zici că vrei să dai examen la școală? Dar părinții ar putea să-ți poarte de cheltuieli?

— De cheltuieli? am zis eu, am să-mi port singur, că părinții n-au deloc.....

— Și zici că vrei să dai examen, să înveți carte?

— Vreau din toată inima”.

Acest: *Vreau din toată inima* să mă ridic, exprimă rezumativ una din tendințele fundamentale ale lumii rurale, care constituie obiectul povestirilor lui C. Nonea.

Stilul povestirilor e colorat și sprinten. Mai sprinten și mai cursiv în partea a II-a a cărții. El amintește de la o distanță nu prea mare, de stilul marelui povestitor, moldovean și el, I. Creangă.

Ilustrațiile lui G. Adoc, care însoțesc povestirile, aduc o contribuție meritorie la conturarea atmosferei lor caracteristice.

N-ar fi fost de prisos dacă autorul și-ar fi însoțit cartea de un *glosar*, în care să fi explicat provincialismele de care abundă povestirile sale.

Pr. Prof. D. BELU

VIZITAȚIE CANONICĂ LA AGNITA

Duminică 29 martie a. c., I. P. S. nostru Mitropolit Nicolae a făcut popas de rugăciune pe valea Hîrtibaciului, la Agnita. A fost întâmpinat în fața bisericii de o mulțime de credincioși și un sobor de preoți în frunte cu Păr. Protopop Vitalie Zare.

Cuvîntul de bun sosit a fost rostit de Păr. Protopop care a spus printre altele: Sosirea I. P. S. Voastre în orașul nostru, care se află în plină dezvoltare, a produs credincioșilor și slujitorilor altarelor de aici o neașteptată și mare bucurie. Neașteptată pentru că nu oricînd ne este dat să găzduim pe înființătorul Bisericii din Ardeal și mare pentru că în persoana I. P. S. Voastre vedem întruchipări pe toți frații noștri care astăzi stau împreună și alături de noi în fața Sf. Jertfelnic. Credincioșii din Agnita, fii devotați Patriei și Bisericii, prin mine Vă urează bun venit.

Tradiționala pîine și sare a fost oferită de epitropul Cucu S.

Sfînta Liturghie a fost săvîrșită de I. P. S. Mitropolit Nicolae înconjurat de sobor.

Prin predica rostită de pâr. vicar Traian Belascu care a mînecat de la textul „Mărturisiți-vă Domnului că e bun, că în veac este mila Lui” (Ps. CXXXV, 1), s-a accentuat importanța și necesitatea Sf. Taine a Pocăinței.

După săvîrșirea Sfintei Liturghii, I. P. S. Mitropolit Nicolae s-a adresat credincioșilor spunînd în rezumat:

Slăbănogul despre care ne vorbește Evanghelia de astăzi a avut un ajutor, un prieten care a înțeles graiul de taină al sufletului. L-a avut pe Mîntuitorul Iisus, care nu trupul i l-a vindecat, ci sufletul și numai din pricină că sufletul a devenit sănătos s-a însănătoșit și trupul.

Noi nu putem avea fericirea și norocul slăbănogului din Capernaum, pentru că oricît am umbla, pe Iisus în carne și oase nu-l mai putem întîlni nicăieri. Însă în bunătatea Sa fără de margini, Mîntuitorul ne-a lăsat sub forma Sf. Cuminecăturei însuși trupul și sîngele Său, iar prin împărtășirea cu El, dumnezeiasca putere este în stare să ne vindece și astăzi de toată boala și neputința, pentru că în Biserica Lui cea sfîntă sînt toate darurile, mai ales darul mîntuirii noastre. Domnul Hristos a spus în timpul vieții Sale pămîntești că fără de El nu putem face nimic, iar cei din jurul Său se mirau. Intr-adevăr, fără Dumnezeu noi nu putem face nimic pentru mîntuire, însă cu El, totul. De aceea Sf. Apostol Pavel are dreptate cînd spune: „Cînd slăbesc, atunci sînt tare”, pentru că nu mă reazim numai în slăbiciunea mea, ci mai ales în puterea lui Dîmnezeu, în care cred.

Mă bucur că am putut să ne rugăm aici, împreună, pentru toți, pentru țara noastră întreagă, care ne îmbrățișează cu dragoste de mamă, pentru pacea și înflorirea ei, pentru pacea lumii întregi.

Dumnezeu să vă ajute să creșteți în dragoste și credință față de Domnul cel din cer și față de conducătorii și îndrumătorii de aici. Rămâneți în nădejdea că Hristos care a pățimit și a murit pentru ca să învie pentru noi, ne va ajuta să facem calea postului până la sfârșit, pentru ca ziua pe care a făcut-o Domnul ca să ne bucurăm și să ne veselim într-însa, să fie cu adevărat zi de bucurie și de praznic creștinesc.

Dumnezeu să vă ajute și să vă binecuvinteze.

*

La agapa care a urmat, luînd cuvîntul în numele gazdelor, P. C. Prot. Vitalie Zare a subliniat importanța pe care a avut-o vizita I. P. S. Sale Mitropolitului Nicolae, atît pentru credincioși, cît mai ales pentru propovăduitorii cuvîntului lui Dumnezeu din parohia Agnita.

Răspunzînd tuturor, I. P. S. Sa Mitropolitul Nicolae a împărtășit arhierești binecuvîntări, plecînd în jurul orei 16, împreună cu persoanele care-l însoțeau, spre reședința sa din Sibiu.

D. JACOTA

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

UN BILANȚ AL ACȚIUNII DE SOCIALIZARE A AGRICULTURII. Înainte cu 10 ani — la 3—5 martie 1949 — Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român a ținut o ședință plenară în cursul căreia au fost elaborate directivele menite să întărească alianța dintre muncitori și țărani muncitori și să promoveze transformarea socialistă a agriculturii.

Bilanțul făcut cu prilejul aniversării acelei plenare a dovedit că măsurile luate atunci s-au împlinit întru totul, spre binele poporului nostru muncitor și propășirea Patriei noastre republicane.

Intr-adevăr, în acești zece ani socialismul a cucerit poziții puternice la sate. După ce s-au încredințat pe baza faptelor de foloasele muncii în comun, aproape două milioane de familii de țărani muncitori s-au unit de bună voie în gospodării colective, întovărășiri agricole și cooperative agricole de producție. Aceasta reprezintă 53,5 la sută din numărul total al familiilor țărănești pe țară. Regiunea Constanța este colectivizată în întregime, ca și o serie de raioane din regiunile Timișoara și Galați. Numeroase raioane din regiunile București, Iași, Craiova, Suceava, Oradea, Baia Mare, Stalin, Regiunea Autonomă Maghiară sînt în întregime cooperativizate sau cu un înalt procent de cooperativizare. Valul țăranilor muncitori care se îndreaptă cu tot mai multă încredere în spre forme de propășire socialistă a agriculturii e

din ce în ce mai gros. Datorită acestui fapt — așa cum s-a prevăzut la plenara amintită — astăzi sectorul socialist precumpănește în agricultură.

Aceeași plenară a prevăzut înzestrarea tehnico-materială a agriculturii. Și această sarcină s-a îndeplinit în acești zece ani în chip îmbucurător. Datorită priceperii și hărniciei muncitorimii noastre industriale, în acest răstimp agricultura a primit peste 44.000 de tractoare și zeci de mii de diferite mașini agricole.

Dar statul democrat-popular dă un mare și substanțial ajutor țăranimii muncitoare nu numai în mașini agricole, ci și prin acordarea de credite în condiții avantajoase, materiale de construcții, animale de rasă, semințe alese, ș. a., precum și prin pregătirea atentă a unui mare număr de specialiști agricoli: ingineri agronomi și tehnicieni, zootehniști și tractoriști.

În acești zece ani a luat avînt deosebit și sectorul socialist de stat din agricultură. Gospodăriile agricole de stat au devenit adevărate modele de agricultură socialistă. Progresele ce le fac ele pe calea devenirii de principale surse de formare a fondului central de produse agricole al statului — așa cum a prevăzut plenara amintită — sînt tot mai vădite.

În acțiunea de colectivizare a agriculturii un rol important l-a avut consfătuirea de la Constanța a muncitorilor și specialiștilor în agricultură, ea fiind un eveniment de seamă pe calea făuririi progresului obștesc, pe

care-l asigură regimul nostru de democrație populară. (Să se vadă articolul nostru intitulat: „Sfatul pînii de la Constanța”, în această revistă, nr. 3—4 din 1958, p. 333, — precum și articolul: „Pămînt destelenit prin socializarea agriculturii”, apărut în nr. 11—12 din 1957, p. 780—783). Acea consfătuire a dus la intensificarea lucrării de socializare a agriculturii, la creșterea producției agricole a unităților agricole cooperatiste, la creșterea contribuției lor la fondul central al statului și la creșterea veniturilor în natură și în bani ale colectivităților și întovărășiților.

Socializarea agriculturii a sporit belșugul și bunăstarea în țară, ușurînd pe de altă parte munca truditivilor de pămînt. Țăranii colectiviști își clădesc case noi, își schimbă radical în spre bine viața de toate zilele, lumina electrică, aparatul de radio, cartea și alte binefaceri ale civilizației pătrund în casele și în sufletele lor, luminîndu-le, primenindu-le, făcîndu-le să cunoască cuceririle progresului în cultură. Locul boilor de jug îl ia tractorul și — cum spune unul din scriitorii noștri — din această pricină „moșia strămoșească, se vede treaba, nu e mîhnită de modernizare, căci rodește mai mult la hectar” (M. Beniuc).

Indrumată de conducerea superioară bisericească — ale cărei directive progresiste au fost prelucrate mai ales în cadrele cursurilor de orientare misionară și socială a clerului, de pe lîngă cele două Institute Teologice de grad Universitar ale Bisericii noastre, precum și la conferințele protopopești de raion — preoțimea ortodoxă romînă, în covîrșitoarea ei majoritate, a sprijinit și sprijinește pe teren, cu cuvîntul și cu fapta, acțiunea patriotică de cooperativizare a agriculturii. Folloasele muncii în comun, într-ajutorarea frățească a țăranilor muncitori,

încrederea în ceea ce este nou și progresist constituie preocupări pastorale și cetățenești statornice ale preoților noștri în activitatea lor duhovnicească și patriotică de fiecare zi.

În forma aceasta, oamenii Bisericii își aduc partea lor de contribuție — cu dragoste și devotament față de poporul muncitor — la întărirea și propășirea Patriei noastre înfloritoare.

REDACTIA

CENTENARUL Unirii Țărilor Romîne s-a sărbătorit în toată țara cu un entuziasm deosebit, în cadrele festivităților prevăzute de măsurile pe care ocîrmuirea de Stat le-a luat în acest scop din bunăvreme.

La Institutul Teologic de grad Universitar din Sibiu această sărbătoare națională a fost prăznuită în ziua de 24 ianuarie 1959, printr-o festivitate care s-a desfășurat între orele 10—12. Aula Institutului, împodobită potrivit împrejurării acesteia, a cuprins atunci sub bolta ei pe ostenitorii instituțiilor bisericești de la centrul Mitropoliei Ardealului, în frunte cu I. P. S. Mitropolit Nicolae.

Festivitatea centenară s-a deschis prin Imnul de Stat al Republicii Populare Romîne, executat de corul bărbătesc al studenților teologi, dirijat de P. C. Conf. univ. Gheorghe Șoima.

Conferința festivă despre centenarul Unirii Țărilor Romîne a fost rostită de P. C. Rector Dr. Sofron Vlad. P. C. Sa a evocat stările existente în cele două provincii în preajma unirii, săvîrșirea unirii prin voința maselor populare, poziția Bisericii Ortodoxe Romîne față de acest eveniment epocal și a încheiat subliniind condițiile de libertate națională și propășire obștească în care se sărbătorește acest centenar.

Restul programului a fost alcătuit din recitări, scenete și coruri în legă-

tură cu centenarul Unirii Țărilor Române, executate de studenții teologi.

Serbarea s-a încheiat cu Imnul Federației Mondiale a Tineretului Democrat.

REDACȚIA

PUTEREA VOINȚEI ȘI A DEVOTAMENTULUI. Celebrul compozitor Frederic Chopin (1810—1849) a fost unul din numeroșii oameni de geniu care s-au săvârșit din viață mult prea devreme. Sănătatea sa plâpîndă, măcinată încetul cu încetul de o necruțătoare boală de piept și de mihnirea fără leac atunci pe care i-o pricinuiau suferințele patriei sale, Polonia împilată, sfîșiată și zdrobită, la băgat în mormînt la vîrsta de abia 39 de ani.

Murea și mai curînd dacă puterea voinței sale de-a trăi nu i-ar fi prelungit viața chinută. Despre acest lucru ne încredințează recent apăruta monografie intitulată: „Chopin” (în romînește cu o prefață de V. Cristian. Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor din R. P. R., 1958), scrisă de marele său prieten, de faimă mondială, Franz Liszt (1811—1886). Transcriem:

„În toamna anului 1837, Chopin a resimțit primele simptome ale unei boli, care nu i-a mai lăsat decît jumătate din forțele vitale. Simptomele alarmante l-au silit să plece în sud, pentru a se feri de asprimea iernii. Doamna Sand (— e vorba de ilustra romancieră franceză Aurore Dupin, baroană de Dudevant, cu numele literar George Sand, care a trăit între anii 1804—1876. N. n. —), totdeauna vigilentă și compătimitoare în fața suferințelor prietenilor ei, nu l-a lăsat să plece singur, deoarece în starea lui el avea nevoie de îngrijiri. De aceea l-a întovărășit. Fu aleasă ca destinație insula Majorca, unde aerul marin, unit cu un climat totdeauna călduț este deosebit de recomandabil pentru bolnavii de piept. Deși, cînd a

plecat era atît de sfîrșit încît ai fi crezut că nu se va mai reîntoarce și cu toate că a contractat acolo o lungă și dureroasă boală, sănătatea lui s-a restabilit într-o suficientă măsură pentru a rămîne ameliorată de-a lungul mai multor ani” (p. 141).

Ajuns aci cu istorisirea, fără nici o tranziție, Franz Liszt deschide o paranteză pentru a face următorul comentariu.

„Oare numai climatul să-l fi readus la viață? Viața nu l-a reținut prin farmecul ei suprem? Poate că n-a trăit decît pentru că el a voit-o, căci nimeni nu știe pînă unde merg drepturile voinței asupra corpului nostru! Cine știe ce balsam interior poate ea să emane pentru a feri corpul de decădere, ce energie poate să insuflă organelor, care nu mai funcționează? Cine poate ști unde se sfîrșește stăpînirea voinței asupra naturii? Știe cineva în ce măsură imaginația noastră ne domină simțurile dublîndu-le funcțiunile sau grăbind stingerea? Poate că ea își sporește această dominație, printr-un exercițiu îndelungat și aprig, puțînd într-un moment decisiv, să unească dintr-odată forțe și energii latente concentrîndu-le” (p. cit.).

Despre devotamentul domnei George Sand, Franz Liszt se exprimă în acești termeni: „Cît timp a fost bolnav, doamna Sand nu s-a depărtat o clipă de la căpătiul aceluia, care a iubit-o pînă la moarte...” Ea „nu a încetat să fie pentru Chopin femeia excepțională, care izgonise din jurul său umbrele morții” (p. 142).

„Pentru a-l salva, pentru a-l smulge unui sfîrșit timpuriu, ea a luptat curajos cu boala lui. Ea l-a înconjurat cu îngrijirile ei instinctive, care sînt adesea remedii mai eficace decît acelea ale științei. Tot timpul cît l-a veghiat, nu a simțit oboseală, nu a fost abătută și nu s-a plecat în fața osteneții, întocmai acelor mame, cu o

sănătate robustă, care par să transmită prin magnetism o parte din viața lor unor copii plăpânzi, care cer o permanentă îngrijire, și care prin aceasta, sînt mai dragi mamelor lor” (p. 143).

Incheind capitolul luptei cu moartea, Liszt scrie:

„Stă oare în putința geniului să pătrundă mărețiile cele mai umile ale inimii: sacrificiul total pentru care nici trecutul nici viitorul nu mai contează, jertfirea de sine, pe cît de curajoasă pe atît de tainică, constantă și liniștită și care dau iubirii dreptul, de a se numi devotament?” (p. 145).

Spitalul, șantierul și — în vremuri de neliniște — frontul, oferă statofornice exemple uluitoare de voință încordată și devotament exemplar puse în slujba vieții. A vieții proprii și a celei obștești. De cînd e lumea și cît va fi lumea, omul a iubit viața și pentru a o avea așa cum o dorea — din ce în ce mai bună și mai vrednică de a fi trăită — el se transformă firesc în factor de progres, cunoscînd farmecul jertfirii de sine în încordarea voinței, în înflăcărările dragostei de oameni pînă la devotament, în luptă cu moartea.

Sînt lucruri asupra cărora se cade să mediteze nu numai medicul, inginerul și filozoful, ci și preotul, promovîndu-le și punîndu-le cu tact și înțelepciune în slujba propășirii și a păcii.

GR. M.

„VOX PŌPULI...” SE IMPUNE PESTE TOT. Ca grăuntele de muștar din Evanghelie, modestă la începuturile ei, Mișcarea mondială pentru pace astăzi, la a zecea aniversare a ei, e „copac” mare și puternic la rădăpostul căruia stau solidari în luptă pentru pace și progres, pentru tihnă și bunăstare, aproape toți oamenii zilelor noastre. Ea s-a bucurat și se bu-

cură de adeziunea oricărui om la nobilul țel pe care-l urmărește, fără să facă discriminări de nici un fel, nicio dată și niciunde. Ea a consimțit fără ezitare cu principiul că lupta pentru pace se duce cu mijloacele și metodele specifice fiecărei grupări politice sau religioase, sindicale sau sociale, unitatea scopului rămînînd aceeași, pentru toți oamenii de bine de pretutindenea: *apărarea și întărirea păcii*. La Moscova, în 25 febr. a. c., Biroul Consiliului Mondial al Păcii a ridicat la rang de doctrină această poziție principială față de strădaniile de apărare a păcii popoarelor, indiferent de apartenența și orientarea politică sau religioasă a celor ce le desfășoară, precizînd în rezoluția sa cu privire la intensificarea acțiunii de curmare a „războiului rece”: „În momentul de față mișcarea mondială a partizanilor păcii s-a întărit considerabil. În diferite regiuni ale lumii au apărut noi și puternice forțe iubitoare de pace. Cu aceste forțe s-a stabilit o strînsă colaborare, ceea ce a dat un nou impuls luptei popoarelor pentru pace.

Recent, în diferite colțuri ale globului, sprijinite fiind de opinia publică, au apărut și și-au desfășurat activitatea în apărarea păcii organizații și mișcări politice, sindicale, pacifiste și religioase. Sîntem convinși că toate aceste organizații și mișcări doresc lichidarea „războiului rece”, chiar dacă nu sînt de acord cu noi în chestiunile privind răspunderea și cauzele încordării actuale. Sîntem ferm hotărîți să sprijinim fără rezerve eforturile tuturor acelor care acționează pe orice căi în apărarea păcii, deoarece sîntem convinși că izbăvirea omenirii de război cere ca toți să-și îndrepte eforturile spre acest țel comun”.

Culte religioase de pretutindenea, aproape toate — unele mai curînd, altele mai tîrziu — s-au asociat din tot

sufletul mișcării mondiale pentru apărarea păcii. Înaintea tuturor a făcut acest lucru Biserica Ortodoxă Răsăriteană, lansînd cunoscutul apel pentru pace către creștinii din toată lumea, cu prilejul Conferinței pan-ortodoxe care a avut loc la Moscova, în iulie 1948. De atunci încoace, ea n-a lipsit nici o clipă de pe baricadele luptătorilor pentru pace și n-a slăbit în pătășia ei entuziastă și sinceră la izbîndirea acestei cauze a întregii omeniri.

Alta a fost atitudinea Bisericii Romano-Catolice. Cînd nu făcea direct și fățiș jocul imperialiștilor ațîțători la un nou război, ea se menținea într-o rezervă calculată și critică față de mișcarea mondială a păcii, rezervă pe care nu numai masa credincioșilor n-o putea înțelege și o depășea prin acțiuni pe cont propriu favorabile apărării păcii, dar nici unii bisericieni papali. Așa se explică faptul că în vreme ce răposatul papă Pius XII (Eugenio Pacelli) cocheta cu imperialiștii și uneori binecuvînta anumite acțiuni și atitudini ale lor, respinse de conștiința popoarelor iubitoare de pace, un preot italian ca Andrea Gaggero lua Premiul Internațional pentru Pace conferit de Uniunea Sovietică, iar abatele Boulter, profesor la o facultate romano-catolică, stătea alături de I. P. S. Mitropolit Nicolae al Crușțelor și Colomnei, de decanul anglican Dr. Hewlett Johnson, de scriitorul comunist Ilya Ehrenburg și de alți fruntași ai luptei mondiale pentru pace, la congrese ca cele de la Wrocław, Paris-Praga, ș. a.

Noul papă, Ioan al XXIII-lea (Angello Roncalli), care nu are nici originea princiară și — pe cît se pare — nici sumeția exclusivistă a înaintașului său de scaun, interpretează mai fidel și mai autentic năzuințele credincioșilor al căror păstor suprem este. Acești credincioși, oriunde ar viețui ei,

își dau seama demult că pacea lumii, adică și pacea lor, e primejduită și trebuie apărată împotriva oricui. De aceea, în frunte cu clerul respectiv, ei nu pot decît să se bucure cînd „Sfințul Părinte” e de aceeași părere și păsește — chiar și în forme mai timide, dictate de considerente politice subiective — alături de forțele iubitoare de pace. E grăitoare, în acest sens, știrea înregistrată de ziarul „Izvestia”, la 27 decembrie 1958, căruia agenția telegrafică cehoslovacă i-a transmis următoarele:

EPISTOLA REPREZENTANȚILOR BISERICII ROMANO-CATOLICE DIN CEHOSLOVACIA ADRESATA PAPII IOAN XXIII

Praga. — Agenția telegrafică cehoslovacă transmite:

Episcopi și alți reprezentanți de seamă ai Bisericii Romano-Catolice din Cehoslovacia au adresat o epistolă papii Ioan XXIII. În epistolă se spune între altele: „Ne aflăm încă sub impresia cuvintelor Sanctității Voastre, în calitate de șef al Bisericii lui Hristos, adresate întregii lumi și transmise prin radio. Sanctitatea Voastră v-ați adresat oamenilor de stat și tuturor popoarelor, în mîinile cărora se află soarta, jericirea și speranțele omenirii. Împreună cu toate popoarele iubitoare de pace, înălțăm glasul nostru și ne adresăm celor cărora le-a fost incredințată soarta popoarelor. Am trecut prin grozăviile războiului și de aceea știm ce înseamnă un nou război, ținînd seama de tehnica perfecționată a zilelor noastre. Urmărim cu îngrijorare pregătirile militare, însoțite de folosirea armei groaznice cu forță distrugătoare îngrozitoare într-o țară vecină cu a noastră — în R. F. Germană, precum și în Italia, în țara în centrul căreia se află orașul sfînt. Această armă îngrozitoare ar putea provoca un nou război distrugător,

care ar putea duce la distrugerea și nimicirea totală. Răspunderea istorică pentru destinul popoarelor ne face să ne alăturăm glasului puternic al păcii și să cerem celor care pregătesc un nou război să-și bage sabia în teacă.

Clerul și credincioșii romano-catolici din Cehoslovacia n-au dat uitării uruiul sinistru al blindatelor și avioanelor hitleriste care le-au cotoptit teritoriul patriei, n-au uitat umilirile la care i-au supus zbirii naziști ca „Reichsprotector”-ul Hans Heydrich — pedepsit exemplar de patrioți, între care se aflau destui bisericieni ortodocși, ca episcopul martir Gorazd — n-au uitat de Lidice...

Și, mai ales, cum înșiși spun, nu pot uita că sint aproape de Germania occidentală, unde militarismul prusac reînvie, de astădată în fioroasa armătură atomică, la adăpostul unei politici revanșarde pe care o duce guvernul prea-creștinului cancelar Konrad Adenauer.

Dar lucrurile nu stau altfel nici în tinda Vaticanului — și ceea ce se petrecea în Italia în primăvara aceasta arată fără echivoc că credincioșii romano-catolici cei mai apropiați de papa Romei resping fățiș uneltirile imperialiste, „războiul rece” peste tot. Tocmai în zilele în care acești credincioși prăznuiau Sfintele Paști — după rânduiala lor bisericească — s-a anunțat că guvernul prezidat de fruntașul democrat-creștin Antonio Segni a semnat un acord cu guvernul S.U.A., potrivit prevederilor căruia pe teritoriul Italiei urmează să se instaleze rampe americane pentru rachete teleghidate. Reacția populară a fost promptă și energică: „Afară cu teleghidatele din Italia”! „PACE”! — iată ce se putea auzi și citi de curind, la Neapole, cu prilejul parăzii militare pentru sărbătorirea celei de a 10-a

aniversări a Pactului Atlantic. Defilarea tancurilor și rachetelor americane de tip „Honest John” nu făcea nici o plăcere credincioșilor aflați sub ocîrmuirea spirituală a papii. (Vezi articolul lui Antonio Bruno, din ziarul „Scînteia”, nr. 4491 din 5 aprilie 1959). Ei n-au uitat încă ce-i fascismul și războiul. Ei sînt încredințați că mîntuirea — în lumea cealaltă și-n cea de-aici — nu depinde de armamentul american, nici de Pactul N. A. T. O., ci de rezolvirea necazurilor lor interne, de acoperirea lipsurilor materiale care se fac tot mai simțite în țările capitaliste, de asigurarea păcii în lume peste tot.

„Afară cu teleghidatele...” din Italia și din toată lumea. „Pace”, pretutindenea!

Aceasta, da, este cu adevărat „vox populi”!

Ascultînd-o și interpretînd-o cît mai fidel, papalitatea poate fi sigură că ascultă realmente „vox Dei”.

GR. MARCU

DESPRE DESCALECATORI. E îndeobște cunoscut referatul primei cronici romînești a lui Grigore Ureche, Letopisețul Țării Moldovei, completată de Simion Dascălul (ed. C. C. Giurescu 1939), după letopisețul cel unguresc, că craiul unguresc Laslău i-a fugărit pe tătari cu oaste primită de la împăratul Rîmului, constituită din „oameni răi” și de apucături tîlhărești. Pe aceștia apoi, Laslău, neștiind ce să facă cu „tîlhari, oameni răi și ucigași”, i-a așezat în Maramureș, de unde mai tîrziu a coborît în Moldova Dragoș (p. 7, 8, XXIII, LXIX).

Povestea, Simion a crezut-o adevărată. De fapt, la Iași Nicola Bersi afla de la un dominican, în 1633, că în acele regiuni ar fi venit „exilați”, pe care Bandinus, în 1646, îi credea „scelstissimi”, iar stîlnicul Const. Can-

tacuzino (—1716) „răi și hoți” (p. LXIX și LXX).

Că era multă confuzie în referat, și că s-a încercat exploatarea lui în defavorul românilor, aceasta au subliniat-o istoricii noștri. Recent vine o lămurire în plus. Cercetătorul polonez H. Lowmianski, în lucrarea: Bazele economice ale formării statelor slave, Varșovia 1953, subliniază faptul, că și în Carpați și Balcani s-au manifestat aceste baze, în formă de păstorit. El folosește un citat cunoscut din Tacit (p. 169), pe care însă recensentul ceh, L. Vanecek, îl explică mai precis după teza cunoscutului slavist ceh Lubor Niederle. Astfel el zice, că referatul lui Tacit despre veneti, care „latrociniis pererrant” în regiunea transcarpatică, adică „rătăcind tâlhărește”, nu înseamnă că ar fi comis brigandaj, după codul penal, ci înseamnă o formă de viață nestatală, nomadă, pe care romanii vechi o indicau cu cuvântul „latrocinium”, pentru că în cadrul ei se săvârșeau și unele „hoții”, pentru întreținere, ca pășunat nepermis, focuri în pădure și vreo pagubă voită sau nevoită (Byzantino-slavica XVI, 2, 1955, p. 345).

Prin urmare cred, că letopisețul unguresc s-a folosit de citatul lui Tacit, l-a aplicat într-o formă vieții valahilor păstori și așa a trecut vestea despre: oameni răi și tâlhari. De fapt, Ureche recunoaște, că aceștia „umblînd păstori de la Ardeal, ce se cheamă Maramureș” (p. 5) veneau cu dobitoacele.

Lucrul este deci limpede, că valahii descălecători nu erau de fel dintre urmașii „tîlharilor” de la Roma, ci erau, chiar după spusa lui Tacit, nomazi cu vitele și oile, și în mersul lor, mai săvârșeau și cîte o pagubă, numită „latrocinium”.

COMUNIUNEA . DRUMETILOR
este numele unei noi publicații evan-

ghelice ceh — *Comunio viatorum* — din 1958, care este îndrumată de teologul J. L. Hromadka. Caracteristica acestei comuniuni constă în teza că creștinii nu au cetate stătătoare pe pămînt și că deci sînt ca niște drumeți, care „cu mîna goală” urmează Mîntuitorului Hristos, adică fără dogme și rit, ascultînd de El prin legătura predestinației. Acestei teze, care încă în 1938 a fost formulată de luteranul Käsemann, i s-au alăturat alți teologi evanghelici cehi, ca J. Soucek, A. Molnar, J. Lochman, B. Pospíšil, S. Pavlinek, K. Farner, F. M. Bartoš și alții. Unii dintre ei însă totuși manifestă interes pentru sistemul liturgic ortodox (K. Gabriș, *Codex Maurocordatianus*, fasc. 2/3 1958), înțelegînd că numai opoziția lor față de catolicism nu poate fi suficientă. De aceea prof. Molnar învață romînește, ca să poată citi și înțelege scrisul teologilor romîni ortodocși, și prin pîn. prot. V. Mardak, socotit „părintele romînilor din Cehoslovacia”, evanghelicii au primit multe îndrumări în teologia ortodoxă romînă. Problema păcii în lume devine un cheag în jurul căruia se adună teologii conștienți, evanghelici și ortodocși, cum a fost la conferința de la Debrețin. La conferința de la Nyborg, din Danemarca, în 6 ianuarie 1959, a vorbit despre aportul Bisericii Ortodoxe la cultura europeană Mitrop. Iacob de Malta, ex-arhul Patriarhiei Ecumenice și au venit cu completări prof. L. Pariski de la Academia Ortodoxă din Leningrad și arhiep. Timotei din Polonja. În continuare, teologii evanghelici s-au retras la Frankfurt pe Main, de unde au lansat un apel comun contra stabilirii bazelor atomice americane în Europa centrală. Comuniunea drumeților are și un țel pămîntesc: pace între oameni și popoare.

M. ȘESAN

UN PORTRET AL LUI GEORGE UCENESCU

Lucrarea d-lui Vasile R. Nicolescu, intitulată: Un urmaş al lui Anton Pann: George Ucenescu, a cărei apariție la E. S. P. L. A. se anunțase încă în anul 1956 (Magistrand Gheorghe Alexe: Un prețios manuscris psaltic: „Tractatu Teoretico-Practicu de Muzica Ecclesiastică gr. orientală” de George Ucenescu, în revista „Mitropolia Olteniei”, nr. 10—12, Craiova, 1956, pag. 688, subsol), suscită un deosebit interes pentru noile date pe care le făgăduiește în legătură cu viața și opera talentatului și vrednicului ucenic al autorului cărții „Povestea vorbei”.

Cercetările făcute la fața locului de d-l Vasile R. Nicolescu i-au ajutat să intre în posesia unor documente menite să deschidă noi perspective în studierea vieții și lucrării lui G. Ucenescu.

Astăzi sintem în măsură să informăm că „la fața locului”, adică la biserica Sf. Nicolae din Schei (Orașul Stalin), unde și-a dezvoltat talentul său G. Ucenescu, se află și un portret al lui George Ucenescu, așezat în Muzeul de curînd înființat și încă în plină organizare, în clădirea vechii școli naționale de pe lângă această biserică, din îndemnul și sub îndrumarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae.

Portretul lui George Ucenescu este zugrăvit în ulei pe pînză, avînd dimensiunile de 90/60 cm. Pe un fundal întunecat, șezînd pe scaun, este înfățișat un bărbat cu chip plăcut, în jurul vîrstei de 35 ani, cu fața albă-roză, ochii verzi, mustață și barbă mică, în formă pătrată, de culoare blondă-roșcovană. Părul în chică pare mai mult castaniu. Intregul bust, așa cum se află așezat pe scaun, are înălțimea de 73 cm. Haina pe care o poartă bate în maron, cu gulerul negru (catifea?),

iar reverele tivite. Are cămașă albă, în riuri, cu colțurile gulerului ușor întoarse în sus și cravata neagră a secolului trecut. La deschizătura hainei se zărește o parte a vestei de culoare gri-albă cu doi nasturi aurii. După gît are un lanț de aur, care puțin mai jos de cravată este înnodat, iar ceva și mai jos cele două fire ale lanțului se îndreaptă spre buzunarul vestei, acoperit de haină. În mîna dreaptă, care se odihnește pe speteaza scaunului, are un diapazon și un sul de hîrtie pe care sînt scrise note muzicale și un oarecare text.

Pe lîngă această descriere sumară, s-ar putea nota și faptul că pe fundalul din dreapta se observă o fereastră cu lumină albastră, deși s-ar putea să fie și un tablou, în mărime de 41,5/13 cm.

Această observație poate că nu-i cu totul de prisos pentru stabilirea autorului portretului, fiindcă pînă-n prezent nu se cunoaște numele pictorului care ne-a lăsat acest portret al lui G. Ucenescu. Specialiștii vor găsi de bună seamă și alte elemente sau puncte de reper cînd vor purcede mai insistent să descopere pe deocamdată necunoscutul autor al acestui tablou.

Tabloul a suferit cîteva mici deteriorări, împunsături, refăcute de decedatul prof. Valeriu Maximilian, el însuși pictor talentat. Descoperirea și conservarea tabloului se datorește d-lui prof. Stelian Mărculescu, care arătîndu-l octogenarului profesor de muzică Nicolae Oancea, de curînd decedat, acesta a recunoscut în portret pe înaintașul său la catedră — George Ucenescu.

Preot Dr. IULIU IȘA

MENȚIUNE BIBLIOGRAFICA.
Publicația periodică a Academiei de Științe din Berlin, intitulată „Bibliotheca Classica Orientalis”, în nr. 4 pe anul 1958, p. 210—11, recenzează —

printre alte lucrări apărute în această parte a continentului — valoroasa carte despre „Caracterul religios-moral creștin” (Sibiu 1955, p. XVI+289), care i-a servit autorului, P. C. Prot. Dumitru Călugăr, la obținerea titlului de magistru în Teologie.

După ce arată cu deamănuntul cuprinsul cărții, în încheiere, recenzen-tul spune: „Lucrarea pune la contribuție un material bogat din operele Părinților bisericești, din scrierile cugetătorilor răsăriteni și apuseni, precum și din cărțile acelor autori moderni care s-au remarcat în acest domeniu, utilizându-l în chip cuprinzător. Ea tratează problema caracterului religios-moral creștin în Pedagogia religioasă pentru întâia dată, temeinic și cuprinzător” (p. 211).

E o mențiune care cinstește cartea, pe autor și instituția în slujba căreia se află el.

GR. M.

REVENIRI LITURGICE LA CATHOLICI. În practicile liturgice romano-catolice se observă în ultimii ani numeroase reveniri la vechile tradiții, care sînt obișnuite în Biserica ortodoxă, pentru că erau în Biserica primară. Astfel se constată, printre altele, că noua dispoziție cu privire la serbarea sf. Paști, intitulată „Rînduiala reînnoită a sîntei săptămîni”, cuprinde dispoziții, ca sf. Inviere să nu se mai săvîrșească în sîmbăta patimilor (sîmbăta albă) după masă, ci noaptea spre Duminică, iar credincioșii să poarte la slujbe lumînări aprinse. Deci desprindem din această dispoziție, că ea nu rînduiește ceva nou, ci se reînnoiește un uz vechiu, care timp de multe veacuri a fost părăsit de bi-

serica papală. Dar acest uz e tradițional în Biserica ortodoxă, fapt care deci confirmă autenticitatea ortodoxă a sărbătorii sf. Paști din vechime.

Dar comentariile la aceste dispoziții anunță că vor mai veni și alte reveniri la vechi orînduiri liturgice. Între acestea este deja uzul în multe biserici catolice apusene, ca sf. Evangelie să stea în mod deosebit pe un altar special, împodobit în mod ales și fiind expusă închinării credincioșilor. Apoi introducerea tot mai intensivă a limbii poporului în biserică, nu numai în unele cîntări, fapt mai obișnuit, ci chiar în texte din Sf. Scriptură, introduse în plus peste cele rînduite. Apoi se constată, că în alte biserici se introduc în slujbe anumite „ectenii diaconești”, iar la rostirea cuvintelor de instituire ale sf. Euharistiei, „Luați mîncăți” și „Beți din acesta toți”, credincioșii nu mai ingenuchiază, ci stau în picioare, urmînd ca apoi abia să ingenuchieze, ca la noi.

Toate acestea dovedesc, că oricît ar fi vrut altfel conducerea Curiei române, realitatea ortodoxă se impune tot mai puternic, și dacă Papalitatea vrea să-și mai păstreze din credincioși, trebuie să părăsească tot ce a fost formalist și străin de serviciul divin și să revină la tradiția veche a cultului. Adică altfel zis, dacă vrea papalitatea să dea credincioșilor ocazia de adevărată trăire liturgică, trebuie să revină la formele cultului ortodox, și iată că în parte o și face deja, vrînd nevrînd. Este o apropiere îmbucurătoare de Biserica ortodoxă (Hlas Pravoslavi 8, Praga 1958, p. 254 s).

M. ȘESAN

TIPOGRAFIA EPARHIALA
REÎNTREGIREA
SIBIU

Biblioteca Mitropolitană Sibiu